

ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΡΙΤΗ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ - ΛΕΥΚΩΣΙΑ

ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ

I.S.B.N 9963 0-4065-9

© Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού

Πρώτη έκδοση 1977

Δεύτερη έκδοση 1980 (ανατύπωση)

Τρίτη έκδοση 1981 (βελτιωμένη)

Τέταρτη έκδοση 1986 (συμπληρωμένη - αναθεωρημένη)

Πέμπτη έκδοση 1989 (ανατύπωση)

Έκτη έκδοση 1991 (συμπληρωμένη - επανυξημένη)

Εβδομη έκδοση 1994 (αναθεωρημένη)

Ανατύπωση: 2014

Εκτύπωση: Proteas Press Ltd

Στα εξώφυλλο χρησιμοποιήθηκε ανακυκλωμένο χαρτί σε ποσοστό τουλάχιστον 50%, προερχόμενο από διαχείριση σπαρριμμάτων χαρτιού. Το υπόλοιπο ποσοστό προέρχεται από υπεύθυνη διαχείριση δασών.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΡΙΤΗ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΑΝΘΟΛΟΓΗΣΗ · ΣΧΟΛΙΑ

Νίκος Ορφανίδης
Στέλιος Παπαντωνίου

ΕΠΟΠΤΕΙΑ

Αντρέας Φυλακτού, δ.φ.,
Διευθυντής Μέσης Εκπαίδευσης

ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ
ΛΕΥΚΩΣΙΑ

ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ 1994

Όλγα Καραολίδου

Αθανάσιος Γεωργιάδης

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ

Αντρέας Λαδόμματος

(Πίνακας Γ. Ιακωβίδης - λεπτομέρεια)

Στοιχειοθεσία-Σελιδοποίηση: **LEXIGRAM LIMITED**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ 1-3

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ

Άγγ. Σικελιανός (φωτογρ.) - Βιογραφία - Έργα -
Βιβλιογραφία 4-5

Ιερά Οδός 5-10

Άγγ. Σικελιανός (φωτογρ.) - Χειρόγραφο 10

Στ' Όσιου Λουκά το μοναστήρι 11-13

Θαλερό 13-15

Δείπνος 15-16

Ελληνικός νεκρόδειπνος 16-19

Γράμμα από το μέτωπο 19-21

Πνευματικό εμβατήριο 22-24

ΝΙΚΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ

Ν. Καζαντζάκης (φωτογρ.) - Βιογραφία - Έργα -
Βιβλιογραφία 25-26

Μύθος και νόημα της "Οδύσσειας" 26-27

Οδύσσεια 27-30

Ο Ν. Καζαντζάκης στην Αίγινα (φωτογρ.) 30

Ο Ν. Καζαντζάκης στις Πλάτρες - Χειρόγραφο 31

ΚΩΣΤΑΣ ΒΑΡΝΑΛΗΣ

Κ. Βάρναλης (φωτογρ.) - Βιογραφία - Έργα -
Βιβλιογραφία 32-33

Η μάνα του Χριστού 33-35

Το πέρασμά σου 35

Οι μοιραίοι 35-37

Ορέστης 37

Το τραγούδι της φυγής 37-38

Χειρόγραφο Βάρναλη 38

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΒΑΦΗΣ

Κ. Καβάφης (φωτογρ.) - Βιογραφία - Έργα -
Βιβλιογραφία 39-40

Τείχη.....	40
Τα παράθυρα.....	41
Η πόλις.....	41-42
Η πρώτη μορφή του ποιήματος "Η πόλις" - χειρόγραφο.....	42
Θερμοπύλες.....	43
Che feie... il gran rifiuto.....	43
Ιθάκη.....	44
Περιμένοντας τους βαρβάρους.....	45-46
Απολείπειν ο Θεός Αντώνιον.....	47
Ο βασιλεύς Δημήτριος.....	48
Εν Σπάρτη.....	49
Όσο μπορείς.....	49-50
Αλεξανδρινοί βασιλείς.....	50-51
Επιτύμβιον Αντιόχου, βασιλέως Κομμαγηνής.....	51-52
Ας φρόντιζαν.....	52-53
Ο Δαρείος.....	53-54
Εις τα περίχωρα της Αντιοχείας.....	54-55

ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΡΥΩΤΑΚΗΣ

Ο ποιητής ως φοιτητής (φωτογρ.) - Βιογραφία - Έργα - Βιβλιογραφία.....	56-57
Εμβατήριο πένθιμο και κατακόρυφο.....	57
Ιδανικός αυτόχειρας.....	58
Αισιοδοξία.....	58-59
Αισιοδοξία (χειρόγραφο).....	59
Πρέβεζα.....	60

ΤΑΚΗΣ ΠΑΠΑΤΣΩΝΗΣ

Τ. Παπατσώνης (φωτογρ.) - Βιογραφία - Έργα - Βιβλιογραφία.....	61-62
Μελτέμι.....	62-68
Οι γιορτάδες.....	68
Τα μηνύματα.....	69

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΕΦΕΡΗΣ

Γ. Σεφέρης (φωτογρ.) - Βιογραφία - Έργα - Βιβλιογραφία.....	70-71
Η απονομή του Βραβείου Νόμπελ στο Σεφέρη, 1965 (φωτογρ.).....	72

Σελίδες από το Ημερολόγιο Καταστώματος, Β' (φωτογρ.)	72
Ερωτικός λόγος	73-74
Μυθιστόρημα	74-77
Με τον τρόπο του Γ.Σ.	77-79
Τελευταίος σταθμός	79-83
Κίχλη	83-85
Ημερολόγιο Καταστώματος, Γ'	85-86
Ελένη	86-90
Σαλαμίνα της Κύπρος	90-93
Νεόφυτος ο Έγκλειστος μιλά	93-95
Λεπτομέρειες στην Κύπρο	95-98
Ευριπίδης, Αθηναίος	98
Ο Σεφέρης ως πρέσβυς στο Λονδίνο (φωτογρ.)	98
Οι γάτες τ' Αϊ-Νικόλα	99-101
Τρία κρυφά ποιήματα	102
Ο Σεφέρης στο γραφείο του (φωτογρ.)	103
Ezra Pound και Γιώργος Σεφέρης (φωτογρ.)	103

ΑΝΤΡΕΑΣ ΕΜΠΕΙΡΙΚΟΣ

A. Εμπειρικός (φωτογρ.) - Βιογραφία - Έργα - Βιβλιογραφία	104-105
Τριαντάφυλλα στο παράθυρο	105
Χειμερινά σταφύλια	106
Στροφές στροφάλων	106-108
Η σιωπή	108
Εις την οδόν των Φιλελλήνων	109-110
Στο φως της πανηγυρικής αυτής ημέρας (χειρόγραφο)	110

ΝΙΚΟΣ ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΣ

N. Εγγονόπουλος (φωτογρ.) - Βιογραφία - Έργα - Βιβλιογραφία	111-112
Ποίηση 1948	112-113
Μπαλάντα της ψηλής σκάλας	113-114
Ο Βελισάριος	115-116
Πίνακας του Ν. Εγγονόπουλου	116
Νέα περί του θανάτου... ..	117-118

Μπολιβάρ.....	118-125
Ορφεύς Ξενόφοβος (χειρόγραφο)	125

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ

Ο. Ελύτης (φωτογρ.) - Βιογραφία - Έργα - Βιβλιογραφία	126-127
Επτά νυκτερινά επτάστιχα	127-128
Ηλικία της γλαυκής θύμησης.....	128-129
Ήλιος ο πρώτος.....	129-130
Άσμα ηρωικό και πένθιμο... ..	130-133
Το Άξιον Εστί.....	134-156
Από την απονομή του Βραβείου Νόμπελ (φωτογραφίες).....	157
Μικρή πράσινη θάλασσα	158
Το φωτόδεντρο	158-159
Το μονόγραμμα	160-161
Της σελήνης της Μυτιλήνης.....	161-163
Mozart: Romance (χειρόγραφο).....	163
Θάνατος και ανάστασις του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου	164-165
Πότμος.....	165-166
Ad libitum (4).....	166-167
Ημερολόγιο ενός αθέατου Απριλίου	167-168
Και με φως και με θάνατον.....	168-170
Πίνακας του Ν. Εγγονόπουλου	171
Ο Ο. Ελύτης με το Ν. Γκάτσο (φωτογρ.).....	171

ΝΙΚΟΣ ΓΚΑΤΣΟΣ

Ν. Γκάτσος (φωτογρ.) - Βιογραφία - Βιβλιογραφία.....	172
Αμοργός (αποσπάσματα).....	173-177
Πίνακας του Ν. Εγγονόπουλου	177

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΑΡΑΝΤΑΡΗΣ

Γ. Σαραντάρης (φωτογρ.) - Βιογραφία - Έργα - Βιβλιογραφία	178-179
Άλλοτε η θάλασσα.....	179
Θεός	179
Ακόμα δεν μπόρεσα να χύσω ένα δάκρυ	180
Όταν δε μ' αγαπιάνε.....	180

Πάλι ο ουρανός ανοίγει εδώ στην πύλη..... 180-181

ΝΙΚΟΣ ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ

Ν. Καββαδίας (φωτογρ.) - Βιογραφία - Έργα 182

Ο πιλότος Νάγκελ..... 182-183

Mal du depart..... 183-184

Ο Ν. Καββαδίας (ασυρματιστής σε πλοίο) (φωτογρ.)..... 184

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ

Ν. Βρεττάκος (φωτογρ.) - Βιογραφία - Έργα -
Βιβλιογραφία 185-186

Έπεσε ξάφνω η πόρτα 186

Δίχως εσέ δε θα 'βρισκαν..... 186-187

Προσκλητήριο..... 187-188

Μοιάζουνε οι στίχοι μου..... 188

Ελεγείο πάνω στον τάφο ενός μικρού αγωνιστή..... 188-189

Έτσι μου στάθηκε ο Ταύγετος..... 189-190

Μαζεύω τα πεσμένα στάχια..... 190

Αν δε μου 'δινες την ποίηση Κύριε 190-191

Της Σπάρτης οι πορτοκαλιές 191

Αν ήταν 192

Κύπρος..... 192

Ν. Βρεττάκος - Ο ήλιος και τα κλωνάρια (χειρόγραφο) 193

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ

Γ. Ρίτσος (φωτογρ.) - Βιογραφία - Έργα - Βιβλιογραφία 195

Επιτάφιος..... 196-198

Από το εμβατήριο του ωκεανού 198-199

Ρωμιοσύνη..... 199-200

Αποχαιρετισμός 201-208

Από την τελετή αναγόρευσης του ποιητή σε επίτιμο
διδάκτορα (φωτογρ.)..... 208

Ειρήνη 209-210

Από την "Κυρά των αμπελιών"..... 210-212

Από το "Σχήμα της απουσίας"..... 212

Από το ημερολόγιο εξορίας, II..... 213

Η έλξη της γης 213

Δεκαοκτώ λιανοτραγουδα της πικρής πατρίδας	213-214
Ύμνος και θρήνος για την Κύπρο.....	214-215
Χειρόγραφο.....	216

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΑΡΗΣ ΔΙΚΤΑΙΟΣ

Βιογραφία - Έργα.....	219
Ο τραγουδιστής	219-220
Πολιτεία	220

ΜΗΝΑΣ ΔΗΜΑΚΗΣ

Βιογραφία - Έργα.....	221
Ζωή.....	221-222
Εδώ κάτω	222-223
Κύκλος	223
Μηνός Δημάκης (φωτογρ.) - χειρόγραφο.....	224

ΖΩΗ ΚΑΡΕΛΛΗ

Ζωή Καρέλλη (φωτογρ.) - Βιογραφία - Έργα.....	225
Θεσσαλονίκη 1948	225-227
Η στενή πύλη.....	228-229
Τόσο (χειρόγραφο).....	230

ΜΕΛΙΣΣΑΝΘΗ

Βιογραφία - Έργα.....	231
Ο Θεός είναι η σιωπή.....	231-232
Στη νύκτα που έρχεται.....	232

ΟΛΓΑ ΒΟΤΣΗ

Βιογραφία - Έργα.....	233
Η μέρα των καρπών.....	233
Από την "Ξαγρύπνια".....	234
Χειρόγραφο.....	234

ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΑΦΟΠΟΥΛΟΣ

Βιογραφία · Έργα.....	235
Οι Θύρες.....	235-236
Ο καθρέφτης.....	236-238
Η Ελεγεία των αδελφών.....	238-239
Η ζυγαριά (χειρόγραφο).....	239

ΓΙΩΡΓΟΣ ΘΕΜΕΛΗΣ

Βιογραφία - Έργα.....	240
Παρουσία.....	240-241
Είπα ν' αφήσω.....	241
Αμίλητα πεθαίνουν.....	242
Είναι για σένα.....	242-243
Ερημιό.....	243

ΓΙΩΡΓΗΣ ΚΟΤΣΙΡΑΣ

Βιογραφία - Έργα.....	244
Χαρά που μοιάζει θλίψη.....	244-245
Η άλλη φωνή.....	245

ΜΙΛΤΟΣ ΣΑΧΤΟΥΡΗΣ

Μίλτος Σαχτούρης (φωτογρ.) - Βιογραφία - Έργα - Βιβλιογραφία.....	246
Έζησα κοντά.....	247
Η πορτοκαλιά.....	247
Το πρωί και το βράδυ.....	247-248
Ο στρατιώτης ποιητής.....	248-249
Ο τρελός λαγός.....	249
Η Ύδρα.....	249
Χειρόγραφο.....	250

ΝΙΚΟΣ ΚΑΡΥΔΗΣ

Βιογραφία - Έργα.....	251
Στοιχεία ταυτότητας.....	251
Τα πουλιά με τις σημαίες.....	251-252
Εξακολουθώ να προσεύχομαι.....	252

ΝΙΚΟΣ ΚΑΡΟΥΖΟΣ

Βιογραφία - Έργα.....	253
Κάτι παράξενο.....	253-254
Εικόνα.....	254
Θεραπευτική αγωγή.....	254-255

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΠΑΔΙΤΣΑΣ

Δημήτρης Ποπαδίτσας (φωτογρ.) - Βιογραφία - Έργα - Βιβλιογραφία.....	256-257
Γι' αυτό.....	257
Νυχτερινά.....	258
Το κυπαρίσσι.....	258-259
Σπουδή νησιού.....	259-260
Εν Πάτμω.....	260-262
Υιός Οιάγρου (χειρόγραφο).....	262
Εναντιοδρομία.....	263-264

ΤΑΚΗΣ ΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ

Τάκης Σινόπουλος (φωτογρ.) - Βιογραφία - Έργα - Βιβλιογραφία.....	265
Ο επιζών.....	266
Η φυλακή.....	266
Περίπου βιογραφία.....	267-268
"Ακόμη μια νύχτα".....	268
Άσμα ασμάτων.....	269-270
Χειρόγραφο.....	270

ΚΡΙΤΩΝ ΑΘΑΝΑΣΟΥΛΗΣ

Βιογραφία - Έργα.....	271
Ταξίδι.....	271
Εκεί που φτάσαμε πρέπει να το πούμε... ..	272
Ανεμόσκαλα.....	272-273

ΤΑΚΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ

Βιογραφία - Έργα.....	274
Χειμερινό ηλιοστάσιο.....	274
Μαζί κοιμούμαστε.....	275

Οι νεκροί το καλοκαίρι	275
Μην πεις ποτέ σου...	276
Όταν ο ποιητής...	276-277
Γ. Σεφέρης, Τ. Βαρβιτσιώτης, Γ. Θέμελης, Ι. Δέλιος (φωτογρ.)	277

ΕΛΕΝΗ ΒΑΚΑΛΟ

Βιογραφία - Έργα	278
Φυτική αγωγή	278
Τραγούδι των κρεμασμένων	278-279

ΘΕΟΦΙΛΟΣ Δ. ΦΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

Βιογραφία - Έργα	280
Ο επαναστατημένος Χριστός	280-281

ΓΙΩΡΓΟΣ ΓΕΡΑΛΗΣ

Βιογραφία - Έργα	282
Κυνηγημένη ερχότανε	282
Ευριδίκη	282
Βροχή το βράδυ	283

ΝΙΚΟΣ ΠΑΠΠΑΣ

Βιογραφία - Έργα	284
Το ημερολόγιο ενός βαρβάρου	284-285
Ρεαλισμός (χειρόγραφο)	285

ΚΩΣΤΑΣ ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΣ

Βιογραφία - Έργα	286
Φως αρχαγγελικό	286
Χωρίς τα πρόσωπα	286-287

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΤΟΓΙΑΝΝΙΔΗΣ

Βιογραφία - Έργα	288
Παντού ένα χέρι	288
Η Ελένη	288-289
Η ποίηση	289

ΜΑΝΟΛΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ

Μανόλης Αναγνωστάκης (φωτογρ.) - Βιογραφία - Έργα	290
---	-----

Το πρωί.....	290-291
Επίλογος.....	291
Τώρα μιλώ πάλι... ..	291-292
Εσύ μόνο το ξέρεις.....	292
Στο Νίκο Ε... 1949.....	292
Όλο και πιο γυμνά.....	293
Ποιητική.....	293
Απολογία νομοταγούς.....	294
Το σκάκι.....	294
Ο νεκρός.....	294-295
Αφιέρωση.....	295

ΤΑΣΟΣ ΛΕΙΒΑΔΙΤΗΣ

Βιογραφία - Έργα.....	296
Η μεγάλη μάχη.....	296-297
Μεταμόρφωση.....	297
Ο μουσικός.....	297
Πανάρχαιη αντιδικία.....	298
Ο εφημέριος.....	298

ΑΡΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Βιογραφία - Έργα - Βιβλιογραφία.....	299
Από το παράνομο σημείωμα.....	299
Η αναμμένη λάμπα.....	299-300
Ποιητική.....	300

ΤΙΤΟΣ ΠΑΤΡΙΚΙΟΣ

Βιογραφία - Έργα - Βιβλιογραφία.....	301
Μεγάλο γράμμα.....	301
Τα βουνά.....	302
Ιακώβ καλλιεργητής.....	302
Ποιητικά αναμορφωτήρια.....	302
Αλληγορία.....	303
Οι φίλοι.....	303-304
Μυστική ζωή (χειρόγραφο).....	304

ΠΑΝΟΣ ΘΑΣΙΤΗΣ

Βιογραφία - Έργα.....	305
Το φως.....	305
... Μπορούμε να κατοικήσουμε.....	305
Blocus animae.....	305-306
Αριθμοί.....	306
Δ. Π. ΠΑΠΑΔΙΤΣΑ: "Η Ελληνική μεταπολεμική ποίηση".....	307-309

ΔΙΑΛΕΚΤΗ ΖΕΥΓΩΛΗ - ΓΛΕΖΟΥ

Ευθανασία.....	310
Ψευδαίσθηση.....	310

ΣΑΡΑΝΤΟΣ ΠΑΥΛΕΑΣ

Ανοικοδόμηση.....	311
-------------------	-----

ΙΑΣΩΝ ΔΕΠΟΥΝΤΗΣ

Στο λόφο του Βοριά.....	312-313
Στα γκρεμισμένα σπίτια του χειμώνα.....	313

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΜΠΑΣ

Χειμώνας.....	314
---------------	-----

ΜΙΧΑΗΛΗΣ ΚΑΤΣΑΡΟΣ

Θα σας περιμένω.....	315
----------------------	-----

ΣΥΛΕΙΟΣ ΓΕΡΑΝΗΣ

Το παράπονο του μικρού αδελφού.....	316
Το παιχνίδι και η συνέχεια.....	316

ΑΝΤΩΝΗΣ ΔΕΚΑΒΑΛΛΕΣ

Σταθμός ανάμεσα.....	317
Απολογισμός.....	317-318

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΑΡΑΝΤΗΣ

Δεν είναι η ποίηση.....	319-320
-------------------------	---------

ΝΑΝΟΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

Άνοιξη 1944.....	321
Στο σπίτι.....	321
Κοιμητήρια.....	321

ΑΘΩΣ ΔΗΜΟΥΛΑΣ	
Εύμηση και επιθυμία.....	322
Θησεύς.....	322
ΛΙΝΑ ΚΑΣΔΑΓΛΗ	
Σήματα διαβάσεων.....	323
ΚΛΕΙΤΟΣ ΚΥΡΟΥ	
Η στοιχειωμένη βροχή.....	324
Φίλτρο.....	324
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ	
Από τους εκλεκτούς.....	325
Οι ξένοι.....	325
ΓΙΑΝΝΗΣ ΔΑΛΛΑΣ	
Τα περιπολικά.....	326
Κατάθεση.....	326
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΟΥΚΑΡΗΣ	
Πορτραίτο.....	327
ΛΟΥΚΑΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ	
Το παράθυρο κι η παγωνιά.....	328
Ο γυμνοσάλιαγκας.....	328
ΘΑΝΑΣΗΣ ΚΩΣΤΑΒΑΡΑΣ	
Πριν απ' τον κατακλυσμό.....	329
ΛΥΝΤΙΑ ΣΤΕΦΑΝΟΥ	
Από τα "Τοπία από την καταγωγή και την περιπλάνηση του Υκ"....	330
ΝΙΚΟΣ ΦΩΚΑΣ	
Δρομολόγιο Καλλιθέας.....	331
Ο ουρανός.....	331-332
ΚΙΚΗ ΔΗΜΟΥΛΑ	
Χαίρε ποτέ.....	333
ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΠΑΣΧΟΣ	
Το ξενοδοχείο.....	334

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η "Ανθολογία Νεοελληνικής Ποίησης Γ' Λυκείου" στοχεύει σε μια σφαιρική προσέγγιση της σύγχρονης Νεοελληνικής Ποίησης, όπως προβάλλει μέσα από την ποιητική ανάγνωση του Άγγελου Σικελιανού, του Κωνσταντίνου Καβάφη, όπως αναδεικνύεται στους ανανεωτές ποιητές του '30 με την έντονη παρουσία του Γιώργου Σεφέρη και Οδυσσέα Ελύτη και ολοκληρώνεται, κατά κάποιο τρόπο, στους ποιητές της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς. Η ανθολογία που έγινε, απέβλεπε σε μια, κατά το δυνατό, αντιπροσωπευτική παράθεση των αξιολογότερων από λογοτεχνική αλλά και παιδευτική άποψη κειμένων της σύγχρονης νεοελληνικής ποίησης, για μια, όσο γίνεται, πληρέστερη επαφή και γνωριμία των μαθητών με το ποιητικό έργο των σύγχρονων Ελλήνων λογοτεχνών. Ασφαλώς η ανθολογία θα μπορούσε να συμπεριλάβει και πολλά άλλα αξιόλογα ονόματα καθώς και περισσότερα δείγματα ποιητικής γραφής, ιδιαίτερα από την πρόσφατη λογοτεχνική παραγωγή. Όμως τούτο θα οδηγούσε σε μάκρος μια, σκόπιμα, ευσύνοπτη σχολική ποιητική ανθολογία.

Η ανθολογία Νεοελληνικής Ποίησης Γ' Λυκείου επανεκδίδεται σε έβδομη έκδοση για τις σχολικές μας ανάγκες. Η έκδοση αυτή διατήρησε την ανθολογία, όπως συμπληρώθηκε στην έκτη έκδοση, αναθεωρώντας μόνο πτυχές, που η διδακτική πράξη έκρινε απαραίτητες. Προστέθηκαν δηλαδή μερικά κείμενα ή συμπληρωματικά βιογραφικά σημειώματα για κάποιους ποιητές, αποσπάσματα από κριτικές γύρω από το έργο τους, βοηθητικά σχόλια και παρατηρήσεις που αποβλέπουν στην καλύτερη προσέγγιση των κειμένων.

Φυσικά δεν είναι δυνατό να διδαχτούν συστηματικά όλα τα κείμενα που ανθολογούνται. Γι' αυτό, άλλα από αυτά θα προσεγγιστούν κατά τρόπο παράλληλο προς ποιήματα που αναλύονται συστηματικά, και άλλα στα πλαίσια μιας ανάγνωσης ή γνωριμίας με το σύγχρονο ελληνικό ποιητικό λόγο. Ακόμα, η ανθολογία προσφέρεται και για ανάγνωση των ποιημάτων από τους ίδιους τους μαθητές, πέρα από τη διδακτική πράξη στην τάξη. Με τον τρόπο αυτόν οι μαθητές μας θα γνωρίσουν και θα έρθουν σε επαφή με τη σύγχρονη ποιητική γραφή.

Αντρέας Φυλακτού, δ.φ.,
Διευθυντής Μέσης Εκπαίδευσης

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Την περίοδο 1880-1920 (περίπου) χαρακτηρίζει την ελλαδική ποίηση η επίδραση της ηγετικής φυσιογνωμίας του **Κ. Παλαμά**, ενώ στην Αλεξάνδρεια εμφανίζεται ο **Κ.Γ. Καβάφης** (1863-1933), ποιητής που θα επηρεάσει τους ομότεχνούς του βαθύτατα ίσαμε σήμερα, με την υποβλητικότητα, τη γοητεία του, τα λιτά εκφραστικά του μέσα, με τα συναισθήματά του που εκφράζουν το σύγχρονο άνθρωπο και εν μέρει με τη θεματική του.

Ολότελα διαφορετικός ο **Α. Σικελιανός** (1884-1951) προσκομίζει στην ποίηση ένα μοναδικό λυρισμό πλούσιο και πηγαίο, που αναβλύζει από την επαφή του με την ελληνική φύση και παράδοση, αλλά και ένα φιλοσοφικό οραματισμό, που βασίζεται στην πίστη στην ενότητα του παντός, στην πίστη στην Ελλάδα, την Ποίηση και τον Άνθρωπο και στο συγκερασμό των θρησκειών. Με τη "Δελφική Προσπάθεια" του επιχειρεί εφαρμογή στην πράξη της κοσμοθεωρίας του και συνένωση των πνευματικών δυνάμεων του κόσμου.

Σύγχρονος με το Σικελιανό ο **Ν. Καζαντζάκης**, βαθύς στοχαστής και ακάματος δημιουργός, μας δίνει στην ποίηση την κυκλώπεια επική του "Οδύσσεια".

Συνομήλικος του Σικελιανού και του Καζαντζάκη ο **Κώστας Βάρναλης** (1884-1974) δίνει στην ποίησή του κοινωνικό χαρακτήρα. Έντονα διονυσιακός αλλά και σατιρικό αιχμηρός αγωνίζεται με την ποίησή του να γκρεμίσει κατεστημένες ιδέες.

Την περίοδο του μεσοπολέμου με την ανία, την απογοήτευση και τα αδιέξοδά της εκφράζει ο **Κώστας Καρυωτάκης** (1896-1928). Αντιηρωική η ποίησή του αγκαλιάζει το άδοξο, το ασήμαντο, ακόμα και το γελοίο, σαν διαμαρτυρία που φτάνει στο σαρκασμό. Μετά την τραγική αυτοκτονία του ο "καρυωτακισμός" - σαν λογοτεχνική μόδα - πλημμυρίζει τη νεοελληνική ποίηση.

Με εντελώς προσωπική φωνή ο **Τάκης Παπατσώνης** (1895-1976), έξω από το καρυωτακικό κλίμα, θεμελιώνει την ποίησή του στη θρησκευτική πίστη και στην πίστη σε αξίες. Με εκφραστικούς τρόπους επαναστατικούς για την εποχή του θεωρείται σήμερα ένας από τους πρωτεργάτες της ποιητικής ανανέωσης στην Ελλάδα.

Η Ευρωπαϊκή ποίηση με τα ανανεωτικά ρεύματα του φουτουρισμού, ντανταϊσμού, υπερρεαλισμού και με τη δυναμική παρουσία μεγάλων ποιητών επέδρασε γύρω στα 1930 και στην Ελλάδα, όπου παρατηρείται ριζική ανανέωση της ποίησης. Φορείς της αλλαγής είναι

κυρίως οι Γ. Σεφέρης, Ο Ελύτης, Α. Εμπειρικός, Ν. Εγγονόπουλος, Γ. Ρίτσος, Ν. Βρεττάκος, Γ. Σοραντάρης κ.ά.

Ο **Γιώργος Σεφέρης** με την ποιητική του συλλογή "Στροφή" (1931) εγκαινιάζει μια πραγματική στροφή της ποίησης με τους νεοτερικούς εκφραστικούς του τρόπους και με τη θεματική του. Απλός, σοβαρός, δωρικός στο λόγο, εκφραστής μιας υπεύθυνης Ελληνικής και πανανθρώπινης συνείδησης, τιμημένος με το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας (1963), σφράγισε με την προσωπικότητα και το έργο του την εποχή του κι επιδρά γόνιμα στους σύγχρονους και μεταγενέστερούς του.

Από το κίνημα του υπερρεαλισμού επηρεάστηκαν ιδιαίτερα ο Α. Εμπειρικός και ο Ν. Εγγονόπουλος.

Ο **Ανδρέας Εμπειρικός** (1901-1975) με την ποιητική του συλλογή "Υψικάμινος", γραμμένη με τη μέθοδο της "αυτόματης γραφής", ξάφνιασε τους σύγχρονούς του, μα κι επέδρασε σιγά σιγά και καθολικά στην ποίηση, με την αποδέσμευση του κόσμου του υποσυνείδητου και του ονείρου και με τους πρωτοφανέρωτους συνδυασμούς λέξεων και εικόνων.

Ο **Νίκος Εγγονόπουλος** (1910-1986), ζωγράφος και υπερρεαλιστής ποιητής, επαναστατικός και πρωτοπόρος, κατέχει μια σημαντική θέση στα ελληνικά γράμματα, γιατί όχι μόνο προώθησε τον υπερρεαλισμό, αλλά και στράφηκε στην ελληνική ιστορία και στον ελληνικό χώρο.

Ο δεύτερος βραβευμένος με το Νόμπελ Λογοτεχνίας (1979) Έλληνας ποιητής, ο **Οδυσσέας Ελύτης** (γεν. 1911), αρχίζει τη θητεία του στην ποίηση με τη συλλογή του "Προσανατολισμοί" (1940) ανοίγοντας μπροστά μας το νεανικό, χαρούμενο και πλημμυρισμένο από φως κόσμο του Αιγαίου. Σταθμοί στην ποιητική του πορεία είναι το μεγάλο συνθετικό ποίημα "Αξιον εστί" (1959), η "Μαρία Νεφέλη" (1978) και τελευταία "Ο Μικρός Ναυτίλος" (1985).

Στο μεταξύ, στα χρόνια γύρω στα 1935, ο **Νίκος Καββαδίας**, θαλασσινός, συνεχίζει τη γραμμή του Ουράνη, πλουτίζοντας ωστόσο την ποίησή μας με την προσωπική προσφορά του, τον έρωτά του για τη θάλασσα, τον εξωτισμό και το πάθος του ταξιδιού.

Ο **Νικηφόρος Βρεττάκος** (1911-1991), καταθέτει στην ποίηση τη συναισθηματική του ειλικρίνεια και τη λυρική αίσθηση της φύσης με πολλή ευαισθησία, ενώ από την άλλη διακρίνεται για το βαθύ ανθρωπισμό του.

Ο **Γιάννης Ρίτσος** (1909-1990), ποιητής με τεράστιο σε όγκο έργο και ένας από τους μεγαλύτερους νεοέλληνες ποιητές, εμφανίστηκε στα 1934 στην ποίηση με το πρώτο του βιβλίο "Τρακτέρ". Έκτοτε ακολουθεί αέναα το ρυθμό της ζωής, ταυτίζεται μαζί της, διυλίζει τη ζωή και τα καθημερινά της γεγονότα και τα μεταβάλλει σε ποίηση. Δεμένος με τη μοίρα του λαού μετέχει στους αγώνες του και τους εκφράζει με την ποίησή του, όντας πραγματικά ο ποιητής του καιρού του.

Τέλος, ο **Γιώργος Σαραντάρης**, πρόωρα χαμένος στο Αλβανικό μέτωπο, έδωσε στην ποίηση την καλλιεργημένη φιλοσοφική του σκέψη, το λυρισμό μα και την ειλικρινή αγωνία του.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ

Γεννήθηκε στη Λευκάδα στα 1884 και πέθανε στην Αθήνα στα 1951. Γράφτηκε στη Νομική Σχολή των Αθηνών, αλλά την εγκατέλειψε για ν' ασχοληθεί αποκλειστικά με την ποίηση. Παντρεύτηκε την Αμερικανίδα Εύα Πάλμερ, που τον βοήθησε στην οργάνωση των Δελφικών Γιορτών το 1927 και το 1930.

Βαθύριζος, πηγαίος, λυρικός, κρυστάλλινος και χειμαρρώδης, ύμνησε με **διονυσιακό ενθουσιασμό** τη θαυμαστή **ελληνική φύση**, ανάμειξε στο χωνευτήρι της βαθύτατα θρησκευτικής ψυχής του το ελληνικό πνεύμα και τη χριστιανική πίστη - **μυστικισμό** και **παγανισμό** - κι εξισορρόπησε αρμονικά στους μεγαλόπνοους οραματισμούς του τις **αντινομίες της ζωής**. Συμπαραστάτης κι εκφραστής του μαχητή Έλληνα του '40 στην τελευταία του ποιητική περίοδο, είδε την ελευθερία ως **πνευματική αναγέννηση** του ελληνισμού και της οικουμένης.

ΕΡΓΟ:

α) Ποίηση:

1. Αλαφροίσικωτος, 1909, 2. Πρόλογος στη ζωή: Η συνείδηση της γης μου, Η συνείδηση της φυλής μου, Η συνείδηση της γυναίκας, Η συνείδηση της πίστης, Η συνείδηση της προσωπικής δημιουργίας, τόμοι 1-4, 1915-1917, 3. Στίχοι 1921, 4. Αντίδωρο. (1943), 5. Λυρικός Βίος, τόμοι Α' - Γ', 1948-47, 6. Λυρικός Βίος, τόμοι Α'-ΣΤ' 1965-69.

β) Θέατρο:

1. Θυμέλη, τόμος Α': Πρόλογος του Ποιητή, Διθύραμβος του Ρόδου, Σίβυλλα, τόμος Β': Ο Δαίδαλος στην Κρήτη, Ο Χριστός στη Ρώμη, τόμος Γ': Ο θάνατος του Διγενή, Ασκληπιός, κλπ., 1950-1954.

γ) Μελέτες:

1. Auguste Rodin, 1911, 2. Περικλής Γιαννόπουλος χ.η., 3. Ανοιχτό γράμμα στο βασιλιά, 1922, 4. Η Δελφική Ιδέα, 1931, 5. Η Δελφική Ένωση, 1932.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Θεόδωρου Εύδη, Άγγελος Σικελιανός, Ίκαρος, Αθήνα 1973.

Μ. Αυγέρη, Σικελιανός, Θυμέλιο, Αθήνα 1966

Ε.Π. Παπανούτσου, Παλαμάς - Καβάφης - Σικελιανός, Ίκαρος, Αθήνα 1949

Π. Πρεβελάκη, Άγγελος Σικελιανός, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, Αθήνα 1984.

Ρ. Φράγκου Κικίλια, Πέντε μελετήματα για τον Άγγελο Σικελιανό, Θεωρία, Αθήνα 1984.

Τετράδια Ευθύνης, Κάτινος στον Άγγελο Σικελιανό, 11, Αθήνα 1980

Αντρέα Φυλακτού, Ο αρχαιοελληνικός μύθος στο Λυρικό Βίο, Συμβολή στη μελέτη των πηγών και της ποιητικής του Άγγελου Σικελιανού, Λευκωσία 1990.

ΙΕΡΑ ΟΔΟΣ

*Από τη νέα πληγή που μ' άνοιξεν η μοίρα
έμπαιν' ο ήλιος, θαρρούσα, στην καρδιά μου
με τόση ορμή, καθώς βασιλεύε, όπως
από ραγισματιάν αιφνίδια μπαίνει
το κύμα σε καράβι π'ολοένα
βουλιάζει.*

*Γιατί εκείνο πια το δειλί,
σαν άρρωστος, καιρό, που πρωτοβγαίνει
ν' αρμέξει ζωή απ' τον έξω κόσμο, ήμουν
περπατητής μοναχικός στο δρόμο
που ξεκινά από την Αθήνα κι έχει
σημάδι του ιερό την Ελευσίνα.
Τι ήταν για μένα αυτός ο δρόμος πάντα
σα δρόμος της Ψυχής.*

*Φανερωμένος
μεγάλος ποταμός, κυλούσε εδώθε
αργά συρμένα από τα βόδια αμάξια*

γεμάτα αθεμωνιές ή ξύλα, κι άλλα
αμάξια, γοργά που προσπερνούσαν,
με τους ανθρώπους μέσα τους σαν ίσκιους.

Μα παραπέρα, σα να χάθη ο κόσμος
κι έμειν' η φύση μόνη, ώρα κι ώρα
μια ησυχία βασίλευσε. Κι η πέτρα
π' αντίκρισα σε μια άκρη ριζωμένη,
θρονί μου φάνη μοιραμένο μου ήταν
απ' τους αιώνες. Κι έπλεξα τα χέρια,
σαν κάθισα, στα γόνατα, ξεχνώντας
αν κίνησα τη μέρα αυτή ή αν πήρα
αιώνες πίσω αυτό τον ίδιο δρόμο.

Μα να' στην ησυχία αυτή, απ' το γύρο
τον κοντινό, προβάλανε τρεις ίσκιοι,
Ένας Ατσιγγανος αγνάντια ερχόταν,
και πίσωθέ του ακλούθασαν, μ' αλυσίδες
συρμένες, δυο αργοβάδιστες αρκούδες.

Και να' ως σε λίγο ζύγωσαν μπροστά μου
και μ' είδε ο Γύφτος, πριν καλά προφτάσω
να τον κοιτάξω, τράβηξε απ' τον ώμο
το ντέφι και, χτυπώντας το με το' να
χέρι, με τ' άλλον έσυρε με βία
τις αλυσίδες. Κι οι δυο αρκούδες τότε
στα δυο τους, σκώθηκαν, βαριά.

Η μία

(ήτανε η μάνα, φανερά), η μεγάλη,
με πλεχτές χάντρες όλο στολισμένο
το μέτωπο γαλάζιες, κι από πάνω
μια άσπρη αβασκαντήρα, ανασηκώθη
ξάφνου τρανή, σαν προαιώνιο να' ταν
ξόανο Μεγάλης Θεάς, της αιώνιας Μάνας,
αυτής της ίδιας που ιερά θλιμμένη,
με τον καιρόν ως πήρε ανθρώπινη όψη,
για τον καημό της κόρης της λεγόνταν
Δήμητρα εδώ, για τον καημό του γιου της
πιο πέρα ήταν Αλκμήνη ή Παναγία.
Και το μικρό στο πλάγι της αρκούδι,
σα μεγάλο παιχνίδι, σαν ανίδεο
μικρό παιδί, ανασηκώθηκε κι εκείνο
υπόκουο, μη μαντεύοντας ακόμα
του πόνου του το μάκρος, και την πίκρα

της σκλαβιάς, που καθρέφτιζεν η μόνα
στα δυο πυρρά της που το κοίτασαν μάτια!

Αλλ' ως από τον κάματον εκείνη
οκνούσε να χορέψει, ο Γύφτος, μ' ένα
πιδέξιο τράβηγμα της αλυσίδας
στού μικρού το ρουθούνι, ματωμένο
ακόμα απ' το χαλκά που λίγες μέρες
φαινόταν πως του τρύπησεν, αιφνίδια
την έκαμε, μουγκρίζοντας με πόνο,
να ορθώνεται ψηλά, προς το παιδί της
γυρνώντας το κεφάλι, και να ορχιέται
ζωηρά.

Κι εγώ, ως εκοίταζα τραβούσα
έξω απ' το χρόνο, μακριά απ' το χρόνο,
ελεύθερος από μορφές κλεισμένες
στον καιρό, από αγάλματα κι εικόνες·
ήμουν έξω, ήμουν έξω από το χρόνο.

Μα μπροστά μου, ορθωμένη από τη βία
του χαλκά και της άμοιρης στοργής της,
δεν έβλεπα άλλο απ' την τρανήν αρκούδα
με τις γαλάζιες χάντρες στο κεφάλι,
μαρτυρικό τεράστιο σύμβολο όλου
του κόσμου, τωρινού και περασμένου,
μαρτυρικό τεράστιο σύμβολο όλου
του πόνου του πανάρχαιου, οπ' ακόμα
δεν του πληρώθη απ' τους θνητούς αιώνες
ο φόρος της ψυχής.

Τι ετούτη ακόμα
ήταν κι είναι στον Άδη.

Και σκυμμένο
το κεφάλι μου κράτησα ολοένα,
καθώς στο ντέφι μέσα έριχνα, σκλάβος
κι εγώ του κόσμου, μια δραχμή.

Μα ως, τέλος,
ο Ατσιγγανος ξεμάκρυνε, τραβώντας
ξανά τις δυο αργοβάδιστες αρκούδες,
και χάθηκε στο μούχρωμα, η καρδιά μου
με σήκωσε να ξαναπάρω πάλι
το δρόμον όπου τέλειωνε στα ρείπια
του Ιερού της Ψυχής, στην Ελευσίνα.
Κι η καρδιά μου, ως εβάνδιζα, βογκούσε:
"Θά' ρτει τάχα ποτέ, θε να' ρτει η ώρα

που η ψυχή της αρκούδας και του Γύφτου,
κι η ψυχή μου, που Μυημένη τηνε κράζω,
θα γιορτάσουν μαζί;"

Κι ως προχωρούσα,
και βράδιαζε, ξανάνιωσα απ' την ίδια
πληγή, που η μοίρα μ' άνοιξε, το σκότος
να μπαίνει ορμητικά μες στην καρδιά μου,
καθώς από ραγισματιάν αιφνίδια μπαίνει
το κύμα σε καράβι που ολοένα
βουλιάζει. Κι όμως τέτοια ως να διψούσε
πλημμύραν η καρδιά μου, σα βυθίστη
ως να πνίγηκε ακέρια στα σκοτάδια,
σα βυθίστηκε ακέρια στα σκοτάδια,
ένα μούρμουρο απλώθη απάνωθέ μου,
ένα μούρμουρο,

κι έμοιαζ' έλεε:
"Θά 'ρτει".

Ορφικό
Λυρικός Βίος, τ.Ε'

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. **Ιερά Οδός:** ενώνει την Αθήνα με την Ελευσίνα, όπου στην αρχαιότητα ήταν το ιερό της Θεάς-Μητέρας. Ο ποιητής πορεύεται στο δρόμο αυτό ζώντας οραματικό την αίσθηση πως είναι ένας από τους μύστες που οδεύουν για την τελετή.
2. Το έργο του ο Σικελιανός το χαρακτηρίζει ως **πορεία της ψυχής** προς την κεντρική κατάκτηση μιας ενιαίας και μεζονος συνείδησης της ζωής.

"Τρεις είναι της επίπονης ανάβασης, της μυσταγωγικής πορείας προς την κορυφή οι κυριότεροι αναβαθμοί. Τον πρώτο συμβολίζει "ο εν σιγή τεθερισμένος στάχυς" των Ελευσίνιων Μυστηρίων. Ο στάχυς, το ιερό της Δήμητρας φυτό, εικονίζει τη βαθύτατη ομοιότητα των ανθρώπων μέσα στον Άδη, απέναντι δηλ. στο θάνατο, και στον απάνω κόσμο απέναντι στις βασικές ανάγκες της ζωής. Το δεύτερο αναβαθμό συμβολίζει το κλήμα του Διόνυσου, που χαρίζει στον άνθρωπο την άγια μέθη, την έκσταση και την έξαρση του οργίου της Τέχνης (Πλούτωνας-Διόνυσος). Ο τρίτος και τελικός αναβαθμός εικονίζεται με το εκατόφυλλο ρόδο των Ορφικών, που συμβολίζει την καθολική αδελφωση των πάντων, την απόλυτη ενότητα: τα πολλά ένα και το ένα πολλά".

(Ε. Παπανούτσου,
Παλαμάς-Καβάφης-Σικελιανός, σσ. 268-270)

3. Αναπλάστε το επεισόδιο που εκτυλίσσεται μπροστά στα μάτια του ποιητή (γύφτος-αρκούδες).
4. Επισημάνετε το συγκρητισμό παγανιστικών και χριστιανικών στοιχείων στο ποίημα.
5. Για ν' απαντήσετε στις ερωτήσεις α', β', γ', διαβάστε πρώτα το ακόλουθο:

"Στην προσπάθειά του ν' αποκρυπτογραφήσει το μυστικό νόημα της Ιστορίας ο Σικελιανός βρίσκει πως στο βάθος υπάρχει μια αντίθεση μεταξύ **μητριαρχίας** και **πατριαρχίας**. Ο άνθρωπος, πρώτα, ενωμένος με τη φύση, λατρεύει τη Θεά-γη-μητέρα (Δή-μητρα, Κυβέλη, Ρέα κ.ά.) δημιουργεί έναν αγροτικό πολιτισμό κι η λατρεία του αναφέρεται στα μυστήρια της γέννησης και της ζωής και στη συμφιλίωση με το θάνατο. Έχει μια φυσική ηθική, όλους τους νιώθει αδέρφια του κι η αγωγή είναι προέκταση της μητρικής στοργής. Με την πατριαρχία ο άνδρας-κυνηγός σκοτώνει, επειδή ευθύνεται για τη συνέχιση της ζωής, θυσιάζεται για το παιδί της και υποτάσσεται στη βία. Ο Σικελιανός πιστεύει πως μόνο με την επάνοδο στη φύση θα εξιλεωθεί ο άνθρωπος".

(Ε. Παπανούτσου, όπ.π. σσ. 257-267)

- a. Τι συμβολίζει ο γύφτος και τι η αρκούδα;
  - β. Ποια είναι η ουσία της μητρικής στοργής και πώς λειτουργεί μέσα στο ποίημα;
  - γ. Ποιες επιπτώσεις έχει για τη μάνα η συναίσθηση της ευθύνης για την επιβίωση του παιδιού της;
6. **Η έκπτωση της ψυχής.**

"Στον Πυθαγόρα κιάλας συναντάμε την άποψη (μεταφερμένη στη Σικελία, όπως πιστεύεται, από τους Ορφικούς) ότι το σώμα είναι το μνήμα (σώμα-"σήμα") της ψυχής. Η ψυχή έχει θεία καταγωγή, αλλά αμάρτησε και γι' αυτό καταδικάστηκε να προσδεθεί στο σώμα. Θα μείνει στα δεσμά του σώματος, ώσπου να πετύχει έναν τέλειο καθαρμό που θα της επιτρέψει την επιστροφή στην καθαρή πνευματική της υπόσταση".

(Χρ. Γιαννάρα,

Η μεταφυσική του σώματος, σ. 20)

7. Ποια πίστη του ποιητή εκφράζεται με το ερώτημα: "Θά 'ρτει... θα γιορτάσουν μαζί;" Διαβάστε το ακόλουθο:

"Πώς θα 'ρθει; Χρειάζεται πρώτα η κυκλική εκτίμηση της όλης Ιστορίας κι έπειτα η καθαρή παράσταση μιας βόσης, οσοδήποτε μικρής, που θα συμβολίζει τη λαχτάρα και την ορμή προς την

καθολική ενότητα: τη συμφιλίωση του ανθρώπου με τη γη, την ένωσή του με τη Φύση, τη διαλλαγή του με τους αιώνιους νόμους της ζωής, την αδελφωσή του με τους άλλους ανθρώπους, την εναρμόνιση σώματος και ψυχής, ιστορίας και πνεύματος, με λίγες λέξεις: θα συμβολίζει την υψηλή κορυφή όπου τα πολλά γίνονται "Ένα".

(Ε. Παπανούτσου, ό.π. σσ. 266-267)

8. Συγκρίνετε την αρχή και το τέλος του ποιήματος και βρείτε τη σχέση που έχει μ' αυτά το επεισόδιο του γύφτου και των αρκούδων.

Η ΠΑΝΑΓΙΑ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ

Ἄπό χαλκόν ἢ βράχο Πεντελικόν,
Τό ἀθάνατο εἶδός σου δέ δά σήσω.
Μ' ἀπό κισσαμυτόβλαο κελύφα
Γιά νά εὐδώνει τὸ ἔργον σου εὐαῖα!
Καί σέ λόγον, ἀπό τόκοι ὄμμα κερώντα
Τό κάτερον τὸ Βερίλιο, δά χτίσω
Βαρύ ἱκκησιᾶ - καί μέσα θά σέ κλείσω
Μί ἀλάραρον, ἀπό σίτερον, ἐπιλίνα!
Καμισάνες, πού νά βόγγουσι κῆ ἀσοῖδα
Πῶθρον σέ σάθα ἢ κενταρισὶ μοσίδά,
Θά λέγω, κί ἄλλες, πῶς φηγά, σά σείτερον.
Ἐἰ ἀσ' ἐλ' ἀσφάθρον ἴσο νά σέ ἰσκιάνω,
Βαδύχροντα κροσσάσθρα δά ταυρίων
Καί τὸ καθέτα, νάνε πεχεμίσθρα!"

ἌΣταυρομένη

ΣΤ' ΟΣΙΟΥ ΛΟΥΚΑ ΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ

Στ' Όσιου Λουκά το μοναστήρι, απ' όσες
γυναίκες του Στειριού συμμαζευτήκαν
τον Επιτάφιο να στολίσουν, κι όσες
μοιρολογήτρες ώσμε του Μεγάλου
Σαββάτου το ξημέρωμα αγρυπνήσαν,
ποια να στοχάστη · έτσι γλυκά θρηνούσαν!-
πως, κάτω απ' τους ανθούς, τ' ολόαχνο σμάλτο
του πεθαμένου του Άδωνη ήταν σάρκα
που πόνεσε βαθιά;

Γιατί κι ο πόνος
στα ρόδα μέσα, κι ο Επιτάφιος Θρήνος,
κι οι αναπνοές της άνοιξης που μπαίνουν
απ' του ναού τη θύρα αναφτερώναν
το νου τους στις Ανάστασης το θάμα,
και του Χριστού οι πληγές σαν ανεμώνες
τους φάνταζαν στα χέρια και στα πόδια,
τι πολλά τον σκεπάζανε λουλούδια
που έτσι τρανά, έτσι βαθιά ευωδούσαν!

Αλλά το βράδυ το ίδιο του Σαββάτου,
την ώρα π' απ' την Άγια Πύλη το ένα
κερί επροσάναψε όλα τ' άλλα ως κάτου,
κι απ' τ' Άγιο Βήμα σάμπως κύμα απλώθη
το φως ώσμε την ξύπορτα, όλοι κι όλες
ανατριχιάξαν π' άκουσαν στη μέση
απ' τα "Χριστός Ανέστη" μιαν αιφνίδια
φωνή να σκούζει: "Γιώργαινα, ο Βαγγέλης!"

Και να' ο λεβέντης του χωριού, ο Βαγγέλης,
των κοριτσιών το λάμπασμα, ο Βαγγέλης
που τον λογιάζαν όλοι για χαμένο
στον πόλεμο' και στέκονταν ολόρτος
στις εκκλησιές τη θύρα, με ποδάρι
ξύλινο, και δεν διάβαινε τη θύρα
της εκκλησιάς, τι τον κοιτάζαν όλοι
με τα κεριά στο χέρι, τον κοιτάζαν,
το χορευτή που τράνταζε τ' αλώνι
του Στειριού, μια στην όψη, μια στο πόδι,
που ως να το κάρφωσε ήταν στο κατώφλι
της θύρας, και δεν έμπαινε πιο μέσα!

Και τότε - μάρτυράς μου να' ναι ο στίχος,
ο απλός κι αληθινός ετούτος στίχος -
απ' το στασίδι που' μouna στημένος
ξαντίκρυσσα τη μάνα, απ' το κεφάλι
πετώντας το μαντίλι, να χιμήξει
σκυφτή και ν' αγκαλιάσει το ποδάρι,
το ξύλινο ποδάρι του στρατιώτη,
- έτσι όπως το είδα ο στίχος μου το γράφει,
ο απλός κι αληθινός ετούτος στίχος -,
και να σύρει απ' τα βόθη της καρδιάς της
έno σκούξιμο: "Μάτια μου .... Βαγγέλη!"
Κι ακόμα, - μάρτυράς μου να' ναι ο στίχος,
ο απλός κι αληθινός ετούτος στίχος,
ξοπίσωθέ της, όσες μαζευτήκαν
από το βράδυ της Μεγάλης Πέφτης,
νανουριστά, θαμπά για να θρηνησουν
τον πεθαμένον Άδωνη, κρυμμένο
μες στα λουλούδια, τώρα να ξεσπάσουν
μαζί την αξεθύμαστη του τρόμου
κραυγή που, ως στο στασίδι μου κρατιόμουn,
ένας πέπλος μου σκέπασε τα μάτια! ...

Ορφικά
Λυρικός Βίος,τ.Ε'

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Η σκηνή που περιγράφει ο ποιητής έγινε μέσα στο ναό της μονής του Όσιου Λουκά στον Ελικώνα, που είναι το σπουδαιότατο μνημείο του 11ου αιώνα κοντά στη σημερινό χωριό Στείρι.
2. Ιεζεκιήλ (η' 14): "Και ιδού εκεί γυναίκες καθήμενες και θρηνούσαι τον Θαμμούζ". (Θαμμούζ: φοινικικός ή ασσυριακός θεός, που ταυτιζόταν με τον Άδωνη).
3. Άδωνης: Γιος του Κινύρα, αγαπημένος της Αφροδίτης, σκοτώθηκε από κάπρο ενώ κυνηγούσε. Από το αίμα του βάρπηκαν οι ανεμώνες κόκκινες. Προς τιμή του γιορτάζονταν την άνοιξη τα Αδωνία. Η πρώτη μέρα των Αδωνίων λεγόταν "αφανισμός". Γυναίκες θρηνούσαν για το θάνατο του Άδωνη. Κέρινα ομοιώματα του Άδωνη έβαζαν σε νεκρική κλίνη και γύρω τους τοποθετούσαν λουλούδια, που συμβόλιζαν τη νεότητα και την ομορφιά του Άδωνη έψαλλαν και πένθιμους ύμνους που λέγονταν αδωνίδια. Η δεύτερη ημέρα ήταν αφιερωμένη στην "ανάσταση" του Άδωνη και η εορτή διεξαγόταν τότε με χαρμόσινα άσματα.

4. Βρείτε και σχολιάστε τους σχετικούς με το θρήνο των γυναικών στίχους.
5. Άδωνις, Χριστός, Βαγγέλης. Συζητήστε το συνδυασμό τους στο ποίημα, ομοιότητες και διαφορές τους. Προσέξτε τη μετάβαση από το θείο στο ανθρώπινο πάθος.
6. Αποδείξτε το ορθό ή εσφαλμένο των πιο κάτω παρατηρήσεων του Ε.Π. Παπανούτσου με αναφορά σας στο ποίημα:
  - α. Στο Σικελιανό η Ελλάδα είναι παντοτινά παρούσα μαζί με ολόκληρη την προϊστορία και την ιστορία της ... σαν μνήμη και εμπειρία, σαν έντονη "συνείδηση της γης" και της "φυλής", όπου το είναι και το γίνεσθαι, η ιδέα και το φαινόμενο, ο μύθος και η ιστορία εμπεριέχονται και συγκλείνονται μέσα σ' ένα μοναδικό στο είδος του βίωμα.

(Ε. Παπανούτσου,
Πολυμάς - Καβάφης - Σικελιανός)

- β. Αυτός, για το Σικελιανό, πρέπει να είναι σήμερα ο σκοπός: η ανανέωση της πανάρχαιης κατάκτησης, που θα "φέρει απ' την αρχή όλες του κόσμου τις αξίες στο σημείο απ' όπου είχανε ποτέ αναχωρήσει ή διασκορπίσει, όλες μαζί τις παραδόσεις στην αρχέτυπη παράδοση του ανθρώπου, όλους τους μύθους σ'ένα μύθο".

(Παπανούτσος, ό π.).

7. Ποια η αξία της ποίησης για το Σικελιανό, όπως φαίνεται στο ποίημα;
8. Το ποίημα θεωρείται ως ένα από τα καλύτερα αντιπολεμικά. Συμφωνείτε με το χαρακτηρισμό; Φέρτε επιχειρήματα.
9. Ποια συναισθήματα κυριαρχούν στο ποίημα;

ΘΑΛΕΡΟ

Φλογάτη, γελαστή, ζεστή, από τ' αμπέλια απάνωθεν
εκοίταγε η σελήνη
κι ακόμα ο ήλιος πύρωνε τα θάμνα, βασιλεύοντας
μες σε διπλή γαλήνη.

Βαριά τα χόρτα, ιδρώνανε στην αφηγήν απανεμιά
το θυμωμένο γάλο,
κι από τα κλήματα τα νια, που της πλαγιός ανέβαιναν
μακριά-πλατιά τη σκάλα,

σουρίζανε οι αμπελουργοί φτερίζοντας, εσειότανε
στον όχθο οι καλογιάννοι,
κι άπλων' άπάνω στο φεγγάρι η ζέστα αραχνοϋφαντο
κεφαλοπάνι...

Στο σύρμα, μες στο γέννημα, μονάχα τρία καματερά,
το' να από τ' άλλο πίσω,
την κρεμαστή τους τραχηλιά κουνώντας, τον ανήφορο
ξεκόβαν το βουνίσιο.

Σκυφτό της γης μυρίζοντας και το λιγνό λαγωνικό,
με γρήγορα ποδάρια,
στου δειλινού τη σιγαλιά βράχο το βράχο επήδαγε
ζητώντας μου τα χνάρια.

Και κάτω απ' την κληματαριά την άγουρη μ' επρόσμενε,
στο ξάγναντο το σπίτι,
στρωτό τραπέζι πόφευγε, λυχνάρι ομπρός μου κρεμαστό,
το φως του Αποσπερίτη....

Εκεί κερήθρα μόφερε, ψωμί σταρένιο, κρύο νερό
η αρχοντοθυγατέρα,
οπού 'χε από τη δύναμη στον πετρωτό της το λαιμό
χαράκι ως περισσότερα'

.....
Λαχονιασμένος στάθη εκεί κι ο σκύλος π' αγανάχτησε
στα ορτά της μονοπάτια,
κι ασάλευτος στα μπροστινά με κοίταγε, προσμένοντας
μα σφήνα, μες στα μάτια.

Εκεί τ' αηδόνια, ως άκουγα, τριγύρα μου, και τους καρπούς
γευόμουν απ' το δίσκο,
είχα τη γέψη του σταριού, του τραγουδιού και του μελιού
βαθιά στον ουρανίσκο...

Σα σε κυβέρτι γυάλινο μέσα μου σάλευε η ψυχή,
πασίχαρο μελίσι,
που όλο κρυφά πληθαίνοντας γυρεύει σμάρια ωσάν τσαμπιά
στα δέντρα ν' αμολήσει.

Κι ένιωθα κρούσταλλο τη γη στα πόδια μου αποκάτωθε
και διάφανο το χώμα,
γιατί πλατάνια τριέτικα τριγύρα μου υψωνόντανε
μ' αδρό, γαλήνιο σώμα.

Εκεί μ' ανοίξαν το παλιό κρασί, που πλέριο ευώδισε
μες στην ιδρένια στάμνα,

σαν τη βουνίσια μυρουδιά σύντας βαρεί κατάψυχη
νύχτια δροσιά τα θάμνα ...

Φλογάτη, γελαστή, ζεστή, εκεί η καρδιά μου δέχτηκε
ν' ανσπαυτεί λιγάκι,
πα σε σεντόνια ευωδερά από βότανα και γαλανά
στη βάψη από λουλάκι...

Αφροδίτης Ουρανίας
Λυρικός Βίος, Τόμος Α'

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Θαλερά: χωριό στην επαρχία και το νομό Κορινθίας. Παλιά λεγόταν Θολερό.
σουρίζω: σφυρίζω
φτερίζω: πετώ
καλογιάννος-αμπελουργός: πουλιά
ξάγναντο: ανοιχτός τόπος
αγανακτώ: κουράζομαι
σμάρι: σμήνος
καματερά: βόδια
2. Εντοπίστε στο ποίημα τη φυσιολατρία του Σικελιανού και διαβάστε παράλληλα το "Δείπνο".

ΔΕΙΠΝΟΣ

Στο δώμα, απάνω στο βουνόν, έτοιμος είν' ο δείπνος.
Γλυκό είναι του λαδιού το φως σαν το γλυκό καρπό του,
θροφή στα μάτια, με γλαυκή στο χάλκωμα τη ρίζα ...
Σα γαληνός αστερισμός στο σπίτι ο λυχνοστάτης.
Και το τραπέζι με λινόν ευωδισμένο εστρώθη,
απάνω του οι χλωμοί καρποί, απάνω κι η κερήθρα,
κι η ελιά γλυκιά στα στόματα, καθώς το φως στα μάτια.
Και η ανυφάντρα εδείπναγε, και η νια μοιρολήτρα,
γυναίκες γλυκομέτωπες, η Λυγιά δίπλα εδείπνα,
που τη φλογέρα απίθωσε στον οργαλιόν απάνω,
και η Γλαύκη, μεγαλόφωτη γυναίκα, αναπαμένα
στο μέτωπό της τα μαλλιά που' χε σε δυο φτερούγες
χρυσές και πόφεγγε ήσυχα το μέγα μέτωπό της.

Κι ήσυχη εσπέρα εφώταγε μες στα βαθιά μας φρένα,
στα παραθύρια τ' ανοιχτά βαθιάν Ολύμπια νύχτα,
με τα βουνά στον αχνόν απ' το λειψό φεγγάρι,
με τ' άστρα πόπιναν το φως στην ηρεμίας το λάδι.
Θροφή στα μάτια, σαν η ελιά στο στόμα, ο λυχνοστάτης
βαθιά 'φεγγε τα φρένα μας με την Ολύμπια νύχτα.
Το λάδι έφεγγε μέσα μας, βαθιά, την καλοσύνη,
κι η νύχτα την αγέρωχη γαλήνη και τη σκέψη.
Πίσω απ' τ' αλαργινό βουνό, που εδιάφεγγε σαν άχνα,
κατέβαινε κι ο πόνος μας μαζί με το φεγγάρι, '
που επύρωνε, ως βασίλευε, τη σιωπηλή αγωνία ...

Ραψωδίες του Ιονίου
Λυρικός Βίος. τ.Α'

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Παρατηρήστε στο ποίημα τη συναδέλφωση αρχαίου και νέου, ειρήνης και θείας μεγαλοπρέπειας.

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΝΕΚΡΟΔΕΙΠΝΟΣ

(Ω Διόνυσε - Άδη, θείε μου παραστάτη!)

Καρτερούσαν οι φίλοι μου ν' ακούσουν
νέα φλογερά τραγούδια ν' ανατείλουν
στα χείλη μου, όπως ξέρανε από πάντα
την αρτηρία του λόγου μου να σφύζει
σαν πύρινο ποτάμι, κι όπως μ' είχαν
σε μακρινό τραπέζι καλεσμένο
έξω απ' τη χώρα, σε μεγάλο δώμα,
μ' ανοιχτά τα παράθυρα σε κήπους
βαθιούς και μ' όλα απάνωθέ τους τ' άστρα...

Και με ρόδα είχαν άλικά στολίσει
το λινό μες στη μέση απ' τα κρουστάλλια
και στεφάνια εκρεμάσανε στους τοίχους,
οπού ευωδιές λιγωτικές αφήναν
και σ' ασημένιους μέσα κεροστάτες
κεριά είχαν αναμμένα, που, στη λίγη
τ' αέρα πνοή, τις φλόγες τους λυγίζαν
μακριές, εδώ κι εκεί, χωρίς να σβήνουν...
Κι αμίλητοι γευόμαστε μπροστά μας
το λιτό δείπνο, τι άθελά μας όλοι
την ίδια σκέψη εκλώθαμεν... Αλλ' όταν
ανοίχτη ομπρός μας το κρασί το μαύρο

που φίλος επιστήθιος το' χε φέρει
για μένα, αδρό γιατί ήταν κι ευωδούσε
σαν του Διονύσου το χυμένον αίμα,
γυρίζοντας εκείνος προς εμένα
τρανό ποτήρι ξέχειλο, με το ίδιο
καλώντας με όνομά μου: "Άγγελε". μου' πε,
"αν τώρα θες, δώσε φωνή στη νύχτα..."

Και τότε' εγώ: "Στη νύχτα τούτη, φίλε,
ζητάς φωνή να δώσω, π' όπως το ίδιο
ποτήρι που κρατάς, ως το στεφάνι
γεμάτο, λες το σύνορο έχει βάλει
στις ψυχές μας το ακρότατον, οπού' ναι
το σύνορο της ίδιας σιωπής μας;
Πες' ποιος εγνοιόστη εταύτο το τραπέζι,
ή στάθηκε από πάνω ιεροφάντης
να το στολίσει, κι είναι σα μεράδι
του Πλούτωνα ιερό, σαν πυργωμένος
ερημικός νεκρόδειπνος οπού' όλων
μπροστά του η σκέψη καίει και λειτουργάει
μνημόσυνο βαθιά της; Τι, όπως σ' ένα
σπυρί σταριού το φτερωτό μυρμήγκι
πέφτει φουσάτο απάνω του, παρόμοια
λογιάζω έχουν κυκλώσει αυτό το δείπνο
ψυχές νεκρών που μέσα μας ξυπνάνε
ψυχές ανδρών, που εμείς κι η αιώνια νύχτα
βαθιά ' χουμε τ' αχνάρι τους κρατήσει,
σαν, πιο ψηλά απ' τη βίγλα του θανάτου,
ανηφορούσαν σιωπηλοί στα βρόχια
να πιουν στο θάρρους την πηγή' μα κι άλλες
παλιές ψυχές αριθμητες, μα κι άλλες
πολλές ψυχές τη νύχτα οπού γεμίζουν
- τι τώρα είν' πιότεροι οι νεκροί κι απ' όλους
της γης τους ζωντανούς -, που από τη ζέστα
της σιωπηλής καρδιάς μας τραβηγμένες,
καθώς οι πεταλούδες απ' τις φλόγες
τραβιώνται των κεριών, να ξεκινάνε
τις νιώθω από παντού, κι αφήσετέ τις
να φτάνουνε ως εδώ, ν' απλοχερίσουν
αόρατες σε τούτο το τραπέζι
του Πλούτωνα, σ' αυτό τον πυργωμένο
νεκρόδειπνον, ω φίλοι' αφήσετέ τις
να' ρθουν εδώ σ' εμάς, να γίνουμ' ένα ...
Κι απ' το ποτήρι, φίλε, που μου δίνεις
γεμάτο ως το στεφάνι και που, αν σκύψω

την όψη μου βαθιά του, απ' άλλο κόσμο
λογιάζω πως τη βλέπω αντισταλμένη,
κι απ' το κρασί που το' φερες για μένα,
γιατ' είν' αδρόν, ω φίλε, κι ευωδιάει
σαν του Διονύσου το χυμένον αίμα,
ας μεταλάβουμε όλοι, σάμπως μύστες
παλιοί, απ' τ' Αγαθοδαίμονα το μέγα
το κύπελλο, βαθιά σιωπή κρατώντας
ως στη στιγμή (κι ας μην αργήσει, ω φίλοι!)
που θα μουγκρίσουν άξαφνα οι δυνάμεις
βαθιά μας του Θεού, κι ο μυκηθμός του,
πιο από σεισμού βοή, θα σκώσει αντάμα
φουσάτο, ζωντανούς και πεθαμένους,
σε θείο γιουρούσι... Κι όσο για τα νέα,
τα φλογερά που θέλατε τραγούδια
ν' ακούστε από τα χείλη μου, θα' ρτουνε
στην ώρα τους κι αυτά...".

Έτσι είπα' κι όλοι,
σαν ένωσαν καλά το τι ζητούσα
κι απ' το κρασί γευτήκανε, κι απ'όλους
στερνός, σαν ο ιερέας που καταλύει
το δισκοπότηρο μες στ' Άδυτο, ήπια
κι εγώ ως στην ύστερη τη στάλα, μόνοι
το βήμα μας τραβήξαμεν αγάλι
- ενώ ένα - ένα τα κεριά σβηγόνταν -
προς τ' ανοιχτά παράθυρα όπου, μαύρος
έναςτρος τώρα ωκεανός η νύχτα,
βουβούς μας κράταε μέσα στον παλμό της...

Μα στο σκοτάδια μέσο κι αν κανένας
πια δε μιλούσε, από βαθιά μας όλων
προς το ζόφο και τ' άστρα ανηφορούσε
μια ίδιαν ευχή και γνώμη: "Εισάκουσέ μας!
Ω Διόνυσε - Άδη, θείε μας παραστάτη'
συγκράτα τις καρδιές μας με το μαύρο
του πόνου σου κρασί' δυνάμωνέ τις'
προφύλοξέ τις άγγιχτες, για κείνη
την ώρα, π' ανεπάντεχα η κραυγή σου,
πιο από σεισμού βοή, θα μας σηκώσει,
με τους νεκρούς μαζί, στο θείο γιουρούσι!"

Επίνικοι Β'
Λυρικός Βίος, τ.Ε

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Εξηγήστε τον τίτλο του ποιήματος με βάση το περιεχόμενο.
2. Βρείτε χαρακτηριστικά του ανθρώπου και ποιητή Σικελιανού.
3. Πώς εκφράζεται στο ποίημα ο πόνος κι η ελπίδα για το έθνος;
4. Να συγκρίνετε το ποίημα εντοπίζοντας τις αντιστοιχίες με τα ποιήματα: (α) Το τραγούδι του Γκούρα" από τα απομνημονεύματα του Μακρυγιάννη. (β) Τ. Σινόπουλου "Νεκρόδειπνος".

ΓΡΑΜΜΑ ΑΠΟ ΤΟ ΜΕΤΩΠΟ

«Σου γράφω' κι όμως τόση είν' η σιγή που με κυκλώνει,
που, λέω, αν άνοιγα τα χείλη θ' άκουες τη φωνή μου...
«Εχτές ακόμα όλο βροντούσε το κανόνι
σα να βρουχιόνταν γύρω στις κορφές λιοντάρια
σ' άγρια σφαγή, κι απάνωθέ μας οι ατσάλενοι
γυρνούσαν γυπαϊτοί, γυρνούσανε ολοένα,
τον ίσκιο ρίχνοντας του Χάρου, και το Χάρο
στα νύχια τους κρατώντας ...

Αλλ' απ' όλα
είναι τρανότερη η σιγή π' ακολουθάει
κατόπι από τη μάχη, σα βαθιά μας
το μεσότοιχο της ζωής και του θανάτου
γκρεμίζεται, κι ολόγυμνη η ψυχή μας,
- θωρώντας ζωντανούς και πεθαμένους
να τους τυλίγει γύρα ένα σουδάρι
μονάχα, το σουδάρι του χιονιού - δεν απαντέχει
σαν άλλοτε ένα ξύπνημα, μα κάποιαν
ανάσταση από σάλπισμα μεγάλο,
μια ανάσταση σε ορίζοντες που πρώτα,
ξυπνώντας, δεν τους ζούσαμε...

«Και μήπως
θαρρείς που εδώ ψηλά κρατούμε σχνάρια
φτωχά του χρόνου, ή γνοιόστηκε η ψυχή μας
αν θε να λιώσουν κάποτε τα χιόνια -
αν είναι να γυρίσουμε στην ίδια
που ξέραμε άνοιξη;

«Από το' να στ' άλλο
που παίρνουμε ύψωμα, ο οχτρός κυλιέται
στα βάραθρα' μα τώρα έχουμε φτάσει
σε μια κορφή που λέω πως αγναντεύει

τα μέλλοντα ... Τι, αλήθεια, τα κανόνια,
είτ' εχτρικά' ναι είτε δικά μας, κάθε μέρα
γκρεμίζουν τους στενούς ορίζοντες από μπροστά μας,
κι η σκέψη μας, καθώς η λόγχη μας, πλαταίνει
τα σύνορα ... Και να που απόψε, όπως στεκόμουν
φρουρός κι είχα τριγύρα μου κοπάδι
τα νέφη ως μπιστικός, (να με ρωτούσες
αν ήταν δείλι ή να' ταν μεσημέρι,
δεν ξέρω να σ' το πω), μια αχτίδα ξάφνου
σαίτηψε το διάστημα, κι ως πρώτα
στη λόγχη μου αντιχτύπησεν, σκέριες
τις κορυφές εχρύσωσε, τα βόθρη
ξεσκέπασε της άβυσσος, λαγκάδια
νερά, ποτάμια' όμως απάνω απ' όλα
σάμπως ρομφαία μου διάβη την καρδιά μου,
γυρίζοντάς τη μονομιά ξοπίσω,
απ' τις κορφές του λυτρωμού στην έννοια
όλων εσάς που μένετε αυτού κάτου,
με κρυφοχτυποκάρδι καρτερώντας
την άνοιξη από μας ... Τι σλίμονό μας
αν καρτερείτε μια άνοιξη σαν πρώτα
κι όχι την άνοιξη που λέω πως θά' ρτει
σπαθί κρατώντας δίοτομο, φερμένη,
με τα φτερά της Νίκης, να θερίσει
ό,τι δεν είν' ανάμεσό σας άξιο
να τη δεχτεί...

«Κι αυτό ' ναι που με κάνει
την ώρα τούτη να Σου γράψω, φίλε,
να Σε ρωτήσω: "Είστ' έτοιμοι ή δεν είστε
να τη δεχτείτε τέτοιαν άνοιξη;"

«Ίσως,
να πεις μπορεί, την περιμένουν κάποιοι
τέτοια που λέω, βγαλμένη απ' το καμίνι
της μάχης, απ' τις μάχες πυρωμένη,
σάμπως χαλκό αναμμένο, με τη ζώνη
πολεμικά ζωσμένη, με τα μάτια
σα φλόγα, και στα χείλη της απάνω
του λαού τη γλώσσα, απόκριση ζητώντας
στην ίδια γλώσσα απ' όλους σας...

Έτσ' ίσως,
μ' αποκριθείς, την περιμένουν κάποιοι,

και πως σ' αυτόν που 'ν' έτοιμος, το θάμα
της δύναμής της να κατέβει αιφνίδια
μπορεί, καθώς, την ώρα αυτή που γράφω,
δεν ξέρω πούθε, αντίκρυ μου, στο σύρμα
τ' αγκαθωτό που χτες είχαμε κόψει
του οχτρού, για να περάσουμε αγνάντια,
κατέβη ένα μικρό μικρό πουλάκι,
κι ως μια στιγμήν εστάθηκε κι αφήκε
μιανής στιγμής κελαηδισμό, ξεχύθη
θα' λεις παντού, επήε παντού, ξαπλώθη
παντού, βαθιά στα σύμπαντα, η Αλήθεια...

«Μα οι άλλοι; Ακόμα είναι πολλοί αυτού κάτου;
Αυτοί, που στο ζεστό τους το κρεβάτι
τρεμολογάν να ονειρευτούν το χιόνι,
μα απ' τα παχιά τα στρώματά τους ξάφνου
πετιώνται ωσά βρυκόλακες, να μπούνε
στον ψεύτικο τους τάφο, να γλιτώσουν
μιαν έρμη ζωή που οι ίδιοι ορίζοντες της
πλατύτεροι απ' τον τάφο αυτό δεν είναι;
Αυτοί, που τρέμουνε του λαού τη γλώσσα
σαν άκουσμα σειρήνας;

Πες μου φίλε...

«Αλλ' όχι.. αλλ' όχι ... Τι θα πεις, το ξέρω!
"Πνέμα γυμνό! Ευωδιά σπαθιού, πλυμένου
μες στ' άχαρο αίμα των οχτρώνε! Νίκη,
νίκη στα σκιάχτρα απ' άκρη σ' άκρη... Τρόμος,
ναι, τρόμος στα φαντάσματα!

Η Ελλάδα

θε να γυρίσει νά 'βρει την Ελλάδα!"

Φίλε, χαίρε!"

Επίσκοπος Β'
Λυρικός Βίος, τ.Ε'

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Για ποια άνοιξη γίνεται λόγος στο ποίημα και ποιοι δεν είναι έτοιμοι να τη δεχτούν;

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΕΜΒΑΤΗΡΙΟ

Σαν έριξα και το στερνό δαυλί στο φωτογώνι,
(δαυλί της ζωής μου της κλεισμένης μες στο χρόνο),
στο φωτογώνι της καινούριας Λευτεριάς Σου, Ελλάδα,

μου αναλαμπάδισε άξαφνα η ψυχή, σα να' ταν
όλο χαλκός το διάστημα, ή ως να' χα
τ' άγιο κελλί του Ηράκλειτου τριγύρα μου,
όπου, χρόνια,
για την Αιωνιότη εχάλκευε τους λογισμούς του
και τους κρεμούσε ως άρματα
στης Έφεσος το Ναό...
Γιγάντιες σκέψεις,
σα νέφη πύρινα ή νησιά πορφυρωμένα
σε μυθικόν ηλιοβασίλεμα,
άναβον στο νου μου,
τι όλη μου καίονταν μονομιά η ζωή
στην έγνοια της καινούριας Λευτεριάς Σου, Ελλάδα!

Γι' αυτό δεν είπα:
Τούτο είναι το φως της νεκρικής πυράς μου...
Δαυλός της Ιστορίας Σου, έκραξα, είμαι
και να, ασ καεί σα δάδα το έρμο μου κουφάρι,
καταβολάδα του Εμπυραίου,
με τη δάδα τούτην
ορθός πορεύοντας ώσμε την ύστερη ώρα,
όλες να φέξω τέλος τις γωνιές της Οικουμένης,
ν' ανοίξω δρόμο στην ψυχή, στο πνέμα, στο κορμί Σου, Ελλάδα!

Είπα, κι εβάδισα
κρατώντας τ' αναμμένο μου σηκώτι
στον Καύκασό Σου,
και το κάθε πάτημά μου
ήταν το πρώτο, κι ήταν, θάρρενα, το τελευταίο,
τι το γυμνό μου πόδι επάτει μέσα στα αίματά Σου,
τι το γυμνό μου πόδι εσκόνταβε στα πτώματά Σου,
γιατί το σώμα, η όψη μου, όλο μου το πνέμα
καθρεφτιζόνταν, σα σε λίμνη, μέσα στα αίματά Σου!

Εκεί, σε τέτοιον άλικο καθρέφτη, Ελλάδα,
καθρέφτη απύθμενο, καθρέφτη της αβύσσου
της Λευτεριάς Σου και της δίψας Σου, είδα τον εαυτό μου
βαρύ από κοκκινόχρωμα πηλό πλασμένο,

καινούριο Αδάμ της πιο καινούριας πλάσης
οπού να πλάσουμε για Σένα μέλλει, Ελλάδα!

Κι είπα:

Το ξέρω, ναι, το ξέρω, που κι οι Θεοί Σου
οι Ολύμπιοι χθόνιο τώρα γίνανε θεμέλιο,
γιατί τους θάψαμε βαθιά βαθιά, να μην τους βρουν οι ξένοι.
Και το θεμέλιο διπλοστέριωσε κι ετριπλοστέριωσε όλο
μ' όσα οι οχτροί μας κόκκαλα σωριάσανε αποπάνω...
Κι ακόμα ξέρω πως για τις σπονδές και για το τάμα
του νέου Ναού π' ονειρευτήκαμε για Σένα, Ελλάδα,
μέρες και νύχτες, τόσα αδέρφια σφάχτηκαν ανάμεσό τους,
όσα δε σφάχτηκαν αρνιά ποτέ για Πάσχα!...

Μοίρα' κι η Μοίρα Σου ως στα τρίαβαθα δική μου!
Κι απ' την Αγάπη, απ' τη μεγάλη δημιουργόν Αγάπη,
να που η ψυχή μου εσκήρυνεν, και μπαίνει
ακέρια πια μέσα στη λάσπη και μες στο αίμα Σου, να πλάσει
τη νέα καρδιά που χρειάζεται στο νιο Σου αγώνα, Ελλάδα!
Τη νέα καρδιά που κιόλας έκλεισα στα στήθη,
και κράζω σήμερα μ' αυτή προς τους συντρόφους όλους:

«Ομπρός' βοηθάτε να σηκώσουμε τον ήλιο πάνω απ' την Ελλάδα'
ομπρός, βοηθάτε να σηκώσουμε τον ήλιο πάνω από τον κόσμο!
Τι, ιδέτε, εκόλλησεν η ρόδα του βαθιά στη λάσπη,
κι α, ιδέτε, χώθηκε τ' αξόνι του βαθιά μες στο αίμα!
Ομπρός, παιδιά, και δε βολεύει μονάχος του ν' ανέβει ο ήλιος'
σπρώχτε με γόνα και με στήθος, να τον βγάλουμε απ' τη λάσπη,
σπρώχτε με στήθος και με γόνα, να τον βγάλουμε απ' το γαίμα.
Δέστε, ακουμπάμε απάνω του ομοαίματοι αδερφοί του!
Ομπρός, αδέρφια, και μας έζωσε με τη φωτιά του,
ομπρός, ομπρός, κι η φλόγα του μας τύλιξε, αδερφοί μου!

«Ομπρός, οι δημιουργοί! Την αχθοφόρα ορμή Σας
στυλώστε με κεφάλια και με πόδια, μη βουλιάξει ο ήλιος!
Βοηθάτε με κι εμένανε αδερφοί, να μη βουλιάξω αντάμα!
Τι πια είν' απάνω μου και μέσα μου και γύρα,
τι πια γυρίζω σ' έναν άγιον ίλιγγο μαζί του!
Χίλια καπούλια ταύροι του κρατάν τη βάση'
δικέφαλος αϊτός, κι απάνω μου τινάζει
τις φτέρουγές του και βογκάει ο σάλαγός του
στην κεφαλή μου πλάι και μέσα στην ψυχή μου,
και το μακρά και το σιμά για με πια είν' ένα!
Πρωτάκουστες, βαριές με ζώνουν Αρμονίες! Ομπρός, συντρόφοι,
βοηθάτε να ακωθεί, να γίνει ο ήλιος Πνέμα!

«Σιμώνει ο νέος ο Λόγος π' όλα θα τα βάψει
στη νέα του φλόγα, νου και σώμα, ατόφιο ασάλλι.
Η γη μας αρκετά λιπάστηκε από σάρκα ανθρώπου!
Παχιά και καρπερά, να μην αφήσουμε τα χώματά μας
να ξεραθούν απ' το βαθύ τούτο λουτρό του αιμάτου,
πιο πλούσιο, πιο βαθύ κι απ' όποιο πρωτοβρόχι!
Αύριο να βγει ο καθένας μας με δώδεκα ζευγάρια βόδια
τη γην αυτή να οργώσει την αιματοποτισμένη...
Ν' ανθίσει η δάφνη απάνω της και δέντρο ζωής να γένει,
και η Αμπελό μας ν' απλωθεί ως τα πέρατα της Οικουμένης....

«Ομπρός, παιδιά, και δε βολεύει μονάχος του ν' ανέβει ο ήλιος.
Σπρώχτε με γόνα και με στήθος, να τον βγάλουμε αι' τη λάσπη·
σπρώχτε με στήθος και με γόνα, να τον βγάλουμε απ' το γαίμα·
σπρώχτε με χέρια και κεφάλια, για ν' αστράψει ο ήλιος Πνέμα!"

Έτσι, σαν έριξα και το στερνό δαυλί στο φωτογόني,
(δαυλί της ζωής μου της κλεισμένης μες στο χρόνο),
στο φωτογόني της καινούριας Λευτεριάς Σου, Ελλάδα,
αναψυχώθηκε άξαφνα τρανή η κραυγή μου, ως να' ταν
όλο χαλκός το διάστημα, ή ως να' χα
τ' άγιο κελί του Ηράκλειτου τριγύρα μου,
όπου, χρόνια,
για την Αιωνιότη εχόλκευε τους στοχασμούς του
και τους κρεμνούσε ως άρματα
στης Έφεσος το ναό,
ως Σας έκραζα, συντρόφοι!

Επίνοι Β'
Λυρικός Βίος. τ.Ε

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Ακούστε το ποίημα μελοποιημένο.
2. Αναλύστε τον τίτλο με βάση το περιεχόμενο του ποιήματος.
3. Να ανιχνεύσετε το εφήμερο και αιώνιο στοιχείο που υπάρχει στο ποίημα.
4. Ποιοι στίχοι φανερώνουν την ελληνολατρία του ποιητή;
5. Ποιες οι κύριες ιδέες του προτρεπτικού λόγου του ποιητή: "Ομπρός-... πνεύμα".

ΝΙΚΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ

Ο Νίκος Καζαντζάκης (1883-1957) γεννήθηκε στο Ηράκλειο της Κρήτης και σπούδασε Νομικά στην Αθήνα. Συμπλήρωσε τις σπουδές του στο Παρίσι. Ήταν από τους πιο πολυταξιδεμένους Έλληνες πνευματικούς ανθρώπους. Το έργο του είναι πλούσιο και απλώνεται σε πολλούς τομείς: θέατρο, ποίηση, δοκίμιο, ταξιδιωτικά, μυθιστόρημα, μεταφράσεις. Ανέπτυξε αξιόλογη πνευματική δράση κι απέκτησε διεθνή φήμη.

Το 1925 γράφει σε λίγους μήνες για πρώτη φορά την Οδύσσεια, στην οποία θα δώσει την οριστική μορφή στα 1938 (έβδομη γραφή). Το έπος αυτό αποτελείται από 33.333 δεκαεφτασύλλαβους στίχους σε 24 ραψωδίες.

ΕΡΓΟ

- α) Ποίηση: Οδύσσεια.
- β) Μυθιστόρημα: Καπετάν Μιχάλης, Αλέξης Ζορμπάς, Τελευταίος Πειρασμός, Ο Χριστός Ξανασταυρώνεται, Αδελφοφάδες, Ο φτωχούλης του Θεού, Αναφορά στον Γκρέκο.

- γ) Θέατρο: Ο Πρωτομάστορας, Ηρακλής, Χριστός, Οδυσσέας, Βούδδας, Νικηφόρος Φωκάς, Μέλισσα, Ιουλιανός, Προμηθέας, Καποδίστριας, Σόδομα και Γόμορρα, Κων/τίνος Παλαιολόγος.
- δ) Ταξιδιωτικά: Ταξιδεύοντας, Τι είδα στη Ρουσία, Ισπανία, Ιαπωνία-Κίνα, Αγγλία.
- ε) Δοκίμιο: Ασκητική, Ιστορία της Ρωσικής Λογοτεχνίας.
- στ) Μεταφράσεις: Δάντη, Θεία Κωμωδία, Πιραντέλο, Απόψε αυτοσχεδιάζουμε, Ομηρου Ιλιάδα.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

1. Νέα Εστία. Αφιέρωμα στον Καζαντζάκη
2. Έλλησ Αλεξίου, Για να γίνει μεγάλος.
3. Καινούργια εποχή (1958), Αφιέρωμα στον Καζαντζάκη.
4. Ν. Βρεττάκου, Νίκος Καζαντζάκης, η αγωνία και το έργο του, Αθήνα.
5. Π. Πρεβελάκη, Ο ποιητής και το ποίημα της Οδύσσειας, Εστία, Αθήνα 1958.
6. Τετράδια Ευθύνης, 3 - Θεώρηση του Νίκου Καζαντζάκη, Αθήνα 1977.

ΜΥΘΟΣ ΚΑΙ ΝΟΗΜΑ ΤΗΣ "ΟΔΥΣΣΕΙΑΣ"

Η νέα "Οδύσσεια" αρχίζει εκεί που τελειώνει η "Οδύσσεια" του Ομήρου. Ο κύκλος κλείνει. Ο Οδυσσέας, αφού σκότωσε τους μνηστήρες και ξανακέρδισε το βασίλειό του, ένιωσε να πλαντάζει στην Ιθάκη. Διάλεξε μερικούς συντρόφους και σαλπάρησε για το στερνό του ταξίδι. Άραξε στο επίνειο της Σπάρτης, ανέβηκε στην ξακουσμένη πολιτεία, έκλεψε την Ωραία Ελένη, κι έβαλε πλώρη για την Κρήτη. Στο μυθικό νησί, ο θρόνος του Ιδομενέα (παλιού συμπολεμιστή μπρος στα τείχη του Ιλίου) έχει σαπίσει. Ο Οδυσσέας συντάσσεται με τους βάρβαρους επιδρομείς που τον απειλούν. Το παλάτι της Κνωσού καίγεται, η Ελένη σμίγει μ' ένα βάρβαρο κι απομένει στο νησί. Ο Οδυσσέας κάνει πανιά για την Αίγυπτο. Κοινωνική επανάσταση στη χώρα του Νείλου: ο καστροκαταλύτης συντάσσεται εδώ με τους επαναστάτες. Ύστερα προχωράει, πολεμώντας, προς την καρδιά της Αφρικής, φτάνει με τους συντρόφους του στις πηγές του Νείλου. Εκεί χτίζει τη δική του πολιτεία και γίνεται νομοθέτης παρθένου κόσμου. Αλλά ένας σεισμός σκίζει τη γη κι η πολιτεία καταποντίζεται. Ο χαροκαμένος Οδυσσέας βάνει τη στράτα μπροστά του κατά το νότο. Στη μακρά οδοιπορία του ανταμώνει τους μεγάλους αρχηγούς που έφεραν στους ανθρώπους μια καινούρια θρησκεία, μια χίμαιρα, μια νέα κοσμοθεωρία - τ' αρχέτυπα του Άμλετ, του Δον Κιχώτη, του Φάουστ, του Ομήρου, του Βούδα, του Χριστού, του Λένιν (υπό άλλα ονόματα, φυσικά). Αναμετρείται μαζί τους σε μακρούς διαλόγους, και συνεχίζει την πορεία του. Φτάνει στην άκρα της Αφρικής, σκαρώνει το στερνό του καράβι και σαλπάρει για το άγνωστο. Περνάει την Παγωμένη Θάλασσα, ναυαγεί, πιάνει στεριά όπου κατοικούν οι άγριοι κυνηγοί της φώκιας. Όταν ανοίγει ο

καιρός, μαστορεύει μια πλωτή από τομάρι φώκιας και ξαναπαίρνει το πέλαγο. Ενώ λάμπει κατά τον αβασίλευτο ήλιο, έρχεται ο Χάρος και καθίζει αντίκρυ του. Είναι απaráλλαχτος με τον πολυπλάνητο. Χαμογελούν ο ένας στον άλλο κι αρμενίζουν αμίλητοι. Ένα παγόβουνο προβάλλει ξάφνου από την πάχνη, συντριβει την πλωτή· ο Οδυσσέας προφταίνει να σκαρφαλώσει απάνω του. Έχει φτάσει πια στην ερημιά του Νότιου Πόλου. Το τέλος του είναι κοντά. Αποχαιρετά τις πέντε αισθήσεις του κι ανακαλεί όλους τους ανθρώπους που αγάπησε: το παγόβουνο γεμίζει από ίσκιους. Ο μελλοθάνατος τους υποδέχεται με συγκίνηση, σηκώνει το χέρι, δίνει με ατρόμητη φωνή το σημάδι του τελικού μισεμού: "Όρτσα, παιδιά, και πρύμο φύσηξε του Χάρου το αγεράκι!"

Ο Καζαντζάκης, στο τέρμα του υπεράνθρωπου μόχθου του, μπορεί να εμφανιστεί σαν ένας πρωτομάστορας που αναπαύεται μπρος στον εξωτικό ναό που έκτισε. Η εικόνα θα μας ικανοποιούσε, αν ήταν ν' αρκεστούμε στην εξωτερική θέα των πραγμάτων. Αλλά, κατά την εσωτερική σημασία της, η τεράστια εποποιία της νέας "Οδύσσειας" ισοδυναμεί όχι με ναό αλλά με βουνό χαλάσματα. Ο κύκλος που είχε ανοίξει ο Όμηρος κλείνεται πράγματι από τον Καζαντζάκη. Όμως δεν καθησυχάζει το πνεύμα μας σαν ένα σχήμα τελειότητας: ο κύκλος εδώ σημαίνει το Μηδέν. Όλες οι αξίες που κατεργάστηκε ο ελληνισμός, από την ώρα που ο Όμηρος στερέωσε τη μορφή των Ολυμπίων, και που συμπλήρωσε ο χριστιανισμός με το κήρυγμα της αγάπης και την υπόσχεση της αιώνιας ζωής, όλες βουλιάζουν στα φρένα του νέου Οδυσσέα. Όχι μονάχα οι αξίες· ακόμα και το περιεχόμενο του κοινού ανθρώπινου βίου διασύρεται μέσα στο ποίημα. Κάθε κατορθωτό εγχείρημα ο ποιητής το σαρκάζει και κάθε ελπίδα την ξεπουπουλιάζει. Ο Οδυσσέας δεν ελπίζει τίποτα, δε φοβάται τίποτα, είναι λεύτερος! Η μόνη υπέρβαση του ατόμου του που θα γνωρίσει, θα είναι ο θάνατός του.

(Παντελή Πρεβελάκη, Ο Καζαντζάκης,
Τετράδια Ευθύνης, Αθήνα 1977)

ΟΔΥΣΣΕΙΑ

Ο Πρόλογος (1-78)

*Ήλιε, μεγάλε ανατολίτη μου, χρουσό σκουφι του νου μου,
αρέσει μου στραβά να σε φορώ, πεθύμησα να παίξω,
όσο να ζεις όσο να ζω κι εγώ, για να χαρεί η καρδιά μας.
Καλή' ναι τούτη η γης, αρέσει μας, σαν το σγουρό σταφύλι
στον μπλάβο αγέρα, Θε μου, κρέμεται, στο δρόλαπα κουιέται*

Και την τσιμπολογούν τα πνέματα και τα πουλιά του ανέμου
ας την τσιμπολογήσουμε κι εμείς, να δροσερέψει ο νους μας!
Αναμεσός στα δυο μελίγγια μου, στο μέγα πατητήρι,
το τραγανό σταφύλι λαχπατώ κι ο γαύρος μούστος βράζει,
κι όλη γελάει κι αχνίζει η κεφαλή μες στην ολόρθη μέρα.
Μαϊστρες πέταξεν η γης, φτερά, γιά το μυαλό κουνήθη
κι η μαυρομάτα ανάγκη μέθησε και το τραγουδι αρχίζει:
Απάνωθέ μου ο λάβρος ουρανός και κάτωθε η κοιλιά μου,
σα γλαροπούλα απά στη θάλασσα, κι αφροδροσολογάται
αρμύρα γιόμωσαν τ' αρθούνια μου, κι αντιχτυπούν στις πλάτες
γοργά γοργά τα κύματα και παν, και πάω κι εγώ μαζί τους.
Ήλιε, τρισήλιε, που περνάς ψηλά και χαμηλά αγναντεύεις,
ένα σκουφί θαλασσινό θωρώ, του καστροκαταλύτη,
ας το κλοτσήσουμε, να παίξουμε, να δούμε ως που θα πάει!
Έχει ο καιρός μαθές γυρίσματα, το ριζικό ' χει ρόδες,
κι ο νους του ανθρώπου κάθεται αψηλά και τις στρουφογουρίζει
άντε, και κλότσο ας δώσουμε της γης, να πάει την κατρακύλα!
Ήλιε, γοργοποαιχνιδομάτη μου, φρογό λαγωνικό μου,
την άγρη που αγαπώ ξετόπωσε και πάρ' την του κυνήγου
κι ό,τι τηράς στη γης μαντάτευε κι ό,τι γρικός μολόγα,
κι εγώ θα τα περνώ οτου σπλάχνου μου το μυστικό αργαστήρι,
κι αγάλια, με το παίξε γέλασε και το βαθύ κανάκι,
πέτρες, νερό, φωτιά και χώματα θα γίνουν όλα πνέμα'
κι η λασποφτέρουγη βαριά ψυχή γλυκά θα ξεκορμίσει
και θ' ανεβεί σα φλόγα γαληνή και βια χαθεί στον ήλιο!
Καλά φαγοποιήσατε, παιδιά, στο γιορτερό ακρογιάλι,
γέλιο, χορός και τσιμποφιλήμα κι αργό κουβεντολόι
το γλέντι εντός σας γίνη αλάκερο και μες στη σάρκα εχάθη'
μα μέσα μου σηκώθη το κρασί και στοίχειωσε το κρέας,
κι ένας σκοπός θαλασσινός πηδάει και θα με ρίξει κάτω
ένα τραγουδι ορέχτηκα να πω, κάμετε τόπο, αδέρφια!
Οχού, το πανηγύρι' ναι πολύ κι ο τόπος είναι λίγος,
ανοίχτε, να ' χω αλώνι να στρωθώ κι αγέρα μην πλαντάξω,
και να μπορώ να ρίξω τα κανιά, ν' απλώσω τους αγκώνους,
να μη λαβώσω στην αντράλα μου τα γυναικόπαιδά σας.
Τι θα μου πνιξουν το λαιμό, θαρρώ, σύντας θα τ' σμολήσω
γιαλό γιαλό να παν τα λόγια μου ν' ανθρωποκυνηγήσουν
κι όντας ο λάρυγγας σοφράξει πια κι ο πόνος μου στοιχειώσει.
θα σηκωθώ, και θέλω απλοχωριά ν' ακρογιαλοχορέψω.
Τη φρονιμάδα. Θε μου, πάρε μου, ν' ανοίξουν τα μελίγγια.
ν' ανοίξουν οι καταπαχτές του νου, να πάρει αγέρα ο κόσμος.
Ε μωρέ σεις χωριότες μέρμιγγοι, σταροκουβαλητάδες,
θα ρίξω παπαρούνα κόκκινη φωτιά να πιάσει ο κάμπος.

Κοράσια με τ' αγριοπερίστερα στο δροσερό σας κόρφο,
λεβέντες με το μαυρομάνικο το λάζο στο ζωνάρι,
ξερό δεντρό 'ναι η γης χωρίς ανθούς, όσο κι αν πολεμάτε
εγώ, μωρέ, με το τραγούδι μου θα την ανθοβολήσω!
Μαστόροι, αφήστε πια τα σύνεργα, διπλώστε τις ποδιές σας,
σκολάστε απ'της ανάγκης το ζυγό, κι η λευτεριά φωνάζει.
Κρασί δεν είναι, αδέρφια, η λευτεριά μήτε γλυκιά γυναίκα
μήτε και βιος μες στα κελάρια σας μήτε και γιος στην κούνια
έρμο τραγούδι 'ναι ακατάδεχτο και σβήνει στον αγέρα!
Πιέτε της Άρνας το γλυφό νερό να καθορίσει ο νους σας,
ξαλησμονήστε τα φαρμάκια σας και τ' άτιμα σφέρα,
τα σπλάχνα σας να γίνουν σα μωρού, παρθένα, ανέγνωια, αφράτα
ανθίσετε έρριζα, μυαλά, να 'ρθει το σηδόνι να λαλήσει!
Και σεις, γερόντοι, σύρετε φωνή, να 'ρθουν ξανά τα δόντια,
να' ρθουν τα κορακάτα σας μαλλιιά, κι ο νους ο νιος να στρίψει!
Μα τον αφέντην 'Ηλιο, ορκίζομαι, και την κερα-Φεγγάρω,
ψευτόνειρό 'ναι τα γεράματα και φαντασιά 'ναι ο χάρος
όλα 'ναι της ψυχής καμώματα και του μυαλού παιχνίδια,
όλα αλαφρό μελτέμι που φυσάει και τα μελίγγια ανοίγουν
τ' όνειρο απόλαφρα ονειρεύτηκε κι έγινε ο κόσμος τούτος
ας κάμουμε του κόσμου κατοχή, παιδιά, με το τραγούδι!
Ε συμπλωρίτες, πάρτε τα κουπιά, κι ο καπετάνιος φτάνει
και σεις, μανόδες, δώστε το βυζί στα βρέφη μη φωνάζουν!
'Όρτσα! τις έρμες πίκρες όξω νου, τρουλώστε τ' αυτιά σας
τα πόθη και τα βάσανα θα πω του ξακουστού Οδυσσέα!

Ο Επίλογος (Ω 1397-1418)

'Ηλιε, μεγάλη ανατολίτη μου, τα μάτια σου βουρκώσαν,
κι όλος ο κόσμος πια σκοτείνιασε κι όλη η ζωή ζαλίστη,
και κατεβαίνεις στις μανούλας σου το κυματοχαμώι.
Κι η μάνα σου που σε αραθύμησε πα στο κατώφλι εστάθη,
κρατάει χλωρή λαμπάδα φέγγει σου, κρατάει κρασί κερνά σε.
"Γιε μου, και τάβλα σου 'στρωσα να φας και να καλοκαρδίσεις"
γιε μου, σαρόντα φουρνοκάρβελα, κρασί σαρόντα στάμνες,
σαρόντα κοπελιές που πνίγηκαν λαμπάδες να σου φέγγουν
γιε μου, και ρόδα κλίνη σου 'στρωσα και γιούλια προσκεφάλια
νύχτες και νύχτες σε λαχτόρησα, γιόκα μου κανακάρη!"
Μα ο μαύρος ήλιος μας ξαγριεύτηκε, δίνει κλοτσιά στην τάβλα,
σκορπίσαν τα ψωμιά στα κύματα κι η θόλασσα κρασώθη
κι οι πρασινομαλλούσες βούλιαξαν σα σμέρνες μες στα φύκια.
'Εσβησε η γης, θαμπώθη η θάλασσα, ξεπαραλύσα οι σάρκες,

το σώμα πνέμα ανάριο γίνηκε, το πνέμα εγίγη αγέρας,
κι ο αγέρας σάλεψε, αναστέναξε, και στην κουφή μεγάλη
σιγή, τη λιοστερνή κρυσγή της Γης, γρικήθη απελπισμένο,
χωρίς λαϊμό και στόμα και φωνή, το γηλιομοιρολόι:
"Μάνα, κι αν έχεις δείπνο γέψου το, κρασί ξεφάντωσέ το·
μάννα, κι αν έχεις στρώμα ξάπλωσε τα χοντροκόκαλά σου·
δε θέλω, μάνα, πιο κρασί να πιω μήτε ψωμί ν' αγγίξω·
απόψε βίγλισα τον αγαπό σα στοχασμό να σβήνει".

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Να επισημάνετε στα πιο πάνω αποσπάσματα από την "Οδύσσεια"
μερικά χαρακτηριστικά της τέχνης του Καζαντζάκη, όπως π.χ.
  - την πολυδύναμη λειτουργία των εικόνων.
  - την εκρηκτική προβολή της φύσης.
  - τη ζωική ορμή.
  - το στοιχείο της δύναμης.
2. Ποια κοινά σημεία βρίσκετε μεταξύ του προοιμίου της "Οδύσσειας"
του Ομήρου και του προλόγου της "Οδύσσειας" του Κα-
ζαντζάκη;

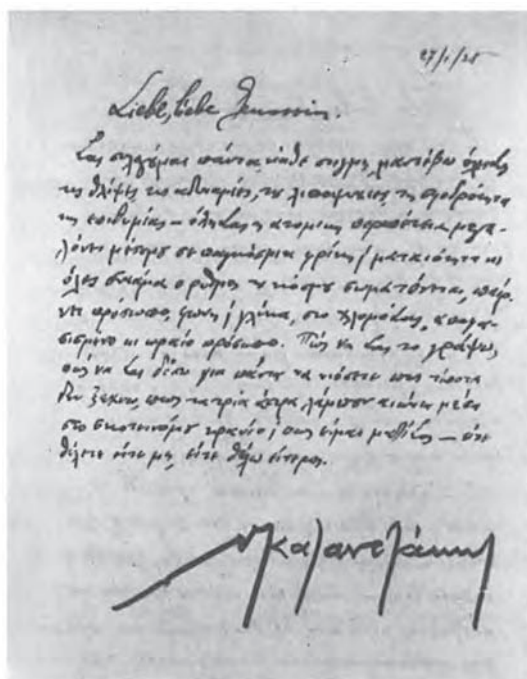
Ο Ν. Καζαντζάκης στην Αίγινα, 1931.

Ο Ν. Καζαντζάκης στις Πλάτρες της Κύπρου με τον Ευγένιο Ν. Ζήνωνα το 1926.

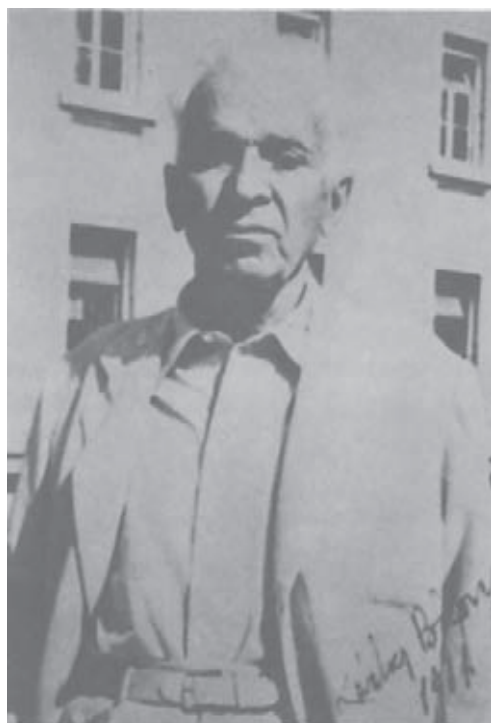
"Η Κύπρος δεν είναι τώρα πια μια λεπτομέρεια ... γίνεται το μοιρόγραφο κέντρο όπου παίζεται η ηθική αξία του σημερινού ανθρώπου" (1954).

Ν. Καζαντζάκης

Από γράμμα του στην Ελένη

ΚΩΣΤΑΣ ΒΑΡΝΑΛΗΣ

Γεννήθηκε στον Πύργο της Βουλγαρίας στα 1884. Φοίτησε στο Ζαρίφειο διδασκαλείο της Φιλιππούπολης κι ύστερα στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Στο Παρίσι παρακολούθησε μαθήματα φιλοσοφίας, φιλολογίας και κοινωνιολογίας. Εργάστηκε ως δάσκαλος και ως καθηγητής της φιλολογίας σε γυμνάσια της Αθήνας και στην Ανώτατη Παιδαγωγική Ακαδημία. Πέθανε στην Αθήνα το 1974.

Τα ποιήματα της πρώτης περιόδου (πριν από το 1922), χαρακτηρίζονται από λυρικό αίσθημα, μουσικότητα, διονυσιασμό, καθώς και επιδράσεις αιό τον Παρνασσισμό. Στη δεύτερη περίοδο, τα λυρικά στοιχεία υποχωρούν, ενώ η πολιτική του ιδεολογία επηρεάζει την ποιησή του, που έχει πια έντονο κοινωνικό περιεχόμενο. Διατηρώντας τις παραδοσιακές εκφραστικές φόρμες, ο ποιητής θίγει με αυθόρμητη σκωπτική και σατιρική διάθεση τα κοινωνικά προβλήματα του καιρού του.

ΕΡΓΑ:

- α. Ποίηση: Άπαντα, τόμοι τρεις, Κέδρος, 1956-1958, Ποιητικά (εκλογή), 1953. Πρώτες εκδόσεις: Κερήθρες, 1905, Το φως που καίει, 1922, Σκλάβοι παλιορρημένοι, 1927, Οργή λαού, 1975, Ελεύθερη Πάτμος, 1975.
- β. Μεταφράσεις: 1. Αριστοφάνη: Ιππείς - Νεφέλες - Ειρήνη - Λυσιστράτη - Εκκλησιάζουσες - Πλούτος - Βάτραχοι. 2. Ευριπίδη: Ιππόλυτος - Τρωαδίτισσες. 3. Μολιέρου: Μισάνθρωπος - Σχολείο Γυναϊκών. 4. Θερβάντες: Ο Δον Κιχώτης (διδασκευή).
- γ. Πεζά: Πεζός λόγος, 1956, Άνθρωποι, 1959, Διχτάτορες, 1956, Ημερολόγιο της Πηνελόπης, 1946.
- δ. Θέατρο: Άτταλος ο τρίτος, 1970.
- ε. Δοκίμια: Ο Σολωμός χωρίς μεταφυσική, Αθήνα 1925, Αισθητική- κριτική, Τόμοι δύο, 1958, Σολωμικά, 1957. Η αληθινή απολογία του Σωκράτη (εικονογράφηση Γιάννη Ρίτσου), 1931.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

- Βάσου Βαρίκα, Ο ποιητής Κώστας Βάρναλης, Αθήνα 1936.
- Τίμου Μαλάνου, Κ. Βάρναλης, Αλεξάνδρεια 1946.
- Γιάννη Κορδάτου, Ιστορία της Νεοελληνικής λογοτεχνίας, Αθήνα 1962, σ.σ. 473-482.
- Κώστας Βάρναλης, Τα πενήντάχρονα του έργου του (σμιλίες και ύμνα), Κέδρος 1957.
- Γιάννης Δάλλας, Σάτιρα και πολιτική στη νεότερη Ελλάδα (Κ. Βάρναλης), Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα 1979, σσ. 207-249.
- Μαρίο Vittì, Η γενιά του τριάντα, Εκδ. Ερμής, Αθήνα 1979.

Η ΜΑΝΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

*Πώς οι δρόμοι ευωδάνε με βάγια στρωμένοι,
ηλιοπάτητοι δρόμοι και γύρω μποξέδες!
Η χαρά της γιορτής όλο πιότερο αξαίνει
και μακριάθε βογκάει και μακριάθε ανεβαιίνει.*

*Τη χαρά σου, Λαοθάλασσα, κύμα το κύμα,
των αλλώνε το μίση καιρό τήνε θρέφαν,
κι αν η μαύρη σου κάκητα δίψασε το κρίμα,
να που βρήκε το θύμα της, άκακο θύμα!*

*Α! πώς είχα σα μάνα κι εγώ λαχταρήσει
(ήταν όνειρο κι έμεινεν, άχνα και πάει)
σαν και τ' άλλα σου αδέρφια να σ' είχα γεννήσει
κι από δόξες αλάργα κι αλάργ' από μίση!*

*Ένα κόκκινο σπίτι σ' αυλή με πηγάδι..
και μια δράνα γιομάτη τσαμπιά κεχριμπάρι..
νοικοκύρης καλός να γυρνός, κάθε βράδυ,
το χρυσό, σιγαλό και γλυκό σαν το λάδι.*

Κι άμ' ανοίγεις την πόρτα με πριόνια στο χέρι,
με τα ρούχα γεμάτα ψιλό ροκανίδι,
(άσπρα γένια, άσπρα χέρια) η συμβία περιστέρι
ν' ανασαίνει βαθιά τ' όλο κέδρον αγέρι.

Κι αφού λίγο σταθείς και το σπίτι γεμίσει
τον καλό σου τον ίσκιο, Πατέρα κι Αφέντη,
η ακριβή σου να βγάνει νερό να σου χύσει,
ο ανυπόμονος δείπνος με γέλια ν' αρχίσει.

Κι ο κατόχρονος θάνατος θα ' φτανε μέλι
και πολλή φύτρα θ' άφηνες, τέκνα κι αγγόνια,
καθενού και κοπάδι, χωράφι κι αμπέλι,
τ' αργαστήρι εκείνού, που την τέχνη σου θέλει.

Κατεβάζω στα μάτια τη μαύρην ομπόλια,
για να πάψει ο νους με τα μάτια να βλέπει...
Ξεφαντώνουν τ' αηδόνια στα γύρω περβόλια,
λειμονιάς σε κυκλώνει λεπτή μοσκοβόλια.

Φεύγεις πάνου στην άνοιξη, γιε μου καλέ μου,
Άνοιξη μου γλυκιά, γυρισμό που δεν έχεις.
Η ομορφιά σου βασιλεψε κίτρινη, γιε μου,
δε μιλάς, δεν κοιτάς πώς μαδιέμαι, γλυκέ μου!

Καθώς κλαίει, σαν της παίρνουν το τέκνο, η δαμάλα,
ξεφωνίζω και νόημα δεν έχουν τα λόγια.
Στύλωσέ μου τα δυο σου τα μάτια μεγάλα:
τρέχουν αίμα τ' αστήθια, που βύζαξες γάλα.

Πώς αδύναμη στάθηκε τόσο η καρδιά σου
στα λαμπρά Γεροσόλυμα Καίσαρας νά ' μπεις!
Αν τα πλήθη αλαλάζανε ξώφρενα (ολιά σου!)
δεν ηξέραν ακόμα ούτε ποιο τ' όνομά σου!

Κει στο πλάγι δαγκάναν οι οχτροί σου τα χείλη...
Δολερά ξεσηκώσανε τ' άγνωμα πλήθη,
κι όσο ο γήλιος να πέσει και νά 'ρθει το δειλι,
το σταυρό σου καρφώσαν κι οχτροί σου και φίλοι.

Μα γιατί να σταθείς να σε πιάσουν! Κι ακόμα,
σα ρωτήσανε: "Ποιος ο Χριστός;" τι 'πες "Να με!"
Αχ! δεν ξέρει τι λέει το πικρό μου το στόμα!
Τριάντα χρόνια παιδί μου δε σ' έμαθ' ακόμα!

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Ποιο στοιχείο κυριαρχεί στο πιο πάνω ποίημα; Από ποια διάσταση φωτίζει ο ποιητής την παρουσία του Χριστού μέσα στον κόσμο; Να επισημάνετε τα κοινά στοιχεία με το ποίημα "Το πέρασμά σου" που ακολουθεί.

ΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΣΟΥ

*Στη ζήση αυτή που τη μισούμε,
στη γης αυτή που μας μισεί
κι όσο να πιούμε δε σε σβηούμε,
πόνε πικρέ και πόνε αψύ,
που μας κρατάς και σε κρατούμε'*

*σ' αυτήν τη μαύρη γης και ζήση
που περπατούσαμε τυφλά
κι ανθός για μας δεν είχε ανθίσει
κι ούτε σε δέντρον αψηλά
κρυμμένο αηδόνι κελαηδήσει,*

*ήρθες Εσύ μιν άγιαν ώρα,
όραμα θείο και ξαφνικό,
και γέμισε ήλιο, ανθόν, οπώρα,
κελαηδισμόν παθητικό
όλ' η καρδιά μας κι όλ' η χώρα.*

*Αχ! τόσο λίγο να βαστάξει
τούτ' η γιορτή κι η Πασκαλιά!...
Έφυγες κι έχουμε ρημάξει
ξανά και πάλι. Η Πασκαλιά
γιατ' έτσι λίγο να βαστάξει!*

Ποήματα (εκλογή)

ΟΙ ΜΟΙΡΑΙΟΙ

*Μες την υπόγεια την ταβέρνα,
μες σε καπνούς και σε βρισιές
(απάνου στρίγγλιζε η λατέρνα)
όλη η παρέα πίναμε εψές'
εψές σαν όλα τα βραδάκια,
να πάνε κάτου τα φαρμάκια.*

*Σφιγγόταν ένας πλάι στον άλλο
και κάπου εφτυούσε καταγής'
Ω! πόσο βάσανο μεγάλο*

το βάσανο είναι της ζωής!
Όσο κι ο νους αν τυραννιέται
άσπρην ημέρα δε θυμέται.

(Ήλιε και θάλασσα γαλάζια
και βάθος τ' άσπυρ' ουρανού!
Ω! της αυγής κροκάτη γάζα,
γαρούφαλα του δειλινού,
λάμπετε σβήνετε μακριά μας,
χωρίς να μπειίτε στην καρδιά μας!)

Του ενού ο πατέρας χρόνια δέκα
παράλυτος, ίδιο στοιχειό'
τ' άλλου κοντόημερ' η γυναίκα
στο σπίτι λειώνει από χτικιό'
στο Παλαμήδι ο γιος του Μάζη
κι η κόρη του Γιαβή στο Γκόζι.

- Φταίει το ζαβό το ριζικό μας!
Φταίει ο Θεός που μας μισεί!
- Φταίει το κεφάλι το κακό μας!
- Φταίει πρώτ' απ' όλα το κρασί!
Ποιος φταίει;... Ποιος φταίει;...
Κανένα στόμα
δεν το' βρε και δεν το' πε ακόμα.

Έτσι, στη σκότεινη ταβέρνα
πίνουμε πάντα μας σκυφτοί.
Σαν τα σκουλήκια κάθε φτέρνα
όπου μας εύρει μας πατεί.
Δειλοί, μοιραίοι κι άβουλοι αντάμα,
προσμένουμε, ίσως, κάποιο θάμα!

Ποήματα (Εκλογή)

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Να επισημάνετε στο πιο πάνω ποίημα α) τον πικρό σαρκασμό β) την τραγικότητα γ) τον ανθρώπινο πόνο δ) τη μουσικότητα του στίχου.
2. Ποιο το κοινό στοιχείο ανάμεσα στα ποιήματα "Οι Μοιραίοι" του Βάρναλη και "Εστιάδες" του Γρυπάρη (Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Β' Λυκείου σελ. 109). Να τα συγκρίνετε ως προς το περιεχόμενο.

3. Βρείτε κοινά στοιχεία ανάμεσα στο ποίημα "Οι Μοιραίοι" και στο ποίημα "Ορέστης" που ακολουθεί. (Το θέμα "Ορέστης" μπορείτε να το δείτε και στο ποίημα "Όνομα δ'Ορέστης" του Γιώργου Σεφέρη).

ΟΡΕΣΤΗΣ

Σέλνα τα μαλλιά σου μυρωμένα,
λύσε τα να φανείς, ως είσαι ωραίος,
και διώξε από το νου σου πια το χρέος
του μεγάλου χρησμού, μια και κανένα
τρόπο δεν έχεις άλλονε! Και μ' ένα
χαμόγελον ιδές που σ' έφερε έως
του Άργους την πύλη ο δρόμος σου ο μοιραίος
το σπλάχνο ν' αφανίσεις που σ' εγέννα.
Κανείς δε σε θυμάτ' εδώ. Κι εσύ όμοια
τον εαυτό σου ξέχανέ τον κι άμε
στης χρυσής πολιτείας τα σταυροδρόμια
και το έργο σου σα να' ταν άλλος κάμε.
Έτσι κι αλλιώς θα παίρνει σε από πίσου
γιά το αίμα της μητρός σου γιά η ντροπή σου.

Ποήματα (Εκλογή)

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΦΥΓΗΣ

(Ο Άτταλος, αφού χάρισε το βασίλειό του,
παίρνει την κιθάρα του και τραγουδάει)

Πάνω στου πελάου
το σπιθάτο αφρό
έστησα χορό,
φεύγω, αναχωρώ!

Έκανα φτερά
κι έγινα πουλί,
γεια χαρά, καλή,
και μην κλαις πολύ.

Θάνατος εδώ
κι ανθρωποσφαγή.
Τούτ' η μαύρη γη
κόκκινη πληγή.

Βούλωσα κι αυτιά
και μνημονικό,
για να μην ακώ
τίποτα κακό.

Ντύθηκα γαμπρός
από καινουργίς,
άστρον της αυγής,
έβγα να με δεις!

Πάω για θεός
σε νησί τρανό
μες το γαλανό
τον Ωκεανό!

Μέσα στην καρδιά
κόβω κάθε τι
που με συγκρατεί
με τη λάσπη αυτή.

Άνεμος φυσά
παίρνει με και πα'
κι η καρδιά χτυπά!
Όλα χαρωπά!

Παίρνει με και πα'
πούλουδο αλαφρό,
Πάντα με χορό
φεύγω, αναχωρώ!

Ποιήματα (Εκλογή)

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Εξηγήστε τον τίτλο του ποιήματος σε σχέση με το περιεχόμενο.
2. Το πιο πάνω ποίημα μπορεί να ακουστεί και μελοποιημένο, όπως και τα ποιήματα "Το πέρασμά σου" και "οι Μοιραίοι".

ΤΡΩΙΕ ΦΥΛΟΙ

Μισίρι, Μαιχράτζικουσα, Μοριάς
άνθρωποι με βρω, καρ' μι' νιάτα
οι' άδυνατα Παριόνα, νικηλάδης,
Ζαβνική οι' ρυγγωμένα σελωμελίση.

Χειροακροάται σήραμε βή ερωτά
αυτ' μελέτες με όμορφου με άγριου.
Το ζέει, δι' όργανη. Έταν γαρέλα
θανάτου σμερμενική με σελωμελίση.

Χειρόγραφο του Βάρναλη (1972).

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΒΑΦΗΣ

Γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια στα 1863 και πέθανε εκεί στα 1933. Παιδί πήγε στην Αγγλία και στην Πόλη. Τελικά επιστρέφει στην Αλεξάνδρεια όπου εργάζεται ως υπάλληλος σε κυβερνητική υπηρεσία. Τα ποιήματά του τα δημοσίευσε σε διάφορα έντυπα της Αλεξάνδρειας και της Αθήνας και σε συλλογές "εκτός εμπορίου". Διάφορα άρθρα του βρίσκονται σ' εφημερίδες και περιοδικά της Λειψίας, της Πόλης, της Αλεξάνδρειας και της Αθήνας. Στα 1926 του απονεμήθηκε από την Ελληνική Κυβέρνηση το "Αργυρούν Παράσημον του Φοίνικος". Ο Γρ. Ξενόπουλος παρουσίασε τον Καβάφη, στα 1903, στα Ελληνικά Γράμματα.

Την ποίηση του Καβάφη χαρακτηρίζει η ιστορικότητα, το διδακτικό στοιχείο, ο διάχυτος ερωτισμός, καθώς κι ένα κλίμα φθοράς και παρακμής.

Στην ποίησή του αναβιώνει ο ελληνισμός της διασποράς των ελληνοιστικών βασιλείων, με το πάθος της ελληνικότητας, με το υπαρξιακό κενό του πολίτη ενός οικουμενικού κράτους, με τη γεροντική

σοφία όλων εκείνων που έχουν συνειδητοποιήσει την πορεία των ιστορικών πραγμάτων, με τη στωικότητα και την καρτερία. Κι ακόμα δίνεται η ειρωνεία μπροστά στη φθορά της πολιτικής και τα προσώπια των ιστορικών προσώπων που μας οδηγούν στην ασκημένη σοφία ενός Βυζαντινού Φαναριώτη. Ο ποιητικός του λόγος χαρακτηρίζεται από λιτότητα και απλότητα με τη φειδωλή χρήση του επιθέτου.

Ο Καβάφης μας οδηγεί μέσα από την αποτυχία στην αίσθηση του καθήκοντος και του χρέους του συνειδητού ανθρώπου, που αναλαμβάνει τις ευθύνες του και υπομένει τις δοκιμασίες του με αξιοπρέπεια και αυτοσεβασμό.

ΕΡΓΑ:

Α΄ Ποίηση: Κ.Π. Καβάφης, Ποιήματα (πρώτη τυποποιημένη έκδοση), φιλ. επιμ. Γ.Π. Σαββίδη, δύο τόμοι, Ίκαρος, 1963. Ανέκδοτα ποιήματα 1882-1923 φιλ. επ. Γ.Π. Σαββίδη, Ίκαρος, Αθήνα, 1968. Αυτόγραφα ποιήματα 1886-1918, επ. Γ.Π. Σαββίδη, Αθήνα 1968. Αποκηρυγμένα ποιήματα, Ίκαρος, 1983.

Β΄ Πεζά: Κ.Π. Καβάφης, Ανέκδοτα πεζά κείμενα, εισαγωγή και μετάφραση Μιχάλη Περίδη, Φέξης, 1963. Πεζά, παρουσίαση σχόλια Γ.Α. Παπουτσάκη, Φέξης, 1963

ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

- Τίμου Μαλάνου, *Ο ποιητής Κ.Π. Καβάφης*, Αθήνα 1933 - Καβάφης, 2, Αθήνα 1963
Ι.Μ. Παναγιωτόπουλου, *Τα πρόσωπα και τα κείμενα*, Δ΄, Κ.Π. Καβάφης, Αθήνα 1946.
Ε.Π. Παπανούτσου, *Παλαμάς - Καβάφης - Σικελιανός*, Ίκαρος, 1949, 1955, 1971
Στρατή Τσίρκα, *Ο Καβάφης και η εποχή του*, Κέδρος, 1958.
Γιώργου Σεφέρη, *Δοκιμές*, Ίκαρος, 1974
Νέα Εστία, έτος ΑΖ΄, τόμος 74, Τεύχος 872, 1η Νοεμβρίου 1963: *Αφιέρωμα στον Κ.Π. Καβάφη (1863-1963)*.
Κύκλος Καβάφης, Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών και Γενικής Παιδείας, Αθήνα 1983
Γ. Δάλλας, *Καβάφης και Ιστορία*, Αθήνα 1974. - *Ο Καβάφης και η δεύτερη σοφιστική*, Στιγμή, Αθήνα 1984.
Γ.Π. Σαββίδης, *Μικρά Καβαφικά*, том. Α., Ερμής, 1985.
E. Keeley, *Η Καβαφική Αλεξάνδρεια*, Ίκαρος, Αθήνα 1979.

ΤΕΙΧΗ

*Χωρίς περίσκεψιν, χωρίς λύπην, χωρίς αιδῶ
μεγάλα κι υψηλά τριγύρω μου ἔκτισαν τείχη.*

*Και κάθομαι και ἀπελπίζομαι τώρα ἐδῶ.
Ἄλλο δεν σκέπτομαι: τον νουν μου τρώγει αὐτή η τύχη'*

*διότι πράγματα πολλά ἔξω να κάμω εἶχον
Α ὅταν ἔκτισαν τα τείχη πῶς να μην προσέξω.*

*Ἀλλά δὲν ἄκουσα ποτέ κρότον κτιστῶν ἢ ἤχον.
Ἀνεποισθῆτως μ' ἔκλεισαν ἀπὸ τον κόσμον ἔξω.*

ΤΑ ΠΑΡΑΘΥΡΑ

*Σ' αυτές τες σκοτεινές κάμαρες, που περνώ
μέρες βαριές, επάνω κάτω τριγυρνώ
για νά 'βρω τα παράθυρα - Όταν ανοίξει
ένα παράθυρο θα 'ναι παρηγορία. -
Μα τα παράθυρα δεν βρίσκονται, ή δεν μπορώ
να τά βρω. Και καλλίτερα ίσως να μην τα βρω.
Ίσως το φως θα 'ναι μια νέα τυραννία.
Ποιος ξέρει τι καινούρια πράγματα θα δείξει.*

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Να εντοπίσετε στα πιο πάνω ποιήματα τα παράλληλα στοιχεία του εγκλεισμού και της παγίδευσης.
2. Ποια είναι η αιτία της ματαιώσης και της αποτυχίας στο ποίημα "Τείχη";
3. Με ποιο τρόπο αντιμετωπίζει η ύπαρξη τον εγκλεισμό και την αποτυχία στο ποίημα "Τα παράθυρα"; Εντοπίστε την αλλαγή της στάσης.
4. "Ο Καβάφης βλέπει τον άνθρωπο πολιορκημένο από συνθήκες βίου αξεπέραστες, μέσα σ' ένα καταθλιπτικό αδιέξοδο ... Η στάση που παίρνει ο καβαφικός άνθρωπος απέναντι σ' αυτό το ανυπέμβλητο "σχήμα πολιορκίας" ... μπορεί να είναι αποδοχή και παραίτηση από την αναζήτηση διεξόδου." (Γ. Θέμελης) Σχολιάστε και συζητήστε την πιο πάνω άποψη με βάση τα ποιήματα "Τείχη" και "Τα παράθυρα".

Η ΠΟΛΙΣ

*Είπες· "Θα πάγω σ' άλλη γη, θα πάγω σ' άλλη θάλασσα.
Μια πόλις άλλη θα βρεθεί καλλίτερη από αυτή.
Κάθε προσπάθειά μου μια καταδίκη είναι γραφτή"
κι είν' η καρδιά μου - σαν νεκρός - θαμμένη.
Ο νους μου ως πότε μες στον μαρσασμόν αυτόν θα μένει.
Όπου το μάτι μου γυρίσω, όπου κι αν δω
ερείπια μαύρα της ζωής μου βλέπω εδώ,
που τόσα χρόνια πέρασα και ρήμαξα και χάλασα".*

*Καινούριους τόπους δεν θα βρεις, δεν θά 'βρεις άλλες θάλασσες.
Η πόλις θα σε ακολουθεί. Στους δρόμους θα γυρνάς
τους ίδιους. Και στες γειτονιές τες ίδιες θα γερνάς
και μες στα ίδια σπίτια αυτά θ' ασπρίζεις.
Πάντα στην πόλι αυτή θα φθάνεις. Για τα αλλού - μη ελπίζεις -
δεν έχει πλοίο για σε, δεν έχει οδό.
Έτσι που τη ζωή σου ρήμαξες εδώ
στην κώχη τούτη τη μικρή, σ' όλην την γη την χάλασες.*

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Στο ποίημα έχουμε διάλογο με φανταστικό συνομιλητή, ουσιαστικά μονόλογο. Ο διάλογος με ομιλητή και ωτακουστή που σχολιάζει είναι συνηθισμένος τρόπος της καθαφικής ποίησης. Εξετάστε πώς και γιατί εξυπηρετεί η πιο πάνω τεχνική το συγκεκριμένο ποίημα.
2. Η πόλις είναι από μια άποψη η Αλεξάνδρεια. Όμως πέρα απ' αυτό είναι ένα σύμβολο. Τι θα μπορούσε να συμβολίζει, κατά τη γνώμη σας, η πόλις;
3. Υπάρχει στο ποίημα προσωπική ευθύνη; Επισημάνετε τους στίχους στους οποίους φαίνεται.
4. "Για τα αλλού - μη ελπίζεις - δεν έχει πλοίο για σε, δεν έχει οδό". Εξετάστε και συζητήστε τους λόγους που οδήγησαν στην πιο πάνω κατάληξη.

Πόλις δὴν ἴδια πόλις

ἔσαι ἴθι πάγω σ' ἄσση γῆ, θά πάγω σ' ἄσση θάλασσα.
Μιὰ σόζη ἄσση εἰς βρεθῆ μαζιέβηρη ἰσ' αὐτή.
ἀγιδίαι τὸ ματι μου, ἀγιδίαι τὸ εὐθεῖ.
    κ' εὐθεῖ ἢ καρδιᾷ μου - σὰν νιυρός - θαμμένη,
    ἔδεν τὸ με ἵπαιω εἰς πᾶσι ὁ μαρκατός θά μένη!
    Μισὸν τὸν νόστον ἔδεν ἢ μέ μισοί,
    ἔδεν ἂν τὴν ψυχή μου τὴν μισή
ἵππερα, καὶ ἄδεια τὴν ἔχασα, τὴν χάλασα."

Καινούριους τόπους δὴν θά βρῶ, δὴν ἄβηρη ἄσση θάλασσα
ἢ πόλις θά σ' ἀμοιουθεῖ, ἔδεν ἔσσομοσ θά μένη
τοὺς ἴδιους καὶ σὺν μετὰ τὴν ἴδιαν θά μένη,
καὶ μὴ σὺν ἴθι σὺν ἴθι θά ἀσσηίση
ὅσο μαρκατός καὶ πᾶσι, τὸ πᾶσι μαρκατός καὶ ἄσση,
    ἔσαι δὴν ἴδια πόλις θά σε δῶ.
    Ἄ τὴν βῆσ σου εἰς χάλασα ἔδεν
σ' αὐθὶν τὴν ἀγῆ τὴν μισή - σ' ἄσση τὴν γῆ τὴν χάλασα

Κωνσ. Φ. Καβάφης

ἀγιδίαι 1911

Πρώτη μορφή του ποιήματος "Η πόλις"

ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ

Τιμή σ' εκείνους όπου στην ζωή των
ώρισαν και φυλάγουν Θερμοπύλες.
Ποτέ από το χρέος μη κινούντες·
δίκαιοι κι ίσοι σ' όλες των τες πράξεις,
αλλά με λύπη κιόλας κι ευσπλαχνία·
γενναίοι οσάκις είναι πλούσιοι, κι όταν
είναι πτωχοί, πάλ' εις μικρόν γενναίοι,
πάλι συντρέχοντες όσο μπορούνε·
πάντοτε την αλήθεια ομιλούντες,
πλην χωρίς μίσος για τους ψευδομένους.

Και περισσότερη τιμή τους πρέπει
όταν προβλέπουν (και πολλοί προβλέπουν)
πως ο Εφιάλτης θα φανεί στο τέλος,
κι οι Μήδοι επί τέλους θα διαβούνε.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Ποιο το ιστορικό υπόβαθρο του ποιήματος;
2. Τι συμβολίζουν, κατά τη γνώμη σας, οι Θερμοπύλες;
3. Στο ποίημα μπορούμε να επισημάνουμε α) την έννοια της τιμής και του χρέους β) την αποθέωση του αγώνα. Με ποιους στίχους δίνονται αυτά τα στοιχεία;
4. Ο ποιητής αναδεικνύει ως ηθικό πρότυπο τον άνθρωπο της μεσότητας. Ποια τα γνωρίσματά του και με ποιους στίχους δίνεται αυτό το ιδεώδες;
5. Ποιο το νόημα της φράσης "επί τέλους" στο ποίημα;
6. Ποιο το τραγικό και ηρωικό στοιχείο στο ποίημα;

CHE FECE ... IL GRAN RIFIUTO

Σε μερικούς ανθρώπους έρχεται μια μέρα
που πρέπει το μεγάλο Ναι ή το μεγάλο Όχι
να πούνε. Φανερώνεται αμέσως όποιος το' χει
έτοιμο μέσα του το Ναι, και λέγοντάς το πέρα

πηγαίνει στην τιμή και στην πεποίθησί του.
Ο αρνηθείς δεν μετανοιώνει. Αν ρωτιούνταν πάλι,
όχι θα ξαναέλεγε. Κι όμως τον καταβάλλει
εκείνο τ' όχι - το σωστό - εις όλην την ζωή του.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Che fece ... Στίχος από τη Θεία Κωμωδία του Δάντη. Αναφορά στον Καρδινάλιο που είπε το μεγάλο όχι αρνούμενος τη θέση του Πάπα.
2. Ν' αναφέρετε παραδείγματα από τη ζωή τα οποία να σχετίζονται με το νόημα του ποιήματος.
3. Συσχετίστε το ποίημα με τις "Θερμοπύλες" .

ΙΘΑΚΗ

Σα βγεις στον πηγαιμό για την Ιθάκη
να εύχεσαι να' ναι μακρύς ο δρόμος,
γεμάτος περιπέτειες, γεμάτος γνώσεις.
Τους Λαιστρυγόνες και τους Κύκλωπας,
τον θυμωμένο Ποσειδώνα μη φοβάσαι,
τέτοια στον δρόμο σου ποτέ σου δεν θα βρεις,
αν μέν' η σκέψις σου υψηλή, αν εκλεκτή
συγκίνησις το πνεύμα και το σώμα σου αγγίζει.
Τους Λαιστρυγόνες και τους Κύκλωπας,
τον άγριο Ποσειδώνα δεν θα συναντήσεις,
αν δεν τους κουβανείς μες στην ψυχή σου,
αν η ψυχή σου δεν τους στήνει εμπρός σου.

Να εύχεσαι να' ναι μακρύς ο δρόμος.
Πολλά τα καλοκαιρινά πρωιά να είναι
που με τι ευχαρίστηση, με τι χαρά
θα μπαίνεις σε λιμένας πρωτοειδωμένους'
να σταματήσεις σ' εμπορεία Φοινικικά,
και τες καλές πραγμάτειες ν' αποκτήσεις,
σεντέφια και κοράλλια, κεχριμπάρια κι έβενους,
και ηδονικά μυρωδικά κάθε λογής,
όσο μπορείς πιο άφθονα ηδονικά μυρωδικά'
σε πόλεις Αιγυπτιακές πολλές να πας,
να μάθεις και να μάθεις απ' τους σπουδασμένους.

Πάντα στον νου σου να' χεις την Ιθάκη.
Το φθόσιμον εκεί είν' ο προορισμός σου.
Αλλά μη βιάζεις τα ταξίδι διόλου.
Καλλίτερα χρόνια πολλά να διαρκέσει
και γέρος πια ν' αράξεις στο νησί,
πλούσιος με όσα κέρδισες στον δρόμο,
μη προσδοκώντας πλούτη να σε δώσει η Ιθάκη.
Η Ιθάκη σ' έδωσε τ' ωραίο ταξίδι.

*Χωρίς αυτήν δεν θα βγαίνες στον δρόμο.
Άλλα δεν έχει να σε δώσει πια.*

*Κι αν πτωχική την βρεις, η Ιθάκη δεν σε γέλασε.
Έτσι σοφός που έγινες, με τόση πείρα,
ήδη θα το κατάλαβες οι Ιθάκες τι σημαίνουν.*

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Τι συμβολίζει η Ιθάκη;
2. Ποιο το εσωτερικό νήμα του ποιήματος; Πώς προχωρεί και πώς κορυφώνεται;
3. Να ανιχνεύσετε το πλήθος που διέρχεται από το ποίημα καθώς και τα διαδοχικά σκηνικά.
4. Ποιο νόημα έχουν οι στίχοι: "Τους Λαιστρυγόνας και τους Κύκλωπας, τον άγριο Ποσειδώνα δεν θα συναντήσεις, αν δεν τους κουβανείς μες στην ψυχή σου, αν η ψυχή σου δεν τους στήνει εμπρός σου".
5. Σε ποιους γνωμικούς στίχους κορυφώνονται τα μηνύματα του ποιήματος;

ΠΕΡΙΜΕΝΟΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΒΑΡΒΑΡΟΥΣ

- Τι περιμένουμε στην αγορά συναθροισμένοι;

Είναι οι βάρβαροι να φθάσουν σήμερα.

- Γιατί μέσα στην Σύγκλητο μια τέτοια απραξία;

Τι κάθοντ' οι Συγκλητικοί και δεν νομοθετούνε;

Γιατί οι βάρβαροι θα φθάσουν σήμερα.

Τι νόμους πια θα κάμουν οι Συγκλητικοί;

Οι βάρβαροι σαν έλθουν θα νομοθετήσουν.

- Γιατί ο αυτοκράτωρ μας τόσο πρωί σηκώθη,
και κάθεται στης πόλεως την πιο μεγάλη πύλη
στον θρόνο επάνω, επίσημος, φορώντας την κορώνα;

Γιατί οι βάρβαροι θα φθάσουν σήμερα.

Κι ο αυτοκράτωρ περιμένει να δεχθεί

τον αρχηγό τους. Μάλιστα ετοίμασε

για να τον δώσει μια περγαμνή. Εκεί

τον έγραψε τίτλους πολλούς κι ονόματα.

- Γιατί οι δυο μας ύπατοι κι οι πραιτόρες εβγήκαν
σήμερα με τες κόκκινες, τες κεντημένες τόγες?

γιατί βραχιόλια φάρεσαν με τόσους αμεθύστους,
και δακτυλίδια με λαμπρά, γυαλιστερά σμαράγδια·
γιατί να πιάσουν σήμερα πολύτιμα μπαστούνια
μ' ασήμια και μαλάματα έκτακτα σκαλιγμένα;

Γιατί οι βάρβαροι θα φθάσουν σήμερα·
και τέτοια πράγματα θαμπώνουν τους βαρβάρους.

- Γιατί κι οι άξιοι ρήτορες δεν έρχονται σαν πάντα
να βγάλουνε τους λόγους τους, να πούνε τα δικά τους;

Γιατί οι βάρβαροι θα φθάσουν σήμερα·
κι αυτοί βαριούντ' ευφράδεις και δημηγορίες.

- Γιατί ν' αρχίσει μονομιás αυτή η ανησυχία
κι η σύγχυσις. (Τα πρόσωπα τι σοβαρά που έγιναν).
Γιατί αδειάζουν γρήγορα οι δρόμοι κι οι πλατέες,
κι όλοι γυρνούν στα σπίτια τους πολύ συλλογισμένοι;

Γιατί ενύχτωσε κι οι βάρβαροι δεν ήλθαν.
Και μερικοί έφθασαν απ' τα σύνορα
και είπανε πως βάρβαροι πια δεν υπάρχουν.

Και τώρα τι θα γένουμε χωρίς βαρβάρους.
Οι άνθρωποι αυτοί ήσαν μια κάποια λύσις.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. *Στέκοντας που [=δεδομένου ότι] πήρα για σύμβολο τους βαρβάρους, φυσικό είναι να πω για υπάτους και ηραίτορας. Ο αυτοκράτωρ, οι συγκλητικοί και οι ρήτορες δεν είναι αναγκαστικώς ρωμαϊκά πράγματα*.
(Καβάφης)
2. Σε ποια εποχή και σε ποιο χώρο μας οδηγεί το ποίημα; Δικαιολογήστε την αιτάντησή σας αξιοποιώντας στοιχεία του ποιήματος.
3. α. Αναγνωρίστε το σκηνικό του ποιήματος και τα πρόσωπα που περνούν μέσα απ' αυτό.
β. Σχολιάστε τη θεατρική μορφή του ποιήματος.
4. Τόσο οι βάρβαροι όσο και ο λαός που αναμένει τους βαρβάρους είναι σύμβολα. Ποιους εκπροσωπεί το κάθε σύμβολο; Εξηγήστε.
5. Στο ποίημα το κωμικό στοιχείο εναλλάσσεται με το τραγικό, ενώ διάχυτη είναι η πικρή ειρωνεία. Να επισημάνετε στο ποίημα τα πιο πάνω στοιχεία.

ΑΠΟΛΕΙΠΕΙΝ Ο ΘΕΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΝ

Σαν έξαφνα, ώρα μεσάνυχτ', ακουσθεί
αόρατος θιάσος να περνά
με μουσικές εξαίσιες, με φωνές -
την τύχη σου που ενδίδει πια, τα έργα σου
που απέτυχαν, τα σχέδια της ζωής σου
που βγήκαν όλα πλάνες, μη ανωφέλετα θρηνήσεις.
Σαν έτοιμος από καιρό, σα θαρραλέος,
αποχαιρέτα την, την Αλεξάνδρεια που φεύγει.
Προ πάντων να μη γελασθείς, μην πεις πως ήταν
ένα όνειρο, πως απατήθηκεν η ακοή σου
μάταιες ελπίδες τέτοιες μην καταδεχθείς.
Σαν έτοιμος από καιρό, σα θαρραλέος,
σαν που ταιριάζει σε που αξιώθηκες μια τέτοια πόλι,
πλησίασε σταθερά προς το παράθυρο,
κι άκουσε με συγκίνησιν, αλλ' όχι
με των δειλών τα παρακάλια και παράπονα,
ως τελευταία απόλαυσι τους ήχους,
τα εξαίσια όργανα του μυστικού θιάσου,
κι αιποχαιρέτα την, την Αλεξάνδρεια που χάνεις.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. "Το ποίημα αναφέρεται εις την εποχήν καθ' ην ο ηττηθείς Αντώνιος επολιορκείτο υπό του Οκταβίου εις την Αλεξάνδρειαν (ιδέ Πλουτάρχου: Βίος Αντωνίου) και την στιγμήν καθ' ην και αυτός ο προστάτης θεός Διόνυσος τον εγκαταλείπει (αόρατος θιάσος). Το ποίημα μας διδάσκει ότι πρέπει να αντικρίζομεν την συμφοράν με αξιοπρέπειαν (Καβαφικό αυτοσχόλιο)" Γ. Λεχωνίτη, Καβαφικά αυτοσχόλια, Αλεξάνδρεια 1942, σελ. 26. Όπως γράφει ο Πλούταρχος, "αυτή τη νύχτα γύρω στα μεσάνυχτα, μέσα στην ησυχία και την κατήφεια της πόλης εξαιτίας του φόβου και της προσδοκίας του μέλλοντος, ακούσθηκαν αιφνίδια, ήχος οργάνων και βοή όχλου, με ποιήματα σατιρικά, σαν να διερχόταν με θόρυβο ιερός θιάσος ... φάνηκε δε σ' αυτούς που σκέφτονταν το σημείο τούτο πως εγκαταλείπει ο Θεός τον Αντώνιο" ("Εδόκει απολείπειν ο Θεός Αντώνιον").

Ο Αντώνιος είναι ο Ρωμαίος στρατηγός Μάρκος Αντώνιος (82-30 π.Χ.). Έγινε μετά το θάνατο του Καίσαρα ο μόνος κύριος της Ρώμης. Τον διαδέχθηκε στον έρωτα της Κλεοπάτρας. Νικήθηκε το 31 π.Χ. στη ναυμαχία του Ακτίου από τον Οκτάβιο. Αυτοκτόνησε ένα χρόνο μετά.

2. Σχολιάστε τη λειτουργία της φράσης "Σαν έξαφνα" στο ποίημα.
3. Εντοπίστε και αναγνωρίστε την εσωτερική πορεία του ποιήματος.
4. Ο Αντώνιος, ο σόρατος θίασος και η Αλεξάνδρεια είναι σύμβολα. Ποιο το περιεχόμενό τους;
5. Με ποιους στίχους προβάλλεται η αξιοπρέπεια;
6. Να εντοπίσετε τη γνωμική διάσταση του ποιήματος.
7. Σχολιάστε την άποψη που ακολουθεί: "Πέρα από το στοιχείο της αξιοπρέπειας θα πρέπει να εντοπίσουμε εδώ το στοιχείο της απόλυτης απόγνωσης, την αναγνώριση της τελειωτικής απουσίας μέσα στην τραγική αποτυχία και συντριβή κάθε ελπίδας και κάθε ανακούφισης" (Γ. Μιχαλέτου, Η ποίηση του Καβάφη, Αισθητική Θεώρηση, Αθήναι 1952, σελ. 52).

Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

Ὅσπερ σὺ βασιλεὺς, ἀλλ' υποκριτὴς,
 μεταμφιέννυται χλαμύδα φαῖαν ἀντὶ
 τῆς τραγικῆς ἐκείνης καὶ διαλαθῶν υπεχώρησεν.
 ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ, ΒΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

*Σαν τον παραίτησαν οι Μακεδόνες
 κι απέδειξαν πως προτιμούν τον Πύρρο
 ο βασιλεύς Δημήτριος (μεγάλην
 είχε ψυχή) καθόλου - έτσι είπαν -
 δεν φέρθηκε σαν βασιλεύς. Επήγε
 κι έβγαλε τα χρυσά φορέματά του,
 και τα ποδήματά του πέταξε
 τα ολοπόρφυρα. Με ρούχ' απλά
 ντύθηκε γρήγορα και ξέφυγε.
 Κάμνοντας όμοια σαν ηθοποιός
 που όταν η παράσταση τελειώσει,
 αλλάζει φορεσιά κι απέρχεται.*

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Ιστοριογενές ποίημα. Πρωταγωνιστής του είναι ο πολεμόχαρος βασιλιάς της Μακεδονίας Δημήτριος Α΄ (337-283 π.Χ.), ο επιλεγόμενος Πολιορκητής για την επίδοσή του στις πολιορκητικές μηχανές. Στα 288 π.Χ. οι Μακεδόνες στρατιώτες του τον εγκατάλειψαν, βαριεστημένοι να πολεμούν για να αυξάνουν την επικράτειά του, και αυτομόλησαν στο αντίπαλο στρατόπεδο, του Ηπειρώτη βασιλιά Πύρρου.

(Γ.Π. Σαββίδη)

2. Συγκρίνοντας τα ποιήματα "Απολείπειν ο Θεός Αντώνιον" και "ο Βασιλεύς Δημήτριος" να επισημάνετε ομοιότητες, όσον αφορά τη στάση των πρωταγωνιστών.
3. Ο Καβάφης δικαιώνει εντέλει το Δημήτριο; Να στηρίξετε την άποψή σας αντλώντας στοιχεία από το ποίημα.

ΕΝ ΣΠΑΡΤΗ

*Δεν ήξερεν ο βασιλεύς Κλεομένης, δεν τολμούσε -
δεν ήξερε έναν τέτοιο λόγο πώς να πει
προς την μητέρα του: ότι απαιτούσε ο Πτολεμαίος
για εγγύησιν της συμφωνίας των ν' αποσταλεί κι αυτή
εις Αίγυπτον και να φυλάττεται
λίαν ταπεινωτικόν, ανοίκειον πράγμα.
Κι όλο ήρχονταν για να μιλήσει κι όλο δίσταζε.
Κι όλο άρχιζε να λέγει' κι όλο σταματούσε.*

*Μα η υπέροχη γυναίκα τον κατάλαβε
(είχεν ακούσει κιάλα κάτι διαδόσεις σχετικές),
και τον ενθάρρυνε να εξηγηθεί.
Και γέλασε κι είπε βεβαίως πηαίνει.
Και μάλιστα χαίρονταν που μπορούσε να' ναι
στο γήρας της ωφέλιμη στην Σπάρτη ακόμη.*

*Όσο για την ταπείνωση - μα αδιαφορούσε.
Το φρόνημα της Σπάρτης ασφαλώς δεν ήταν ικανός
να νοιώσει ένας Λαγίδης χθесινός
όθεν κι η απαίτησίς του δεν μπορούσε
πραγματικώς να ταπεινώσει Δέσποιναν
Επιφανή ως αυτήν' Σπαρτιάτου βασιλέως μητέρα.*

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Χθесινός: Οι βασιλείς της Σπάρτης θεωρούσαν πως ήσαν απόγονοι του Ηρακλέους, ενώ η δυναστεία των Λαγιδών ιδρύθηκε μόλις το 304 π.Χ.
2. Ποιο το κοινό στοιχείο του ποιήματος "Εν Σπάρτη" με τα ποιήματα "Απολείπειν ο Θεός Αντώνιον" και "Όσο μπορείς" που ακολουθεί;

ΟΣΟ ΜΠΟΡΕΙΣ

*Κι αν δεν μπορείς να κάμεις την ζωή σου όπως την θέλεις,
τούτο προσπάθησε τουλάχιστον
όσο μπορείς: μην την εξευτελίζεις*

μες στην πολλή συνάφεια του κόσμου,
μες στες πολλές κινήσεις κι ομιλίες.
Μην την εξευτελίζεις πηγαίνοντας την,
γυρίζοντας συχνά κι εκθέτοντάς την
στων σχέσεων και των συναναστροφών
την καθημερινήν ανοησία,
ως που να γίνει σα μια ξένη φορτική.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Σχολιάστε το ποίημα "Όσο μπορείς" σε συνάρτηση προς το κείμενο που ακολουθεί: "Θα πρέπει να επισημάνουμε το σημαντικό τούτο για τον Καβάφη: σαν ηθικός άνθρωπος κατορθώνει μέσα στην άκρα απιστία και απελπισία του να χαλκέψει και να εγκωμιάσει μια υψηλή, πολύ υψηλή ορεγή: την αξιοπρέπεια (Παπανούτσος όπ.π. σ.174).

ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ

Μαζεύθηκαν οι Αλεξανδρινοί
να δουν της Κλεοπάτρας τα παιδιά,
τον Καισαρίωνα, και τα μικρά του αδέρφια,
Αλέξανδρο και Πτολεμαίο, που πρώτη
φορά τα βγάζαν έξω στο Γυμνάσιο.
εκεί να τα κηρύξουν βασιλείς,
μες στη λαμπρή παράταξη των στρατιωτών.

Ο Αλέξανδρος - τον είπαν βασιλέα
της Αρμενίας, της Μηδίας, και των Πάρθων.
Ο Πτολεμαίος - τον είπαν βασιλέα
της Κιλικίας, της Συρίας, και της Φοινίκης.
Ο Καισαρίων στέκονταν πιο εμπροστά,
ντυμένος σε μετάξι τριανταφυλλί,
στο στήθος του ανθοδέσμη από υακίνθους,
η ζώνη του διπλή σειρά σαπφείρων κι αμethystων,
δεμένα τα ποδήματά του μ' άσπρες
κορδέλες κεντημένες με ροδόχροα μαργαριτάρια.
Αυτόν τον είπαν πιότερο από τους μικρούς,
αυτόν τον είπαν Βασιλέα των Βασιλέων.

Οι Αλεξανδρινοί ένιωθαν βέβαιο
πού ήσαν λόγια αυτά και θεατρικά.

Αλλά η μέρα ήτανε ζεστή και ποιητική,
ο ουρανός ένα γαλάζιο ανοιχτό,
το Αλεξανδρινό Γυμνάσιον ένα

θριαμβικό κατόρθωμα της τέχνης,
των αυλικών η πολυτέλεια έκτακτη,
ο Καισαρίων όλο χάρις κι εμορφιά
(της Κλεοπάτρας υιός, αίμα των Λαγιδών)
κι οι Αλεξανδρινοί έτρεχαν πια στην εορτή,
κι ενθουσιάζονταν, κι επευφημούσαν
ελληνικά, κι αιγυπτιακά, και ποιοι εβραϊκά,
γοητευμένοι με τ' ωραίο θέαμα -
μ' όλο που βέβαια ήξευραν τι άξιζαν αυτά,
τι κούφια λόγια ήσανε αυτές οι βασιλείες.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Προσέξτε το θεατρικό στοιχείο καθώς και το ρόλο της ειρωνείας στο ποίημα.
2. Ποια είναι τα συμπεράσματά σας αν εξετάσετε α) την έμφαση που δίνεται στον Καισαρίωνα και β) τις πληροφορίες πως το ποίημα αναφέρεται σε ιστορικό γεγονός του 34 π.Χ. (Το 30 π.Χ. ο Οκτάβιος διέταξε τη θανάτωση του Καισαρίωνα, γιατί οι σύμβουλοί του του υπέδειξαν πως δεν είναι σκόπιμο να υπάρχουν πολλοί Καίσαρες).
3. Ποια ήταν η συμπεριφορά των Αλεξανδρινών κατά την τελετή; Ποια αντίφαση μπορείτε να επισημάνετε στη στάση τους; Πώς τη δικαιολογείτε;
4. Συγκρίνετε το ποίημα με το "Περιμένοντας τους βαρβάρους".

ΕΠΙΤΥΜΒΙΟΝ ΑΝΤΙΟΧΟΥ, ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΟΜΜΑΓΗΝΗΣ

*Μετά που επέστρεψε, περίλυπη, απ' την κηδεία του,
η αδελφή του εγκρατώς και πράως ζήσαντος,
του λίαν εγγραμμάτου Αντιόχου, βασιλέως
Κομμαγηνής, ήθελ' ένα επιτύμβιον γι' αυτόν.
Κι ο Εφέσιος σοφιστής Καλλίστρατος - ο κατοικίων
συχνά εν τω κρατιδίω της Κομμαγηνής,
κι από τον οίκον τον βασιλικόν
ασμένως κι επανειλημμένως φιλοξενηθείς -
το έγγραψε, τη υποδείξει Σύρων αυλικών,
και το έστειλε εις την γραιάν δέσποιναν.*

*"Του Αντιόχου του ευεργέτου βασιλέως
να υμνηθεί επαξίως, ω Κομμαγηνοί, το κλέος.
Ήταν της χώρας κυβερνήτης προνοητικός.
Υπήρξε δίκαιος, σοφός, γενναίος.*

*Υπήρξε έτι το άριστον εκείνο, Ελληνικός -
ιδιότητα δεν έχ' η ανθρωπότης τιμιότεραν'
εις τους θεούς ευρίσκονται τα πέραν".*

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. στ. 15 Ελληνικός: "Ο κ. Γ. Χατζηαντρέας (Στρατής Τσίρκας) θυμάται κάποτε τον Καβάφη (...) να κλείνει την ομιλία του με την εξής φράση: Είμαι κι εγώ Ελληνικός. Προσοχή, όχι Έλλην, ούτε ελληνίζων, αλλά ελληνικός".
2. Προσέξτε ιδιαίτερα τους τελευταίους στίχους του ποιήματος. Τι θέλει να εξάρει με αυτούς ο ποιητής;

ΑΣ ΦΡΟΝΤΙΖΑΝ

*Κατήντησα σχεδόν ανέστιος και πένης.
Αυτή η μοιραία πόλις, η Αντιόχεια
όλα τα χρήματά μου τα 'φαγε;
αυτή η μοιραία με τον δαπανηρό της βίο.*

*Αλλά είμαι νέος και με υγείαν άριστην.
Κάτοχος της ελληνικής θαυμάσιος
(ξέρω και παραξέρω Αριστοτέλη, Πλάτωνα'
τι ρήτορας, τι ποιητάς, τι ό,τι κι αν πεις).
Από στρατιωτικά έχω μιαν ιδέα,
κι έχω φιλίες με αρχηγούς των μισθοφόρων.
Είμαι μπασμένος κάμποσο και στα διοικητικά.
Στην Αλεξάνδρεια έμεινα έξι μήνες, πέρσι'
κάπως γνωρίζω (κι είναι τούτο χρήσιμον) τα εκεί:
του Κακεργέτη βλέψεις, και παληανθρωπιές, και τα λοιπά.*

*Όθεν φρονώ πως είμαι στα γεμάτα
ενδεδειγμένος για να υπηρετήσω αυτήν την χώρα,
την προσφιλή πατρίδα μου Συρία.*

*Σ' ό,τι δουλειά με βάλουν θα πασχίσω
να είμαι στην χώρα ωφέλιμος. Αυτή είν' η πρόθεσίς μου.
Αν πάλι μ' εμποδίσουνε με τα συστήματά τους -
τους ξέρουμε τους προκομένους: να τα λέμε τώρα;
αν μ' εμποδίσουνε, τι φταίω εγώ.*

*Θ' απευθυνθώ προς τον Ζαβίνα πρώτα,
κι αν ο μωρός αυτός δεν μ' εκτιμήσει,
θα πάγω στον αντίπαλό του, τον Γρυπό.*

Κι αν ο ηλίθιος κι αυτός δεν με προσλάβει,
πηγαίνω παρευθύς στον Υρκανό.

Θα με θελήσει πάντως ένας απ' τους τρεις.

Κι είν' η συνειδήσις μου ήσυχη
για το αψηφιστο της εκλογής.
Βλάπτουν κι οι τρεις τους την Συρία το ίδιο.

Αλλά, κατεστραμμένος άνθρωπος, τι φταίω εγώ.
Ζητώ ο ταλαίπωρος να μπαλωθώ.
Ας φρόντιζαν οι κραταιοί θεοί
να δημιουργήσουν έναν τέταρτο καλό.
Μετά χαράς θα πήγαινα μ' αυτόν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Να εντοπίσετε στο ποίημα τα στοιχεία του πολιτικού καιροσκοπισμού.
2. Προσέξτε ιδιαίτερα στο ποίημα τη λειτουργία του μονολόγου.
3. Αναγνωρίστε τα στοιχεία της ειρωνείας στο ποίημα.

Ο ΔΑΡΕΙΟΣ

Ο ποιητής Φερνάζης το σπουδαίον μέρος
του επικού ποιήματός του κάμνει.
Το πώς την βασιλεία των Περσών
παρέλαβε ο Δαρείος Υστάσπου. (Από αυτόν
κατάγεται ο ένδοξός μας βασιλεύς,
ο Μιθριδάτης, Διόνυσος κι Ευπάτωρ). Αλλ' εδώ
χρειάζεται φιλοσοφία· πρέπει ν' αναλύσει
τα αισθήματα που θα είχαν ο Δαρείος:
ίσως υπεροψίαν και μέθην· όχι όμως - μάλλον
σαν κατανόησι της ματαιότητος των μεγαλειών.
Βαθέως σκέπτεται το πράγμα ο ποιητής.

Αλλά τον διακόπτει ο υπηρέτης του που μπαίνει
τρέχοντας, και την βαρυσήμαντην είδησι αγγέλλει.
Άρχισε ο πόλεμος με τους Ρωμαίους.
Το πλείστον του στρατού μας πέρασε τα σύνορα.

Ο ποιητής μένει ενεός. Τι συμφορά!
Πού τώρα ο ένδοξός μας βασιλεύς,
ο Μιθριδάτης, Διόνυσος κι Ευπάτωρ,
μ' ελληνικά ποιήματα ν' ασχοληθεί.
Μέσα σε πόλεμο - φαντάσου, ελληνικά ποιήματα.

*Αδημονεί ο Φερνάζης. Ατυχία!
Εκεί που το είχε θετικό με τον "Δαρείο"
ν' αναδειχθεί, και τους επικριτές του,
τους φθονερούς, τελειωτικά ν' αποστομώσει.
Τι αναβολή, τι αναβολή στα σχέδιά του.*

*Και να' τον μόνο αναβολή, πάλι καλά.
Αλλά να δούμε αν έχουμε κι ασφάλεια
στην Αμισό. Δεν είναι πολιτεία εκτόκτως οχυρή.
Είναι φρικτότατοι εχθροί οι Ρωμαίοι.
Μπορούμε να τα βγάλουμε μ' αυτούς,
οι Καππαδόκες; Γένεται ποτέ;
Είναι να μετρηθούμε τώρα με τες λεγεώνες;
Θεοί μεγάλοι, της Ασίας προστάται, βοηθήστε μας. -*

*Όμως μες σ' όλη του την ταραχή και το κακό,
επίμονα κι η ποιητική ιδέα πάει κι έρχεται -
το πιθανότερο είναι, βέβαια, υπεροψίαν και μέθην'
υπεροψίαν και μέθην θα είχαν ο Δαρείος.*

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Να ανιχνεύσετε το πλήθος που διέρχεται από το πιο πάνω ποίημα.
2. Προσέξτε τη λειτουργία του δραματικού μονολόγου στο ποίημα καθώς και το ρόλο του ποιητή - αφηγητή Καβάφη.
3. Η ποιητική ιδέα πάει κι έρχεται: Προσέξτε πώς εκφράζεται στο ποίημα η κατάσταση του ποιητή που τον απασχολεί η ποιητική ιδέα, ενώ ταυτόχρονα τον διακόπτουν άλλα εξωτερικά γεγονότα.
4. Οι δυο τελευταίοι στίχοι δείχνουν πως ο ποιητής Φερνάζης στο τέλος βρίσκει τη δύναμη να πει την αλήθεια. Εξετάστε πόσο προβληματίστηκε, πώς και γιατί έφτασε στην τελική αυτή στάση.

ΕΙΣ ΤΑ ΠΕΡΙΧΩΡΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ

*Σαστίσαμε στην Αντιόχειαν όταν μάθαμε
τα νέα καμώματα του Ιουλιανού.*

*Ο Απόλλων εξηγήθηκε με λόγου του, στην Δάφνη!
Χρησμό δεν ήθελε να δώσει (σκοπισθήκαμε!),
σκοπό δεν το' χε να μιλήσει μαντικώς, αν πρώτα
δεν καθαρίζονταν το εν Δάφνη τέμενός του.
Τον ενοχλούσαν, δήλωσαν, οι γειτονεύοντες νεκροί.*

Στην Δάφνη βρίσκονταν τάφοι πολλοί. -
Ένας απ' τους εκεί ενταφιασμένους
ήταν ο θαυμαστός, της εκκλησίας μας δόξα,
ο άγιος, ο καλλίνικος μάρτυς Βαβύλας.

Αυτόν αινίπτονταν, αυτόν φοβούνταν ο ψευτοθεός.
Όσο τον ένοιωθε κοντά δεν κόταε
να βγάλει τους χρησμούς του τσιμουδιά.
(Τους τρέμουνε τους μάρτυράς μας οι ψευτοθεοί).

Ανασκουμπώθηκεν ο ανόσιος Ιουλιανός,
νεύριασε και ξεφώνιζε: "Σηκώστε, μεταφέρετε τον,
βγάλτε τον τούτον τον Βαβύλα αμέσως.
Ακούς εκεί; Ο Απόλλων ενοχλείται.
Σηκώστε τον, αρπάξτε τον ευθύς.
Ξεθάψτε τον, πάρτε τον όπου θέτε.
Βγάλτε τον, διώξτε τον. Παίζουμε τώρα;
Ο Απόλλων είπε να καθαρισθεί το τέμενος".
Το πήραμε, το πήγαμε το άγιο λείψανον αλλού.
Το πήραμε, το πήγαμε εν αγόπη κι εν τιμή.

Κι ωραία τιώντι πρόκοψε το τέμενος.
Δεν άργησε καθόλου, και φωτιά
μεγάλη κόρωσε: μια φοβερή φωτιά:
και κάηκε και το τέμενος κι ο Απόλλων.

Στάχτη το είδωλο' για σάρωμα, με τα σκουπίδια.

Έσκασε ο Ιουλιανός και διέδωσε -
τι άλλο θα έκαμνε - πως η φωτιά ήταν βαλή
από τους Χριστιανούς εμάς. Ας πάει να λέει.
Δεν αποδείχθηκε ας πάει να λέει.
Το ουσιώδες είναι που έσκασε.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Να προσέξετε και να σχολιάσετε την πορεία της αφήγησης σε συνάρτηση με τη διαδοχή των σκηνικών.
2. Στο ποίημα έχουμε τη συνάντηση και αναμέτρηση δύο κόσμων. Ποιοι είναι αυτοί οι κόσμοι και με ποιο τρόπο δίνονται από τον ποιητή;
3. Προσέξτε ιδιαίτερα το ρόλο του ποιητή - αφηγητή στο ποίημα.
4. Η ειρωνεία είναι διάχυτη στο ποίημα. Να την εντοπίσετε προσέχοντας πόσο η γλώσσα που χρησιμοποιεί ο ποιητής συμβάλλει στην προβολή της.

ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΡΥΩΤΑΚΗΣ

Ο ποιητής ως φοιτητής

Γεννήθηκε στην Τρίπολη το 1896 και πέθανε στην Πρέβεζα το 1928. Εργάστηκε ως δημόσιος υπάλληλος και υπηρέτησε σε διάφορες επαρχιακές πόλεις με τελευταία την Πρέβεζα, όπου αυτοκτόνησε. Είναι από τους σημαντικότερους ποιητές του μεσοπολέμου και η ποίησή του επηρέασε πολλούς νεότερους ποιητές.

Με την ποίησή του ο Καρυωτάκης εκφράζει την κρίση και τον κλονισμό μιας εποχής. Στο έργο του είναι διάχυτος ένας πικρός σαρκασμός, ειρωνεία και σάτιρα. Με την ποίησή του σφραγίζει τη μετάβαση στη νεότερη μας ποίηση, που σηματοδοτείται με τη "Στροφή" του Σεφέρη στα 1931.

ΕΡΓΑ:

1. Κ.Γ. Καρυωτάκης, Ο Πόνος του Ανθρώπου και των Πραμάτων, Αθήνα 1919.
2. Κ.Γ. Καρυωτάκης, Νηπενθή, ποιήματα βραβευμένα στα Φιλαδέλφεια Διπαγνισμο, Αθήνα 1921.
3. Κ.Γ. Καρυωτάκης, Ελεγεία και Σάτιρες, Εκδοτική εταιρεία 'Αθηνά', Αθήνα 1927.

4. Κ.Γ. Καρυωτάκη, Άπαντα: έμμετρα και πεζά, Αθήνα 1938.
5. Κ.Γ. Καρυωτάκη, Άπαντα τα Ευρισκόμενα, φιλολογική επιμέλεια Γ.Π. Σαββίδη, τόμος πρώτος, Αθήνα 1965, τόμος δεύτερος, Αθήνα 1966.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

1. Βάσος Βαρίκας, Κ.Γ. Καρυωτάκης: Το δράμα μιας γενιάς, μελέτη, Εκδόσεις Γκοβόστη 1938.
2. Τίμου Μαλάνου, Ένας Ηγησιακός: συμβολή στη μελέτη του Καρυωτάκη, Αλεξάνδρεια 1938.
3. Ι.Μ. Παναγιωτόπουλου, "Η Τραγωδία της Μοναξιάς - Κ.Γ. Καρυωτάκης", Τα Πρόσωπα και τα Κείμενα, Ε: Ο Λυρικός Λόγος, Αετός Α.Ε., Αθήνα 1949, σελ. 103-159.
4. Γ.Π. Σαββίδη - Ν.Μ. Χατζηδάκη, Σχεδίοσμο Χρονογραφίας, Κ.Γ. Καρυωτάκη (1896-1928), ανάτομο (με διορθώσεις) από το Β' τόμο των Ευρισκομένων (σελ. 257-336), Αθήνα 1966.
5. Νέα Εστία, 90, 1066, 15 Νοεμβρίου 1971.
6. Κώστα Στεργιόπουλου, Οι επιδράσεις στο έργο του Καρυωτάκη, διδακτορική διατριβή, Εκδόσεις Σοκόλη, Αθήνα 1972.
7. Σάτιρα και πολιτική στην νεότερη Ελλάδα, Εκδ. Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού Γενικής Παιδείας, Αθήνα 1979, σσ 250-274.

ΕΜΒΑΤΗΡΙΟ ΠΕΝΘΙΜΟ ΚΑΙ ΚΑΤΑΚΟΡΥΦΟ

Στο ταβάνι βλέπω τους γύψους.
Μαϊάνδροι στο χορό τους με τραβάνε.
Η ευτυχία μου, σκέπτομαι, θα' ναι
ζήτημα ύψους.

Σύμβολα ζωής υπερτέρας,
ρόδα αναλλοίωτα μετουσιωμένα,
λευκές άκανθες ολόγυρα σ' ένα
Αμόλθειο κέρας.

(Ταπεινή τέχνη χωρίς ύψος,
πόσο αργά δέχομαι το δίδαγμά σου!)
Όνειρο ανάγλυφο, θα' ρθω κοντά σου
κατακορύφως.

Οι ορίζοντες θα μ' έχουν πνίξει.
Σ' όλα τα κλίματα, σ' όλα τα πλάτη,
αγώνες για το ψωμί και το αλάτι,
έρωτες, πλήξη.

Α! πρέπει τώρα να φορέσω
τ' ωραίο εκείνο γύψινο στεφάνι.
Έτσι, με πλαίσιο γύρω το ταβάνι,
πολύ θ' αρέσω.

Σάτιρες

ΙΔΑΝΙΚΟΙ ΑΥΤΟΧΕΙΡΕΣ

Γυρίζουν το κλειδί στην πόρτα, παίρνουν
τα παλιά, φυλαγμένα γράμματά τους,
διαβάζουν ήσυχα, κι έπειτα σέρνουν
για τελευταία φορά τα βήματά τους.

Ήταν η ζωή τους, λένε, τραγωδία.
Θεέ μου, το φριχτό γέλιο των ανθρώπων,
τα δάκρυα, ο ιδρώς, η νοσταλγία
των ουρανών, η ερημία των τόπων.

Στέκονται στο παράθυρο, κοιτάνε
τα δέντρα, τα παιδιά, πέρα τη φύση,
τους μαρμαράδες που σφυροκοπάνε,
τον ήλιο που για πάντα θέλει δύσει.

Όλα τελείωσαν. Το σημείωμα να το,
σύντομο, απλό, βαθύ, καθώς ταιριάζει,
αδιαφορία, συγχώρηση γεμάτο
για κείνον που θα κλαίει και θα διαβάζει.

Βλέπουν τον καθρέφτη, βλέπουν την ώρα,
ρωτούν αν είναι τρέλα τάχα ή λάθος,
"όλα τελείωσαν" ψιθυρίζουν "τώρα",
πως θ' αναβάλουν βέβαιοι κατά βάθος.

Σάτιρες

ΑΙΣΙΟΔΟΞΙΑ

Ας υποθέσουμε πως δεν έχουμε φτάσει
στο μαύρο αδιέξοδο, στην άβυσσο του νου.
Ας υποθέσουμε πως ήρθανε τα δάση
μ' αυτοκρατορικήν εξάρτιση πρωινού
θριάμβου, με πουλιά, με το φως τ' ουρανού,
και με τον ήλιον όπου θα τα διαπεράσει.

Ας υποθέσουμε πως είμαστε εκειπέρα,
σε χώρες άγνωστες της Δύσης, του Βορρά'
ενώ πετούμε το παλτό μας στον αέρα,
οι ξένοι βλέπουνε περίεργα, σοβαρά.
Για να μας δεχτεί κάποια λαίδη τρυφερά,
έδιωξε τους υπηρέτες της ολημέρα.

Ας υποθέσουμε πως του καπέλου ο γύρος
άξαφνα εφάρδυνε, μα εστένεψαν, κολλούν
τα παντελόνια μας, και, με του πτερνιστήρος

το πρόσταγμα, χιλιάδες άλογα κινούν.
Πηγαίνουμε - σημαίες στον άνεμο χτυπούν -
ήρωες σταυροφόροι, σωτήρες του Σωτήρος.

Ας υποθέσουμε πως δεν έχουμε φτάσει
από εκατό δρόμους τα όρια της σιγής,
κι ας τραγουδήσουμε, το τραγούδι να μοιάσει
νικητήριο σάλπισμα, ξέσπασμα κραυγής -
τους πυρρούς δαίμονες, στα έγκατα της γης,
και, ψηλά, τους ανθρώπους να διασκεδάσει.

Από τα τελευταία Κείμενα
Ποιήματα

Τι σιωπάζει

Ας δευδίσουμε σή δόν έχουμε φτάσει
από εκατό δρόμους, πάλι άστρα ού του.
Ας δευδίσουμε σή έρθαν τα δόση
π' αλληλεπιδρούσαν έξωθεν σφυρη
εξέρχον, με σιγή, με το γόν το άκου
και με τον ήχο σου δά το αλληλεπιδρούν.

Ας δευδίσουμε σή έγραψε ημισφαίριο,
οι χείρες άγνωστες της δύσης, του βορρά.
4 - έδωσε, της βασιλίας της δημοκρατίας.
3 - φέρε να μας δείξει ποια είναι η γη.
2 - οι είναι θέλουν σιγή, καθαρά
1 - του κελύφους το κελύφους του άκου

Ας δευδίσουμε σή το κελύφους άγνωστος
άλλα η φάρμα, με έντονα, κογγών,
τα κελύφους μας και, με το έργο της άστρος
το κελύφους, χιλιάδες άστρος κινούν.
Πηγαίνουμε - σημαίες στον άνεμο χτυπούν -
ήρωες σταυροφόροι, σωτήρες του Σωτήρος.

Ας δευδίσουμε σή δόν έχουμε φτάσει
από εκατό δρόμους τα όρια της σιγής,
κι ας τραγουδήσουμε, το τραγούδι να μοιάσει
νικητήριο σάλπισμα, ξέσπασμα κραυγής -
τους πυρρούς δαίμονες, στα έγκατα της γης,
και, ψηλά, τους ανθρώπους να διασκεδάσει.

Χειρόγραφο του Κώστα Καρυωτάκη

ΠΡΕΒΕΖΑ

Θάνατος είναι ο κάργες που χτυπιούνται
στους μαύρους τοίχους και στα κεραμίδια,
θάνατος οι γυναίκες που αγαπιούνται
καθώς να καθαρίζουνε κρεμμύδια.

Θάνατος οι λεροί, ασήμαντοι δρόμοι
με τα λαμπρά, μεγάλα ονόματά τους,
ο ελαιώνας, γύρω η θάλασσα, κι ακόμη
ο ήλιος, θάνατος μέσα στους θανάτους.

Θάνατος ο αστυνόμος που διπλώνει,
για να ζυγίσει, μια "ελλιπή" μερίδα,
θάνατος τα ζουμπούλια στο μπαλκόνι
κι ο δάσκαλος με την εφημερίδα.

Βάσις, Φρουρά, Εξηκονταρχία Πρεβέζης.
Την Κυριακή θ' ακούσουμε τη μπάντα.
Επήρα ένα βιβλιάριο Τραπεζής,
πρώτη κατάθεσις δραχμαί τριάντα.

Περπατώντας αργά στην προκουμιά,
"υπάρχω;" λες, κι ύστερα: "δεν υπάρχεις!"
Φτάνει το πλοίο. Υψωμένη σημαία.
Ίσως έρχεται ο κύριος Νομάρχης.

Αν τουλάχιστον, μέσα στους ανθρώπους
αυτούς, ένας επέβαινε από αηδία...
Σιωπηλοί, θλιμμένοι, με σεμνούς τρόπους,
θα διασκεδάζαμε όλοι στην κηδεία.

Από τα τελευταία κείμενα
Ποιήματα

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Να επισημάνετε στα πιο πάνω ποιήματα του Καρυωτάκη, δίνοντας τους αντίστοιχους στίχους, τα πιο κάτω θεμελιακά στοιχεία της ποίησής του:
  - α) την κρίση και τον κλονισμό της εποχής του
  - β) τον εσωτερικό πόνο
  - γ) την ειρωνεία και το σαρκασμό
  - δ) την απαισιοδοξία
2. Η ποίηση του Καρυωτάκη εκφράζει ακόμα την εμπειρία του ελληνικού μεσοπολέμου. Ποια είναι τα στοιχεία που συνθέτουν την εποχή του και πώς περνούν στην ποίησή του;

ΤΑΚΗΣ ΠΑΠΑΤΣΩΝΗΣ

Γεννήθηκε στην Αθήνα στα 1895. Σπούδασε οικονομικές και πολιτικές επιστήμες στα Πανεπιστήμια της Αθήνας και Γενεύης. Ως ποιητής παρουσιάστηκε στα 1913. Πήρε το Α΄ Κρατικό Βραβείο Ποίησης στα 1962. Πέθανε το 1976.

Ποιητής με ψυχικό και πνευματικό πλούτο, πνεύμα βαθιά καλλιεργημένο, πολιμαθής και πολύγλωσσος, θεωρείται ο πρώτος μετά τον Καβάφη πρόδρομος της νέας ποίησης.

Ο ποιητής βλέπει τα πάντα μέσα από το πρίσμα της θρησκευτικής του πίστης κι ενός δόγματος, μίγματος Ορθοδοξίας και Καθολικισμού.

Γράφει ο ίδιος:

Ήθε μου αρέσει ο τίτλος του χριστιανού ποιητή. Όχι πως με θίγει, αλλά γιατί είναι πολύ στεγνός. Δεν έκαμα τίποτε προγραμματισμένα στη ζωή μου. Μόνο που από μικρό παιδί, είχα έμφυτη την παράρρηση να παρακολουθήσω παράλληλα με το ορθόδοξο και το

δυτικό εκκλησιαστικό τυπικό. Πράγμα που κατέληξε σε κάτι πολύ ενδιαφέρον: να πραγματοποιήσω μέσα μου την ένωση των μεγάλων δογμάτων, των δύο εκκλησιών ... και αν η ποίησή μου έχει άρωμα θρησκευτικό, οφείλεται ίσως στο ότι μελέτησα πολύ τη Βίβλο και τη λειτουργία, απ' όπου και επήρα πολλούς όρους και πολλούς τύπους για το έργο μου, επειδή αυτό βοηθεί την ποίησή μου. Όσο για την πίστη μου, γενικότερα, την εχαρακτήρισαν φυσιολατρική, την είπαν πανθειστική και άλλα. Εγώ όμως αισθάνομαι ότι δεν είμαι προσκολλημένος σε δόγμα ή σε φαινόμενα. Νιώθω μέσα μου την πίστη σαν ανάσταση και σαν πλησίασμα προς το εξωλογικό. Σαν μια κατάσταση που έχει συγγένεια με την προσευχή, αλλά που την χαρακτηρίζει και έχει όλη την ελευθερία της ποιήσεως".

ΕΡΓΑ:

Εκλογή Α, 1934

Ursa Minor, 1944

Εκλογή Β, 1962

Άσκηση στον Άθω, οδοιπορικό, 1963

Μολδοβλαχικά του μύθου, ταξιδιωτικό, 1965

Ο τετραπέρατος κόσμος, Α, δοκίμια, 1966

Friedrich Hölderlin, 1770-1843-1970

Εθνεγερσία: Σολωμός, Κάλβος, 1970

Όπου ην κήπος, δοκίμια, 1972

Ο τετραπέρατος κόσμος (Edgar Poe Juvenalia), 1971

ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

1. Τετράδιο Ευθύνης 1, Τιμή στον Τ.Κ. Παπατσώνη, Αθήνα 1976.
2. Κ. Χαρολαμπίδη, Τ.Κ. Παπατσώνης: Η Πύλη και τα Κλειδιά, Στασίνοσ, Η' 1981-84, Λευκωσία 1985, σσ. 103-133.

ΜΕΛΤΕΜΙ

*Πεντηκοστή λέγαμε, και καλά καλά
δεν ξέραμε τι σήμαινε. Μια διπλογοιότη μέσα στις άλλες,
που γονατίζει όλος ο κόσμος. Μας ελεεινολογούσαν τα Στοιχειά
για την αγραμματοσύνη μας κι εμείς δεν το νιώθαμε.
"Καθώς ο γερο-Αγχίστης, σαν είχε πέσει πια η περήφανη η Τροία,
"πλέοντας τη Μεσόγειο, άκουγε απ'τα βουνά του νησιού
"κάτι να του σφυράνε οι ανέμοι, κι αρρωτά: - Τι λένε;
"ακούω τετ...τετ... και δεν καταλαβαίνω. Λένε, ΤΕΘΝΗΚΕ,
"του αποκρίνεται ο Τιμονιέρης, - θρηνούν, θαρρώ, τον Άδωνη,
"που πέθανε, κι έρωτα δεν εγεύθηκε". Το ίδιο κι εμείς
δεν ξέραμε, πως κάπου τριγύρω εδώ, κατά την Πεντηκοστή
στέκεται η πιο κρίσιμη Στιγμή στο χρόνο του Συστήματος'
τέτοια εποχή έχει φουντώσει στον τόπο μας ο ήλιος, ξεραθεί
η γης, ανάψει το καλοκαίρι, γλώσσες πύρινες στέλνουν κατακλυσμό*

τις σαΐτες της Χάρης, που' χουν διαλέξει την καρδιά μας σημάδι.
Έχουμε κατασταλάξει τώρα στον τόπο μας οι βροχές,
τα σύννεφα διπλωθήκανε και, για πολλούς μήνες,
έχει έρθει πια θύελλα της φωτιάς, λίβας, που αν τον ριπίζει
καμιά φορά το μελέμι, συχνά πυκνά και τούτο ακόμη
καφτό μας φτάνει. Μάθαμε πως ξαναπυρώσαν το καμίνι
εφταπλάσια για μας και πως διαδέχθηκε την ανθρώπινη
σκληροκαρδία, όχι ο Χαλδαίος, αλλά ένας Τύραννος
όλο στοργή, ο ίδιος ο Κύριος, με τα φτερά των ανέμων,
ο ίδιος που δρόσισε πάλαι ποτέ τους φλογισμένους
Παΐδες του, κι έκανε την πυρά τριαντάφυλλα,
Θεός φτερωτός με τη φαρέτρα του, που πράττει
τα θαυμάσια μόνος, ο ίδιος τις σημαδεύει, κι ο ίδιος τις γιατρεύει
τις λαβωματιές της καρδιάς, ο ίδιος τις ανοίγει, κόκκινα λουλουδία.

Λέγαμε Θεός, και τον λατρεύαμε άγωνα, καλά καλά
δεν ξέραμε τι είναι, πού είναι, τι μας δίνει, τι μας ζητάει.
Είναι χαρακτηριστικό, πόσο η Πεντηκοστή είναι η πιο μόνιμη
και βέβαιη κοινωνία του ανθρώπου με Θεό, που αλλιώς ξεφεύγει,
είναι η ανοιχτή πληγή, κι η θέα της πληγής, κι η αφή της πληγής
στα δάχτυλά μας: τι συμπάρσταση στη ζωή, τι τρυφερότητα,
το φίλημα, τι ταραχή, τι ταυτισμός. Χρόνια και χρόνια πάνε,
που έχει ο Πατέρας πάψει να επιφαίνει την παρουσία Του,
απελπιστικά απρόσιτος κι αδιάφορος, κατά τη γνώμη μας.
Ο Γιος του πάλι ο αγαπητός, που σίμωσε τόσο το κορμί μας
και συγκατάβηκε να σταθεί πιο άνθρωπος κι από άνθρωπο
κοντά στον άνθρωπο, ξεπέρασε η φροντίδα Του για μας
κάθε φροντίδα, τόσο, που δύσκολα Του συγχωρνάμε
την παρουσία την τόσο φευγαλέα και τη διαρκή απουσία Του!
μονάχος Του το κήρυξε, παρηγορώντας μας, πως πια στο εξής
άλλο από τον Παράκλητο να μην προσμένουμε, που θα μας έφτανε
με το βοηθό της βίαιας Πνοής. Έτσι ήρθε το λοιπόν
κι έδωκε δώρα στους ανθρώπους, είναι τα δώρα
που κατανέμει ασυλλόγιστα η Αγάπη. Ήρθε σε όλους μαζί,
και στον καθένα χωριστά, βρήκε τα διεστώτα μας
και τα συνταίριαξε. Έτσι ήρθε και σε μας, καλοκαίρι,
λαύρα, και ταραγμένο πνεύμα, στα δάση τι πυρκαγιές
μας άναψε, κι όμως δεν κατακάηκαν, ανθίσαν φλόγες,
καρπός μέστωσε, ζωή της γης' όσοι βρεθήκαν στην θάλασσα,
τους έφτασε ως εκεί, και τους χάιδεψε εξίσου ζωηρά
η γόνιμή Του ανταύγεια. Κανένας δεν έμεινε αμέτοχος. Κανένας
απόκληρος της ευλογίας. Ούτε εσύ, ούτε, βέβαια, κι εγώ,
που είχαμε το πιο πλούσιο μερίδιο. Αλλά είναι αγάριστος
από τη φύση του ο άνθρωπος, κι έχει στιγμές, που, απ' ό,τι
του 'λαχε, δεν επιωφελείται, δεν εχτιμάει την παντοδυναμία

που του δόθηκε - στιγμές, αυτές, χαμένες για πάντα. Παραπονιέται, γιατί γυρεύει πράγματα αλλότρια' με το να φοβάται καθώς λέει, τη φθορά, δεν χαιρέται τη ζωντανία, με το να τρέμει, μη χάσει τούτο ή εκείνο το άθλιο κατάλοιπο, δεν τα χαιρέται, τον καταρράχτη και το συντράχαλο της Αγάπης' με το να τρέμει θάνατο, χάνει απ' εμπρός του το σένας κύμα της ζωής' ενώ τα ξέρει τα φαντάσματα καταργημένα (ήρθε στη θέση τους φανέρωμα της νίκης), αυτός δειλιάζει. Αλλά είναι παροδική ευτυχώς ετούτη η αχαριστία του και την ακολουθεί η Ευχαριστία, και τότε βλέπει πρόσωπο με πρόσωπο, χέρι με χέρι, χείλια με χείλια, σώμα με σώμα, να γίνεται ένα μαζί του όλη η Ψυχή της Χάρης, στο πιο ευρύ της Μυστήριο που έχει η σοφή Οικονομία μαστορέψει στο αργαστήριο του χάους. Πουλιάκι ποικιλμένο των παραμυθιών, κοπάδι της ανατολής, πάντα προσχεδιασμένες, πόσες μορφές ιδιόρρυθμες παίρνει το Πνεύμα και Θεού. Πώς μας ανθίσαν οι Πεντηκοστές, που πρωταρχίαν με ακακίες στο Δούναβη, κι αραχνιασμένο δέντρο στο άπιστο κοιμητήριο του Εγιούπ, πώς μας ανθίσαν, με τι σωρούς λουλουδία τώρα. Έξι, επτά λουλουδάκια, σα να μη φύγανε

τα εφτά χρόνια, τα βλέπω, πολύχρωμα ήταν, είχε φέρει τα ευτυχισμένα μαντάτα η πολυχρωμία τους, κι ένα κελήδημα τη συνόδειψε γότες πολύ καλό. Κι άπλωσε λίγο λίγο τούτος ο Κήπος. Όλος δικός μας. Να τον περιδιαβάσουμε. Να του μελετάμε τις εποχές. Ούτε ο φριχτός καρπός του δεν μας απαγορεύτηκε. Να επισκεπτόμαστε τις γωνιές του τις πιο ακραίες, που φτάνουν στα πιο απίθανο μέρη της γης, παντού κατάφορτοι με τη Χάρη, πότε σε όχτες ποταμών αληθινών, πότε στην αγκαλιά των συννέφων πότε εκεί, πότε πιο εκεί. Και πότε εδώ. Αυτό το εδώ είναι το πιο πικρό.

Αλλά έρχεται αργό τη νύχτα η Υπονομή, μας τυλίγει με τα λινά της, και του αφαιρεί σιγά σιγά τη μεγάλη την πίκρια, το καταπραΰνει και, μαλακά, έτσι μπορούμε και το φέρνουμε, σα δώρο που είναι, υφασμένο μαζί με τ' άλλα τα δώρα.

Εκλογή Β

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Α.

1. Στο τέλος του "Ποικίλματα και Σχολιασμοί στην Εορτή της Πεντηκοστής" γράφει ο Παπατσώνης: "Συμπύκνωση της θύελλας αυτής που περιοδικά με περιέλουσε, εκτελεί ένα μου ποίημα που τ' ονόμασα Μελέμι (Εκλογή Β)". Ο λυρικός λόγος ίσως μεταδίνει με βαθύτερους τρόπους τέτοιου είδους αποκαλύψεις και μύχιους

φωτισμούς. "Μελτέμι", τι άλλο είναι από την βίαιη πνοή του επιφερομένου Πνεύματος. Στο ποίημα αυτό ιστορείται η παιδική άγνοια της σημασίας της μεγάλης Γιορτής. "Πεντηκοστή λέγαμε, και καλά δεν ξέραμε ... που γονατίζει όλος ο κόσμος".

Και ύστερα αποκαλύπτεται το μεγαλείο της Θείας Δωρεάς' πώς ο Υιός του Θεού, διά να παρηγορήσει τους μαθητές Του για το χωρισμό της Αναλήψεώς Του, και όλους εμάς, διδάσκει:

"Άλλο από τον Παράκλητο να μην προσμένουμε ... κι όμως δεν κατακάηκαν, ανθίσαν φλόγες".

Και ύστερα, κάποια περιγραφή επιχειρείται, για τα αλληλοδιάδοχα θεάματα, απ' αυτά που άτεχνα και με λόγια πολλά πεζογραφώ πάρα πάνω:

"Πόσες μορφές ιδιόρρυθμες παίρνει...

Αυτό το εδώ, είναι το πιο πικρό".

Να τολμήσω τόχα, για όποιον ήθελε τύχει να αναγνώσει λίγο το γραφόμενό μου, να τον παραπέμψω στη μελέτη αυτού του ποιήματος, που το λένε "Μελτέμι", που, *con altra voce*, μελωδούνται τα όσα ο πεζός λόγος ξηραίνει;"

(Τ.Κ. Παπατσώνης. Όπου ην κήπος, δοκίμια, Εκδόσεις των Φίλων, Αθήνα 1972)

2. "Και εγένετο άφνω εκ του ουρανού ήχος ώσπερ φερομένης πνοής βιαίας και ... ώφθησαν αυτοίς διαμεριζόμεναι γλώσσαι ωσει πυρός, εκάθισέ τε εφ' ένα έκαστον αυτών, και επλήσθησαν άπαντες Πνεύματος Αγίου και ήρξαντο λαλείν ετέραις γλώσσαις καθώς το Πνεύμα εδίδου αυτοίς αποφθέγγεσθαι". (Πράξεων Αποστόλων Β 1-3).
3. Διπλογιορτή: Γιορτάζεται σε δύο συνεχόμενες μέρες. Κυριακή της Πεντηκοστής και Δευτέρα του Αγίου Πνεύματος.
4. Στοιχειά: κατώτερα εξωπραγματικά όντα' από τη λαϊκή παράδοση.
5. Θεοκρ. Ειδυλ. 15: Αγχίσης - Άδωνης.
6. "Ήμουν ώριμος πλέον, αλλά νέος, είκοσι τεσσάρων χρόνων, όταν τα πράγματα έπαυσαν να παρουσιάζονται με αυτήν την συμβατικότητα. Αισθάνθηκα όμως πασίδηλα πως η αλλαγή δεν έγινε χωρίς να επενεργήσει κάποια χάρις, από το υπερπέραν εκτοξευμένη". (Παπατσώνη, Ποικίλματα).
7. Η εορτή είναι σταθερή, όπως σταθερός είναι και ο θεσμός της Εκκλησίας που την έχει καθιερώσει. Η διαφορά πρέπει να ζητηθεί στη διαφορετική διείδυση που μπορεί να έχει επάνω στον καθένα, από τα εκατομμύρια των πιστών και των απίστων, που την παρακολουθούν: ένας σταθμός μέσα στον ενιαυτό του Κυ-

ρίου, εορταστικός στους μεν, σεβαστός σε πολλούς, αδιάφορος σε άλλους και αιτιό πολλούς αγνοημένος. Σταθμός όμως που δεν παύει να περιέχει ακέραιο το μυστήριο της Θεότητας, στην πλέον γενναιόδωρη έκφρασή του.

8. Αναφορά στους τρεις παίδες εν τη καμίνω και στο Ναβουχοδονόσορα.
9. Ριπίζω: πνέω, ανεμίζω, αναρριπίζω.
10. Ο περιπατών επί πτερύγων ανέμων (Ψαλμ. 103, 3).
11. Θεός φτερωτός με τη φαρέτρα του: Απόλλων.
12. "Ταύτα λελάληκα υμίν παρ' υμίν μένων' ο δε Παράκλητος, το Πνεύμα το άγιον ο πέμπει ο Πατήρ εν τω ονόματί μου, εκείνος υμάς διδάξει πάντα και υπομνήσει υμάς πάντα ο είπον υμίν". (Ιωάν. Β 1, 3, ιδ' 25-26) "Όταν δε έλθη ο παράκλητος ον εγώ πέμπω υμίν παρά του πατρός, το πνεύμα της αληθείας ο παρά του πατρός εκπορεύεται, εκείνος μαρτυρήσει περί εμού ... Εάν γάρ εγώ μη απέλθω, ο παράκλητος ουκ ελεύσεται προς υμάς' εάν δε πορευθώ, πέμπω αυτόν προς υμάς". ... "Όταν δε έλθη εκείνος, το Πνεύμα της αληθείας, οδηγήσει υμάς εις πάσαν την αλήθειαν' ου γαρ λαλήσει αφ' εαυτού, αλλ' όσα αν ακούση, λαλήσει, και τα ερχόμενα αναγγελεί υμίν. Εκείνος εμέ δοξάσει, ότι εκ του εμού λήψεται και αναγγελεί υμίν". (Ιωάν. ΙΕ' 26, 1ΣΤ, 7, 13-15).
- 13α. Όσοι βρεθήκαν στη θάλασσα ... ούτε κι εγώ... Στα "Ποικίλματα και Σχολιασμοί στην εορτή της Πεντηκοστής" περιγράφει την πρώτη του εμπειρία από την επίσκεψη του Αγ. Πνεύματος. Ταξιδεύει σε πλοίο, βρίσκεται μπροστά στην Κων/πολη. "Τότε αισθάνθηκα, για πρώτη μου φορά, πως οι δυνατές ριπές που με δονούσαν δεν ήσαν διόλου τα ναυτικά εκείνα, ούτε Λεβάντες, ούτε Γραιγός, ούτε τραμοντάνα, αλλά ήσαν το εκχυνόμενον ολόκληρον όργιο του Αγίου Πνεύματος και εξαγγέλλοντας κι εγώ τα βιβλικά λόγια, γνώσιν ελάμβανα Φωνής" (Πνεύμα Κυρίου πεπλήρωκε την οικουμένην και το συνεχόν τα πάντα γνώσιν έχει φωνής).
- 13β. Όσοι βρεθήκαν στη θάλασσα ... Στα Ποικίλματα ... αναφέρεται και στο ταξίδι του Απ. Παύλου "τότε που εκλυδωνίζοντο στ' άγρια κρητικά πελάγη, συρόμενοι προς την Σύρτι, ο Παύλος μαζί με άλλες διακόσιες εβδομήκοντα πέντε ψυχές νησιευτών, τότε που απόλειψε των ναυαγών το θάρρος ενώ ο Παύλος τους το αναπτέρωσε λέγοντας: ευθυμείτε, άγγελος γαρ Θεού παρέστη μοι τη νυκτί λέγων: μή φοβού, Παύλε".
14. "Όλα προσφέρονται αφειδέστατα και προς όλους αρκεί να είναι κανείς έτοιμος και πρόθυμος να τα δεχτεί, να τα μεταλάβει".

(Ποικίλματα...)

15. Πεντηκοστές: οι στιγμές της επισκέψεως στον άνθρωπο του Αγ. Πνεύματος.
16. Ακακίες στο Δούναβη. Υπαινίσσεται κάποια επίσκεψη της Χάρης σε κάποιο ταξίδι του στη Ρουμανία στα 1938.
17. Εγιούπ: αφοσιωμένος οπαδός του Μωάμεθ, που, κατά την παράδοση, θάφτηκε έξω από τα τείχη της Κων/πόλεως. Το 1457 διαδόθηκε σκόπιμα ότι είχε βρεθεί ο τάφος του. Ύστερα από την άλωση, του έγινε μαισωλείο και τζαμί. Ο ίδιος γράφει στα Ποιήματα:
 "Εξ μήνες πέρασα στην Πόλη ... κατευθυνόμενοι στο αραχνιασμένο κι εγκαταλειμμένο ιερό τέμενος και κοιμητήριο ηγεμονικό των Μουσουλμάνων, εκεί που κοιμάται ο αγαπημένος του Μωάμεθ ο Σουλτάν Εγιούπ. Και ξαφνικά, μονομιάς, όλα πληρούνται φωτός, καθώς ξαναέρχονταν ζώσα η μεγάλη στιγμή της πρώτης μου εκείνης αληθινής Πεντηκοστής".
18. "Επτά είναι τα χαρίσματα του Παρακλήτου, κι άλλα τόσα, αν μη και περισσότερα τα μηνύματά Του προς την ταπεινότητά μου, και καθώς βλέπει πας τις όλα προσφέρονται αφειδέστατα και προς όλους· αρκεί να είναι κανείς έτοιμος και πρόθυμος να τα δεχθεί, να τα μεταλάβει. Πνοή είναι και διαχύνεται. Χαρά και δίδεται. Δίκαια ονομάσθηκε το Πνεύμα "πολύμορφο όσο για τις δωρεές", "multiforme munere". Πολύμορφο, με απροσδόκητα σταλσίματα, με αντιθέσεις, που παραλύουν και καταργούν την κάθε λογική προσμονή. Και παραδίδεται, ο πριν φτωχός άνθρωπος, παιχνίδι στα χέρια της Μεγαλοσύνης". (Ποιήματα...).
19. Αυτό το εδώ είναι το πιο πικρό. Πρβλ. "Βλέπεις τούτα τ' άστρα μόλις θεατά με τα στρεβλά σχήματα, είναι η σφραγίδα της δυστυχίας κάποιου Παπατσώνη που τόσο υπέφερε ... (Εκλογή Β' σ. 74).

Β'

1. Τι ξέρουν οι πολλοί για την Πεντηκοστή και με τι παρομοιάζεται από τον ποιητή η άγνοιά τους;
2. Ποια η πραγματική σημασία της Πεντηκοστής, όπως φαίνεται στο ποίημα;
3. Βρείτε στο ποίημα τα υλικά μέσα με τα οποία ενεργεί το θείο, το άυλο.
4. Εξηγήστε το οξύμωρο σχήμα και τις αντιφάσεις που υπάρχουν στο ποίημα.

5. Ο άνθρωπος γνωρίζει το Θεό "θεία χάριτι" δια του Αγίου Πνεύματος. Πώς εκφράζεται τούτο στο ποίημα;
6. Πατήρ, Υιός και Άγιο Πνεύμα: Αναλύστε τους στίχους του ποιήματος που αναφέρονται στην Αγία Τριάδα.
7. Να επισημάνετε τους στίχους στους οποίους ο ποιητής αναφέρεται σε προσωπικά του βιώματα.
8. "Αλλά είναι παροδική ευτυχώς ... στο αργαστήριο του χάους": Συζητήστε το αισιόδοξο μήνυμα των πιο πάνω στίχων.

ΟΙ ΓΙΟΡΤΑΔΕΣ

*Κοπήκανε τα πράσινα φυλλώματα αρμαθιές,
και δέσμες τα φανταχτερά λουλούδια του χειμώνα,
της παγωνιάς ανθίσματα, την είσοδο στο σπίτι
κάμνουν. Μας φέρνουν την εορτή, βουνίσια, δροσισμένη,
να τη θρονιάσουν στα θερμά μοναχικά δωμάτια.
Αλλάζουν τα περίγυρα. Κατοικητήρια του φωτός
γίνονται οι σύθαμπες γωνιές. Τα σκεβρωμένα ξύλα
λες και ξεπέταξαν κλαριά και βάτους, λες κι ανθίσαν.
Έφεξε το πρασίνισμα κι άστραψε το λουλούδι
οι τοίχοι χαμογέλασαν, φάνταξε το τραπέζι,
στήσανε τα βιβλία χορό στα ράφια τους τα σκούρα
και δάσος πλήρες φούντωσε το πλούτος του τζακιού.
Τα είδαν οι γέροι του σπιτιού και σιγοκελαηδήσαν
τα είδαν οι νιοι και χάρηκαν και τα μωρά ευφρανθήκαν,
ολούθε βγήκε μια ύμνηση στη θαλερή τη φύση,
που μας θυμήθη τους κλειστούς και μοναχούς ανθρώπους
κι εδώ μας μετατέθηκε, και δώρα μας φορτώνει,
και τους χειμώνες καταλυεί με άνθηση του σπιτιού.*

*Κοιτάχτε, όπου έβρασκε ανοσιτιά, χοροπηδάει μια πλάση
ζωντανεμένη στις χαρές γιορταστικής βλαστήσεως.*

Εκλογή Β

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Παρατηρήστε πώς οι γιορτές των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονιάς αλλάζουν το παγερό σκηνικό και ζωντανεύουν τα πάντα.
2. Συγκρίνοντας το ποίημα "Οι Γιορτάδες" του Τ. Παπατσώνη με την "Πρέβεζα" του Κ. Καρυωτάκη προσπαθήστε να επισημάνετε τη διαφορά στη στάση των δυο ποιητών έναντι της φύσης και της ζωής γενικότερα.

ΤΑ ΜΗΝΥΜΑΤΑ

Η Μέρα, που αναμένει ο άνθρωπος μηνύματα,
είναι όλη από αβαρές μολύβι κανωμένη.
Ψιλοβρέχει, δίχως να δείχνει πως θα πάψει ποτέ,
ψιλοβρέχει βροχή με διαλυμένη την αιωνιότητα.
Μπροστά του απλώνεται η θάλασσα με κάποιαν ταραχήν,
όχι μεγάλη. Τ' αντίκρυ βουνά εντελώς κρυφτήκαν στην κατοχήν!
Κάθεται στο παράθυρο το κάπως παγερό. Στρέφεται όλος
ν' στενίξει προς εκεί, οπόθε τα περιμένει. Τον θαρρείς,
τον φθινοπωρινόν ετούτον άνθρωπο, πως τ' αγναντεύει
να' ρχονται, σαν καράβι, σπ' το πέλαιο, ή σαν πέρασμα
πολλών πουλιών. Πουλιών αναρίθμητων, σύννεφο μες το σύννεφο,
τούτο το ταξιδιωτικό, με προορισμό του να τα φέρει.

Φέτος, τι πρόωρα που' ρθεν ο χειμώνας στο νησί.

Η νύχτα, που προηγείται από τη Μέρα των Μηνυμάτων
είναι πολύ πιο άγρια, μονότονη απελπιστικά.
Την αγριεύουν τα σκοτάδια. Κι έπειτα, δεν έχει
ωριμάσει εντός της ψυχής η ακριβής ιδέα του τι θα' ρθει.
Η Ερημία κι η Εγκατάλειψη θεριεύουν' δεν σπαλύνει
τίποτε την σκέψη, παρ' αναδρομές σε περασμένα
φθινόπωρα, σε περασμένες αναπολήσεις. Αλλά το Πρωί,
ω δεν είναι το ίδιο, το Πρωί. Ξημερώνει και, ναι μεν
δεν είναι Ήλιος ν' ανατείλει Φως, να θερμάνει τη νέκρα τούτη,
αλλ' ανατέλλει, γέννημα του απλού νερόχιονου, βουνό
καταπράσινο, μια Βεβαιότητα, που όπου και να' ναι, θα' ρθουν
Μηνύματα πολλά κι ωραία, συνθεμένα σαν Χρησμοί
του Μέλλοντος από μακριά, όλο χαρά και θέρμη.
Και τούτη η Πίστη σώνει και σε ζωογονεί.
Άσχετα αν έρθουν ή δεν έρθουν, φθάνει που πλασθήκαν.

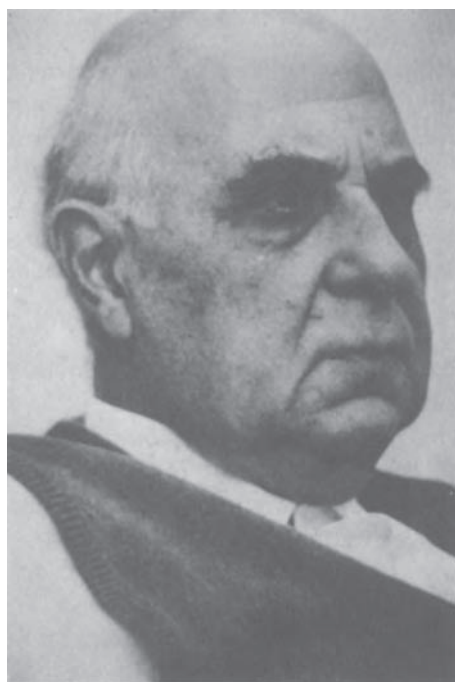
Εκλογή Β'

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Ο ποιητής ψυχογραφεί το άτομο που προσμένει μηνύματα παρακολουθώντας το μέσα στο χρόνο της αναμονής του.
  - α. Με ποια χρονική σειρά το παρακολουθεί;
  - β. Προσέξτε και σχολιάστε πώς αξιοποιεί τα στοιχεία της φύσης ο ποιητής.
2. "Και τούτη η Πίστη σώνει και σε ζωογονεί:" Συζητήστε το μήνυμα του στίχου.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΕΦΕΡΗΣ

Γεννήθηκε στη Σμύρνη στα 1900 και πέθανε στην Αθήνα το 1971. Στην Αθήνα ήρθε το 1914 και τέλειωσε το Γυμνάσιο εκεί. Σπούδασε νομικά στο Παρίσι και μπήκε στην υπηρεσία του διπλωματικού σώματος. Είναι ο πρώτος Έλληνας λογοτέχνης που τιμήθηκε (1963) με το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας.

Την ποίηση του Σεφέρη σφραγίζει μ' έναν τρόπο ανεπανόρθωτο η εμπειρία της **χαμένης πατρίδας** που μας οδηγεί σε μια τυραννική **μνήμη**. Μέσα από την ποίησή του θα περάσει ο τραγικός **πληθυσμός της αρχαιότητας**, οι πέτρες και τα **σπασμένα αγάλματα** κι η **θάλασσα** που συνιστά πρωταρχικό στοιχείο της ελληνικής ιστορικής παρουσίας. Το έργο του το διαπερνά μια **Οδύσσεια**, ο ελληνισμός που ταξιδεύει και **περιπλανάται** μέσα στην περιπέτεια της ιστορίας. Στην ποίησή του θα περάσει ακόμα **ο κόσμος της Κύπρου** - ένας κόσμος όπου το θαύμα λειτουργεί ακόμη - κι η αγωνία του για το πολιτικό δράμα του ελληνισμού.

ΕΡΓΑ:

Α' Ποίηση: Γιώργου Σεφέρη: Στροφή 1931. - Η Στέρνα, 1932. - Μυθιστόρημα, 1935. - Τετράδιο γυμνασμάτων 1928-1937, 1940. - Ημερολόγιο καταστρώματος, 1940. - Ποιήματα, 1, 1940. - Ημερολόγιο καταστρώματος Β', Αλεξάνδρεια 1944, Ίκαρος 1945.² - Κίχλη, 1947 - ... Κύπρον ου μ' εθέσπισεν ..., 1955 [Ημερολόγιο καταστρώματος Γ']. - Τρία κρυφά ποιήματα, 1966. - Ποιήματα 1924-1946, 1950,¹ 1964⁵ (συμπληρωμένη έκδοση). - 8η έκδοση με ζωγραφικά σχόλια Γιάννη Μόραλη, 8η έκδοση συμπληρωμένη με τα Τρία κρυφά ποιήματα και τα ανέκδοτα, με φιλολογική επιμέλεια Γ.Π. Σαββίδη, Ίκαρος 1972. Αυτόγραφο έκδοση του Ημερολογίου Καταστρώματος Β', Ερμής 1973. Ποιήματα για μικρά παιδιά, Ερμής 1975. Τετράδιο Γυμνασμάτων Β, Αθήνα 1975.

Β' Μεταφράσεις: Γιώργου Σεφέρη: Θ.Σ. Έλιοτ 1936 - Θ.Σ. Έλιοτ, Η έρημη χώρα και άλλα ποιήματα, Ίκαρος 1949, τελευταία έκδοση 1973. - Αντιγραφές, Ίκαρος 1965. - Άσμα ασμάτων, 1965, 1966² (μαζί με το κείμενο των Εβδομήκοντα). - Η Αποκάλυψη του Ιωάννη, Ίκαρος 1966. - Θ.Σ. Έλιοτ, Φονικά στην εκκλησία, Ίκαρος 1963, 1965.²

Γ' Δοκίμια: Γιώργου Σεφέρη: Δοκιμές, Κάιρο 1944, Φέξης 1962.² Ίκαρος 1974³ (σε δυο τόμους, συμπληρωμένη έκδοση με τα ανέκδοτα, φιλολογική επιμέλεια Γ.Π. Σαββίδη). Ερωτικόχρτος, 1946, και ως πρόλογος στην έκδοση Γαλαξία. - Εκλογή από τις Δοκιμές, Γαλαξίας 1966. - Ιγνάτη Τρελού (=Γ. Σεφέρη): Οι Ώρες της Κυρίας Έρης, φιλολογική επιμέλεια Γ.Π. Ευτυχίδη (=Γ.Π. Σαββίδη), Ερμής 1973. Άγγελου Σεφεριάδη: Σήμα, με σημειώματα του Γιώργου Σεφέρη, Ίκαρος 1967. Σεφέρη - Τσάτσου: Διάλογος για την ποίηση, Ερμής 1975.

Δ' Πεζογραφία: Γιώργου Σεφέρη, Έξι νύχτες στην Ακρόπολη, φιλολογική επιμέλεια Γ.Π. Σαββίδη, Ερμής 1974. - Τρεις μέρες στα μοναστήρια της Καππαδοκίας, 1953 (εκδόσεις Γαλλικού Ινστιτούτου Αθηνών).

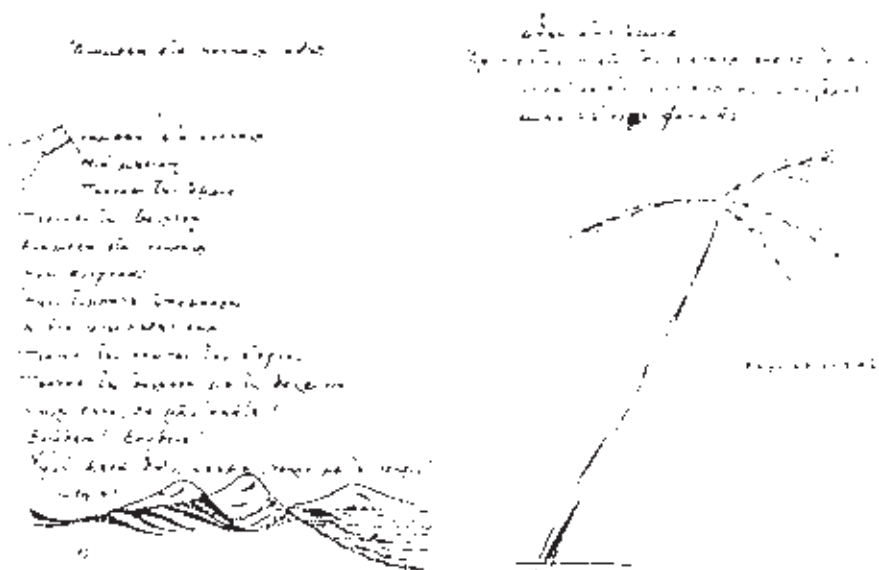
Ε' Ημερολόγια: Γιώργου Σεφέρη, Χειρόγραφο Σεπ. ' 41, επιμέλεια σημειώσεων Α.Γ. Ξύδη, Ίκαρος 1972. - Μέρες του 1945-1951, φιλολογική επιμέλεια Ε.Χ. Κάσδαγλη, Ίκαρος 1973. - Μέρες Α' 16 Φεβρουαρίου 1925-17 Αυγούστου 1931, φιλολογική επιμέλεια Ε.Χ. Κάσδαγλη, Ίκαρος 1975. Γ. Θεοτοκά-Γ. Σεφέρη: Αλληλογραφία, φιλολογική επιμέλεια Γ.Π. Σαββίδη, Ερμής 1975. Μέρες Β, 24 Αυγούστου 1931-12 Φεβρουαρίου 1934, φιλολογική επιμέλεια Δ.Ν. Μαρωνίτη, Αθήνα, Ίκαρος 1975. Μέρες Γ, 16 Απρίλη 1934- 14 Δεκέμβρη 1940, Ίκαρος, Αθήνα 1977. Μέρες Δ, 1 Γεν. 1941- 31 Δεκέμβρη 1944, Ίκαρος, Αθήνα 1977. Α. Διαμαντής και Γ.Σ. Σεφέρη, Αλληλογραφία, 1953-1971, Στιγμή 1985. Μέρες Στ., Αθήνα 1986, Πολιτικό Ημερολόγιο Α', Β', επιμέλεια Α. Ξύδη, Ίκαρος, 1979, 1985.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

- Ανδρέα Καραντώνη, *Ο ποιητής Γιώργος Σεφέρης*, Γαλαξίας-Κεραμεικός, 1971.
Τίμου Μαλάνου, *Η ποίηση του Σεφέρη*, Αλεξάνδρεια, 1951.
Γ.Π. Σαββίδη, *Για το Σεφέρη, Τιμητικό αφιέρωμα στα 30 χρόνια της Στροφής*, Αθήνα, 1961.
Νίκου Κρανιδιώτη, *Εισαγωγή στην ποίηση του Γιώργου Σεφέρη*, Ίκαρος, 1964.
Νέα Εστία, *Αφιέρωμα στο Γιώργο Σεφέρη*, 15 Οκτ. 1972.
Ιωάννας Τσάτσου, *Ο αδελφός μου Γιώργος Σεφέρης*, Εστία 1973.
Mario Vittì, *Φθωρά και λόγος στην ποίηση του Γ. Σεφέρη*, Εστία, Αθήνα 1978.
Νάσου Βαγενά, *Ο ποιητής κι ο χορευτής*, Κέδρος 1979.
Κύκλος Σεφέρη, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα 1980.
Νίκου Ορφανίδη, *Η πολιτική διάσταση της ποίησης του Γιώργου Σεφέρη*, Αστήρ, Αθήνα, 1985.
Αντρέα Φυλακτού, *Μια συνομιλία του Γιώργου Σεφέρη με το Νεόφυτο τον Έγκλειστο*, Λευκωσία 1993.
Γιώργου Γεωργή, *Ο Σεφέρης περί των κατά την χώραν Κύπρον ακαίων*, Σμίλη, Αθήνα 1991.

Η απονομή του Βραβείου Νόμπελ στο Σεφέρη, το 1963.

Σελίδες από το Ημερολόγιο Καταστρώματος Β, στην πρώτη ιδιωτική έκδοση με γράμματα του Σεφέρη

ΕΡΩΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'

*Ρόδο της μοίρας, γύρευες να βρεις να μας πληγώσεις
μα έσκυβες σαν το μυστικό που πάει να λυτρωθεί
κι ήταν ωραίο το πρόσταγμα που δέχτηκες να δώσεις
κι ήταν το χαμογέλιο σου σαν έτοιμο σπαθί.*

*Του κύκλου σου το ανέβασμα ζωντάνευε τη χτίση
από τ' αγκάθι σου έφευγε του δρόμου ο στοχασμός
η ορμή μας γλυκοχάραζε γυμνή να σ' αποχτήσει
ο κόσμος ήταν εύκολος' ένας απλός παλμός.*

Ε'

*Πού πήγε η μέρα η δίκιοτη που είχε τα πάντα αλλάξει;
Δε θα βρεθεί ένας ποταμός να' ναι για μας πλωτός;
Δε θα βρεθεί ένας ουρανός τη δρόσο να σταλάξει
για την ψυχή που νάρκωσε κι ανάθρεψε ο λωτός;*

*Στην πέτρα της υπομονής προσμένουμε το θάμα
που ανοίγει τα επουράνια κι είν' όλα βολετά
προσμένουμε τον άγγελο σαν το πανάρχαιο δράμα
την ώρα που του δειλινού χάνονται τ' ανοιχτά*

*τριαντάφυλλα ... Ρόδο άλικο του ανέμου και της μοίρας,
μόνο στη μνήμη απόμεινες, ένας βαρύς ρυθμός
ρόδο της νύχτας πέρασες, τρικύμισμα πορφύρας
τρικύμισμα της Θάλασσας ... Ο κόσμος είναι απλός.*

Αθήνα, Οχτώβρης 29 - Δεκέμβρης 30
Στροφή

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. "Το Μάιο 1931 κυκλοφορεί η Στροφή ... Περιέχει δεκατέσσερα ποιήματα. Το εκτενέστερο, τυπωμένο στο κέντρο του βιβλίου, ο "Ερωτικός λόγος", αποτελείται από ενενήντα έξι δεκαπεντασύλλαβους. Το κείμενο αυτό είναι το πιο στέρεα ριζωμένο στην παράδοση, στο μετρικό σχήμα του Ερωτόκριτου και του Σολωμού".

M. Vitti

2. "Στον "Ερωτικό λόγο" η γλώσσα ξεφεύγει από την περιοχή του χειροπιαστού, οι λέξεις πλέον σε μια ατμόσφαιρα συμβόλου και ονείρου ... Κάθε αφηγηματική, περιγραφική και στοχαστική τάση έχει κλαδευτεί εδώ ... Είναι φανερή η προσπάθεια του ποιητή να

διατηρήσει μοναχά τη λυρική πεμπτουσία των ψυχικών διαθέσεών του, δίχως κανένα βάρος, κανένα στολίδι ..."

Γ. Θεστοκάς

3. Σύμφωνα με το Λίνο Πολίτη, η έντονη προσωπική έκφραση είναι εκείνη που δίνει την ιδιαίτερη μελωδική γραμμή στους δεκαπεντασύλλαβους του "Ερωτικού λόγου", που είναι από τους ωραιότερους αλλά συνάμα και από τους τελευταίους που γράφτηκαν με συνέπεια σε ένα κάπως εκτεταμένο ποίημα. Σχολιάστε την πιο πάνω άποψη με βάση το απόσπασμα, προσέχοντας ιδιαίτερα πώς μας δίνεται το ερωτικό στοιχείο, καθώς και το διάχυτο κλίμα της πίκρας και της απουσίας.

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

"Είναι τα δυο του συνθετικά που μ' έκαναν να διαλέξω τον τίτλο αυτής της εργασίας: ΜΥΘΟΣ, γιατί χρησιμοποίησα αρκετά φανερά μια ορισμένη μυθολογία ΙΣΤΟΡΙΑ, γιατί προσπάθησα να εκφράσω, με κάποιον ειρμό, μια κατάσταση τόσο ανεξάρτητη από μένα όσο και τα πρόσωπα ενός μυθιστορήματος" (σημείωση του ποιητή).

"Το "Μυθιστόρημα", 1935, είναι η πρώτη μεγάλη πραγμάτωση της μοντέρνας ποίησης στον τόπο μας. Είναι ένα εκτεταμένο ποίημα σε εικοσιτέσσερις ενότητες, με συντομία σχεδιασμένες, που καταξιώνει τον πόνο της ελληνικής ψυχής, βυθισμένης μέσα στις καταστροφές και στις διαψεύσεις των ίδιων των πεπρωμένων της, παραλληλίζοντάς τον με τον πόνο τον ατομικό του ποιητή που η ιδιοσυγκρασία του παρουσιάζεται περιώδυνη και στοχαστική. Παραλληλίζει το μυθικό παρελθόν ενός λαού, του ελληνικού, μέσα σε κορυφώσεις και κατακρημνίσεις, μέσα στην ακώνια στέρωση και τη μοιραία καταστροφή, με το Βλιβερρά παρόν και τη Μικρασιατική καταστροφή... Φέρνει μπροστά στα μάτια μας εικόνες σπασμένες, όχι ολοκληρωμένες, άλλοτε συμβολικές, άλλοτε ρεαλιστικές, περιγραφικά γυμνές, που μας μιλούν άμεσα πολλές φορές, αλλά περισσότερο μιλούν υπαινικτικά και με ασάφεια...." Μ. Δημόκης

Β'

*Ακόμη ένα πηγάδι μέσα σε μια σπηλιά.
Άλλοτε μας ήταν εύκολο ν' αντλήσουμε είδωλα και στολίδια
για να χαρούν οι φίλοι που μας έμεναν ακόμη πιστοί.*

*Έσπασαν τα σκοινιά' μονάχα οι χαρακιές στου πηγαδιού το στόμα
μας θυμίζουν την περασμένη μας ευτυχία:
τα δάχτυλα στο φιλιατρό, καθώς έλεγε ο ποιητής.
Τα δάχτυλα βιάθουν τη δροσιά της πέτρας λίγο
κι η θέρμη του κορμιού την κυριεύει
κι η σπηλιά παίζει την ψυχή της και τη χάνει
κάθε στιγμή, γεμάτη σιωπή, χωρίς μια στάλα.*

Γ'

Μέμνησο λουτρών οἰς ενοσφισθης

Ξύπνησα με το μαρμάρينو τούτο κεφάλι στα χέρια
που μου εξαντλεί τους αγκώνες και δεν ξέρω που να
τ' ακουμπήσω.

Έπεφτε στο όνειρο καθώς έβγαινα από το όνειρο
έτσι ενώθηκε η ζωή μας και θα είναι πολύ δύσκολο να ξαναχωρίσει.

Κοιτάζω τα μάτια' μήτε ανοιχτά μήτε κλειστά
μιλώ στο στόμα που όλο γυρεύει να μιλήσει
κρατώ τα μάγουλα που ξεπέρασαν το δέρμα.
Δεν έχω άλλη δύναμη'

τα χέρια μου χάνονται και με πλησιάζουν
ακρωτηριασμένα.

Δ'

ΑΡΓΟΝΑΥΤΕΣ

Και ψυχή
ει μέλλει γνώσεσθαι αυτήν
εις ψυχήν
αυτή βλεπτέον:
τον ξένο και τον εχθρό τον είδαμε στον καθρέφτη.
Ήτανε καλά παιδιά οι συντρόφοι, δε φωνάζαν
ούτε από τον κάματο ούτε από τη δίψα ούτε από την παγωνιά,
είχανε το φέρεσιμο των δέντρων και των κυμάτων
που δέχονται τον άνεμο και τη βροχή
δέχονται τη νύχτα και τον ήλιο
χωρίς ν' αλλάζουν μέσα στην αλλαγή.
Ήτανε καλά παιδιά, μέρες ολόκληρες
ίδρωναν στο κουπί με χαμηλωμένα μάτια
ανασαίνοντας με ρυθμό
και το αίμα τους κοκκίνιζε ένα δέρμα υποταγμένο.
Κάποτε τραγούδησαν, με χαμηλωμένα μάτια
όταν περάσαμε το ερημόνησο με τις αραποσυκιές
κατά τη δύση, πέρα από τον κάβο των σκύλων
που γαβγίζουν.
Ει μέλλει γνώσεσθαι αυτήν, έλεγαν
εις ψυχήν βλεπτέον, έλεγαν
και τα κουπιά χτυπούσαν το χρυσάφι του πελάγου
μέσα στο ηλιόγερμα.
Περάσαμε κάβους πολλούς πολλά νησιά τη θάλασσα
που φέρνει την άλλη θάλασσα γλάρους και φώκιες.

Δυστυχησμένες γυναίκες κάποτε με ολολυγμούς
κλαίγανε τα χαμένα τους παιδιά
κι άλλες αγριεμένες γύρευαν το Μεγαλέξαντρο
και δόξες βυθισμένες στα βάθη της Ασίας.
Αράξαμε σ' ακρογιαλιές γεμάτες αρώματα νυχτερινά
με κελαηδίσματα πουλιών, νερά που αφήνανε στα χέρια
τη μνήμη μιας μεγάλης ευτυχίας.
Μα δεν τελείωναν τα ταξίδια.
Οι ψυχές τους έγιναν ένα με τα κουπιά και τους σκαρμούς
με το σοβαρό πρόσωπο της πλήρης
με τ' αυλάκι του τιμονιού
με το νερό που έσπαζε τη μορφή τους.
Οι σύντροφοι τέλειωσαν με τη σειρά,
με χαμηλωμένα μάτια. Τα κουπιά τους
δείχνουν το μέρος που κοιμούνται στ' ακρογιαλί.
Κανείς δεν τους θυμάται. Δικαιοσύνη.

Γ'

Ο τόπος μας είναι κλειστός, όλο βουνά
που έχουν σκεπή το χαμηλό ουρανό μέρα και νύχτα.
Δεν έχουμε ποτάμια δεν έχουμε πηγάδια δεν έχουμε πηγές,
μονάχα λίγες στέρνες, άδειες κι αυτές, που ηχούν και που
τις προσκυνούμε.
Ήχος στεκόμενος κούφιος, ίδιος με τη μοναξιά μας
ίδιος με την αγάπη μας, ίδιος με τα σώματά μας.
Μας φαίνεται παράξενο που κάποτε μπορέσαμε να χτίσουμε
τα σπίτια τα καλύβια και τις στάνες μας.
Κι οι γάμοι μας, τα δροσερά στεφάνια και τα δάχτυλα
γίνονται αινίγματα ανεξήγητα για την ψυχή μας.
Πώς γεννηθήκαν πώς δυναμώσανε τα παιδιά μας;

Ο τόπος μας είναι κλειστός. Τον κλείνουν
οι δυο μαύρες Συμπληγάδες. Στα λιμάνια
την Κυριακή σαν κατεβούμε ν' ανασάνουμε
βλέπουμε να φωτίζονται στο ηλιόγερμα
σπασμένα ξύλα από ταξίδια που δεν τέλειωσαν
σώματα που δεν ξέρουν πια πώς ν' αγαπήσουν.

ΚΑ'

Εμείς που ξεκινήσαμε για το προσκύνημα τούτο
κοιτάξαμε τα σπασμένα αγάλματα
ξεχαστήκαμε και είπαμε πως δε χάνεται η ζωή τόσο εύκολα
πως έχει ο θάνατος δρόμους ανεξερεύνητους
και μια δική του δικαιοσύνη.

πως όταν εμείς ορθοί στα πόδια μας πεθαίνουμε
μέσα στην πέτρα αδερφωμένοι
ενωμένοι με τη σκληρότητα και την αδυναμία,
οι παλαιοί νεκροί ξεφύγαν σπ'τον κύκλο και αναστήθηκαν
και χαμογελάνε μέσα σε μια παράξενη ησυχία.

ΚΓ'

Λίγο ακόμα
θα ιδούμε τις αμυγδαλιές ν' ανθίζουν
τα μάρμαρα να λάμπουν στον ήλιο
τη θάλασσα να κυματίζει

λίγο ακόμα,
να σηκωθούμε λίγο ψηλότερα.

Μυθιστόρημα

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Στα πιο πάνω ποιήματα της συλλογής "Μυθιστόρημα" κυριαρχούν η εμπειρία της χαμένης πατρίδας, η θρυμματισμένη μνήμη, το βάρος της παράδοσης, η αδιάκοπη περιπλάνηση, το αδιέξοδο, το μεταφυσικό στοιχείο και η ελπίδα για ανύψωση. Εντοπίστε τα και συζητήστε το ρόλο τους.

ΜΕ ΤΟΝ ΤΡΟΠΟ ΤΟΥ Γ.Σ.

Όπου και να ταξιδέψω η Ελλάδα με πληγώνει.

Στο Πήλιο μέσα στις καστανιές το πουκάμισο του Κενταύρου
γλιστρούσε μέσα στα φύλλα για να τυλιχτεί στο κορμί μου
καθώς ανέβαινα την ανηφόρα κι η θάλασσα μ' ακολουθούσε
ανεβαίνοντας κι αυτή σαν τον υδράργυρο θερμομέτρου
ώσπου να βρούμε τα νερά του βουνού.

Στη Σαντορίνη αγγίζοντας νησιά που βουλιάζαν
ακούγοντας να παίζει ένα σουραύλι κάπου στις αλαφρόπετρες
μου κάρφωσε το χέρι στην κουπαστή
μια σαίτα τριανταμένη ξαφνικά
από τα πέρατα μιας νιότης βασιλεμένης.

Στις Μυκήνες σήκωσα τις μεγάλες πέτρες και τους θησαυρούς
των Ατρείδων
και πλάγισσα μαζί τους στο ξενοδοχείο της "Ωραίας Ελένης
του Μενελάου".

χάθηκαν μόνο την αυγή που λάλησε η Κασσάντρα
μ' έναν κόκορα κρεμασμένο στο μαύρο λαιμό της.

Στις Σπέτσες στον Πόρο και στη Μύκονο
με χτίκιασαν οι βαρκαρόλες.

Τι θέλουν όλοι αυτοί που λένε
πως βρίσκονται στην Αθήνα ή στον Πειραιά;
Ο ένας έρχεται από τη Σαλαμίνα και ρωτάει τον άλλο μήπως
"έρχεται εξ Ομοιοίας"
"Όχι έρχομαι εκ Συντάγματος" απαντά κι είν' ευχαριστημένος
"βρήκα το Γιάννη και με κέρασε ένα παγωτό".
Στο μεταξύ η Ελλάδα ταξιδεύει
δεν ξέρουμε τίποτε δεν ξέρουμε πως είμαστε ξέμπαρκοι όλοι εμείς
δεν ξέρουμε την πίκρα του λιμανιού σαν ταξιδεύουν όλα τα καράβια;
περιγελάμε εκείνους που τη νιώθουν.
Παράξενος κόσμος που λέει πως βρίσκεται στην Αττική και δε
βρίσκεται πουθενά;
αγοράζουν κουφέτα για να παντρευτούνε
κρατούν "σωσίτριχα" φωτογραφίζονται
ο άνθρωπος που είδα σήμερα καθισμένος σ' ένα φόντο με
πιτσούνια και με λουλούδια
δέχονται το χέρι του γερο-φωτογράφου να του στρώνει τις ρυτίδες
που είχαν αφήσει στο πρόσωπό του
όλα τα πετεινά τ' ουρανού.

Στο μεταξύ η Ελλάδα ταξιδεύει ολοένα ταξιδεύει
κι αν "ορώμεν ανθούν πέλαγος Αιγαίον νεκροίς"
είναι εκείνοι που θέλησαν να πιάσουν το μεγάλο καράβι με το κολύμπι
εκείνοι που βαρέθηκαν να περιμένουν τα καράβια που δεν
μπορούν να κινήσουν
την ΕΛΣΗ τη ΣΑΜΟΘΡΑΚΗ τον ΑΜΒΡΑΚΙΚΟ.
Σφυρίζουν τα καράβια τώρα που βραδιάζει στον Πειραιά
σφυρίζουν ολοένα σφυρίζουν μα δεν κουνιέται κανένας αργότες
καμιά αλυσίδα δεν έλαμψε βρεμένη στο στερνό φως που βασιλεύει
ο καπετάνιος μένει μαρμαρωμένος μες στ' άσπρα και στα χρυσά.
Όπου και να ταξιδέψω η Ελλάδα με πληγώνει
παραπετάσματα βουνών αρχιπέλαγα γυμνοί γρανίτες...
Το καράβι που ταξιδεύει το λένε ΑΓ ΩΝΙΑ 937.

Α'π Αυλίας, περιμένοντας να ξεκινήσει.
Καλοκαίρι 1936
Τετράδιο Γυμνασμάτων

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. στ. 29 "σωσίτριχα": εμπορική ονομασία για φάρμακα που υποτίθεται πως αναστέλλουν την τριχόπτωση.

2. στ. 40 αργάτης: Το μηχάνημα που τυλίγει ή ξετυλίγει την αλυσίδα της άγκυρας.
  3. ΑΓ-ΩΝΙΑ: Ας φέρουμε στο μυαλό μας τις συνηθισμένες ονομασίες караβιών κατά το Άγιος Νικόλαος, Αγία Βαρβάρα κ.λ.π.
  4. "Το 937 τι σημαίνει; Αγωνία υπό αύξοντα αριθμό 937 ή χρονολογία. Το ποίημα όμως έχει γραφτεί το 1936. Μήπως τότε είναι η μετάθεση της αγωνίας από το παρόν, 1936, στο αύριο, 1937, και από εκεί στο διηνεκές;"
- Αλ. Αργυρίου
5. Στο ποίημα είναι ιδιαίτερα έντονη η εμπειρία μιας πατρίδας που μας πονεί και μας πληγώνει. Το ποίημα πέρα από τη διαιώνια διάστασή του είναι δεμένο με το τέλμα και το κενό του μεσοπολέμου, με την αδιέξοδη εθνική και πολιτική ζωή: Να εντοπίσετε τους στίχους με τους οποίους μας δίνονται τα πιο πάνω στοιχεία.
  6. Υπάρχει στο ποίημα πικρός σαρκασμός και σάτιρα; Αν ναι, πώς μας δίνονται;

ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΣΤΑΘΜΟΣ

*Λίγες οι νύχτες με φεγγάρι που μ' αρέσαν,
 Γ' αλφαβητάρι των άστρων που συλλαβίζεις
 όπως το φέρει ο κόπος της τελειωμένης μέρας
 και βγάζεις άλλα νοήματα κι άλλες ελπίδες,
 πιο καθαρά μπορείς να το διαβάσεις.
 Τώρα που κάθομαι άνεργος και λογαριάζω
 λίγα φεγγάρια σπόμειναν στη μνήμη'
 νησιά, χρώμα θλιμμένης Παναγίας, αργά στη χάση
 ή φεγγαρόφωτα σε παλιτείες του βοριά ρίχνοντας κάποτε
 σε ταραγμένους δρόμους ποταμούς και μέλη ανθρώπων
 βοριά μια νάρκη.
 Κι όμως χτες βράδυ εδώ, σε τούτη τη στερνή μας σκάλα
 όπου προσμένουμε την ώρα της επιστροφής μας να χαράξει
 σαν ένα χρέος παλιό, μονέδα που έμεινε για χρόνια
 στην κάσα ενός φιλάργυρου, και τέλος
 ήρθε η στιγμή της πλερωμής κι ακούγονται
 νομίσματα να πέφτουν πάνω στο τραπέζι'
 σε τούτο το τυρρηγικό χωριό, πίσω από τη θάλασσα του
 Σαλέρνο
 πίσω από τα λιμάνια του γυρισμού, στην άκρη
 μας φθινόπωρινής μπόρας, το φεγγάρι
 ξεπέρασε τα σύννεφα, και γίναν*

τα σπίτια στην αντίπερο πλαγιά από σμόλτο.
Σιωπές αγαπημένες της σελήνης.

Είναι κι αυτός ένας ειρμός της σκέψης, ένας τρόπος
ν' αρχίσεις να μιλάς για πράγματα που ομολογείς
δύσκολα, σε ώρες όπου δε βαστάς, σε φίλο
που ξέφυγε κρυφά και φέρνει
μαντάτα από το σπίτι κι από τους συντρόφους,
και βιάζεσαι ν' ανοίξεις την καρδιά σου
μη σε προλάβει η ξενιτιά και τον αλλάξει.
Ερχόμαστε απ' την Αραβιά, την Αίγυπτο την Παλαιστίνη
τη Συρία

το κρατίδιο
της Κομμαγηνης που 'σβησε σαν το μικρό λυχνάρι
πολλές φορές γυρίζει στο μυαλό μας,
και πολιτείες μεγάλες που έζησαν χιλιάδες χρόνια
κι έπειτα απόμειναν τόπος βοσκής για τις γκαμούζες
χωράφια για ζαχαροκάλαμο και καλομπόκια.
Ερχόμαστε απ' την άμμο της έρημος απ' τις θάλασσες του
Πρωτέα,

ψυχές μαραγκιασμένες από δημόσιες αμαρτίες,
καθένας κι ένα αξίωμα σαν το πουλί μες στο κλουβί του.
Το βροχερό φθινόπωρο σ' αυτή τη γούβα
κακοφορμίζει την πληγή του καθενός μας
ή αυτό που θα 'λεγες αλλιώς, νέμεση μοίρα
ή μοναχά κακές συνήθειες, δόλο και απάτη,
ή ακόμη ιδιοτέλεια να καρπωθείς το αίμα των άλλων.
Εύκολα τρίβεται ο άνθρωπος μες στους πολέμους
ο άνθρωπος είναι μαλακός, ένα δεμάτι χόρτο
χειλίσια και δάχτυλα που λαχταρούν ένα άσπρο στήθος
μάτια που μισοκλείνουν στο λαμπύρισμα της μέρας
και πόδια που θα τρέχανε, κι ας είναι τόσο κουρασμένα,
στο παραμικρό σφύριγμα του κέρδους.
Ο άνθρωπος είναι μαλακός και διψασμένος σαν το χόρτο,
άπληστος σαν το χόρτο, ρίζες τα νεύρα του κι απλώνουν
σαν έρθει ο θέρος
προτιμά να σφυρίξουν τα δρεπάνια στ' άλλο χωράφι
σαν έρθει ο θέρος
άλλοι φωνάζουνε για να ξερκίσουν το δαιμονικό
άλλοι μπερδεύονται μες στ' αγαθά τους, άλλοι ρητορεύουν.
Αλλά τα ξόρκια τ' αγαθά τις ρητορείες,
σαν είναι οι ζωντανοί μακριά, τι θα τα κάνεις;
Μήπως ο άνθρωπος είναι άλλο πράγμα;

Μην είναι αυτό που μεταδίνει τη ζωή,
καιρός του σπείρειν, καιρός του θερίζειν.

Πάλι τα ίδια και τα ίδια, θα μου πεις, φίλε.
Όμως τη σκέψη του πρόσφυγα τη σκέψη του αιχμάλωτου
τη σκέψη
του ανθρώπου σαν κατάντησε κι αυτός προμάτεια
δοκίμασε να την αλλάξεις, δεν μπορείς.
Ίσως και να' θελε να μείνει βασιλιάς ανθρωποφάγων
ξοδεύοντας δυνάμεις που κανείς δεν αγοράζει,
να σεργιανά μέσα σε κάμπους αγαπάνθων
ν' ακούει τα τουμπελέκια κάτω απ' το δέντρο του μπαμπού,
καθώς χορεύουν οι αυλικόι με τερατώδεις προσωπίδες.
Όμως ο τόπος που τον πελεκούν και που τον καίνε σαν
το πεύκο, και τον βλέπεις
είτε στο σκοτεινό βαγόνι, χωρίς νερό, σπασμένα τζάμια,
νύχτες και νύχτες
είτε στο πυρωμένο πλοίο που θα βουλιάξει καθώς το δείχνουν
οι στατιστικές,
ετούτα ρίζωσαν μες στο μυαλό και δεν αλλάζουν
ετούτα φύτεψαν εικόνες ίδιες με τα δέντρα εκείνα
που ρίχνουν τα κλωνάρια τους μες στα παρθένα δάση
κι αυτά καρφώνονται στο χώμα και ξαναφυτρώνουν
ρίχνουν κλωνάρια και ξαναφυτρώνουν δρασσελώντας
λεύγες και λεύγες
ένα παρθένο δάσος σκοτωμένων φίλων το μυαλό μας.
Κι α σου μιλώ με παραμύθια και παραβολές
είναι γιατί τ' ακούς γλυκότερα, κι η φρίκη
δεν κουβεντιάζεται γιατί είναι ζωντανή
γιατί είναι αμίλητη και προχωράει
στάζει τη μέρα, στάζει στον ύπνο
μνησιπημων πόνος.

Να μιλήσω για ήρωες να μιλήσω για ήρωες: ο Μιχάλης
που έφυγε μ' ανοιχτές πληγές απ' το νοσοκομείο
ίσως μιλούσε για ήρωες όταν, τη νύχτα εκείνη
που έσερνε το ποδάρι του μες στη συσκοτισμένη πολιτεία,
ούρλιαζε ψηλαφώντας τον πόνο μας: "Στα σκοτεινά
πηγαίνουμε, στα σκοτεινά προχωρούμε...".
Οι ήρωες προχωρούν στα σκοτεινά.

Λίγες οι νύχτες με φεγγάρι που μ' αρέσουν.

Cava dei Tirreni, 5 Οκτωβρίου '44.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Στην έκδοση των ποιημάτων του Σεφέρη μας δίνονται τα πιο κάτω σχόλια.
  - τώρα που κάθομαι άνεργος: Όπως στην εισαγωγή των Απομνημονευμάτων του Μακρυγιάννη: "... εδώ εις Άργος, όπου κάθομαι άνεργος".
  - σκάλα: λιμάνι, σταθμός ναυτικού ταξιδιού.
  - μονέδα: νόμισμα.
  - Σιωπές αγαπημένες της σελήνης: "Amica silentia lunae" Βιργίλιος, Αινειάδα, Β 255".
  - Το κρατίδιο της Κομμαγηνής ... Όπως στον Καβάφη "Κι ο Εφέσιος σοφιστής Καλλίστρατος - ο κατοικών συχνά εν τω κρατιδίω της Κομμαγηνής" (Επιτύμβιον Αντιόχου).
  - γκαμούζες: νεροβούβαλοι
  - Θάλασσες του Πρωτέα: Πρωτέας, ο πονηρός "Γέρος της θάλασσας", που μπορούσε να μεταμορφώνεται αδιάκοπα, ζούσε στο Φάρο, το νησί που βρίσκεται στην είσοδο του λιμανιού της Αλεξάνδρειας.
  - παραγκιασμένες: μοραμένες, με ρυτίδες
  - κακοφορμίζει: παροξύνει, μολύνει με πύο.
  - δόλο κι απάτη: Πάλι όπως στο Μακρυγιάννη: "Και τώρα δικαιοσύνη δεν βρίσκομεν από κανέναν' όλο δόλο και απάτη".
  - Καιρός του σπείρειν...: πιθανότατα ανάμνηση από τον Εκκλησιαστή 3,2
  - τα δέντρα εκείνα: πρόκειται για τα τροπικά δέντρα μπάνιαν
  - στάζει στον ύπνο μνησιπήμων πόνος ... "στάζει στον ύπνο, μπρος στην καρδιά της συμφοράς ο καημός", Αγαμέμνων, 179.
2. Το ποίημα γράφεται στην Cava dei Tirreni στην Ιταλία τον Οκτώβρη του 1944. Είναι ο τελευταίος σταθμός της εξόριστης ελληνικής κυβέρνησης που επιστρέφει στην ελεύθερη πια Ελλάδα. Το ποίημα συνιστά έναν απολογισμό. Ποιος είναι αυτός ο απολογισμός; Ποιες εμπειρίες συνοψίζει και δίνει στο ποίημα ο Σεφέρης;
3. Ποιο διάχυτο συναισθηματικό κλίμα εντοπίζετε στο ποίημα; Πώς το δικαιολογείτε;

4. Το ποίημα φαίνεται να έχει μια διάσταση "πολιτική". Σε ποιούς στίχους την εντοπίζετε;
5. Ποιο νόημα έχει ο στίχος "Ψυχές μαραγκιασμένες από δημόσιες αμαρτίες";
6. Πώς λειτουργεί μέσα στο ποίημα η σελήνη;
7. Πώς δίνεται μέσα στο ποίημα η φρίκη του πολέμου; Πώς βλέπει ο ποιητής την εμπλοκή των ανθρώπων στον πόλεμο;
8. Τι συμβολίζει το κρατίδιο της Κορμαγηνής κι ο κόσμος που περνά στους στίχους: ερχόμαστε από την Αραπιά ... καλαμπόκι.
9. Υπάρχει στο ποίημα δραματικότητα; προσέξτε την ιδιαίτερα στο τέλος του.
10. Ποιος πληθυσμός (πρόσωπα) περνά μέσα στο ποίημα και πώς λειτουργεί μέσα σ' αυτό;
11. Ποια η εσωτερική πορεία του ποιήματος;

ΚΙΧΛΗ

Γ'

ΤΟ ΝΑΥΑΓΙΟ ΤΗΣ "ΚΙΧΛΗΣ"

"Το ξύλο αυτό που δρόσιζε το μέτωπό μου
τις ώρες που το μεσημέρι πύρωνε τις φλέβες
σε ξένα χέρια θέλει ανθίσει. Πάρ' το, σου το χαρίζω
δες, είναι ξύλο λεμονιάς ..."

Άκουσα τη φωνή

καθώς κοιτάζα στη θάλασσα να ξεχωρίσω
ένα καράβι που το βούλιαξαν εδώ και χρόνια
το' λεγαν "Κίχλη" ένα μικρό ναυάγιο' τα κατάρτια,
σπασμένα, κυματίζανε λοξά στο βάθος, σαν πλοκάμια
ή μνήμη ονείρων, δείχνοντας το σκορί του
στόμα θαμπό κάποιου μεγάλου κήτους νεκρού
οβησμένο στο νερό. Μεγάλη απλώνουνταν γαλήνη.

Κι άλλες φωνές σιγά-σιγά με τη σειρά τους
ακολουθήσαν: ψίθυροι φτενοί και διψασμένοι
που βγαίνουν από του ήλιου τ' άλλο μέρος, το σκοτεινό
θα' λεγες γύρευαν να πιουν αίμα μια στάλα
ήτανε γνώριμες μα δεν μπορούσα να τις ξεχωρίσω.
Κι ήρθε η φωνή του γέρου, αυτή την ένιωσα
πέφτοντας στην καρδιά της μέρας

ήσυχη, σαν ακίνητη:

"Κι α με δικάσετε να πιω φαρμάκι, ευχαριστώ
το δίκιο σας θα' ναι το δίκιο μου' πού να πηγαίνω
γυρίζοντας σε ξένους τόπους, ένα στρογγύλο λιθάρι.
Το θάνατο τον προτιμώ'
ποιος πάει για το καλύτερο ο Θεός το ξέρει".

Χώρες του ήλιου και δεν μπορείτε ν' αντικρίσετε τον ήλιο.
Χώρες του ανθρώπου και δεν μπορείτε ν' αντικρίσετε τον άνθρωπο.

ΤΟ ΦΩΣ

Καθώς περνούν τα χρόνια
πληθαίνουν οι κριτές που σε καταδικάζουν'
καθώς περνούν τα χρόνια και κουβεντιάζεις με λιγότερες
φωνές,

βλέπεις τον ήλιο μ' άλλα μάτια'
ξέρεις πως εκείνοι που έμειναν, σε γελούσαν,
το παραμίλημα της σάρκας, ο όμορφος χορός
που τελειώνει στη γύμνια.

Όπως, τη νύχτα στρίβοντας στην έρμη δημοσιά,
άξαφνα βλέπεις να γυαλίζουν τα μάτια ενός ζώου
που έφυγαν κιόλας, έτσι νιώθεις τα μάτια σου'
τον ήλιο τον κοιτάς, έπειτο χάνεσαι μες στο σκοτάδι'
ο δωρικός χιτώνας

που αγγίξανε τα δάχτυλά σου και λύγισε σαν τα βουνά,
είναι ένα μάρμαρο στο φως, μα το κεφάλι του είναι στο
σκοτάδι.

Κι αυτούς που αφήσαν την παλαιίστρα για να πάρουν τα
δοξάρια

και χτύπησαν το θεληματικό μαραθωνοδρόμο
κι εκείνος είδε τη σφενδόνη ν' αρμενίζει στο αίμα
ν' αδειάζει ο κόσμος όπως το φεγγάρι
και να μαραίνονται τα νικηφόρα περιβόλια'
τους βλέπεις μες στον ήλιο, πίσω από τον ήλιο.
Και τα παιδιά που κόναν μακροβούτια απ' τα μπαστούνια
πηγαίνουν σαν αδράχτια γνέθοντας ακόμη,
σώματα γυμνά βουλιάζοντας μέσα στο μαύρο φως
μ' ένα νόμισμα στα δόντια, κολυμπώντας ακόμη,
καθώς ο ήλιος ράβει με βελονιές μαλαματένιες
πανιά και ξύλα υγρά και χρώματα πελαγίσια'
ακόμη τώρα κατεβαίνουνε λοξά
προς τα χαλίκια του βυθού
οι άσπρες λήκυθοι.

Αγγελικό και μαύρο, φως,
γέλιο των κυμάτων στις δημοσιές του πόντου,
δακρυσμένο γέλιο,
σε βλέπει ο γέροντας ικέτης
πηγαίνοντας να δρασκελίσει τις αόρατες πλάκες
καθρεφτισμένο στο αίμα του
που γέννησε τον Εισοκλή και τον Πολυνείκη.
Αγγελική και μαύρη, μέρα
η γλυφή γέψη της γυναίκας που φαρμακώνει το φυλακισμένο
βγαίνει απ' το κύμα δροσερό κλωνάρι στολισμένο στάλες.
Τραγούδησε μικρή Αντιγόνη, τραγούδησε, τραγούδησε...
δε σου μιλώ για περασμένα, μιλώ για την αγάπη
στόλισε τα μαλλιά σου με τ' αγκάθια του ήλιου,
σκοτεινή κοπέλα
η καρδιά του Σκορπιού βασίλεψε,
ο τύραννος μέσα σπ' τον άνθρωπο έχει φύγει,
κι όλες οι κόρες του πόντου, Νηρηίδες, Γραίες
τρέχουν στα λαμπυρίσματα της αναδυομένης
όποιος ποτέ του δεν αγάπησε θ' αγαπήσει,
στο φως

και είσαι

σ' ένα μεγάλο σπίτι με πολλά παράθυρα ανοιχτά
τρέχοντας από κάμαρα σε κάμαρα, δεν ξέροντας από πού
να κοιτάξεις πρώτα,
γιατί θα φύγουν τα πεύκα και τα καθρεφτισμένα βουνά
και το τιτίβισμα των πουλιών
θ' αδειάσει η θάλασσα, θρυμματισμένο γυαλί, από βοριά
και νότο
θ' αδειάσουν τα μάτια σου απ' το φως της μέρας
πως σταματούν ξαφνικά κι όλα μαζί τα τζιτζίκια.

Πόρος, "Γαλήνη", 31 του Οχτώβρη 1946.

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΚΑΤΑΣΤΡΩΜΑΤΟΣ, Γ'

Τα ποιήματα που ακολουθούν είναι γραμμένα για τον κόσμο της Κύπρου. Τα βρίσκουμε στο "Ημερολόγιο Καταστρώματος Γ'" ή "Κύπρον ου μ' εθέσπισεν".

"Τα ποιήματα της συλλογής αυτής, εκτός από δύο (Μνήμη, α' και β'), μου δόθηκαν το φθινόπωρο του '53 όταν ταξίδεψα πρώτη φορά στην Κύπρο. Ήταν η αποκάλυψη ενός κόσμου και ήταν ακόμη η εμπειρία ενός ανθρώπινου δράματος που, όπως και να 'ναι οι σκοπιμότητες της καθημερινής συναλλαγής, μετρά και κρίνει την ανθρωπιά μας. Ξαναπήγα στο νησί στα '54. Αλλά και τώρα ακόμη που γράφω τούτο σ' ένα πολύ παλιό αρχοντικό στα Βαρώσια - ένα σπίτι που πάει να γίνει φυτό - μου φαίνεται πως όλα κρυσταλλώθηκαν γύρω από τις πρώτες, τις νωπές αισθήσεις εκείνου του αργοπορημένου φθινόπωρου. Η μόνη διαφορά είναι που έγινα από τότε, περισσότερο οικείος, περισσότερο ιδιωματικός. Και συλλογίζομαι πως αν έτυχε να βρω στην Κύπρο

τόση χάρη, είναι ίσως γιατί το νησί αυτό μου έδωσε ό,τι είχε να μου δώσει σ' ένα πλαίσιο αρκετά περιορισμένο για να μην εξατμίζεται, όπως στις πρωτεύουσες του μεγάλου κόσμου, η κάθε αίσθηση, και αρκετό πλατύ για να χωρέσει το θαύμα. Είναι περίεργο να το λέει κανείς σήμερα: η Κύπρος είναι ένας τόπος όπου το θαύμα λειτουργεί ακόμη. Εδώ αρχίζω να βλέπω τις αντιδράσεις να με πλησιάζουν και θα έπρεπε να' λεγα πολλά για να εξηγηθώ. Δεν είναι αυτός ο σκοπός μου ...' (Βαρώσια, Σεπτέμβρης 1955). Από τη Σημείωση στην πρώτη έκδοση.

ΕΛΕΝΗ

ΤΕΥΚΡΟΣ: ... ες γην εναλίαν Κύπρον, ου μ' εθέσπισεν
οικεῖν Απιάλλων, όνομα νησιωτικόν
Σαλαμίνα θέμενον της εκεί χάριν πάτρας.

ΕΛΕΝΗ: Οὐκ ἦλθον ες γην Τρωάδ', ἀλλ' εἰδωλον ἦν

ΑΓΓΕΛΟΣ: Τι φης;
Νεφέλης ἄρ' ἄλλως εἶχομεν πόνους πέρι;

(ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ, ΕΛΕΝΗ)

"Τ' αηδόνια δε σ' αφήνουνε να κοιμηθείς στις Πλάτρες".

Αηδόνι ντροπαλό, μες στον ανασασμό των φύλλων,
συ που δωρίζεις τη μουσική δροσιά του δάσους
στα χωρισμένα σώματα και στις ψυχές
αυτών που ξέρουν πως δε θα γυρίσουν.
Τυφλή φωνή, που ψηλαφείς μέσα στη νυχτωμένη μνήμη
βήματα και χειρονομίες' δε θα τολμούσα να πω φιλήματα'
και το πικρό τρικύμισμα της ξαγριεμένης σκλάβας.

"Τ' αηδόνια δε σ' αφήνουνε να κοιμηθείς στις Πλάτρες".

Ποιες είναι οι Πλάτρες; Ποιος το γνωρίζει τούτο το νησί;
Έζησα τη ζωή μου ακούγοντας ονόματα πρωτάκουστα:
καινούργιους τόπους, καινούργιες τρέλες των ανθρώπων
ή των θεών'
η μοίρα μου που κυματίζει
ανάμεσα στο στερνό σπαθί ενός Αίαντα
και μιαν άλλη Σαλαμίνα
μ' έφερε εδώ σ' αυτό το γυρογαλι.

Το φεγγάρι

βγήκε απ' το πέλαγο σαν Αφροδίτη'
σκέπασε τ' άστρα του Τοξότη, τώρα πάει νά 'βρει
την καρδιά του Σκορπιού, κι όλα τ' αλλάζει.
Πού είν' η αλήθεια;
'Ημουν κι εγώ στον πόλεμο τοξότης'

το ριζικό μου, ενός ανθρώπου που ξαστόχησε.

Αηδόνι ποιητάρη,

σαν και μια τέτοια νύχτα στ' ακροθαλάσσι του Πρωτέα
σ' άκουσαν οι σκλάβες Σπαρτιάτισσες κι έσυραν το θρήνο,
κι ανάμεσό τους - ποιος θα το 'λεγε - η Ελένη!
Αυτή που κυνηγούσαμε χρόνια στο Σκάμαντρο.
'Ήταν εκεί, στα χείλια της ερήμου' την άγγιξα, μου μίλησε:
"Δεν είν' αλήθεια, δεν είν' αλήθεια" φώναζε.
"Δεν μπήκα στο γαλαζόπλωρο καράβι.
Πατέ δεν πάτησα την αντρειωμένη Τροία".

Με το βαθύ στηθόδεσμο, τον ήλιο στα μαλλιά, κι αυτό το ανάστημα
ίσκιοι και χαμόγελα παντού
στους ώμους στους μηρούς στα γόνατα'
ζωντανό δέρμα, και τα μάτια
με τα μεγάλα βλέφαρα,
ήταν εκεί, στην όχθη ενός Δέλτα.

Και στην Τροία;

Τίποτε στην Τροία - ένα είδωλο.

'Έτσι το θέλαν οι θεοί.

Κι ο Πάρης, μ' έναν ίσκιο πλάγιαζε σα να ήταν πλάσμα απόφιο'
κι εμείς σφαζόμασταν για την Ελένη δέκα χρόνια.

Μεγάλος πόνος είχε πέσει στην Ελλάδα.

Τόσα κορμιά ριγμένα

στα σαγόνια της θάλασσας στα σαγόνια της γης'

τόσες ψυχές

δοσμένες στις μυλόπετρες, σαν το σιτάρι.

Κι οι ποταμοί φουσκώναν μες στη λάσπη το αίμα

για ένα λινό κυμάτισμα για μια νεφέλη

μιας πεταλούδας τίναγμα το πούπουλο ενός κύκνου

για ένα πουκάμισο αδειανό, για μian Ελένη.

Κι ο αδερφός μου;

Αηδόνι αηδόνι αηδόνι,

τ' είναι θεός; τι μη θεός; και τι τ' ανάμεσό τους;

"Τ' αηδόνια δε σ' αφήνουνε να κοιμηθείς στις Πλάτρες".

Δακρυσμένο πουλί,

στην Κύπρο τη θαλασσοφύλητη

που έταξαν για να μου θυμίζει την πατρίδα,

άραξα μοναχός μ' αυτό το παραμύθι,

αν είναι αλήθεια πως αυτό είναι παραμύθι,

αν είναι αλήθεια πως οι άνθρωποι δε θα ξαναπιάσουν

τον παλιό δόλο των θεών'

αν είναι αλήθεια

πως κάποιος άλλος Τεύκρος, ύστερα από χρόνια,
ή κάποιος Αίαντας ή Πρίαμος ή Εκάβη
ή κάποιος άγνωστος, ανώνυμος, που ωστόσο
είδε ένα Σκάμαντρο να ξεχειλάει κουφάρια,
δεν το' χει μες στη μοίρα του ν' ακούσει
μαντατοφόρους που έρχονται να πούνε
πως τόσος πόνος τόση ζωή
πήγαν στην άβυσσο
για ένα πουκάμισο αδειανό για μιαν Ελένη.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Το ποίημα γράφεται στα 1953, παραμονές της έναρξης του απελευθερωτικού αγώνα των Κυπρίων (1955-59) ενάντια στην αγγλική κατοχή. Οι στίχοι στην επιγραφή που προτάσσεται στο ποίημα είναι από την "Ελένη" του Ευριπίδη. Δίνουμε μερικά σχόλια από την έκδοση των ποιημάτων του Σεφέρη.
  - Ο Τεύκρος, αδελφός του Αίαντος, ήταν ο πιο φημισμένος τοξότης του Τρωικού πολέμου· όταν επέστρεψε στην πατρίδα του τη Σαλαμίνα, ο πατέρας του, θεωρώντας τον υπεύθυνο για την αυτοκτονία του Αίαντος, τον εξόρισε και ο Απόλλων τον έστειλε στην Κύπρο να ιδρύσει μιαν άλλη Σαλαμίνα. Στο έργο του Ευριπίδη, ο Τεύκρος, ταξιδεύοντας για την Κύπρο, συναντάει στην Αίγυπτο την Ελένη, η οποία του λέει ότι ο Πάρις είχε κλέψει το φάντασμά της, ενώ η ίδια είχε μεταφερθεί από τον Ερμή στη ουλή του Πρωτέως.
  - γυρογάλι: περιγιάλι
  - καρδιά του Σκορπιού: Αντάρης, το λαμπρότερο αστέρι του αστερισμού του Σκορπιού, cor Scorpionis.
  - ποιητάρης: Κύπριος λαϊκός ποιητής - τραγουδιστής
  - στ' ακροθαλάσσι του Πρωτέα, ο πονηρός "Γέρος της θάλασσας", που μπορούσε να μεταμορφώνεται αδιάκοπα, ζούσε στο Φάρο, τα νησί που βρίσκεται στην είσοδο του λιμανιού της Αλεξάνδρειας.
  - στα σαγόνια της θάλασσας: Από μια τοιχογραφία στην έξοχη εκκλησιά της Ασίνου.
  - Τι είναι Θεός, τι μη Θεός .. Πρβλ. Ελένη 1137: "ό,τι Θεός ή μη Θεός ή το μέσον".

- Για ένα πουκάμισο αδειανό: Φίλος που διάβασε το χειρόγραφο μου θυμήθηκε τούτο: In those days the official recruiting posters in Cyprus said, 'Fight for Greece and Liberty' (House of Commons, Official Report, 5 May 1955) (Τον καιρό εκείνο (δηλ. του β' Παγκόσμιου πολέμου) οι επίσημες τοιχοκολλήσεις της (αγγλικής) στρατολογίας στην Κύπρο έλεγαν: Πολεμήστε για την Ελλάδα και την Ελευθερία. - Επίσημα πρακτικά της Βουλής των Κοινοτήτων.

2. Να ζευγαρώσετε τις βασικές έννοιες που περνούν μέσα από το ποίημα:

Τεύκρος	Β' Παγκόσμιος πόλεμος
Τοξότης	Μ. Ασία (Ιωνία)
Σκάμαντρος	Διπλωμάτης
Σαλαμίνα	Σεφέρης

3. Γιατί τ'αηδόνια δε σ' αφήνουνε να κοιμηθείς στις Πλάτρες; Τι συμβολίζουν τ' αηδόνια και τι οι Πλάτρες;
4. Ποιοι στίχοι του ποιήματος μας οδηγούν στην προετοιμασία του αγώνα και στην επερχόμενη επανάσταση;
5. Ποιο το κοινό στοιχείο ανάμεσα στο Σεφέρη και στον Τεύκρο; Πώς συνδέονται με την Κύπρο;
6. Τι συμβολίζει ο Αίαντας;
7. Ποια η σχέση του δόλου των Θεών με το δόλο των ανθρώπων; Κάτω από αυτά το δόλο των Θεών ποια ιστορική εμπειρία και ποια ιστορικά βιώματα του Σεφέρη υποκρύπτονται κατά τη γνώμη σας; (Έχετε υπόψη πως ο Σεφέρης είναι α) Μικρασιάτης και β) διπλωμάτης στο β' Παγκόσμιο πόλεμο).
9. Τι συμβολίζει κατά τη γνώμη σας το "αδειανό πουκάμισο" - η Ελένη - στο ποίημα;
10. Σε ποιους στίχους κορυφώνεται η μεταφυσική αγωνία του ποιητή; Σχολιάστε τους.
11. Ποια η εσωτερική πορεία του ποιήματος; Πώς ξεκινά; Πώς εξελίσσεται και πώς κορυφώνεται;
12. Ποια πρόσωπα περνούν μέσα από το ποίημα; Να τα αναγνωρίσετε και να εξηγήσετε τη δραματική παρουσία τους στο ποίημα.
13. Πώς δένεται, κατά τη γνώμη σας, μέσα στο ποίημα ο μύθος με την ιστορία;

14. Ποια είναι τα μηνύματα του ποιήματος και πώς δένονται με την εμπειρία της Κύπρου και του ποιητή;

ΣΑΛΑΜΙΝΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΣ

...Σαλαμίνα τε
τας νυν ματρόπολις τωνδ'
αιτία στεναγμών.
ΠΕΡΣΑΙ

Κάποτε ο ήλιος του μεσημεριού, κάποτε φούχτες η ψιλή βροχή
και τ' ακρογιάλι γεμάτο θρύψαλα παλιά πιθάρια.
Ασήμαντες οι κολόνες' μονάχα ο Άγιος Επιφάνιος
δείχνοντας μουντά, χωνεμένη τη δύναμη της πολύχρυσης αυτοκρα-
τορίας.

Τα νέα κορμιά περάσαν απ' εδώ, τα ερωτεμένα
παλμοί στους κόλπους, ρόδινα κοχύλια και τα σφυρά
τρέχοντας άφοβα πάνω στο νερό
κι αγκάλες ανοιχτές για το ζευγάριμα του πόθου.
Κύριος επί υδάτων πολλών,
πάνω σ' αυτό το πέρασμα.

Τότες άκουσα βήματα στα χαλίκια.
Δεν είδα πρόσωπα' σα γύρισα είχαν φύγει.
Όμως βαριά η φωνή σαν το περπάτημα καματερού,
έμεινε εκεί στις φλέβες τ' ουρανού στο κύλισμα της θάλασσας
μέσα στα βότσαλα πάλι και πάλι:

"Η γης δεν έχει κρικέλια
για να την πάρουν στον ώμο και να φύγουν
μήτε μπορούν, όσο κι αν είναι διψασμένοι
να γλυκάνουν το πέλαγο με νερό μισό δρόμι.
Και τούτα τα κορμιά
πλασμένα από ένα χρώμα που δεν ξέρουν,
έχουν ψυχές.
Μαζεύουν σύνεργα για να τις αλλάξουν,
δε θα' μπορούσαν' μόνο θα τις ξεκάμουν
αν ξεγίνονται οι ψυχές.
Δεν αργεί να καρπίσει τ' αστάχυ
δε χρειάζεται μακρύ καιρό
για να φουσκώσει της πίκρας το προζύμι,
δε χρειάζεται μακρύ καιρό
το κακό για να σηκώσει το κεφάλι,
κι ο άρρωστος νους που αδειάζει
δε χρειάζεται μακρύ καιρό

για να γεμίσει με την τρέλα,
νήσος τις έστι..."

Φίλοι του άλλου πολέμου
σ' αυτή την έρημη συννεφιασμένη ακρογιαλιά
σας συλλογίζομαι καθώς γυρίζει η μέρα -
Εκείνοι που έπεσαν πολεμώντας κι εκείνοι που έπεσαν χρόνια
μετά τη μάχη.

εκείνοι που είδαν την αυγή μέσ' απ' την πάχνη του θανάτου
ή, μες στην άγρια μοναξιά κάτω από τ' άστρα,
νιώσανε πάνω τους μαβιά μεγάλα
τα μάτια της ολόκληρης καταστροφής'
κι ακόμη εκείνοι που προσεύχονταν
όταν το φλογισμένο ατσάλι πριόνιζε τα καράβια:
"Κύριε, βόηθα να θυμόμαστε
πώς έγινε τούτο το φονικό'
την αρπαγή το δόλο την ιδιοτέλεια,
το στέγνωμα της αγάπης'
Κύριε, βόηθα να τα ξεριζώσουμε..."

- Τώρα καλύτερα να λησμονήσουμε πάνω σε τούτα τα χαλίκια'
δε φελά να μιλάμε'
τη γνώμη των δυνατών ποιος θα μπορέσει να τη γυρίσει;
ποιος θα μπορέσει ν' ακουστεί;
Καθένας χωριστά ονειρεύεται και δεν ακούει το βραχνά των άλλων.

- Ναι όμως ο μαντατοφόρος τρέχει
κι όσο μακρύτες κι αν είναι ο δρόμος του, θα φέρει
σ' αυτούς που γύρευαν ν' αλυσοδέσουν τον Ελλησποντο
το φοβερό μήνυμα της Σαλαμίνας.

Φωνή Κυρίου επί των υδάτων.
Νήσος τις έστι.

Σαλαμίνα, Κύπρος, Νοέμβρης '53.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Σχόλια για το ποίημα όπως τα βρίσκουμε στην έκδοση των ποιημάτων του Σεφέρη (σελ. 343).
  - α) Επιγραφή: "... και τη Σαλαμίνα, που η μητρόπολή της σήμερα σ' αυτούς τους στεναγμούς μας έχει βάλει". (Μετάφραση Γρυπάρη).
  - β) Άγιος Επιφάνιος: παλαιοχριστιανική βασιλική, στον αρχαιολογικό χώρο της Σαλαμίνας.

- γ) Κύριος επί υδάτων: Ψαλμοί, 28.
- δ) Καματερού: βοδιού που τραβάει το αλέτρι.
- ε) Η γης δεν έχει κρικέλια Πρβλ. "Ότι κρικέλια δεν έχει η γης να την πάρει κανείς εις την πλάτη του, ούτε ο δυνατός, ούτε ο αδύνατος". Μακρυγιάννης.
- στ) "Νήσος τις έστι πρόσθε Σαλαμίνας τόπων", Πέρσαι 447 (ο άγγελος αρχίζει να περιγράφει στη βασίλισσα το οικτρό τέλος του άνθους των Περσών στη ναυμαχία της Σαλαμίνας).
- ζ) Εκείνοι που προσεύχονταν: Σε μια νοτιοαφρικανική εφημερίδα είχα διαβάσει (Σεπτέμβρης 1941) την προσευχή που είχε φτιάξει για το καράβι του ο αντιπλοίαρχος λόρδος Hugh Beresford, R.N.: "Ο God, our loving Father... Help us to keep in mind the real causes of war: dishonesty, greed, selfishness, and lack of love, and to drive them out of this ship, so that she may be a pattern of the new world for which we are fighting ...". (Κύριε, στοργικέ Πατέρα μας ... Βοήθησέ μας να θυμόμαστε τις πραγματικές αιτίες του πολέμου: ατιμία, απληστία, εγωισμό και έλλειψη αγάπης - και να τις διώξουμε από τούτο το καράβι, έτσι που να μπορέσει να γίνει υπόδειγμα του νέου κόσμου για τον οποίο πολεμάμε). Έπεσε στη μάχη της Κρήτης.

2. Σε ποιο ιστορικό γεγονός αναφέρεται η προμετωπίδα του ποιήματος και πώς συνδέεται με το περιεχόμενό του; Προσέξτε τη σχέση: Πέρσες - Άγγλοι, Σαλαμίνα-Κύπρος.
3. Με ποιες ιστορικές περιπέτειες του ελληνισμού και της ανθρωπότητας συνδέεται το ποίημα;
4. Εντοπίστε στο ποίημα τα στοιχεία της "ύβρεως", της δικαιοσύνης και της κάθαρσης.
5. Εντοπίστε και αναγνωρίστε τον πληθυσμό και τα πρόσωπα του ποιήματος.
6. Εντοπίστε και σχολιάστε το θρησκευτικό και μεταφυσικό στοιχείο που υπάρχει στο ποίημα.
7. Σχολιάστε τον προφητικό λόγο του Σεφέρη "Δεν αργεί να καρπίσει τ' αστάχι...".
8. Υπάρχει στο ποίημα δραματικότητα; Εντοπίστε την.
9. Ν' ανιχνεύσετε στο ποίημα τις δύο διαφορετικές στάσεις που μας δίνονται με το δραματικό διάλογο ή μονόλογο στο τέλος του ποιήματος.

10. Εξετάστε την εσωτερική πορεία του ποιήματος.

11. Συγκρίνετε τα ποιήματα "Ελένη" και "Σαλαμίνα της Κύπρος".

ΝΕΟΦΥΤΟΣ Ο ΕΓΚΛΕΙΣΤΟΣ ΜΙΛΑ

... τω δε βασιλεί Ισαακίω κατακλείει εν καπελλίω καλουμένω Μαρκόππω. Κατά δε του ομοίου αυτώ Σολοχαντίνου ανύσας μηδέν ο αλιτήριος, ήνυσε τούτο και μόνον, διαπράσας την χώραν Λατίνοις, χρυσίου χιλιάδων λιτρών διακοσίω. Διό και πολύς ο ολολυγμός, και αφόρητος ο καπνός, ως προείρηται, ο ελθών εκ του βορρά....

ΝΕΟΦΥΤΟΥ ΕΓΚΛΕΙΣΤΟΥ
ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΧΩΡΑΝ ΚΥΠΡΟΝ ΣΚΑΙΩΝ

*Υπέρογκες αρχιτεκτονικές' Λαρίων Φαμαγκούστα Μπου-
φαβέντο' σχεδόν σκηνικά.*

*'Ημασταν συνηθισμένοι να το στοχαζόμαστε αλλιώς το
"Ιησούς Χριστός Νικά"*

*που είδαμε κάποτε στα τείχη της Βασιλεύουσας, τα φα-
γωμένα από γυφτοτσάντιρα και στεγνά χορτάρια,
με τους μεγάλους πύργους κατάχαμα σαν ενός δυνατού
που έχασε, τα ριγμένα ζάρια.*

*Για μας ήταν άλλο πράγμα ο πόλεμος για την πίστη του
Χριστού*

*και για την ψυχή του ανθρώπου καθισμένη στα γόνατα
της Υπερμάχου Στρατηγού,
που είχε στα μάτια ψηφιδωτό τον καημό της Ρωμιοσύνης,
εκείνου του πέλαιου τον καημό σαν ήβρε το ζύγισμα
της καλοσύνης.*

*Ας παίζουν τώρα μελοδράματα στα σκηνικά των σταυρο-
φόρων Λουζινιά*

*κι ας φλομώνουνε με τον καπνό που μας κουβάλησαν
από το βοριά.*

*Άσ' τους να τρώγονται και ν' ανεμοδέρνονται ωσάν το
κάτεργο που δένει μούδες'*

*Καλώς μας ήρθατε στην Κύπρο, αρχόντοι. Τράγοι και
μαϊμούδες!*

Εγκλειστρα, 21 Νοεμ. '53

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Νεόφυτος ο Έγκλειστος (1134-1225 μ.Χ.): Για τη ζωή και το έργο του βλ. Ανθολογία Κυπριακής Λογοτεχνίας για το Λύκειο, Μέρος Α' (Υ.Α.Π.)

2. Σχόλια του ποιητή, όπως τα βρίσκουμε στην έκδοση των ποιημάτων του:

επιγραφή **Ισαάκιος** ή **Ισαάκ Δούκας Κομνηνός** ήταν ο ανάξιος και άνομος ψευδοαυτοκράτορας της Κύπρου. **Σαλαχαντίνος** (Σαλάχ-αλ- Ντίν) ή **Σαλαδίνος** ήταν ο σουλτάνος της Αιγύπτου και Συρίας (1137- 1193), ο μουσουλμάνος πρωταγωνιστής της Γ΄ Σταυροφορίας, που συντρίψε τους Φράγκους στο Χαττίν. Ο Νεόφυτος αποκαλεί **αλιτήριο** το Ριχάρδο το Λεοντόκαρδο γιατί δεν κατάφερε τίποτε εναντίον του Σαλαχαλντίν, μονάχα πούλησε την Κύπρο πρώτα στους Ναΐτες Ιππότες και κατόπι στους Λουζινιάν (1192-1489).

στ. 1 **Λαρίων** (Άγιος Ιλαρίων), **Φομαγκούστα** (Αμμόχωστος), **Μπουφαβέντο** (Κουτσοβέντης): κάστρα (με τις φράγκικες ονομασίες τους).

στ. 11 **κάτεργο που δένει μούδες**: γαλέρα που μαζεύει τα πανιά μπροστά στην τρικυμία.

3. *Καλώς μας ήρθατε στην Κύπρο, αρχόντοι! Τράγοι και μαϊμούδες!*

Ο Σεφέρης παραπέμπει στο στίχο του Shakespeare (K 53): "You are welcome, sir, to Cyprus - Goats and monkeys" (Othello, IV, i). Εκεί, ο Μαύρος, με το πρώτο μέρος του στίχου καλωσορίζει τυπικά τον ξάδερφο της γυναίκας του και απεσταλμένο του δούκα της Βενετίας, που φέρνει τη διαταγή της ανάκλησης και της αντικατάστασης του Οθέλλου από τον υποτιθέμενο εραστή της γυναίκας του, ενώ με το δεύτερο μέρος αναθυμάται τα λάγια του λάγου (από τον οποίο είχε ζητήσει αποδείξεις της ενοχής της Δεσδαίμονας, και τις οποίες τώρα νομίζει πως έχει):

*It is impossible you should see this, were they as prime as goats,
as hot as monkeys (III, iii)*

Εδώ, ο στίχος λειτουργεί διαφορετικά. Εκτός από το χρώμα "δαίμων-της πορνείας" που παίρνει στο στόμα του έγκλειστου άγιου, προϋποθέτει όχι τόσο οικειότητα με τα σαιξπηρικά συμφραζόμενα, όσο ανάμνηση της αφίσας που είχε τυπώσει ο Βρετανικός Τουρισμός για την Κύπρο, με σύνθημα τη φράση: "You are welcome, sir, to Cyprus... SHAKESPEARE".

Γ.Π. Σαββίδη, Για το Σεφέρη,
τιμητικό αφιέρωμα στα τριάντα χρόνια της 'Στροφής',
Αθήνα 1961.

4. Ερμηνευτικά σχόλια από το βιβλίο του Γ. Γεωργή "Ο Σεφέρης περί των κατά την χώραν Κύπρον Σκαιών":

- α. Στο "Νεόφυτος ο Έγκλειστος μιλά" η φωνή του Νεόφυτου, αφηγητή στο ποίημα, καταγράφει τη διαχρονική δοκιμασία της ρωμιοσύνης στην Κύπρο.
  - β. Το ποίημα είναι ίσως το πιο περίτεχνο από τα κυπριακά, το πιο μεσαιωνικό, όπου συνεκφέρονται το Βυζάντιο στη θριαμβική του φάση (στ. 2-6), η πρώτη αγγλοκρατία (στ. 10), η λουζιτιανή φραγκοκρατία (στ. 1,9,11) και η Ενετοκρατία (στ. 12). Σε δώδεκα μόνο στίχους πύκνωσε όλο τον κυπριακό μεσαίωνα ως θριαμβεύουσα ρωμιοσύνη.
5. Ο ποιητής από τον πρώτο στίχο δίνει την εντύπωση ότι οργανώνει μια θεατρική πράξη. Εξετάστε:
    - α. Ποιοι είναι οι θεατρίνοι και ποιος ο ρόλος τους;
    - β. Ποιοι οι θεατές και ποια η στάση τους;
  6. Στο ποίημα ο Χριστιανικός κόσμος προβάλλεται σε δυο διαφορετικά επίπεδα. Να τα επισημάνετε και να βρείτε τα στοιχεία που συνθέτουν το καθένα.
  7. Μελετήστε το απόσπασμα που προτάσσεται του ποιήματος και δικαιολογήστε την επιλογή του από το Σεφέρη.
  8. Έχοντας υπόψη ότι ο Σεφέρης στο δακτυλόγραφο του ποιήματος (Αρχείο Σεφέρη) έγραψε με το χέρι του αφιέρωση "στη μνήμη του ποιητή Μιχαηλίδη", εξετάστε πόσο το ποίημα συναντιέται με την "9η Ιουλίου του 1821 εν Λευκωσία (Κύπρου)" του Βασίλη Μιχαηλίδη.
  9. "Το ποίημα "Νεόφυτος ο Έγκλειστος μιλά" είναι στην πραγματικότητα ένα αισιόδοξο ποίημα. Η ειρωνεία και ο σαρκασμός του ποιητή καταλήγουν τελικά στην αισιοδοξία". (Α. Φυλακτού, Μια συνομιλία του Γιώργου Σεφέρη με το Νεόφυτο τον Έγκλειστο). Αντλήστε από το ποίημα στοιχεία που επιβεβαιώνουν την πιο πάνω άποψη.

ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΕΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Στο ζωγράφο Δισμαντή

*Η μικρή κουκουβάγια ήτανε πάντε εκεί
 σκαρφαλωμένη στ' ανοιχτάρι τ' Άγιου Μάμα,
 παραδομένη τυφλά στο μέλι του ήλιου
 εδώ ή αλλού, τώρα, στα περασμένα: χόρευε
 μ' έναν τέτοιο ρυθμό το φθινόπωρο.
 Άγγελοι ξετυλίγανε τον ουρανό*

και χάζευε ένας πέτρινος καμαροφρύδης
σε μια γωνιά της στέγης.

Υότες ήρθε ο καλόγερος' σκουφί, κοντόρασο, πέτσινη ζώνη,
κι έπιασε να πλουμίξει την κολόκα.

Άρχισε απ' το λαιμό: φοινικιές, λέπια, και δαχτυλίδια.

Έπειτα, κρατώντας στην πλατιά παλάμη τη στρογγυλή κοιλιά,
έβαλε τον παραυλακιστή, τον παραζυγιστή, τον παραμυλωνά,
και τον κατάλαλο'

έβαλε την αποστρέφουσα τα νήπια και την αποκαλόγρια'
και στην άκρη, σχεδόν απόκρυφο, τ' ακοίμητο σκουληκι.

Ήταν ωραία όλ' αυτά, μια περιδιάβαση.

Όμως το ξύλινο μαγγανοπήγαδο - τ' αλακάτιν,

κοιμισμένο στον ίσκιο της καρυδιάς

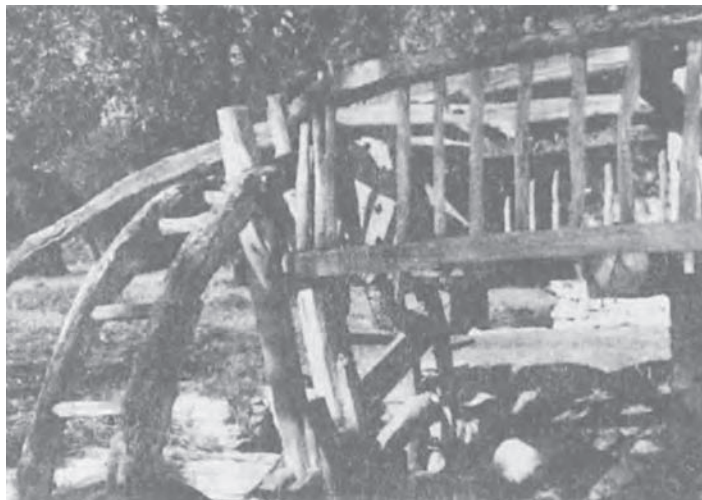
μισό στο χώμα και μισό μέσα στο νερό,

γιατί δοκίμασες να το ξυπνήσεις;

Είδες πώς βόγγηξε. Κι εκείνη την κραυγή

βγαλμένη απ' τα παλιά νεύρα του ξύλου

γιατί την είπες φωνή πατρίδας;

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Σημειώσεις από το: Πηγές και στοιχεία αναφορικά με το ποίημα του Γιώργου Σεφέρη "Λεπτομέρειες στην Κύπρο". Α. Διαμαντή
  - Το ποίημα "Λεπτομέρειες στην Κύπρο" αποτελεί ποιητική καταγραφή των εντυπώσεων - λεπτομερειών - που αποκόμισε ο

- ποιητής κατά τη διάρκεια ανιχνευτικών περιπάτων του, το 1953, μαζί με το ζωγράφο Α. Διαμαντή σε διάφορους χώρους.
- Η πρώτη στροφή μας συνδέει με την παλιά (φράγκικη αρχικά, ορθόδοξη τώρα) εκκλησία του Άη Μάμα, στα βόρεια του χωριού Δάλι.
  - η **μικρή κουκουβάγια**: σκάλισμα που παριστά κουκουβάγια πάνω στο "ανοιχτάρι" (ανοίγω) της πόρτας.
  - Η πόρτα του Άη Μάμα με τη σκαλισμένη κουκουβάγια βρίσκεται τώρα στο Μουσείο Λαϊκής Τέχνης Κύπρου. Στη θέση της στην εκκλησία του Άη Μάμα τοποθετήθηκε νέα πόρτα που είναι αντίγραφο της παλιάς.
  - **πέτρινος καμαροφρύδης**: οι υδρορρόες στις παλιές πέτρινες φράγκικες και δικές μας εκκλησίες, συχνά παίρνουν τη μορφή προσώπου, τέρατος, ζώου. Από το στόμα του τρέχει το νερό. Ο Άη Μάμας έχει πέντε υδρορρόες, που δεν καταλήγουν σε πρόσωπα. Τον καμαροφρύδη παρατήρησε ο Σεφέρης στις υδρορρόες άλλων εκκλησιών.
  - Στη δεύτερη στροφή, από οκτώ στίχους, το θέμα είναι ο καλόγερος που πλουμίζει την κολόκα με φοινικιές, λέπια και δαχτυλίδια στο λαιμό και με τους κολασμένους στην κοιλιά της κολόκας.
  - Οι κολασμένοι, που αναφέρονται, είναι στο εσωράχιο της νότιας καμάρας του νάρθηκα της εκκλησίας της Ασίνου. Όλοι είναι δώδεκα, στο ποίημα αναφέρονται οι επτά.
  - Η τρίτη στροφή μας συνδέει με την πληροφορία του ποιητή "...σ' ένα άλλο χωριό ... ένα περιβόλι έμοιαζε ακατοίμητο' στη μέση βρισκόταν ένα παλαικό μαγγανοπήγαδο απ' αυτά που ονομάζουν στην Κύπρο "αλακάτιν", όλο από ξύλο, τίποτε σιδερένιο απάνω του, ούτε ένα καρφί και οι κουβάδες του πήλινοι".
  - Ας σημειωθεί ότι ο ποιητής σε φωτογραφία του σπιτιού του, στη Σκάλα της Σμύρνης (2 Ιουλίου 1950), δηλώνει "... ξαφνίστηκα που το μαγγανοπήγαδο βγάζει ακόμη νερό. Ζει και η μουριά που το ίσκιαζε".
2. Μελετώντας το ποίημα ξεχωρίστε κατά σειρά τα πράγματα και τα πρόσωπα που προσέχει ο ποιητής.
  3. Εξετάστε με ποιο τρόπο το στοιχείο της παράδοσης καταγράφεται από τον ποιητή.

4. Προσέξτε στο ποίημα το στοιχείο της παραδεισιακής ομορφιάς και τη βασιλεία του φωτός. Προσέξτε πώς μέσα από αυτή τη μαγεία αναδύεται η θλιβερή μνήμη μιας τυραννισμένης πατρίδας.
5. "... η Κύπρος είναι ένας τόπος όπου το θαύμα λειτουργεί ακόμη"
(Σεφέρης).
Αναζητήστε στο ποίημα "Λεπτομέρειες στην Κύπρο" λόγους που οδήγησαν τον ποιητή να καταλήξει στην πιο πάνω θέση.
6. Να σχολιάσετε τους τρεις τελευταίους στίχους.

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ, ΑΘΗΝΑΙΟΣ

*Γέρασε ανάμεσα στη φωτιά της Τροίας
και στα λατομεία της Σικελίας.*

*Του άρεσαν οι σπηλιές στην αμμουδιά κι οι ζωγραφιές
της θάλασσας.*

*Είδε τις φλέβες των ανθρώπων
σαν ένα δίχτυ των θεών, όπου μας πιάνουν σαν τ' αγρίμια·
προσπάθησε να το τρυπήσει.*

*Ήταν στρυφνός, οι φίλοι του ήταν λίγοι·
ήρθε ο καιρός και τον σπαράξαν τα σκυλιά.*

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ

Να επισημάνετε το τραγικό στοιχείο στο ποίημα.

Ο Σεφέρης ως Πρέσβυς στο Λονδίνο, το 1960, υποδέχεται τον Κ. Καραμανλή και τον Ευάγ. Αβέρωφ.

ΟΙ ΓΑΤΕΣ Τ' ΑΪ-ΝΙΚΟΛΑ

Τον δ' άνευ λύρας όμως υμνωδεί
θρήνον Ερινύος
αυτοδίδακτος έσωθεν
θυμός, ου το παν έχων
ελπίδος φίλον θράσος,
ΑΓΑΜΕΜΝΩΝ, 990 επ.

"Φαίνεται ο Κάβο-Γάτα...", μου είπε ο καπετάνιος
δείχνοντας ένα χαμηλό γιαλό μέσα στο πούσι
τ' άδειο ακρογιαλί ανήμερα Χριστούγεννα,
"... και κατά τον Πουνέντε αλάργα το κύμα γέννησε την
Αφροδίτη"

λένε τον τόπο Πέτρα του Ρωμιού.

Τρία καρτίνια αριστερά!"

Είχε τα μάτια της Σαλώμης η γάτα που έχασα τον άλλο
χρόνο

κι ο Ραμαζάν πώς κοίταζε κατάματα το θάνατο,
μέρες ολόκληρες μέσα στο χιόνι της Ανατολής
στον παγωμένον ήλιο

κατάματα μέρες ολόκληρες ο μικρός εφέστιος θεός.
Μη σταθείς ταξιδιώτη.

"Τρία καρτίνια αριστερά" μουρμούρισε ο τιμονιέρης.

...ίσως ο φίλος μου να κοντοστέκουνταν,

ξέμπαρκος τώρα

κλειστός σ' ένα μικρό σπίτι με εικόνες
γυρεύοντας παράθυρα πίσω απ' τα κάδρα.

Χτύπησε η καμπάνα του караβιού
σαν τη μονέδα πολιτείας που χάθηκε
κι ήρθε να ζωντανέψει πέφτοντας
αλλοτινές ελεημοσύνες.

"Παράξενο", ξανάειπε ο καπετάνιος.

"Τούτη η καμπάνα - μέρα που είναι -

μου θύμισε την άλλη εκείνη, τη μοναστηρία.

Διηγότανε την ιστορία ένας καλόγερος
ένας μισότρελος, ένας ονειροπόλος.

"Τον καιρό της μεγάλης στέγνιας,

- σαράντα χρόνια ανομβροχιά -

ρημάχτηκε όλο το νησί

πέθαινε ο κόσμος και γεννιούνταν φίδια.

Μιλιούνια φίδια τούτο τ' ακρωτήρι,

χοντρά σαν το ποδάρι ανθρώπου

και φαρμακερά.
Το μοναστήρι τ' Αι-Νικόλα το είχαν τότε
Αγιοβασιλείτες καλογέροι
κι ούτε μπορούσαν να δουλέψουν τα χωράφια
κι ούτε να βγάλουν τα κοπάδια στη βοσκή·
τους έσωσαν οι γάτες που αναθρέφαν.
Την κάθε αυγή χτυπούσε μια καμπάνα
και ξεκινούσαν τσούρμο για τη μάχη.
Όλη μέρα χτυπιούνταν ως την ώρα
που σήμαιναν το βραδινό ταγίνι.
Απόδειπνα πάλι η καμπάνα
και βγαίνουν για τον πόλεμο της νύχτας.
Ήτανε θαύμα να τις βλέπεις, λένε,
άλλη κουτσή, κι άλλη στραβή, την άλλη
χωρίς μύτη, χωρίς αυτί, προβιά κουρέλι.
Έτσι με τέσσερις καμπάνες την ημέρα
πέρασαν μήνες, χρόνια, καιροί κι άλλοι καιροί.
Άγρια πεισματικές και πάντα λαβωμένες
ξολόθρεψαν τα φίδια μα στο τέλος
χαθήκανε· δεν άντεξαν τόσο φαρμάκι.
Ωσάν καράβι καταποντισμένο
τίποτε δεν αφήσαν στον αφρό
μήτε νιαούρισμα, μήτε καμπάνα.
Γραμμή!

Τι να σου κάνουν οι τολαίπωρες
παλεύοντας και πίνοντας μέρα και νύχτα
το αίμα το φαρμακερό των ερπετών.
Αιώνες φαρμάκι· γενιές φαρμάκι".
"Γραμμή!" αντιλάλησε αδιάφορος ο τιμονιέρης.

Τετάρτη, 5 Φεβρουαρίου 1969.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Σχόλια του ποιητή:

(Για να μην ξεχαστεί πως τούτα τα φαρμακερά ζώα ξεριζώθηκαν από τον κάβο που είπαμε, πρέπει να σημειωθούν τα εξής: ... ο πρώτος δούκας της Κύπρου έβαλε και έχτισαν ένα μοναστήρι καλογέρων του τάγματος του Αγίου Βασιλείου, αφιερωμένο στον Άγιο Νικόλαο, και έδωσε όλον αυτόν τον κάβο στο μοναστήρι, με τον όρο να ταΐζουν καθημερινά εκατό γάτες τουλάχιστο, δίνοντάς τους λίγο κρέας καθημερινά πρωί και βράδυ, χτυπώντας

μια μικρή καμπάνα, έτσι που να μην τρώνε πάντα φαρμάκι,
και την υπόλοιπη μέρα και νύχτα να βγαίνουν να κυνηγούν
τούτα τα φίδια. Ακόμη και στα χρόνια μας το μοναστήρι
έτρεφε πάνω από σαράντα γάτες. Γι' αυτό και ονομάζε-
ται σήμερα ακόμα Κάβο-Γάτα.

(Σημείωση στην πρώτη έκδοση)

επιγραφή κι όμως, πώς,
ψέλνει απομέσα μου η καρδιά
χωρίς κιθάρας συνοδεία
των Ερινύων το θρήνο, που κανείς
δεν της τον έχει ποτέ μάθει;
κι αχ! της γλυκιάς ελπίδας το καλό
το θάρρος μού έφυγε κι εχάθη.
(Μετάφραση Γρυπάρη)

- στ. 1,22 **ο καπετάνιος:** ο πλοίαρχος και ποιητής Δ.Ι. Αντωνίου,
στ. 2 **πούσι:** ομίχλη
στ. 4 **κατά τον Πουνέντε:** προς τα δυτικά.
στ. 6, 13 **καρτίνια:** το καρτίνι είναι υποδιαίρεση του ανεμολογίου
παλαιού τύπου· ισοδυναμεί προς 2 μούρες και 45' περί-
που.
στ. 8 **Ραμαζάν:** όνομα γάτας του ποιητή
στ. 15 **ξέμπαρκος:** στη στεριά, σε αργία
στ. 19 **μονέδα:** νόμισμα
στ. 42 **ταγίνι:** ταγή, τάισμα.
στ. 56, 60 **Γραμμή!** ναυτικό παράγγελμα για να κρατηθεί η ίδια πο-
ρεία.
2. Το ποίημα γράφτηκε στις 5 Φεβρουαρίου 1969 και δημοσιεύτηκε
στα Δεκαοκτώ Κείμενα, στο 1970, στην καρδιά της δικτατορίας.
Μελετήστε το προσεκτικά και βρείτε στοιχεία που σχετίζονται με
τους δικτάτορες και την αντίσταση του ελληνικού λαού.
3. Η τεχνική των συνειρμών είναι συνηθισμένη στην ποίηση του
Σεφέρη. Παρακολουθήστε την και εξηγήστε την πορεία του
ποιήματος.
4. Μελετήστε προσεκτικά το ποίημα και δικαιολογήστε γιατί ο Σε-
φέρης διάλεξε ως προμετωπίδα το απόσπασμα από τον Αγαμέ-
μνονα του Αισχύλου.
5. "Γραμμή!" αντιλάλησε αδιάφορος ο τιμονιέρης: Συζητήστε το
στίχο.

ΤΡΙΑ ΚΡΥΦΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΕΠΙ ΣΚΗΝΗΣ

Δ'

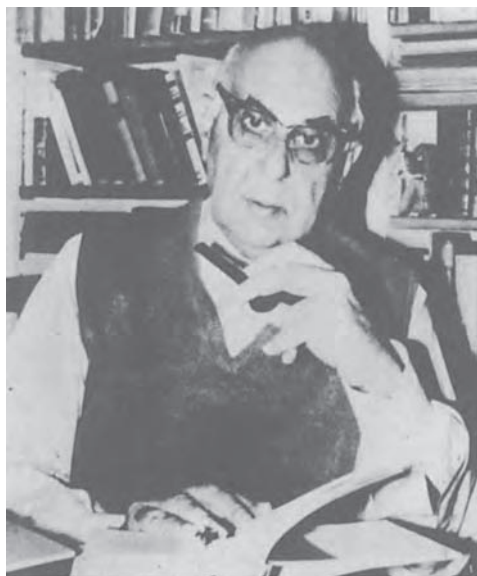
Η θάλασσα πώς έγινε έτσι η θάλασσα;
Άργησα χρόνια στα βουνά
με τύφλωσαν οι πυγολομπίδες.
Τώρα σε τούτο τ' ακρογιάλι περιμένω
ν' αράξει ένας άνθρωπος
ένα υπόλειμμα, μια σχεδία.

Μα μπορεί να κακοφορμίσει η θάλασσα;
Ένα δελφίνι την έσκισε μια φορά
κι ακόμη μια φορά
η άκρη του φτερού ενός γλάρου.

Κι όμως ήταν γλυκό το κύμα
όπου έπεφτα παιδί και κολυμπούσα
κι ακόμη σαν ήμουν παλικάρι
καθώς έψαχνα σχήματα στα βότσαλα,
γυρεύοντας ρυθμούς,
μου μίλησε ο Θαλασσινός Γέρος:
"Εγώ είμαι ο τόπος σου"
ίσως να μην είμαι κανείς
αλλά μπορώ να γίνω αυτό που θέλεις".

Ε'

Ποιος άκουσε καταμεσήμερα
το σύριμο του μαχαιριού στην ακονόπετρα;
Ποιος καβαλάρης ήρθε
με το προσάναμμα και το δαυλό;
Καθένας νίβει τα χέρια του
και τα δροσίζει.
Και ποιος ξεκοίλισε
τη γυναίκα το βρέφος και το σπίτι;
Ένοχος δεν υπάρχει, καπνός.
Ποιος έφυγε
χτυπώντας πέταλα στις πλάκες;
Κατάργησαν τα μάτια τους τυφλοί.
Μάρτυρες δεν υπάρχουν πια, για τίποτε.

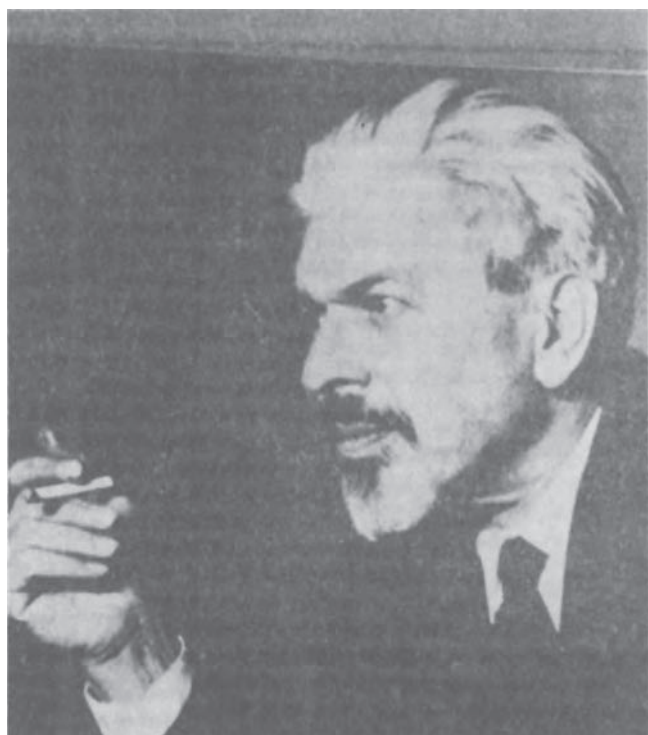

Ο Σεφέρης στο γραφείο του, στο σπίτι της οδού Άγρας.

Ezra Pound και Γιώργος Σεφέρης.

ΑΝΤΡΕΑΣ ΕΜΠΕΙΡΙΚΟΣ

Γεννήθηκε το 1901 στη Βράιλα της Ρουμανίας και πέθανε στα 1975 στην Αθήνα. Ανήκε σε γνωστή γενιά εφοπλιστών, πέρασε τα παιδικά του χρόνια στη Ρουμανία και τα νιάτα του στο Παρίσι και το Λονδίνο. Επηρεασμένος από τις ψυχαναλυτικές θεωρίες του Φρόυδ, στενός φίλος του Αντρέ Μπρετόν, του ιδρυτή και θεωρητικού του υπερρεαλισμού, εισήγαγε πρώτος στην Ελλάδα τον ορθόδοξο υπερρεαλισμό με τη συλλογή αυτοματικών κειμένων "Υψικόμινος", τυπωμένη στα 1935. Με την αυτόματη γραφή ο υπερρεαλιστής ποιητής ζητά το ανέβασμα στην επιφάνεια της συνείδησης κρυμμένων μέσα μας εικόνων, λέξεων, το απίθανο συνταίριασμα των πιο ανόμοιων στοιχείων για τη δημιουργία μιας νέας μαγείας, ενός νέου κόσμου. Δεύτερη ποιητική του συλλογή η "Ενδοχώρα", 1945, όπου ο ποιητής ξεπερνώντας τα όρια του καθαρού υπερρεαλισμού και της αυτόματης γραφής χρησιμοποιεί και πάλι το στίχο σε ποιήματα γεμάτα ερωτισμό και διονυσιακή μέθη. Τις τελευταίες συλλογές εξέδωσαν οι δικοί του.

ΕΡΓΑ:

Υψικάμινος, 1935

Ενδοχώρα, 1945

Γραπτά ή Προσωπική Μυθολογία, 1960

Ο Δρόμος, 1974

Αργώ ή Πλους Αεραστάτου, 1980

Οκτάνα, 1980

Αι γενεαί αι πάσαι η σήμερον ως αύριον και ως χθες, 1984.

Μέγας Ανατολικός, 1991

ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Ανδρέα Καραντώνη. *Εισαγωγή στη νεότερη ποίηση.*

Ισιδώρα Ρόζενταλ - Καμαρινέα, Αντρέας Εμπειρικός, Νέα Δομή, 3, Αυγ. 1976.

Γ. Κεχαγιόγλου. Από τις "απλές μορφές" της αφήγησης στην αφηγηματική λογοτεχνία: μια ανάγνωση του ποιήματος "Εις την οδόν των Φιλελλήνων, περ. Φιλολόγος, 29 και 30, Οκτ. και Δεκ., 1982.

Περιοδ Χάρτης, 17/18. *Αφιέρωμα στον Ανδρέα Εμπειρικό*, Αθήνα 1985.

Γ. Πατρομανωλάκη, Α. Εμπειρικός, *ο ποιητής του έρωτα και του νόστου*, Κέδρος, Αθήνα 1983.

Δ. Αναγνωστοπούλου, *Η ποιητική του έρωτα στο έργο του Ανδρέα Εμπειρικού*, Ύψιλον, Αθήνα 1990.

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΑ ΣΤΟ ΠΑΡΑΘΥΡΟ

Σκοπός της ζωής μας δεν είναι η χαμέρπεια. Υπάρχουν απειράκις ωραιότερα πράγματα και απ' αυτήν την αγαλματώδη παρουσία του περασμένου έπους. Σκοπός της ζωής μας είναι η αγάπη. Σκοπός της ζωής μας είναι η στελευτήτη μάζα μας. Σκοπός της ζωής μας είναι η λυσιτελής παραδοχή της ζωής μας και της κάθε μας ευχής εν παντί τόπω, εις πάσαν στιγμήν εις κάθε ένθερμον αναμόχλευσιν των υπαρχόντων. Σκοπός της ζωής μας είναι το υεσημασμένον δέρας της υπάρξεώς μας.

Υψικάμινος

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Το ποίημα "Τριαντάφυλλα στο παράθυρο" ανήκει στη συλλογή Υψικάμινος (1935). Τα κείμενα της συλλογής είναι γραμμένα σε πεζό λόγο με άφθονη χρησιμοποίηση στοιχείων της καθαρεύουσας και της επιστημονικής ορολογίας ή ακόμη φραστικών κλισέ από τη γλώσσα των εφημερίδων. Να επισημάνετε τα στοιχεία αυτά στο πιο πάνω ποίημα.
2. Η ποίηση του Εμπειρικού αποτελεί μια αντίδραση στο πνεύμα του καρυωτακισμού που κυριαρχεί την εποχή εκείνη. Δικαιολογήστε την πιο πάνω όποση αντλώντας στοιχεία από το ποίημα.

ΧΕΙΜΕΡΙΝΑ ΣΤΑΦΥΛΙΑ

Της πήραν τα παιγνίδια και τον εραστή της. Έσκυψε λοιπόν το κεφάλι και παρ' ολίγον να πεθάνει. Μα τα δεκατρία ριζικά της σαν τα δεκατέσσερά της χρόνια εσπάθισαν την φευγαλέα συμφορά. Κανείς δεν μίλησε. Κανείς δεν έτρεξε να την προστατεύσει κατά των υπερποντίων καρχαριών που την είχαν ήδη ματιάξει όπως ματιάζει η μυίγα ένα διαμάντι μια χώρα μαγεμένη. Κι έτσι ξεχάστηκε ανηλεώς αυτή η ιστορία όπως συμβαίνει κάθε φορά που ξεχνιέται από τον δασοφύλακα το αστροπελέκι του στο δάσος.

Υψικάμινος

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Οι λέξεις στην Υψικάμινο έχουν λειτουργία απελευθερωτική· δεν υπάρχει εμφανής συνέχεια, λογική ακολουθία από τη μια λέξη στην άλλη, πράγμα που κάνει εφικτή τη μη στατική ακολουθία της μιας εικόνας στην άλλη· εικόνες που κινούνται αδιάκοπα, που περιδιαβάζουν πάνω στο σώμα του ποιήματος. Οι λέξεις στον Εμπειρικό δεν είναι μόνον ποιητικό υλικό, αποδεικνύονται "ζωντανοί οργανισμοί".

Δ. Αναγνωστοπούλου, Η ποιητική του έρωτα στο έργο του Α. Εμπειρικού.

2. Να εντοπίσετε στο ποίημα τα υπερρεαλιστικά θέματα του έρωτα, του θανάτου, του παράλογου και του χιούμορ, καθώς και το μαγικό στοιχείο.
3. Να σχολιάσετε τον τίτλο και τη σχέση του με το περιεχόμενο του ποιήματος.

ΣΤΡΟΦΕΣ ΣΤΡΟΦΑΛΩΝ

Λεωνίδα Α. Εμπειρικό

Ω υπερωκεάνειον τραγουδός και πλέχεις
Άσπρο στο σώμα σου και κίτρινο στις τσιμινιέρες
Διότι βορέθηκες τα βρωμερά νερά των αγκυροβολιών
Εσύ που αγάπησες τις μακρινές σποράδες
Εσύ που σήκωσες τα πιο ψηλά μπαϊράκια
Εσύ που πλέχεις ξέθαρρα στις πιο επικίνδυνες σπηλιάδες
Χαίρε που αφέθηκες να γοητευθείς απ' τις σειρήνες
Χαίρε που δεν φοβήθηκες ποτέ τις συμπληγάδες.

Ω υπερωκεάνειον τραγουδός και πλέχεις
Στο σέλας της θαλάσσης με τους γλάρους

Κι είμαι σε μια καμπίνα σου όπως εσύ μέσ' στην καρδιά μου.

Ω υπερωκεάνειον τραγουδάς και πλέχεις
Φωνές εδώ και φάλαινες στο πέρασμά σου πάρα κάτω
Από τα ύφαλά σου αντλούνε τα παιδιά την μακαριότητα
Από το πρόσωπό σου την ομοιότητα με σένα
Και μοιάζεις με αυτούς που εσύ κι εγώ γνωρίζουμε
Αφού γνωρίζουμε τι θα πει φάλαινα
Και πώς ιχνηλατούν οι αλιείς τα ψάρια.

Ω υπερωκεάνειον τραγουδάς και πλέχεις
Φυγομαχούν όσοι κρυφά σε μυκτηρίζουν
Όσοι πουλούν τα δίχτυα σου και τρώνε λίπος
Ενώ διασχίζεις τις θαλάσσιες πραιρίες
Και φθάνεις στα λιμάνια με τα πούπουλα
Και τα κοσμήματα της όμορφης γοργόνας
Που 'χει στο στήθος της ακόμη τα φιλιό σου.

Ω υπερωκεάνειον τραγουδάς και πλέχεις
Αχούν οι φόρμιγγες της άπλετης χαράς μας
Με τα σφυρίγματα του ανέμου πρύμα - πλώρα
Με τα πουλιά στα σύρματα των καταρτιών
Με την ηχώ των αναμνήσεων σαν καννοκιάλια
Που τα κρατώ στα μάτια μου και βλέπω
Να πλησιάζουν τα νησιά και τα πελάγη
Να φεύγουν τα δελφίνια και τα ορτύκια
Κυνηγητές εμείς της γοητείας των ονείρων
Του προσορισμού που πάει και πάει μα δεν στέκει
Όπως δεν στέκουν τα χαράματα
Όπως δεν στέκουν και τα ρίγη
Όπως δεν στέκουν και τα κύματα
Όπως δεν στέκουν κι οι αφροί των βαποριών
Μήτε και τα τραγούδια μας για τις γυναίκες που αγαπάμε.

Ενδοχώρα

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Το ποίημα είναι αφιερωμένο στον πατέρα του ποιητή Λεωνίδα Εμπειρίκο, εφοπλιστή.
2. Λεξιλόγιο:

στρόφαλο: λαβή με την οποία στρέφεται ο έλικας του πλοίου.
πραιρία: λιβάδι
μυκτηρίζω: χλευάζω
καννοκιάλι: φορητή ναυτική διόπτρα.

3. - "Η ρευστότητα των εικόνων της Υψικάμινου (...) στην Ενδοχώρα γίνεται διαδοχή εικόνων, θα λέγαμε συγκεκριμένων, με την έννοια ότι αποτυπώνουν πιο εναργή συναισθήματα και νοήματα"

Μ. Δήτσα, Η παντάνασσα ορμή της ποιήσεως, Πολίτης, τεύχος 53, 1982.

- Στην Ενδοχώρα ξετυλίγεται μια θεματική γύρω από τον έρωτα, τη γυναίκα δεμένη με τη φύση και κυρίως με τη θάλασσα ή καλύτερα με το υγρό στοιχείο, το νερό-ύλη της φαντασίας και του ονείρου (...). Η ποιητική ατμόσφαιρα της συλλογής είναι γεμάτη από έναν ερωτισμό διαυγή, λυρικό και ευτυχημένο".

Δ. Αναγνωστοπούλου, Η ποιητική του έρωτα στο έργο του Α. Εμπειρικού.

Μελετώντας τα αποσπάματα από τις "Στροφές Στροφάλων" εξετάστε πόσο ισχύουν οι πιο πάνω απόψεις.

Η ΣΙΩΠΗ

Όσο και αν μένουν ανεκτέλεστα τα έργα, όσο κι αν είναι πλήρης η σιγή (η σφύζουσα εν τούτοις) και το μηδέν αν διαγράφεται στοργύλον, ως άφωνον στόμα ανοικτόν, πάντα, μα πάντα, η σιγή και τα ανεκτέλεστα όλα, θα περιέχουν εν μέγα μυστήριον γιομάτο, ένα μυστήριον υπερπλήρες, χωρίς κενά και δίχως απουσίαν, εν μέγα μυστήριον (ως το μυστήριον της ζωής εν τάφω) - το φανερόν, το τηλαυγές, το πλήρες μυστήριον της υπάρξεως της ζωής, Άλφα- Ωμέγα.

Οκτάνα

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ

1. Η σιωπή, αποσπασματικά παρούσα στις συλλογές Υψικάμινος και Ενδοχώρα, γίνεται κυριάρχο θέμα στα Γραπτά και κυρίως στην Οκτάνα. (...) Η σιωπή στον Εμπειρικό καταλήγει να είναι μια σιωπή λειτουργική. (...) Γίνεται ένα στοιχείο της γλώσσας ανάμεσα στ' άλλα. Είναι μια σιωπή-σώμα, μια σιωπή- παρουσία, η οποία έχει μια μορφή σημαίνουσα και ολοκληρωμένη χωρίς καμιά έλλειψη.

Δ. Αναγνωστοπούλου,
Η ποιητική του έρωτα στο έργο του Ανδρέα Εμπειρικού.

Μελετήστε το ποίημα και εξετάστε πόσο ισχύει η πιο πάνω άποψη για τη σημασία της σιωπής στην ποίηση του Εμπειρικού.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΟΔΟΝ ΤΩΝ ΦΙΛΕΛΛΗΝΩΝ

Στον Conrad Russel Rooks

Μια μέρα που κατέβαινα στην οδόν των Φιλελλήνων, μαλάκωσε η άσφαλτος κάτω απ' τα πόδια και από τα δέντρα της πλατείας ηκούοντο τζιτζίκια, μέσ' στην καρδιά των Αθηνών, μέσ' στην καρδιά του θέρους.

Παρά την υψηλήν θερμοκρασίαν, η κίνησις ήτο ζυηρά. Αίφνης μία κηδεία πέρασε. Οπίσω της ακολουθούσαν πέντε-έξι αυτοκίνητα με μελανειμονούσας, και ενώ στα αυτιά μου έφθαναν ριπαί πνιγμένων θρήνων, για μια στιγμή η κίνησις διεκόπη. Τότε, μερικοί από μας (άγνωστοι μεταξύ μας μέσ' στο πλήθος) με άγχος κοιταχθήκαμε στα μάτια, ο ένας του άλλου προσπαθώντας την σκέψιν να μαντεύσει. Έπειτα, διαμιάς, ως μία επέλασις πυκνών κυμάτων, η κίνησις εξηκολούθησε.

Ήτο Ιούλιος. Είς την οδόν διήρχοντο τα λεωφορεία, κατάμεστα από ιδρωμένον κόσμον - από άνδρας λογής-λογής, κούρους λιγνούς και άρρενας βαρείς, μυστακοφόρους, από οικοκυράς χονδράς, η σκελετώδεις, και από πολλάς νεάνιδας και μαθητριάς.

Ναι, ήταν Ιούλιος και όχι μόνον η οδός των Φιλελλήνων, μα και η Ντάπια του Μεσολογγίου και ο Μαραθών επάλλοντο σφύζοντες στο φως, όπως στου Μεξικού τας αυχηηράς εκτάσεις πάλλονται ευθυτενείς οι κάκτοι της ερήμου, στην μυστηριακή σιγή που περιβάλλει τας πυραμίδας των Αζτέκων.

Το θερμόμετρον ανήρχετο συνεχώς. Δεν ήτο θάλπος, αλλά ζέστη - η ζέστη που την γεννά το κάθετο λιοπύρι. Και όμως, παρά τον καύσωνα και την γοργήν αναπνοήν των πνευστιώντων, παρά την διέλευσιν της νεκρικής πομπής προ ολίγου, κανείς διαβάτης δεν ησθάνετο βαρύς, ούτε εγώ, παρ'όλο ότι εφλέγετο ο δρόμος. Κάτι σαν τέτιξ ζυηρός μέσ' στην ψυχή μου, με ηνάγκαζε να προχωρώ, με βήμα ελαφρόν υψίσυχνον. Τα πάντα ήσαν τριγύρω μου εναργή, απτά και διά της οράσεως ακόμη, και όμως, συγχρόνως, σχεδόν εξαυλούντο μέσα στον καύσωνα τα πάντα - οι άνθρωποι και τα κτίσματα - τόσον πολύ, που και η λύπη ακόμη ενίων τεθλιμμένων, λες και εξητιμίζετο σχεδόν ολοσχερώς υπό το ίσον φως.

Τότε εγώ, με ισχυρόν παλμόν καρδιάς, σταμάτησα για μια στιγμή, ακίνητος μέσα στο πλήθος, ως άνθρωπος που δέχεται αποκάλυψιν ακαριαίαν, ή ως κάποιος που βλέπει να γίνεται μπροστά του ένα θαύμα και ανέκραξα κάθιδρωτος:

"Θεέ! Ο καύσων αυτός χρειάζεται για να υπάρξει τέτοιο φως! Το φως αυτό χρειάζεται, μια μέρα για να γίνει μια δόξα κοινή, μια δόξα πανανθρώπινη, η δόξα των Ελλήνων, που πρώτοι, θαρρώ, αυτοί, στον κόσμον εδώ κάτω, έκαμαν οίστρο της ζωής τον φόβο του θανάτου".

Οκτόνα

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Να επισήμανετε τις αντιθέσεις που παρατηρούνται στο ποίημα (κίνηση- ακινησία, άνοδος - κάθοδος, ζωή · θάνατος).
2. Πώς επαληθεύονται στο ποίημα τα πιο κάτω:
  - α. "Ο υπερρεαλιστής ποιητής δεν είναι απομονωμένος ποιητής "του φιλντισένιου πύργου", ούτε καν μοναχικός ποιητής - "μάντης (προφήτης)" είναι ποιητής "του πλήθους"
  - β. "Το συγκεκριμένο επεισόδιο κάμνει την αθηναϊκή οδό Φιλελλήνων σημείο όπου συμβάλλουν η ελληνική, η φιλελληνική και η οικουμενική αντίληψη για τη ζωή και την τέχνη".

Γ. Κεχαγιόγλου

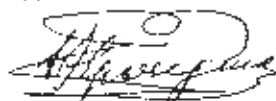
Από τις "σπλές μορφές" στην αφηγηματική λογοτεχνία

Στέ' φάσ τῆς εανημερικῆς
αὐτίς ἡμέρας

Στέ' φάσ τῆς εανημερικῆς αὐτίς ἡμέρας
ἔργα ἀάρεται ἀφαιρῶν διασφῆς
καὶ ἂ' μερικῶι ἀναγκάζονται μὲν τὸν ἀέθρα
καὶ ἄρα ποιεῖν τ' ἔργα εἰς τὸν αἶνα
καὶ ἔτι τὸν ἀέθρα ὁ ἀέθρα
καὶ ἐπὶ κροτῶν ἡμέρα τῆ' ἡμέρα
ἴσως χαρμῶν τὸ μέγεθος τῶν κροτῶν.

Καὶ τὸ μέγεθος ἀειμῆρε ἀρχίσει.

Σὺ γιναιδὶ καὶ κίετος
τὸ καίσιμα τῶν κροτῶν ξεχώνεται εἰς
ἔργα
Διὰ τὰ κροτῶνα ἀειμῶν εἰς ἡμέρα
καὶ ἂ' ἐπὶ ἀέθρα μὲν αὐτὸ καὶ μὲν ξεχώνεται
καὶ τὸ ἔργα
ἔργα μὲν γέρονται εἰς τὸν αἶνα
καὶ τὸ ἔργα.

ΝΙΚΟΣ ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΣ

Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1910, σπούδασε ζωγραφική και ανατράφηκε με τα παρισινά καλλιτεχνικά και ποιητικά ρεύματα. Καθηγητής στο Μετσόβειο Πολυτεχνείο.

Με την πρώτη του ποιητική συλλογή ο υπερρεαλισμός έγινε ευρύτερα γνωστός στην Ελλάδα, αλλά και προκάλεσε αντίδραση. Παρέμεινε συνεπής υπερρεαλιστής και στις μεταπολεμικές συλλογές του. Πέθανε στα 1985.

ΕΡΓΑ:

1. Μην ομιλείτε εις τον οδηγόν, 1938.
2. Τα κλειδοκύμβολα της σωπής, 1939.
3. Επτά ποιήματα, 1944.
4. Μπολιβάρ, 1944.
5. Η επιστροφή των πουλιών, 1946.
6. Ελευσις, 1948.
7. Ο Ατλαντικός, 1954.
8. Εν Ανθρώπῳ Ἑλληνι λόγῳ, 1957.
9. Στην κοιλάδα με τους ροζώνες, 1978.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Α. Καραντώνη, *Εισαγωγή στη νεότερη ποίηση*, Δίφρος, Αθήνα 1958 - Προσωπικό με την Ποίηση 2 του Δ. Παπαδίσσα, Γνώση, Αθήνα 1981.

Γ. Θέμελη, *Η νεότερη ποίησή μας*, Φέξης, Αθήνα 1963.

Α. Αργυρίου, *Διαδοχικές αναγνώσεις Ελλήνων υπερρεαλιστών*, Γνώση, Αθήνα 1983.

Φρ. Αμπατζοπούλου, Ν. Εγγονόπουλος - *Η ποίηση στον καιρό του τραβήγματος της ψηλής σκάλας*, Στιγμή, Αθήνα 1987.

ΠΟΙΗΣΗ 1948

Τούτη η εποχή
του εμφυλίου σπαραγμού
δεν είναι εποχή
για ποίηση
κι άλλα παρόμοια.
Σαν πάει κάτι
να γραφεί
είναι
ωσάν
να γράφονταν
από την άλλη μεριά
αγγελτηρίων θανάτου
γι' αυτό, και
τα ποιήματά μου
είν' τόσο πικραμένα
(και τότε, άλλωστε, δεν ήσαν,)
κι είναι
- προ πάντων -
και
τόσο
λίγα.

Έλευσις

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Το ποίημα γράφτηκε το 1948, έτος που ο εμφύλιος σπαραγμός βρίσκεται στο κορύφωμά του.
  - α. Προσέξτε τη μορφή του ποιήματος και εξετάστε αν ο τεμαχισμένος λόγος ανταποκρίνεται στο περιεχόμενό του.
  - β. Να αναγνωρίσετε το αίσθημα της πίκρας που διαπερνά το ποίημα.
2. Μελετήστε το ποίημα συγκριτικά με το ποίημα του Μίλτου Σαχτούρη "Ο στρατιώτης ποιητής", βλ. σελ. 248.

3. Απάντηση στον Εγγονόπουλο έδωσε ο Μανόλης Αναγνωστάκης με το ποίημά του: "Στο Νίκο Ε...., 1949". Μελετήστε το σχετικό ποίημα (βλ. σελ. 292) και συζητήστε τη θέση του ποιητή.

ΜΠΑΛΛΑΝΤΑ ΤΗΣ ΨΗΛΗΣ ΣΚΑΛΑΣ

ή

ΕΝΑ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ ΑΠΟ ΤΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΖΩΓΡΑΦΟΥ ΘΕΟΦΙΛΟΥ

Σε κάθε πόλη, συνήθιζε να λέει ο ποιητής
Απολλιναιρ, υπάρχουν, οπωσδήποτε, και μερικοί αθάνατοι.
Δυνατό να είσαστε σεις, κύριε, μεταξύ αυτών, ή,
ακόμα, κι εσείς κύριε. Δεν ξέρω. Πάντως για ένα
είμαι σε θέση να σας βεβαιώσω: ότι υπάρχουν.
Δεν αποκλείεται ελάχιστοι. Όμως υπάρχουν.

ο Θεόφιλος κάποτε ανέβηκε
σε μια ψηλή σκάλα
- αυτόπτες μάρτυρες το λεν -
ίσως να ζωγραφίσει μίαν επιγραφή
ίσως ακόμη για να συμπληρώσει
το πάνω μέρος
μιας συνθέσεώς του ηρωικής
αλητόπαιδες
- αλητόπαιδες που με τον καιρό
(ως είναι φυσικό)
ανδρωθήκανε και γεράσαν
(δεν ενθουμούντανε πια τίποτε)
κι επεθάναν
ευυπόληπτοι και
"φιλήσυχοι αστοί" -
αλητόπαιδες - ξοναλέω -
για να παίξουνε και να γελάσουν
ετραβήξανε
την σκάλα την ψηλή
κι ως γκρεμοτσακιζόντανε
έντρομος
ο Θεόφιλος από τα ύψη
επρόσμεν' ελεεινός σακάτης
θέλεις κι ακόμη
λιώμα
στο χώμα
να βρεθεί

αλλ' - ω του θαύματος!-
προσεγειώθη
απόλυτα και σώος κι αβλαβής
(πάντως κάτι σαν νάπαθε το ένα του πόδι:
χώλαινε ελαφριά μέχρι το τέλος της ζωής)

μα ναι σας λέω
ακέριος

απ' την κορφή ως τα νύχια
από την πτώση
μόνο που τα σεμνά φορέματά του
είχαν γενεί χρυσά ωςάν τον Ήλιο
το πρόσωπό του
σαν τη Σελήνη - ήτανε λεν χλωμός -
σαν τη Σελήνη φωτεινό
- αυτά τα δυο αστέρια
είθισται να συνυπάρχουν
στα εικονίσματα της βυζαντινής ζωγραφικής -
και αν κατόπι επήγε να κρυφτεί στη Μυτιλήνη
είχ' έμπει στην αθανασίο πια:
επέπρωτο πλέον να υπάρχει αιώνια

σθάνατος
· πιθανόν μαζί με τον αείποτε σκουντούφλη
συμπολίτη του

Γεώργιο ντε Κήρυκο
και με τον Μπεναρόγια -
ανάμεσα σε τόσους
και τόσους
και τόσους Βολιώτες
που εζήσανε και πριν
και κατά τη διάρκεια
κι ύστερα
από του
τραβήγματος της ψηλής της σκάλας
τον καιρό

Στην κοιλόδα με τους ροδώνες

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Ποια η στάση του ποιητή απέναντι στο επεισόδιο που αφηγείται;
2. Ποια ομοιότητα υπάρχει ανάμεσα στο ζωγράφο Θεόφιλο και τον ίδιο τον ποιητή;

Ο ΒΕΛΙΣΑΡΙΟΣ

...sous ses habits déchirés et poudreux,
effrangés par le temps, cardés par la misère...
CASIMIR DELAVIGNE

σα βόγγαε η άγια αυτοκρατορία
από τα δεινά
όταν το έθνος λύγαε από
τις επιθέσεις των Βαρβάρων
κι η επικράτεια ολόκληρη γονάτιζε με τ' ολλεπάλληλα
των εχτρών χτυπήματα
πάντα σ' αυτόν προσφεύγαν
για ν' απαλλάξει τη χώρα από τα βάσανα
απ' αυτόν πάλι επροσδοκούσαν
την απολύτρωση
τη σωτηρία

κι έπειτα;
έπειτα: πού τον ξέραν
πού τον είδανε;

έτσι
στους τελευταίους ακριβώς χρόνους της φθίνουσας περιόδου
"του '30"
αναμεσις
στους φιλόδοξους με τ' ακαθόριστα σχέδια
τους άγρια λυσσαγμένους - παρ' όλο το ισχνότατο των εφοδίων τους-
για μιαν όσο μπορούσαν πλατύτερη επικράτηση
τους άγουρους - σαλιάρηδες - διακονιάρους και κλέφτες
της δόξας
ξεκίνησε νεότατος ο Βελισάριος
παρέα με τον Ανδρέα τον Εμπειρικό
να δημιουργήσει
και να ζήσει.

Στην κοιλάδα με τους ροδώνες

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Τα πρόσωπα στο τελευταίο ποιητικό βιβλίο του Ν. Εγγονόπουλου, Στην Κοιλάδα με τους ροδώνες, χωρίζονται σε δυο παρατάξεις, αντίθετες κι αντιμαχόμενες. Από τη μια μεριά είναι ο Θεόφιλος, ο Γεώργιος Ντε Κήρικο, ο Αβραάμ Μπεναρόγια, ο Οδυσσεάς Ανδρούτσος, ο Βελισάριος, ο Παρθένης, ο Κόντογλου· από την άλλη "οι τεχνοκράτες, ισχυρογνώμονες, πεισματωμένοι, γινατζή-

δες", "οι άγουροι, σαλιάρηδες, διακοναρέσι και κλέφτες της δόξας", οι φανατικοί, οι τραμπούκοι, οι μωροφιλόδοξοι, αυτοί που επιτίθενται "άγρια κι αλύπητα στον κάθε μεμονωμένο τους συνάνθρωπο, όμοιοι με λυσσασμένα σκυλιά". Ο ποιητής τοποθετεί όλους αυτούς στη θέση που αυτός θέλει και μπροστάρης ο ίδιος τους οδηγεί στον κόσμο του, έναν κόσμο παρηγοριάς, ελπίδας, πίστης στη ζωή, άρνησης του θανάτου.

Από το βιβλίο της Φρ. Αμπατζοπούλου
Η ποίηση στον καιρό του τραβήγματος της ψηλής σκάλας.

2. Να ξεχωρίσετε τα πρόσωπα και τις ομάδες που κινούνται στο ποίημα και να τα κατατάξετε σε κατηγορίες με κριτήρια α) την εποχή τους και β) το ήθος και τη συμπεριφορά τους.

Πίνακας του Νίκου Εγγονόπουλου

ΝΕΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ ΙΣΠΑΝΟΥ ΠΟΙΗΤΟΥ
ΦΕΝΤΕΡΙΚΟ ΓΚΑΡΘΙΑ ΛΟΡΚΑ
ΣΤΙΣ 19 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ ΤΟΥ 1936 ΜΕΣΑ ΣΤΟ
ΧΑΝΤΑΚΙ ΤΟΥ ΚΑΜΙΝΟ ΝΤΕ ΛΑ ΦΟΥΕΝΤΕ

... una accion vil y dis graciado.¹

η τέχνη κι η ποίηση δε μας βοηθούν να ζήσουμε:
η τέχνη και η ποίησις μας βοηθούνε
να πεθάνουμε

περιφρόνησις απόλυτη
αρμόζει
σ' όλους αυτούς τους θόρυβους
τις έρευνες
τα σχόλια επί σχολίων
που κάθε τόσο ξεφουρνίζουν
αργόσχολοι και ματαιόδοξοι γραφιάδες
γύρω απο τις μυστηριώδικες κι αισχρές συνθήκες
της εκτελέσεως του κακορίζικου του Λόρκα
υπό των φασιστών

μα επί τέλους! πια ο καθείς γνωρίζει
πως
από καιρό τώρα
- και προ παντός στα χρόνια τα δικά μας τα σακάτικα -
είθισται
να δολοφονούν
τους ποιητάς

Εν Ανθηρώ Έλληνι Λόγω

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Το ποίημα ακολουθεί μια τυπική διάταξη υλικού. Στην αρχή τίθεται το θέμα, που στη συνέχεια στηρίζεται με παράδειγμα και καταλήγει σε συμπέρασμα.

Μελετήστε το ποίημα επισημαίνοντας την πιο πάνω πορεία.

2. Ένα βασικό στοιχείο της τεχνικής του Εγγονόπουλου είναι το χιούμορ, ένα χιούμορ καυστικό και διαβρωτικό, συχνά ανάμικτο με σαρκασμό και ειρωνεία. Να το εντοπίσετε στο πιο πάνω ποίημα.

---

¹* ... Μια πράξη άνανδρη και απεχθής.

3. Μελετήστε τα ποιήματα "Μπαλάντα της ψηλής σκάλας", "Ο Βελισάριος" και "Νέα περί του θανάτου ..." και συζητήστε πώς συνδέονται θεματικά μεταξύ τους.

Να επισημάνετε τη σχέση του Εγγονόπουλου με τους ήρωες των πιο πάνω ποιημάτων.

ΜΠΟΛΙΒΑΡ

ΕΝΑ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΟΙΗΜΑ

ΦΑΣΜΑ ΘΗΣΕΩΣ ΕΝ ΟΠΛΟΙΣ ΚΑΘΟΡΑΝ, ΠΡΟ
ΑΥΤΩΝ ΕΠΙ ΤΟΥΣ ΒΑΡΒΑΡΟΥΣ ΦΕΡΟΜΕΝΟΝ¹
Le cuer d' un home vaut tout l'or d' un pais²

Για τους μεγάλους, για τους ελεύθερους, για τους γενναίους, τους δυνατούς,

Αρμόζουν τα λόγια τα μεγάλα, τα ελεύθερα, τα γενναία, τα δυνατά,

Γι' αυτούς η απόλυτη υποταγή κάθε στοιχείου, η σιγή,

γι' αυτούς τα δάκρυα, γι' αυτούς οι φάροι,

κι οι κλάδοι ελιάς, και τα φανάρια

Όπου χοροπηδούνε με το λίκνισμα των караβιών και γράφουνε στους σκοτεινούς ορίζοντες των

λιμανιών,

Γι' αυτούς είναι τ' άδεια βαρέλια που σωριαστήκανε στο πιο στενό, πάλι του λιμανιού, σοκάκι,

Γι' αυτούς οι κουλούρες τ' άσπρα σκοινιά, κι οι αλυσίδες, οι άγκυρες, τ' άλλα μανόμετρα,

Μέσα στην εκνευριστικιάν οσμή του πετρελαίου,

Για ν' αρματώσουνε καράβι, ν' ανοιχτούν, να φύγουνε,

Όμοιοι με τραμ που ξεκινάει, άδειο κι ολόφωτο μέσ' στη νυχτερινή γαλήνη των μπαχτσέδων,

Μ' ένα σκοπό του ταξιδιού: π ρ ο ς τ ' ά σ τ ρ α.

Γι' αυτούς θα πω τα λόγια τα ωραία, που μου τα υπαγόρευσε η Έμπνευσις,

Καθώς εφώλιασε μέσα στα βάθια του μυαλού μου όλο συγκίνηση

Για τις μορφές, τις συστηρές και τις υπέροχες, του

Οδυσσέα Ανδρούτσου³ και του Σίμωνος Μπολιβάρ.

Όμως για τώρα θα ψάλω μοναχά τον Σίμωνα, αφήνοντάς τον άλλο για κατάλληλο καιρό,

Αφήνοντάς τον για να ν' αφιερώσω, σαν έρθ' η ώρα,

ίσως το πιο ωραίο τραγούδι που έψαλα

ποτέ,
Ίσως το ωραιότερο τραγούδι που ποτέ εψάλανε σ' όλο
τον κόσμο.
Κι αυτά όχι για τα ότι κι οι δυο τους υπήρξαν για τις
πατρίδες, και τα έθνη, και τα σύνολα,
κι άλλα παρόμοια, που δεν εμπνέουν.
Παρά γιατί σταθήκαμε μεσ' στους αιώνες, κι οι δυο τους,
μονάχοι πάντα, κι ελεύθεροι, μεγάλοι, γεν-
ναίοι και δυνατοί.

Και τώρα ν' απελπίζουμε που ίσαμε σήμερα δεν με κα-
τάλαβε, δεν θέλησε, δε μπόρεσε να κατα-
λάβει τι λέω, κανείς;
Βέβαια την ίδια τύχη νάχουνε κι αυτά που λέω τώρα
για τον Μπολιβάρ, που θα πω αύριο για
τον Ανδρούτσο;

Δεν είναι κι εύκολο, άλλωστε, να γίνουν τόσο γρήγορα
αντιληπτές μορφές της σημασίας τ' Αν-
δρούτσου και του Μπολιβάρ,
Παρόμοια σύμβολα.

Αλλ' ας περνούμε γρήγορα: προς Θεού, όχι συγκινη-
σεις, κι υπερβολές, κι απελπισίες.

Αδιάφορο, η φωνή μου ήτανε προωρισμένη μόνο για
τους αιώνες.

(Στο μέλλον, το κοντινό, το μακρινό, σε χρόνια, λίγα,
πολλά, ίσως από μεθαύριο, κι αντιμεθαύριο,

Ίσαμε την ώρα που θε ν' αρχινίσει η Γης να κυλάει
άδεια, κι άχρηστη, και νεκρή, στο στερέωμα,

Νέοι θα ξυπνάνε, με μαθηματική ακρίβεια, τις άγριες
νύχτες, πάνω στην κλίση τους,

Να βρέχουνε με δάκρυα το προσκέφαλό τους, αναλογι-
ζόμενοι ποιος ήμουν, σκεφτόμενοι

Πως υπήρξα κάποτε, τι λόγια είπα, τι ύμνους έψαλα.

Και τα θεόρατα κύματα, όπου ξεσπούνε κάθε βράδυ στα
εφτά της Ύδρας⁴ ακρογιάλια,

Κι οι άγριοι βράχοι, και το ψηλό βουνό που κατεβάζει
τα δρολάπια,

Αένσα, ακούραστα, θε να βροντοφωνούνε τ' όνομά μου).

Ας επανέλθουμε όμως στον Σίμωνα Μπολιβάρ.

Μπολιβάρ! Όνομα από μέταλλο και ξύλο, ήσουν
ένα λουλούδι μέσ' στους μπαχταέδες της
Νότιας Αμερικής.

Είχες όλη την ευγένεια των λουλουδιών μέσ' στην καρδιά σου, μέσ' στα μαλλιά σου, μέσα στο βλέμμα σου.

Η χέρα σου ήτανε μεγάλη σαν την καρδιά σου, και σκορπούσε το καλό και το κακό.

Ροβόλαγες τα βουνά κι ετρέμαν τ' άστρα, κατέβαινες στους κάμπους, με τα χρυσά, τις επωμίδες,

όλα τα διακριτικά του βαθμού σου,

Με το ντουφέκι στον ώμο αναρτημένο, με τα στήθια ξέσκεπα, με τις λαβωματιές γιομάτο το κορμί σου,

Κι εκαθόσουν ολόγυμνος σε πέτρα χαμηλή, στ' ακροθαλάσσι,

Κι έρχονταν και σ' έβαφαν με τις συνήθειες των πολεμιστών Ινδιάνων,

Μ' ασβέστη, μισόνε άσπρο, μισό γαλάζιο, για να φαντάζεις σα ρημοκκλήσι σε περιγιάλι της Αττικής,

Σαν εκκλησιά στις γειτονιές των Ταταούλων,⁵ ωσάν σνάχτορο σε πόλη της Μακεδονίας ερημική.⁶

Μπολιβάρ! Ήσουν πραγματικότητα, και είσαι, και τώρα, δεν είσαι όνειρο.

.....
Αν στα νησιά των κοραλλιών φυσούνε ανέμοι, κι αναποδογυρίζουνε τα έρημο καΐκια,

Κι οι παπαγάλοι οργιάζουνε με τις φωνές σαν πέφτει η μέρα, κι οι κήποι ειρηνεύουνε πνιγμένοι σ' υγρασία,

Και στα ψηλά δεντρά κουρνιόζουν τα κοράκια, Σκεφτείτε, κοντά στο κύμα, του καφενείου τα σιδερένια τα τραπέζια,

Μέσ' στη μαυρίλα πώς τα τρώει τ' αγιάζι, και μακριά το φως π' ανάβει, σβήνει, ξαναάβει, και γυρνάει πέρα δώθε,

Και ξημερώνει - τι φριχτή αγωνία - ύστερα από μια νύχτα δίχως ύπνο,

Και το νερό δεν λέει τίποτε από τα μυστικά του.

Έτσι η ζωή.

Κι έρχετ' ο ήλιος, και της προκυμαίας τα σπίτια, με τις νησιώτικες καμάρες,

Βαμμένα ροζ, και πράσινα, μ' άσπρα περβάζια (η Νάξο, η Χίος).

Πώς ζουν! Πώς λάμπουνε σα διάφανες νεράιδες! Αυτός
ο Μπολιβάρ!

Μπολιβάρ! Κράζω τ' όνομα σου ξεπλωμένος στην
κορφή του βουνού Έρε,
Την πιο ψηλή κορφή της νήσου Ύδρας.

Είδες για πρώτη φορά το φως στο Καρακάς. Το φως
το δικό σου.

Μπολιβάρ, γιατί ως νάρθεις η Νότια Αμερική ολό-
κληρη ήτανε βυθισμένη στα πικρά σκοτάδια.

Τ' όνομά σου τώρα είναι δαυλός αναμμένος, που φωτί-
ζει την Αμερική, και τη Βόρεια και τη Νό-
τια, και την οικουμένη!

Σαν μιλάς, φοβεροί σεισμοί ρημάζουνε το παν,

Ηφαίστεια ξεπετιούνται στο Περού και ξερνάνε στα
ουράνια την οργή τους.

Σειούνται τα χώματα παντού και τρίζουν τα εικονίσμα-
τα στην Καστοριά,

Τη σιωπηλή πόλη κοντό στη λίμνη.

Μπολιβάρ, είσαι ωραίος σαν Έλληνας⁷

Σε πρωτοσυνάντησα, σαν ήμουνα παιδί, σ' ένα ανηφο-
ρικό καλντιρίμι του Φαναριού,⁸

Μια κοντήλα στο Μουχλιό φώτιζε το ευγενικό πρό-
σωπό σου.

Μήπως να 'σαι, άραγες, μια από τις μύριες μορφές που
πήρε, κι άφησε, διαδοχικά, ο Κωνσταντίνος
Παλαιολόγος;

Κι αν χάθηκε, αν ποτές χάνετ' ένας Μπολιβάρ, που
σαν τον Απολλώνιο στα ουράνια ανελήφθη,
Λαμπρός σαν ήλιος έδυσε, μέσα σε δόξα αφάνταστη,
πίσω από βουνά ευγενικά της Αττικής και του
Μορέως.

ε π ί κ λ η σ ι ς

Μπολιβάρ! Είσαι του Ρήγα Φερραίου παιδί,
Του Αντωνίου Οικονόμου⁹ - που τόσο άδικα τον σφά-

Ξαν - και του Πασβαντζόγλου¹⁰ αδελφός,
Τ' όνειρο του μεγάλου Μαξιμιλιανού ντε Ρομπεσπιέρ¹¹
Ξαναζεί στο μέτωπό σου.
Είσαι ο ελευθερωτής της Νότιας Αμερικής.
Δεν ξέρω ποια συγγένεια σε συνέδεε, αν ήτανε απόγονός
σου ο άλλος μεγάλος Αμερικανός, από το
Μοντεβίντεο αυτός,
Ένα μονάχα είναι γνωστό, πως είμαι ο γιος σου.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ:

Μετά την επικράτηση της νοτιοαμερικανικής επανάστασής στή-
θηκε στ' Ανάπλι¹² και τη Μονεμβασιά, επί ερημικού λόφου δεσπόζο-
ντος της πόλεως, χάλκινος ανδριάς του Μπολιβάρ. Όμως, καθώς
τις νύχτες ο σφοδρός άνεμος που φυσούσε ανατάραζε με βία την
ρεντιγκότα¹³ του ήρωος, ο προκαλούμενος θόρυβος ήτανε τόσο
μεγάλος, εκκωφαντικός, που στέκονταν αδύνατο να κλείσει κανείς
μάτι, δεν μπορούσε να γενεί πλέον λόγος για ύπνο. Έτσι οι κάτοικοι
εζήτησαν και, διά καταλλήλων ενεργειών, επέτυχαν την κατεδάφιση
του μνημείου.

ΥΜΝΟΣ ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΤΗΡΙΟΣ ΣΤΟΝ ΜΠΟΛΙΒΑΡ

(Εδώ ακούγονται μακρινές μουσικές που παίζουν, μ' άφθαστη μελαγχολία, νοσταλγικά
λαϊκά τραγούδια και χαρούς της Νοτίου Αμερικής, κατά προτίμηση σε ρυθμό
sardane¹⁴).

στρατηγέ¹⁵
τι ζητούσες στη Λάρισα
σου
έναν
Υδραίο:

ΣΧΟΛΙΑ - ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- Το ποίημα "Μπολιβάρ" γράφτηκε το χειμώνα του 1942 προς το 1943. Κυκλοφόρησε, στην αρχή, σε χειρόγραφα αντίγραφα που έκαναν πολλοί, και το διάβαζαν, σε συγκεντρώσεις αντιστασιακού χαρακτήρα.
- **Σίμων Μπολιβάρ** (1783-1830): γιος πλούσιας οικογένειας από το Καρακάς της Βενεζουέλας. Στρατιωτικός, πολιτικός κι επαναστα-
τικός ηγέτης ξεσήκωσε πολλά κράτη της Ν. Αμερικής κατά της
ισπανικής κυριαρχίας. Σε ηλικία μόλις τριάντα χρόνων, ξετίναξε
στους φιλελεύθερους κύκλους όλου του κόσμου τη σπουδαία

πολιτική του φυσιογνωμία. Το όνομά του έγινε σύμβολο και μύθος.

1. "ΦΑΣΜΑ ... ΦΕΡΟΜΕΝΟΝ": απόσπασμα από τον Πλούταρχο.
2. "Le cuer ... pais": Από το βιβλίο του Gabriele d' Annunzio. (=Η καρδιά ενός ανθρώπου αξίζει όλο το χρυσάφι μιας χώρας).
3. Ο Οδυσσεύς Ανδρούτσος είναι, για τον ποιητή, όχι μόνο μια από τις λαμπρότερες μορφές της Εθνεγερσίας του '21, αλλά και μια από τις πλέον δεσπόμενες μορφές της πανανθρώπινης ιστορίας.
4. Η Ύδρα, το αδρύ αυτό σύμβολο της Ελευθερίας. Η αναπόληση του ηρωικού, του αδάμαστου νησιού, ήταν ιδιαίτερα προσφιλής, και παρήγορη, στα χρόνια της κατοχής.
5. Ταταύλα: πολυάνθρωπη συνοικία της Κωνσταντινουπόλεως. Ήταν με το σφριγώντα πληθυσμό της, ένα ζωντανό απομεινάρι τουρκοκρατούμενης Ελλάδας, γεμάτη από τη λεπτή γοητεία της Ορθοδοξίας. Οι Τούρκοι κατόρθωσαν και την εξολόθρευαν ριζικά, από τα θεμέλια, την περίοδο του Μεσοπολέμου. Την ερημική τοποθεσία όπου εγειρόντο ποτέ τα Ταταύλια ονομάσανε "Κουρτουλούς", που σημαίνει, στη γλώσσα τους, απολύτρωση, απαλλαγή.
6. "Πόλη της Μακεδονίας ερημική ...". Πρόκειται για τις πόλεις που παραμείνανε ελληνικές. Τι αντίθεση ανάμεσα στη σημερινή επαρχιακή τους γαλήνη και το ταραχώδες τους παρελθόν!
7. "Είσαι ωραίος σαν Έλληνας". Σαν θυμηθεί τον Ισοκράτειο ορισμό, πως να είσαι Έλληνας δεν είναι ζήτημα καταγωγής αλλά αγωγής, τότε καταλαβαίνει κανείς σε τι ύψη καλλονής έχει τη δυνατότητα να φθάσει ποτέ ένας Έλληνας.
8. Φανάρι, Μουχλιό, Κωνσταντίνος Παλαιολόγος. Πολλοί λησμονούν πως το Φανάρι υπήρξε, επί μακρά σειράν ετών, η κιβωτός του νεότερου Ελληνισμού. Το Μουχλιό είναι μια περιοχή του Φαναριού ... Υπάρχει μια λαϊκή δοξασία, ανάμεσα σ' άλλες, πως ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος δεν έχει σκοτωθεί, δεν έχει πεθάνει. Κάπου κρύβεται, για να ξαναφανεί με την επανάκτηση της πρωτεύουσας.
9. Αντώνιος Οικονόμου. Ο πρωτοπόρος και σεμνός Υδραίος ήρωας.
10. Πασβατζόγλου. Ημιανεξάρτητος άρχων και κατόπιν ανάρτης στην περιοχή του Βιδοδινίου. Φίλος του Φερραίου, που τον εθαύμαζε.

11. Μαξιμιλιανός ντε Ρομπεσπιέρ. Ο μέγας δημοκρατικός ηγέτης της Γαλλίας.
12. "στ' Ανάπλι ..." Ανάπλι, η όμορφη πολιτεία της Αργολίδας. Πρβλ. "Στο αίσθημα του λαού τ' Ανάπλι είναι το παλικάρι ανάμεσα σ' ούλες τις χώρες και τις πολιτείες ..." (Κόντογλου). Φυσικά, το σκάνδαλο το καταγγελλόμενο στο "συμπέρασμα" προεκλήθη από τους ενοικούντας την πόλη "φιλησύχους" αστούς.
13. ρεντιγκότα: επίσημο ανδρικό ένδυμα, είδος φράκου.
14. ρυθμός sardane: καταλωνικός ρυθμός τραγουδιού και χορός, προσφιλής στον ποιητή.
15. "στρατηγέ ...κλπ."

"Général Engonopoulos - le grand-père du poète - aviez-vous donc abandonné votre natale Hydra pour sauter avec la roudrière de Larissa?"

(Robert Levesque: "Domaine Grec".)

(= "Στρατηγέ Εγγονόπουλε - ο παπούς του ποιητή - γιατί παράτησες τη ραφινάτη - τη γλυκιά μας - Ύδρα για να βάλεις φωτιά στις μπουρουταποθήκες της Λάρισας;")

(Οι σημειώσεις με αριθμό 3 - 12 είναι του ποιητή).

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Μπολιβάρ ως η ενανθρώπιση μιας αρετής και τόλμης, "σκληρός" και ατόραχος", "μέσα στον κουρνιαχτό και την αντάρα", θα μείνει για το χρέος όλων, σε διαρκή εγρήγορση και αγρύπνια. (...) "Ψάλλει", λέει ο δημιουργός του, δηλαδή μιλά σε μια γλώσσα ποιητική, με την ευθυκρισία εκείνου που γνώρισε "άστεα και νόον ανθρώπων", και καταθέτει την πείρα και την πίκρα ενός "μονάχου", ενός "ενάρετου", ενός "τραγικού" που αντιδικεί μ' ένα "σύνολο" αναπαυμένο στον κομπορμισμό του.
Από το βιβλίο του Αλεξ. Αργυρίου
Διαδοχικές αναγνώσεις Ελλήνων υπερρεαλιστών
2. Εξηγήστε γιατί το ποίημα, ενώ φέρει το όνομα του Μπολιβάρ, του ήρωα της νοτιοαμερικανικής ανεξαρτησίας (1783-1830), χαρακτηρίζεται από τον ποιητή ως "Ένα Ελληνικό ποίημα".
3. Σχολιάστε την άποψη του Α. Καραντώνη: "Ο Μπολιβάρ είναι ο Ύμνος της Ελευθερίας που έγραψε η γενιά του 1930. η γενιά της Αλβανίας. Η θέση του είναι δίπλα στον Ανθυπολοχαγό του Ελύτη."

4. Αναλύστε την άποψη του Θέμελη και υποστηρίξτε ή καταρρίψτε την με βάση το ποίημα: "Μέσα στη μορφή του Μπολιβάρ χωνεύουν όλα τα άτομα ήρωες, πέρα και πάνω από τόπους και χρόνους, από πατρίδες κι εθνικότητες, και μαζί τους ο ποιητής ένας απ' όλους, μέσα σ' όλους.

Το αντίθετο θα' λεγε κανείς. Το εγώ του ποιητή υπάρχει πριν απ' όλους και αυτό τους γεννάει κατ' εικόνα του. Και καθώς οι ήρωες ταυτίζονται με το πρόσωπο του ποιητή, και οι εθνικότητές τους με την Ελλάδα με απόλυτη εσωτερική συνέπεια, το ποίημα αποβαίνει ατομικό και εθνικό μαζί την ίδια στιγμή ...".

Ὁρφῆς ξενόφοβος

τὰ δάκρυα λείπουν τῆ ζωῆ

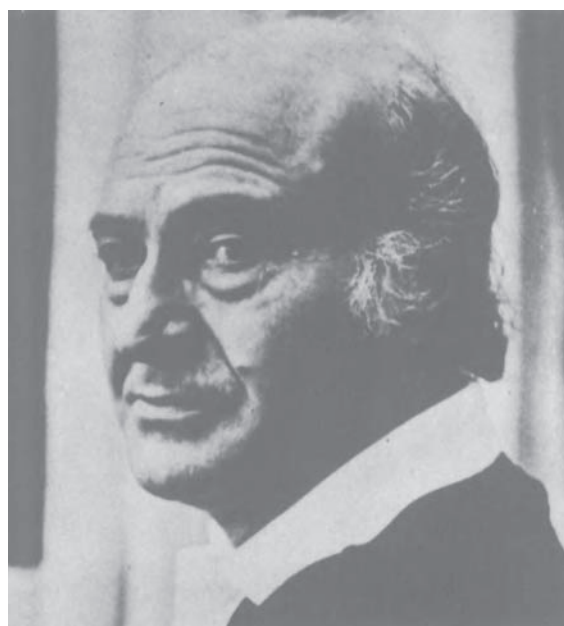
ἐκλάψατε τόσο σοῦ
καὶ τώρα τὰ μάτια σας ἐστὲρξαν
μνηστικῶς
εἰς ἑξῆς

ἐκεῖ σὺ ζοῖσάν τὰ ματὰς λαδὰ εἰς
φυτεῶν κινεῖσθαι
μὲ σάντοτε στὴν κορυφῆ τους
εἶναι σοῦ

Νίκος Ἐγγονιάδης

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ

Γεννήθηκε στο Ηράκλειο της Κρήτης στα 1911 από γονείς λεσβιακής καταγωγής. Σπούδασε νομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Στην ποίηση παρουσιάστηκε στα 1935 στο περιοδικό "Νέα Γράμματα". Το πραγματικό του όνομα είναι Οδυσσέας Αλεπουδέλης. Τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ λογοτεχνίας το 1979.

Σε μια δήλωσή του που περιλαμβάνει τους σκοπούς της ποίησής του γράφει:

"Θεωρώ την ποίηση μια πηγή αθωότητας γεμάτης επαναστατικές δυνάμεις. Αποστολή μου είναι να κατευθύνω τις δυνάμεις αυτές κατεναντίον ενός κόσμου που δεν μπορεί να αποδεχτεί η συνειδησή μου, έτσι ακριβώς, ώστε μέσω διαδοχικών μεταμορφώσεων να φέρω τον κόσμο αυτόν σε αρμονία με τα όνειρά μου. Αναφέρομαι εδώ σ' ένα σύγχρονο είδος μαγείας, ο μηχανισμός της οποίας οδηγεί στην ανακάλυψη της αληθινής μας πραγματικότητας. Γι' αυτό πιστεύω ότι, με αφητηρίο τον ιδεαλισμό, κατευθύνομαι προς ένα σημείο που δεν έχει δοκιμαστεί καθόλου ίσαμε σήμερα. Ελπίζοντας στην επίτευξη μιας απελευθέρωσης απ' όλα τα δεσμά και μιας δικαιοσύνης που θα ταυτιζόταν με το απόλυτο φως, είμαι ένας ειδωλολάτρης που, αθέλητα, καταλήγει στη χριστιανική αγιότητα".

ΕΡΓΟ:

α) Ποίηση

1. Προσανατολισμοί, 1940.
2. Ήλιος ο Πρώτος, 1943.
3. Άσμα Ηρωικό και Πένθος για τον Χαμένο Ανθυπολοχαγό της Αλβανίας, 1945.
4. Το Άξιον Εστί, 1959.
5. Έξι και Μία Τύψεις για τον Ουρανό, 1960.
6. Το Φωτόδεντρο και η Δέκατη Τέταρτη Ομορφιά, 1971.
7. Ο Ήλιος ο Ηλιότορας, 1971.
8. Το Μονόγραμμα, 1972.
9. Τα Ρω του Έρωτα, 1972.
10. Τα Ετεροθαλή, 1974.
11. Σηματολόγιον, 1977.
12. Μαρία Νεφέλη, 1978.
13. Τρία Ποιήματα με σημαία ευκαιρίας, 1982.
14. Ημερολόγιο ενός αθάνατου Απριλίου, 1985.
15. Ο Μικρός Ναυτίλος (1970-1974), 1985.

β) Μεταφράσεις

1. Ζαν Ζιρωντού, Νεράιδα
2. Μπέρτολτ Μπρεχτ, Ο Κύκλος με την Κιμωλία στον Καύκασο.
3. Δεύτερη γραφή, 1976.

γ) Πεζά

1. Ο ζωγράφος Θεόφιλος, 1973.
2. Ανοιχτά Χαρτιά, 1974.
3. Η Μαγεία του Παπαδιαμάντη, 1977.
4. Αναφορά στον Ανδρέα Εμπειρικό, 1978.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

1. Τάσου Λιγνάδη, *Το Άξιον Εστί του Ελύτη*, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα 1971.
2. Α. Ζωγράφου, *Ο ηλιοπότης Ελύτης*, Ερμείας, Αθήνα 1971.
3. Α.Κ. Φυλακτού, *Σολωμικοί Απόηχοι στο Άξιον Εστί του Ο. Ελύτη*, Λευκωσία 1974.
4. Δ.Ν. Μαρωνίτη, *Όροι του Λυρισμού στον Οδυσσέα Ελύτη*, Κέδρος, Αθήνα 1981.
5. Ν. Παρίση, *Κριτικές δοκιμές*, Δόμος, Αθήνα 1986.

ΕΠΤΑ ΝΥΧΤΕΡΙΝΑ ΕΠΤΑΣΤΙΧΑ

†

Όνειρα κι όνειρα ήρθανε
Στα γενέθλια των γιασεμιών
Νύχτες και νύχτες στις λευκές
Αϋπνίες των κύκνων

Η δροσιά γεννιέται μες στα φύλλα
Όπως μες στον απέραντο ουρανό
Το ξάστερο συναίσθημα.

II

Ευνοϊκές αστροφεγγιές έφεραν τη σιωπή
 Και πίσω απ' τη σιωπή μια μελωδία παρείσαχτη
 Ερωμένη
 Αλλοτινών ήχων γόησσα

Μένει τώρα ο ίσκιος που ατονεί
 Και η ραϊσμένη εμπιστοσύνη του
 Και η αθεράπευτη σκοτοδίνη του - εκεί.

III

Όλα τα κυπαρίσσια δείχνουνε μεσάνυχτα
 Όλα τα δάχτυλα
 Σιωπή
 Έξω από τ' ανοιχτό παράθυρο του ονείρου
 Σιγά - σιγά ξετυλίγεται
 Η εξομολόγηση
 Και σα θωριά λοξοδρομάει προς τ' άστρα!

Πρώτα Ποιήματα
 Πρασαντολισμοί

ΗΛΙΚΙΑ ΤΗΣ ΓΛΑΥΚΗΣ ΘΥΜΗΣΗΣ

Ελαιώνες κι αμπέλια μακριά ως τη θάλασσα
 Κόκκινες ψαρόβαρκες πιο μακριά ως τη θύμηση
 Έλυτρα χρυσά του Αυγούστου στο μεσημεριάτικο ύπνο
 Με φύκια ή όστρακα. Κι εκείνο το σκάφος
 Φρεσκοβγαλμένο, πράσινο, που διαβάζει ακόμη στην ειρήνη του
 κόλπου των νερών Έχει ο Θεός

Περάσανε τα χρόνια φύλλα ή βότσαλα
 Θυμάμαι τα παιδόπουλα, τους ναύτες που έφευγαν
 Βάφοντας τα πανιά σαν την καρδιά τους
 Τραγουδούσαν τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα
 Κι είχαν ζωγραφιστούς βοριάδες μες στα στήθια

Τι γύρευα όταν έφτασες βομμένη απ' την ανατολή του ήλιου
 Με την ηλικία της θάλασσας στα μάτια
 Και με την υγεία του ήλιου στο κορμί - τι γύρευα
 Βαθιά στις θαλασσοσηλιές μες στα ευρύχωρα όνειρα
 Όπου άφριζε τα αισθήματά του ο άνεμος
 Άγνωστος και γλαυκός, χαράζοντας στα στήθια μου το πελαγίσιο
 του έμβλημα

Με την άμμο στα δάχτυλα έκλεινα τα δάχτυλα
Με την άμμο στα μάτια έσφιγγα τα δάχτυλα
Ήτανε η οδύνη -
Θυμάμαι ήταν Απρίλης όταν ένιωσα πρώτη φορά το ανθρώπινο
βάρος σου
Το ανθρώπινο σώμα σου πηλό κι αμαρτία
Όπως την πρώτη μέρα μας στη γη
Γιόρταζαν τις αμαρυλλίδες - Μα θυμάμαι πόνεσες
Ήτανε μια βαθιά δαγκωματιά στα χείλια
Μια βαθιά νυχιά στο δέρμα κατά κει που χαράζεται παντοτινά
του ο χρόνος

Σ' άφησα τότες

Και μια βουερή πνοή σήκωσε τ' άσπρα σπίτια
Τ' άσπρα αισθήματα φρεσκοπλυμμένα επάνω
Στον ουρανό που φώτιζε μ' ένα μειδίαμα.

Τώρα θα' χω σιμά μου ένα λαγήνι αθάνατο νερό
Θα' χω ένα σχήμα λευτεριάς ανέμου που κλονίζει
Κι εκείνα τα χέρια σου όπου θα τυραννιέται ο Έρωτας
Κι εκείνο το κοχύλι σου όπου θ' αντηχεί το Αιγαίο.

Η θητεία του καλοκαιριού
Προσανατολισμοί

ΗΛΙΟΣ Ο ΠΡΩΤΟΣ

Έτσι συχνά όταν μιλώ για τον ήλιο μπερδεύεται
στη γλώσσα μου ένα μεγάλο τριαντάφυλλο κατακόκκινο.
Αλλά δεν μου είναι βολετό να σωπάσω,

III

Μέρα στιλπνή αχιβάδα της φωνής που μ' έπλασες
Γυμνόν να περπατώ στις καθημερινές μου Κυριακές
Ανάμεσ' από των γιालών τα καλωσόρισες
Φύσα τον πρωτογνώριστο άνεμο
Άπλωσε μια πρασιά στοργής
Για να κυλήσει ο ήλιος το κεφάλι του
Ν' ανάψει με τα χείλια του τις παπαρούνες
Τις παπαρούνες που θα δρέψουν οι περήφανοι άνθρωποι
Για να μην είναι άλλο σημάδι στο γυμνό τους στήθος
Από το αίμα της αψηφισιάς που ξέγραψε τη θλίψη
Φτάνοντας ως τη μνήμη της ελευθερίας.

Είπα τον έρωτα την υγεία του ρόδου την αχτίδα
Που μονάχη ολόισα βρίσκει την καρδιά

Την Ελλάδα που με σιγουριά πατάει στη θάλασσα
Την Ελλάδα που με ταξιδεύει πάντοτε
Σε γυμνά χιονόδοξα βουνά.

Δίνω το χέρι στη δικαιοσύνη
Διάφανη κρήνη κορυφαία πηγή
Ο ουρανός μου είναι βαθύς κι ανάλλαχτος
Ό,τι αγαπώ γεννιέται αδιάκοπα
Ό,τι αγαπώ βρίσκεται στην αρχή του πάντα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Να αναγνωρίσετε στα πιο πάνω ποιήματα εντοπίζοντας τους ανάλογους στίχους α) το διάχυτο ερωτισμό β) την έκρηξη της ζωής γ) τη λειτουργία του φωτός δ) τη διυλισμένη ή λανθάνουσα θλίψη.

ΑΣΜΑ ΗΡΩΙΚΟ ΚΑΙ ΠΕΝΘΙΜΟ ΓΙΑ ΤΟΝ ΧΑΜΕΝΟ ΑΝΘΥΠΟΛΟΧΑΓΟ ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΑΣ

Α΄

Εκεί που πρώτα εκατοικούσε ο ήλιος
Που με τα μάτια μιας παρθένας άνοιγε ο καιρός
Καθώς εχινόιζε απ' το ακούντημα της μυγδαλιάς ο αγέρας
Κι άναβαν στις κορφές των χόρτων καβαλάρηδες

Εκεί που χτύπαγεν η σπλή ενός πλάτανου λεβέντικου
Και μια σημαία πλατάγιζε ψηλά γη και νερό
Που όπλο ποτέ σε πλάτη δεν εβάραινε
Μα όλος ο κόπος τ' ουρανού
Όλος ο κόσμος έλαμπε σαν μια νεροσταγόνα
Πρωί, στα πόδια του βουνού

Τώρα, σαν από στεναγμό Θεού ένας ίσκιος μεγαλώνει.

Τώρα η αγωνία σκυφτή με χέρια κοκκαλιάρικα
Πιάνει και σβήνει ένα - ένα τα λουλούδια επάνω της'
Μες στις χαράδρες όπου τα νερό σταμάτησαν
Από λιμό χαράς κείτονται τα τραγούδια...

Δ΄

Τώρα κείτεται απάνω στην τσουρουφλισμένη χλαίνη
Μ' ένα σταματημένο αγέρα στα ήσυχα μαλλιά
Μ' ένα κλαδάκι λησμονιάς στ' αριστερό του αυτί
Μοιάζει μπαξές που του' φυγαν άξαφνα τα πουλιά

Μοιάζει τραγούδι που το φίμωσαν μέσα στη σκοτεινιά
Μοιάζει ρολόι αγγέλου που εσταμάτησε
Μόλις είπανε "γεια παιδιά" τα ματοτσίνορα
Κι η απορία μαρμάρωσε...

Κείτεται απάνω στην τσουρουφλισμένη χλαίνη.
Αιώνες μαύροι γύρω του
Αλυχτούν με σκελετούς σκυλιών τη φοβερή σιωπή
Κι οι ώρες που ξανάγιναν πέτρινες περιστέρες
Ακούν με προσοχή
Όμως το γέλιο κήκε, όμως η γη κουφάθηκε,
Όμως κανείς δεν άκουσε την πιο στερνή κραυγή
Όλος ο κόσμος άδειασε με τη στερνή κραυγή.

Κάτω απ' τα πέντε κέδρα
Χωρίς άλλα κεριά
Κείτεται στην τσουρουφλισμένη χλαίνη
Άδειο το κράνος, λασπωμένο το αίμα,
Στο πλόι το μισοτελειωμένο μπράτσο
Κι ανάμεσ' απ' τα φρύδια -
Μικρό πικρό πηγάδι, δαχτυλιά της μοίρας
Μικρό πικρό πηγάδι κοκκινόμαυρο
Πηγάδι όπου κρυσώνει η θύμηση!

Ω μην κοιτάτε ω μην κοιτάτε από πού του-
Από πού του 'φυγε η ζωή. Μην πείτε πως
Μην πείτε πως ανέβηκε ψηλά ο καπνός του ονείρου
Έτσι λοιπόν η μια στιγμή Έτσι λοιπόν η μια
Έτσι λοιπόν η μια στιγμή παράτησε την άλλη,
Κι ο ήλιος ο παντοτινός έτσι μεμιάς τον κόσμο!

ΣΤ'

Ήταν ωραίο παιδί. Την πρώτη μέρα που γεννήθηκε
Σκύψανε τα βουνά της Θράκης να φανεί
Στους ώμους της στεριάς το στάρι που αναγάλιαζε
Σκύψανε τα βουνά της Θράκης και το φτύσανε
Μια στο κεφάλι, μια στον κόρφο, μια μέσα στο κλάμα του
Βγήκαν Ρωμιοί με μπράτσα φοβερά
Και το σηκώσαν στου βοριά τα σπάργανα...
Ύστερα οι μέρες τρέξανε, παράβγαν στο λιθάρι
Καβάλα σε φοραδοπούλες χοροπήδηξαν
Ύστερα κύλησαν Στρυμόνες πρωίνοι
Όσπου κουδούνισαν παντού οι ταιγγάνες ανεμώνες
Κι ήρθαν από της γης τα πέρατα
Οι πελαγίτες οι βοσκοί να παν των φλόκων τα κοπάδια

Εκεί που βαθιανόσαινε μια θαλασσοσπηλιά
Εκεί που μια μεγάλη πέτρα εστέναζε!

ΙΑ

Κείνοι που επράξαν το κακό - τους πήρε μαύρο σύγνεφο
Ζωή δεν είχαν πίσω τους μ' έλατα και με κρύα νερά
Μ' αρνί, κρασί και τουφεκιά, βέργα και κληματόσταυρο
Παππού δεν είχαν από δρυ κι απ' οργισμένον άνεμο
Στο καρπούλι δεκαοχτώ μερόνυχτα
Με πικραμένα μάτια
Τους πήρε μαύρο σύγνεφο - δεν είχαν πίσω τους αυτοί
Θειο μπουρλοτιέρη, πατέρα γεμιτζή
Μάνα που να' χει σφάζει με τα χέρια της
Ή μάνα μάνας που με το βυζί γυμνό
Χορεύοντας να' χει δοθεί στη λευτεριά του Χάρου!
Κείνοι που επράξαν το κακό - τους πήρε μαύρο σύγνεφο
Μα εκείνος που τ' αντίκρυσσε στους δρόμους τ' ουρανού
Ανεβαίνει τώρα μοναχός και ολόλαμπρος!

ΙΒ'

Με βήμα πρωινό στη χλόη που μεγαλώνει
Ανεβαίνει μοναχός και ολόλαμπρος ....

Τόσο πιωμένος από φως που φαίνεται η καρδιά του
Φαίνεται μες στα σύννεφα ο Όλυμπος ο αληθινός
Και στον αέρα ολόγυρα ο αίνας των συντρόφων ...
Τώρα χτυπάει πιο γρήγορα τ' όνειρο από το αίμα
Στους όχτους του μονοπατιού συνάζονται τα ζώα
Γρυλίζουν και κοιτάζουνε σα να μιλούνε
Ο κόσμος όλος είναι αληθινό μεγάλος
Γίγας που κανακεύει τα παιδιά του

Μακριά χτυπούν καμπάνες από κρύσταλλο
Αύριο, αύριο λένε: το Πάσχα τ' ουρανού!

ΙΓ'

Μακριά χτυπούν καμπάνες από κρύσταλλο.

Λένε γι' αυτόν που κήκε μες στη ζωή
Όπως η μέλισσα μέσα στου θυμαριού το ανάβρυσμα
Για την αυγή που πνίγηκε στα χωματένια στήθια
Ενώ μηνούσε μιαν ημέρα πάλλαμπρη
Για τη νιφάδα που άστραψε μες στο μυαλό κι εσβήστη

Τότες που ακούστηκε μακριά η σφυριγματιά της σφαίρας
Και πέταξε ψηλά θρηνώντας η Αλβανίδα πέρδικα!

ΙΔ'

Τώρα χτυπάει πιο γρήγορα τ' όνειρο μες στο αίμα
Του κόσμου η πιο σωστή στιγμή σημαίνει:
Ελευθερία,
Έλληνες μες στα σκοτεινά δείχνουν το δρόμο:
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ
Για σένα θα δακρύσει από χαρά ο ήλιος

Στεριές ιριδοχτυπημένες πέφτουν στα νερά
Καράβια μ' ανοιχτά πανιά πλέουν μες στους λειμώνες
Τα πιο αθώα κορίτσια
Τρέχουν γυμνά στα μάτια των αντρών
Κι η σεμνότη φωνάζει πίσω από το φράχτη
Παιδιά! δεν είναι άλλη γη ωραιότερη...

Του κόσμου η πιο σωστή στιγμή σημαίνει!

Με βήμα πρωινό στη χλόη που μεγαλώνει
Ολοένα εκείνος ανεβαίνει
Τώρα, λάμπουσε γύρω του οι πόθοι που ήταν μια φορά
Χαμένοι μες στην αμαρτίας τη μοναξιά
Γειτόνοι της καρδιάς του οι πόθοι φλέγονται
Πουλιά τον χαιρετούν, του φαίνονται αδερφάκια του
'Ανθρωποι τον φωνάζουν, του φαίνονται συντρόφοι του
"Πουλιά καλά πουλιά μου, εδώ τελειώνει ο θάνατος!"
"Σύντροφοι σύντροφοι καλοί μου, εδώ η ζωή αρχίζει!"
Αγιάζι ουράνιας ομορφιάς γυαλίζει στα μαλλιά του

Μακριά χτυπούν καμπάνες από κρύσταλλο
Αύριο, αύριο, αύριο: το Πάσχα του Θεού!

Άσμα ηρωικό και πένθιμο για τον χαμένο
Ανθυπολοχαγό της Αλβανίας

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Να δείτε στο ποίημα τη λειτουργία και το ρόλο της εικόνας.
2. Πώς δίνει ο ποιητής το θέμα της δικαιοσύνης, της ελευθερίας και του θανάτου;

ΤΟ ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ

Η ΓΕΝΕΣΙΣ

ΣΤΗΝ ΑΡΧΗ το φως Και η ώρα η πρώτη
που τα χείλη ακόμη στον πηλό
δοκιμάζουν τα πράγματα του κόσμου
Αίμα πράσινο και βολβοί στη γη χρυσοί
Πανωραία στον ύπνο της άπλωσε και η θάλασσα
γάζες αιθέρος τις αλεύκαντες
κάτω απ' τις χαρουπιές και τους μεγάλους όρθιους φοίνικες
Εκεί μόνος αντίκρυσσε
τον κόσμο
κλαίγοντας γοερά

Η ψυχή μου ζητούσε Σηματωρό και Κήρυκα
Είδα τότε θυμάμαι
τις τρεις Μαύρες Γυναίκες
να σηκώνουν τα χέρια κατά την Ανατολή
Χρυσωμένη τη μάχη τους και το νέφος που άφηναν
λίγο - λίγο σβήνοντας

δεξιά Και φυτά σχημάτων άλλων

Ήταν ο ήλιος με τον άξονά του μέσα μου
πολυάχτιδος όλος που καλούσε Και
αυτός αλήθεια που ήμουνα Ο πολλούς αιώνες πριν
Ο ακόμη χλωρός μες στη φωτιά Ο άκοπος απ' τον ουρανό

Ένωσα ήρθε κι έσκυψε
πάνω απ' το λίκνο μου
ίδια η μνήμη γινόμενη παρόν
τη φωνή πήρε των δέντρων, των κυμάτων:
"Έντολή σου, είπε, αυτός ο κόσμος
και γραμμένος μες στα σπλάχνα σου είναι
Διάβασε και προσπάθησε
και πολέμησε" είπε

"Ο καθείς και τα όπλα του" είπε
Και το χέρι του όπλωσε όπως κάνει
νέος δόκιμος Θεός για να πλάσει μαζί αληθόνα κι ευφροσύνη.
Πρώτα σύρθηκαν με δύναμη
και ψηλά πάνω από τα μπεντένια ξεκαρφώθηκαν πέφτοντας
οι Εφτά Μπαλτάδες
κατά πώς η Καταιγίδα
στο σημείο μηδέν όπου ευωδιάζει
απ' αρχής πάλι ένα πουλί
καθαρό παλιννοστούσε το αίμα

και τα τέρατα έπαιρναν την όψη ανθρώπου
Τόσο εύλογο το Ακατανόητο
Ύστερα και οι άνεμοι όλοι της φαμίλιας μου έφτασαν
τ' αγόριο με τα φουσκωμένα μάγουλα
και τις πράσινες πλατιές ουρές όμοια Γοργόνες
και άλλοι γέροντες γνώριμοι παλαιοί
οστρακόδερμοι γενειοφόροι
Και στο νέφος εχώρισαν στα δύο Και αυτό πάλι στα τέσσερα
και το λίγο που απόμεινε φύσηξαν και ξαπόστειλαν στο Βορρά
Με πλατύ πάτησε πόδι στα νερά και αγέρωχος ο μέγας Κούλες
Η γραμμή του ορίζοντα έλαμψε
ορατή και πυκνή και αδιαπέραστη.
ΑΥΤΟΣ ο πρώτος ύμνος.

ΚΑΙ ΑΥΤΟΣ αλήθεια που ήμουνα Ο πολλούς αιώνες πριν
Ο ακόμη χλωρός μες στη φωτιά Ο Αχειροποίητος
με το δάχτυλο έσυρε τις μακρινές
γραμμές
ανεβαίνοντας κάποτε ψηλά με οξύτητα
και φορές πιο χαμηλά οι καμπύλες απαλές
μία μέσα στην άλλη
στεριές μεγάλες που ένιωσα
να μυρίζουνε χώμα όπως η νόση
Τόσο ήταν αλήθεια
που πιστά μ' ακολούθησε το χώμα
έγινε σε μεριές κρυφές πιο κόκκινο
και αλλού με πολλές μικρές πευκοβελόνες
Ύστερα πιο νωχελικά
οι λόφοι οι κατωφέρεις
άλλοτε και το χέρι αργό σε ανάπαυση
τα λαγκάδια οι κάμποι
κι άξαφνα πάλι βράχοι άγριοι και γυμνοί
δυνατές πολύ παρορμήσεις
Μια στιγμή που εστάθηκε να στοχαστεί
κάτι δύσκολο ή κάτι το υψηλό:
ο Όλυμπος, ο Ταΰγετος
"Κάτι που να σου σταθεί βοηθός
και αφού πεθάνεις" είπε
Και στις πέτρες μέσα τράβηξε κλωστές
κι απ' τα σπλάχνα της γης ανέβασε σχιστόλιθο
ένα γύρο σ' όλη την πλαγιά τα πλατιά στερέωσε σκαλοπάτια
Εκεί μόνος απίθωσε
κρήνες λευκές μαρμάρινες

μύλους ανέμων
τρούλους ρόδιους μικρούς
και ψηλούς διάτρητους περιστεριώνες
Αρετή με τις τέσσερις ορθές γωνίες
Κι επειδή συλλογίστηκεν ωραία που είναι στην αγκαλιά ο ένας του
άλλου

γέμισαν έρωτα οι μεγάλες γούρνες
αγαθά σκύψανε τα ζώα μοσκάρια και αγελάδες
σα να μην ήτανε στον κόσμο πειρασμός κανέννας
και να μην είχαν γίνει ακόμη τα μαχαίρια
"η ειρήνη θέλει δύναμη να την αντέξεις" είπε
και στροφή γύρω του κάνοντας μ' ανοιχτές παλάμες έσπειρε
φλόμους κρόκους καμπανούλες
όλων των ειδών της γης τ' αστέρια
τρυπημένα στο ένα φύλλο τους για σημείο καταγωγής
και υπεροχή και δύναμη

ΑΥΤΟΣ

ο κόσμος ο μικρός, ο μέγας!

ΑΛΛΑ ΠΡΙΝ ακούσω αγέρα ή μουσική
που κινούσα σε ξάγναντο να βγω
(μιαν απέραντη κόκκινη άμμο ανέβαινα
με τη φτέρνα μου σβήνοντας την Ιστορία)
πάλευα τα σεντόνια Ήταν αυτό που γύρευα
και αθώο και ριγηλό σαν αμπελώνας
και βαθύ και αχάραγο σαν η άλλη όψη τ' ουρανού
Κάτι λίγο ψυχής μέσα στην άργιλλο
Τότε είπε και γεννήθηκεν η θάλασσα
και είδα και θαύμασα
Και στη μέση της έσπειρε κόσμους μικρούς κατ' εικόνα και
ομοίωσή μου:

Ίπποι πέτρινοι με τη χαιίτη ορθή
και γολήνιοι αμφορείς
και λοξές δελφινιών ράχες
η Ίος η Σίκινος η Σέριφος η Μήλος
"Κάθε λέξη κι από 'να χελιδόνι
για να σου φέρνει την άνοιξη μέσα στο θέρος" είπε
Και πολλά τα λιόδεντρα
που να κρησάrouν στα χέρια τους το φως
κι ελαφρό ν' απλώνεται στον ύπνο σου
και πολλά τα τζιτζίκια
που να μην τα νιώθεις

όπως δε νιώθεις το σφυγμό στο χέρι σου
αλλά λίγο το νερό
για να το 'χεις Θεό και να κατέχεις τι σημαίνει ο λόγος του
και το δέντρο μονάχο του
χωρίς κοπάδι
για να το κάνεις φίλο σου
και γνωρίζεις τ' ακριβό του τ' όνομα
φτενό στα πόδια σου το χώμα
για να μην έχεις πού ν' απλώσεις ρίζα
και να τραβάς του βάθους ολοένα
και πλατύς επάνου ο ουρανός
για να διαβάζεις μόνος σου την απεραντοσύνη

ΑΥΤΟΣ

ο κόσμος ο μικρός, ο μέγας!

ΤΑ ΠΑΘΗ

Α'

ΙΔΟΥ εγώ λοιπόν,
ο πλασμένος για τις μικρές Κόρες και τα νησιά του Αιγαίου'
ο εραστής του σκιρτήματος των ζαρκαδιών
και μύστης των φύλλων της ελιάς'
ο ηλιοπότης και ακριδοκτόνος.
Ιδού εγώ καταντικρύ
του μελανού φορέματος των αποφασισμένων
και της άδειας των ετών, που τα τέκνα της άμβλωσε,
γαστέρας, το άγκρισμα!

Λύνει αέρας τα στοιχεία και βροντή προσβάλλει τα βουνά.
Μοίρα των αθώων, πάλι μόνη, να σε, στα Στενά!
Στα Στενά τα χέρια μου άνοιξα
Στα Στενά τα χέρια μου άδειασα
κι άλλα πλούτη δεν είδα, κι άλλα πλούτη δεν άκουσα
παρά βρύσες κρύες να τρέχουν
Ρόδια ή Ζέφυρο ή Φιλιά
Ο καθείς και τα όπλα του είπα:
Στα Στενά τα ρόδια μου θ' ανοίξω
Στα Στενά φρουρούς τους Ζέφυρους θα στήσω
τα φιλιό τα παλιά θ' απολύσω που η λαχτάρα μου άγιασε!
Λύνει αέρας τα στοιχεία και βροντή προσβάλλει τα βουνά.
Μοίρα των αθώων, είσαι η δική μου η Μοίρα!

Β'

ΤΗ ΓΛΩΣΣΑ μού έδωσαν ελληνική
το σπίτι φτωχικό στις αμμουδιές του Ομήρου.
Μονάχη έγνοια η γλώσσα μου στις αμμουδιές του Ομήρου.

Εκεί σπάρτοι και πέρκες
ανεμόδαρτα ρήματα
ρεύματα πράσινα μες στα γαλάζια
όσα είδα στα σπλάχνα μου ν' ανάβουνε
σφουγγάρια, μέδουσες
με τα πρώτα λόγια των Σειρήνων
όστρακα ρόδινα με τα πρώτα μαύρα ρίγη.
Μονάχη έγνοια η γλώσσα μου με τα πρώτα μαύρα ρίγη.
Εκεί ρόδια, κυδώνια
θεοί μελαχρινοί, θείοι κι εξόδελφοι
το λάδι αδειάζοντας μες στα πελώρια κιούπια
και πνοές από τη ρεματιά ευωδιάζοντας
λυγαριά και σχίνο
σπάρτο και πιπερόριζα
με τα πρώτα πιπίσματα των σπίνων,
ψαλμωδίες γλυκές με τα πρώτα - πρώτα Δόξα Σοι.
Μονάχη έγνοια η γλώσσα μου, με τα πρώτα - πρώτα Δόξα Σοι!
Εκεί δάφνες και βόγια
θυμιατό και λιβάνισμα
τις πάλες ευλογώντας και τα καριοφίλια
Στο χώμα το στρωμένο με τ' αμπελομάντιλα
κνίσεις, τσουγκρίσματα
και Χριστός Ανέστη
με τα πρώτα σμπόρα των Ελλήνων.
Αγάπες μυστικές με τα πρώτα λόγια του Ύμνου.
Μονάχη έγνοια η γλώσσα μου, με τα πρώτα λόγια του Ύμνου!

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑ ΠΡΩΤΟ

Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟ ΜΕΤΩΠΟ

ΞΗΜΕΡΩΝΟΝΤΑΣ τ' Αγιαννιού, με την αύριο των Φώτων, λάβαμε τη διαταγή να κινηθούμε πάλι μπροστά, για τα μέρη όπου δεν έχει καθημερινές και σκόλες. Έπρεπε, λέει, να πιάσουμε τις γραμμές που κρατούσανε ως τότε οι Αρτινοί, από Χειμάρρα ως Τεπελένι. Λογω που εκείνοι πολεμούσανε απ' την πρώτη μέρα, συνέχεια, κι είχαν μείνει σχεδόν οι μισοί και δεν αντέχανε άλλο.

Δώδεκα μέρες κιόλας είχαμε μεις πιο πίσω, στα χωριά. Κι απάνω που συνήθιζε τ' αυτί μας πάλι στα γλυκά τριξίματα της γης, και δειλά συλλαβίζαμε το γάβγισμα του σκύλου ή τον αχό της μακρινής καμπάνας, να που ήταν ανάγκη, λέει, να γυρίσουμε στο μόνο αχολόι που ξέραμε: στο αργό και στο βαρύ των κανονιών, στο ξερό και στο γρήγορο των πολυβόλων.

Νύχτα πάνω στη νύχτα βαδίζαμε σσταμάτητα, ένας πίσω απ' τον άλλο, ίδια τυφλοί. Με κόπο ξεκολλώντας το ποδάρι από τη λάσπη, όπου, φορές, εκαταβούλιαζε ίσαμε το γόνατο. Επειδή το πιο συχνά ψιχάλιζε στους δρόμους έξω, καθώς μες στην ψυχή μας. Και τις λίγες φορές όπου κάναμε στάση να ξεκουραστούμε, μήτε που αλλάζαμε κουβέντα, μονάχα σοβαροί και αμίλητοι, φέγγοντας μ' ένα μικρό δαδί, μία - μία εμοιραζόμασταν τη σταφίδα. Ή φορές πάλι, αν ήταν βολετό, λύναμε βιαστικά τα ρούχα και ξυνόμασταν με λύσσα ώρες πολλές, όσο να τρέξουν τα αίματα. Τι μας είχε ανέβει η ψείρα ως το λαιμό κι ήταν αυτό πιο κι απ' την κούραση ανυπόφερτο. Τέλος, κάποτε ακουγότανε στα σκοτεινά η σφυρίχτρα, σημάδι ότι κινούσαμε, και πάλι σαν τα ζα τραβούσαμε μπροστά να κερδίσουμε δρόμο, πριχού ξημερώσει και μας βάλουνε στόχο τ' αεροπλάνα. Επειδή ο Θεός δεν κάτεχε από στόχους ή τέτοια, κι όπως το 'χε συνήθειο του, στην ίδια πάντοτε ώρα ξημέρωνε το φως.

Τότες, χωμένοι μες στις ρεματιές, γέρναμε το κεφάλι από το μέρος το βαρύ, όπου δε βγαίνουνε όνειρα. Και τα πουλιά μας θύμωσαν, που δε δίναμε τάχα σημασία στα λόγια τους - ίσως και που ασκημίζαμε χωρίς αιτία την πλάση. Άλλης λογιής εμείς χωριάτες, μ' άλλω λογιά ξινάρια και σιδερικά στα χέρια μας, που ξορκισμένα να 'ναι.

Δώδεκα μέρες κιόλας, είχαμε μεις πιο πίσω στα χωριά κοιτάξει σε καθρέφτη, ώρες πολλές, το γύρο του προσώπου μας. Κι απάνω που συνήθιζε ξανά το μάτι μας τα γνώριμα παλιά σημάδια, και δειλά συλλαβίζαμε το χείλο το γυμνό ή το χορτότο από τον ύπνο μάγουλο, να που τη δεύτερη τη νύχτα σάμπως πάλι αλλάζαμε, την τρίτη ακόμη πιο πολύ, την ύστερη, την τέταρτη, πιο φανερό, δεν ήμασταν οι ίδιοι. Μόνε σα να πηγαίναμε μπουλουκι ανάκατο, θαρρούσες, απ' όλες τις γενιές και τις χρονιές, άλλοι των τωρινών καιρών κι άλλοι πολλά παλιών, που 'χαν λευκάνει απ' τα περίσσια γένια. Καπεταναίοι αγέλαστοι με το κεφαλοπάνι, και παπάδες θερία, λοχιές του 97 ή του 12, μπαλτζήδες βλοσυροί πάνου απ' τον ώμο σειώντας το πελέκι, απελάτες και σκουταροφόροι με το αίμα επάνω τους ακόμη Βουργάρων και Τουρκών. Όλοι μαζί, δίχως μιλιά, χρόνους αμέτρητους αγκομαχώντας πλάι - πλάι, διαβαίναμε τις ράχες, τα φαράγγια, δίχως να λογαριά-

ζουμε άλλο τίποτε. Γιατί καθώς όταν βαρούν απανωτές αναποδιές τους ίδιους τους ανθρώπους πάντα, συνηθάν εκείνοι στο Κακό, τέλος του αλλάζουν όνομα, το λεν Γραμμένο ή Μοίρα - έτσι κι εμείς επροχωρούσαμε ίσια πάνου σ' αυτό που λέγαμε Κατόρα, όπως θα λέγαμε Αντάρα ή Σύγνεφο. Με κόπο ξεκολλώντας το ποδάρι από τη λάσπη όπου φορές εκαταβούλιαζε ίσαμε το γόνατο. Επειδή το πιο συχνά, ψιχάλιζε στους δρόμους έξω καθώς μες στην ψυχή μας.

Κι ότι ήμασταν σιμά πολύ στα μέρη όπου δεν έχει καθημερινές και σκόλες, μήτε αρρώστους και γερούς, μήτε φτωχούς και πλούσιους, το καταλαβαίναμε. Γιατί κι ο βρόντος πέρα, κάτι σαν καταιγίδα πίσω απ' τα βουνά, δυνάμωνε ολοένα, τόσο που καθαρά στο τέλος να διαβάζουμε το αργό και το βαρύ των κανονιών, το ξερό και το γρήγορο των πολυβόλων. Ύστερα και γιατί, ολοένα πιο συχνά, τύχαινε τώρα ν' απαντούμε, απ' τ' άλλο μέρος να' ρχονται, οι αργές οι συνοδείες με τους λαβωμένους. Όπου απιθώνανε χόμου τα φορεία οι νοσοκόμοι, με τον κόκκινο σταυρό στο περιβραχιόνιο, φτύνοντας μέσα στις παλάμες, και το μάτι τους άγριο για τσιγάρο. Κι όπου κατόπι σαν ακούγανε για πού τραβούσαμε, κουνούσαν το κεφάλι, αρχινώντας ιστορίες για σημεία και τέρατα. Όμως εκεί το μόνο που προσέχαμε ήταν εκείνες οι φωνές μέσα στα σκοτεινά, που ανέβαιναν, καυτές ακόμη από την πίσσα του βυθού ή το θειάφι. "Οι όι, μάνα μου" "οι όι, μάνα μου", και κάποτε, πιο σπάνια, ένα πνιχτό μουσούνισμα, ίδιο ροχαλητό, που ' λέγαν, όσοι ξέρανε, είναι αυτός ο ρόγχος του θανάτου.

Ήταν φορές που εσέρνανε μαζί τους κι αιχμαλώτους, μόλις πιασμένους λίγες ώρες πριν, στα ξαφνικά γιουρούσια που κάναν τα περίπολα. Βρωμούσανε κρασί τα χνώτα τους, κι οι τσέπες τους γιομάτες κονσέρβα ή σοκολάτες. Όμως εμείς δεν είχαμε, ότι κομμένα τα γιοφύρια πίσω μας, και τα λίγα μουλάρια μας κι εκείνα ανήμπορα μέσο στο χιόνι και στη γλιστράδα της λασπουριάς.

Τέλος, κάποια φορά, φανήκανε μακριά οι καπνοί που ανέβαιναν μεριές - μεριές, κι οι πρώτες στον ορίζοντο κόκκινες, λαμπερές φωτοβολίδες.

δ'

ΕΝΑ το χελιδόνι	* κι η Άνοιξη ακριβή
Για να γυρίσει ο ήλιος	* θέλει δουλειά πολλή
Θέλει νεκροί χιλιάδες	* να ' ναι στους Τροχούς
Θέλει κι οι ζωντανοί	* να δίνουν το αίμα τους.

Θέ μου Πρωτομάστορα	* μ' έχτισες μέσα στα βουνά
Θέ μου Πρωτομάστορα	* μ' έκλεισες μες στη Θάλασσα!

Πάρθηκεν από μάγους * το σώμα του Μαγίου
Το' χουνε θάψει σ' ένα * μνήμα του πέλαγου
Σ' ένα βαθύ πηγάδι * το' χουνε κλειστό
μύρισε το σκοτά * δι κι όλη η Άβυσσο.

Θέ μου Πρωτομάστορα * μέσα στις πασχαλιές και Συ
Θέ μου Πρωτομάστορα * μύρισες την Ανάσταση!

Σάλειψε σαν το σπέρμα * σε μήτρα σκοτεινή
Το φοβερό της μνήμης * έντομο μες στη γη
Κι όπως δαγκώνει αράχνη * δάγκωσε το φως
Έλαμψαν οι γιαλοί * κι όλο το πέλαγος.

Θέ μου Πρωτομάστορα * μ' έζωσες τις ακρογιαλιές
Θέ μου Πρωτομάστορα * στα βουνά με θεμέλιωσες!

.....
στ'

ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ήλιε νοητέ * και μυρσίνη συ δοξαστική
Μη παρακαλώ σας μη * λησμονάτε τη χώρα μου!

Αετόμορφα έχει τα ψηλά βουνά * στα ηφαίστεια κλήματα σειρά
και τα σπίτια πιο λευκά * στον γλαυκού το γειτόνεμα!
Της Ασίας αν αγγίζει από τη μιο * της Ευρώπης λίγο αν ακουμπά
στον αιθέρα στέκει να * και στη θάλασσα μόνη της!
Και δεν είναι μήτε ξένου λογισμός * και δικού της μήτε αγάπη μια
μόνο πένθος αχ παντού * και το φως ανελέητο!

Τα πικρά μου χέρια με τον Κεραυνό * τα γυρίζω πίσω απ' τον Κοιρό
τους παλιούς φίλους καλώ * με φοβερές και μ' αίματα!

Μο' χουν όλα τα αίματα ξαντμεθεί * κι οι φοβέρες αχ λατομηθεί
και στον έναν ο άλλος μπαί * νουν εναντίον οι άνεμοι!

Της Δικαιοσύνης ήλιε νοητέ * και μυρσίνη συ δοξαστική
μη παρακαλώ σας μη * λησμονάτε τη χώρα μου!

.....
ι

ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ αίματα * με προφύρωσαν
Και χαρές ανείδωτες * με σκιάσανε
Οξειδώθηκα μες στη * νοτιά

- Μακρινή Μητέρα * των ανθρώπων
* Ρόδο μου Αμάραντο
- Στ' ανοιχτά του πέλαγου * με καρτέρεσαν
Με μπομπάρδες τρικάρτες * και μου ρίξανε
Αμαρτία μου να 'χα * κι εγώ
* μιαν αγάπη
Μακρινή Μητέρα * Ρόδο μου Αμάραντο
- Τον Ιούλιο κάποτε * μισανοίξανε
Τα μεγάλα μάτια της * μες στα σπλάχνα μου
Την παρθένα ζωή μια * στιγμή
* να φωτίσουν
Μακρινή Μητέρα * Ρόδο μου Αμάραντο
- Κι από τότε γύρισαν * καταπάνω μου
Των αιώνων όργητες * ξεφωνίζοντας
"Ο που σ' είδε, στο αίμα * να ζει
* και στην πέτρα"
Μακρινή Μητέρα * Ρόδο μου Αμάραντο
- Της πατρίδας μου πάλι * ομοιώθηκα
Μες στις πέτρες άνθισα * και μεγάλωσα
Των φονιάδων το αίμα * με φως
* ξεπληρώνω
Μακρινή Μητέρα * Ρόδο μου Αμάραντο
- ιβ'
- ΑΝΟΙΓΩ το στόμα μου * κι αναγαλλιάζει το πέλαγος
Και παίρνει τα λόγια μου * στις σκοτεινές του σπηλιές
Και στις φώκιες τις μικρές * τα ψιθυρίζει
Τις νύχτες που κλαιν * των ανθρώπων τα βάσανα.
Χαράζω τις φλέβες μου * και κοκκινίζουν τα όνειρα
Και τσέρκουλα γίνονται * στις γειτονιές των παιδιών
Και σεντόνια 'στις κοπέ * λες που αγρυπνούνε
Κρυφά για ν' ακούν * των ερώτων τα θαύματα.
- Ζαλίζει ε' αγιόκλημα * και κατεβαίνω στον κήπο μου
Και θάβω τα πτώματα * των μυστικών μου νεκρών
Και το λώρο το χρυσό * των προδομένων
Αστέρων τους κό * βω να πέσουν στην άβυσσο.
- Σκουριάζουν τα σίδερα * και τιμωρώ τον αιώνα τους

Εγώ που δοκίμασα * τις μυριάδες αιχμές
Κι από γιούλια και ναρκίς * σους το καινούριο
Μαχαίρι ετοιμά * ζω που αρμόζει στους Ήρωες.

Γυμνώνω τα στήθη μου * και ξαπολουούνται οι άνεμοι
Κι ερείπια σαρώνουνε * και χαλασμένες ψυχές
Κι απ'τα νέφη τα πυκνά * της καθαρίζουν
Τη γη, να φανούν * τα λιβάδια τα Πάντερνα!

ΙΗ'

ΣΕ ΧΩΡΑ μακρινή και αρυτίδωτη τώρα πορεύομαι.
Τώρα μ' ακολουθούν κορίτσια κυανά
κι αλογάκια πέτρινα
με τον τροχίσκο του ήλιου στο πλατύ μέτωπο.
Γενεές μυρτιάς μ' αναγνωρίζουν
από τότε που έτρεμα στο τέμπλο του νερού,
άγιος, άγιος, φωνάζοντας.
Ο νικήσαντας τον Άδη και τον Έρωτα σώσαντας,
αυτός ο Πρίγκιπας των Κρίνων είναι.
Κι από κείνες πάλι τις πνοές της Κρήτης,
μια στιγμή ζωγραφιζόμουν.
Για να λάβει ο κρόκος από τους αιθέρες δίκαιο.
Στον σβεστή τώρα στους αληθινούς μου Νόμους
κλείνω κι εμπιστεύομαι.
Μακάριοι, λέγω, οι δυνατοί που αποκρυπτογραφούνε το Άσπιλο.
Γι' αυτών το δόντια η ρόγα που μεθά,
στων ηφαιστειών το στήθος και στο κλήμα των παρθένων.
Ιδού ας ακολουθήσουνε τα βήματά μου!
Σε χώρα μακρινή και αρυτίδωτη τώρα πορεύομαι.
Τώρα το χέρι του Θανάτου
αυτό χαρίζει τη Ζωή
και ο ύπνος δεν υπάρχει.
Χτυπά η καμπάνα του μεσημεριού
κι αργά στις πέτρες τις πυρρές χαράζονται τα γράμματα:
ΝΥΝ και ΑΙΕΝ και ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ.
Αιέν αιέν και νυν και νυν τα πουλιά κελαηδούν
ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ το τίμημα.

ΤΟ ΔΟΞΑΣΤΙΚΟΝ

ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ το φως και η πρώτη
χαραγμένη στην πέτρα ευχή του ανθρώπου
η αλήκη μες στο ζώο που οδηγεί τον ήλιο
το φυτό που κελάηδησε και βγήκε η μέρα

Η στεριά που βουτά και υψώνει αυχένα
ένα λίθινο άλογο που ιππεύει ο πόντος
οι μικρές κυανές φωνές μυριάδες
η μεγάλη λευκή κεφαλή Ποσειδώνος

ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ το χέρι της Γοργόνας
που κρατά το τρικάρταρο σα να το σώζει
σα να το κάνει τάμα στους ανέμους
σα να λέει να τ' αφήσει και πάλι όχι

ΟΙ ΣΗΜΑΝΤΟΡΕΣ ΑΝΕΜΟΙ που ιερουργούνε
που σηκώνουν το πέλαγος σα Θεοτόκο
που φυσούν και ανάβουνε τα πορτοκάλια
που σφυρίζουν στα όρη κι έρχονται

Οι αγένειοι δόκιμοι της τρικυμίας
οι δρομείς που διάνυσαν τα ουράνια μίλια
οι Ερμήδες με το μυτερό σκιάδι
και του μαύρου καπνού το κηρύκειο

Μαϊστρος, ο Λεβάντες, ο Γαρμπής
ο Πουνέντες, ο Γραίγος, ο Σιρόκος
η Τραμουνιάνα, η Όστρια

ΤΑ ΝΗΣΙΑ με το μίνιο και με το φούμο
τα νησιά με το σπόνδυλο κάποιανου Δία
τα νησιά με τους έρημους ταρσανάδες
τα νησιά με τα πόσιμα γαλάζια ηφαιστεια

Στο μελέμι τα ορτσάροντας με κόντρα-φλόκο
Στο γαρμπή τ' αρμενίζοντας πόντζα-λαμπάντα
έως όλο το μάκρος τους τ' αφρισμένα
με λιτρίδια μαβιά και με ηλιοτρόπια

Η Σίφνος, η Αμοργός, η Αλόνησος
η Θάσος, η Ιθάκη, η Σαντορίνη
η Κως, η Ίος, η Σίκινος

ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ το χώμα που ανεβάζει
μιαν οσμή κεραυνού σαν από θειάφι
του βουνού ο πυθμένας όπου θάλλουν
οι νεκροί άνθη της αύριον

ΤΑ ΛΟΥΛΟΥΔΙΑ τα οικόσιτα της Νοσταλγίας
τα λουλούδια τα νήπια της βροχής που τρέμουν
τα μικρά και τετράποδα στο μονοπάτι
τ' αψηλά στους ήλιους και τα ρεμβοκίνητα

Τα σεμνά με την κόκκινη αρρεβώνα
τα κομπάζοντας έφιππα μες στους λειμώνες
τα σε καθαρό ουρανό εργασμένα
τα στοχαστικά και τα χιμαιροποίκιλτα

Το Κρίνο, το Τριαντάφυλλο, το Γιασεμί
ο Μενεξές, η Πασχαλιά, ο Υάκινθος
το Γιούλι, το Ζαμπάκι, το Αστρολούλουδο

ΤΑ ΚΟΡΙΤΣΙΑ η πόα της ουτοπίας
τα κορίτσια οι παραπλανημένες Πλειάδες
τα κορίτσια τ' Αγγελία των Μυστηρίων
τα γεμάτα ως πάνω και τ' απύθμενα

Τα στυφά στο σκοτάδι και όμως θαύμα
τα γραμμένα στο φως και όμως μαυρίλα
τα στραμμένα επάνω τους όπως οι φάροι
τα ηλιοβόρα και τα σεληνοβάμονα

Η Έρση, η Μυρτώ, η Μαρίνα
Η Ελένη, η Ρωξάνη, η Φωτεινή
η Άννα, η Αλεξάνδρα, η Κύνθια

ΑΕΙΟΝ ΕΣΤΙ το χέρι που επιστρέφει
από φόνο φριχτόν και τώρα ξέρει
ποιος αλήθεια ο κόσμος που υπερέχει
ποιο το "νυν" και ποιο το "αιέν" του κόσμου:

ΝΥΝ το αγρίμι της μυρτιάς Νυν η κραυγή του Μάη
ΑΙΕΝ η άκρα συνείδηση Αιέν η πλησιφάη

Νυν νυν η παραίσθηση και του ύπνου η μιμική
Αιέν αιέν ο λόγος και η Τρόπις η αστρική

Νυν των λεπιδοπτέρων το νέφος το κινούμενο
Αιέν των μυστηρίων το φως το περιπτάμενο

Νυν το περίβλημα της Γης και η Εξουσία
Αιέν η βρώση της Ψυχής και η πεμπτουσία

Νυν της Σελήνης το μελάγχρωμα το ανιάτο
Αιέν το χρυσοκύανο του Γαλαξία σελάγισμα

*Νυν των λαών το αμάλαμα και ο μαύρος Αριθμός
Αιέν της Δίκης το άγαλμα και ο μέγας Οφθαλμός*

*Νυν η ταπεινώση των Θεών Νυν η αποδός του Ανθρώπου
Νυν Νυν το μηδέν*

και Αιέν ο κόσμος ο μικρός, ο Μέγας!

Το Ἄξιον Εστί

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

1. Το έργο χωρίζεται σε τρεις ενότητες. Η Γένεσις, τα Πάθη, Δοξαστικόν.

Το "Ἄξιον Εστί" είναι ποίημα ελληνικό, όχι μόνο ως θέμα, αλλά και ως μορφολογική αντίληψη. Απηχεί ενσυνείδητα τη διάρθρωση μιας Θείας Λειτουργίας και επηρεάζεται όχι μόνο στο ύφος του αλλά και στη δομή του από αυτή. Ο όλος σχηματισμός της Ακολουθίας του Ακάθιστου Ὑμνου χαρακτηρίζει το σχέδιο και την αρχιτεκτονική αντίληψη του ποιήματος. Αλλά πέραν του συγκεκριμένου σχεδίου το "Ἄξιον Εστί" παρακολουθεί κατά βήμα τη συμβολική ιεροπραξία της Λειτουργίας. Δοξολογία στη γέννηση του Υιού του Ανθρώπου, ο θρήνος των παθών του αμνού του αίροντος την αμαρτία του κόσμου, ο αναστάσιμος ύμνος της αθανασίας του κόσμου. Το "Ἄξιον Εστί" υμνολογεί τη νίκη της ζωής επί του θανάτου, που είναι και το κεντρικό "μυστήριο" της χριστιανικής εκκλησιαστικής τελετουργίας. Και τη "θεατρική" δραματοποίηση αυτού του απόκρυφου νοήματος την ακολουθεί πιστά το ποίημα, ακόμα και στα κείμενα που αποτελούν το λ ό γ ο του. Το ύφος των αποσπασμάτων της παλαιάς Διαθήκης (Γένεσις, Ψαλμοί), έντονη παρουσία των Ευαγγελίων (Αναγνώσματα) και η εκκλησιαστική υμνογραφία (σε πολλά Ἄσματα και κυρίως στο Μεγαλυνάριον).

Ὡς προς τη δραματουργική αντίληψη της συνθέσεως δε θα ήταν άκαιρος ένας συσχετισμός με την αρχαία τραγωδία. Υπάρχει ο Πρόλογος (Γένεσις), που μας εισάγει στο θέμα και μας προετοιμάζει ψυχικά για ό,τι πρόκειται να συμβεί. Υπάρχουν τα επεισόδια (Αναγνώσματα), τα στάσιμα (Ἄσματα), η μονωδία ή ο κομμός (Ψαλμοί) και μια λυρική έξοδος (Δοξαστικόν), που αποτελεί και την κάθαρση των Παθών.

2. Η Γένεσις χωρίζεται σε επτά ενότητες, τις οποίες καλούμε ύμνους. Επωδική κατάληξη κάθε ενότητας είναι "ΑΥΤΟΣ ο κόσμος ο μικρός, ο μέγας", πλην της πρώτης ενότητας της οποίας καταληκτική φράση είναι "ΑΥΤΟΣ, ο πρώτος ύμνος".

Περιεχόμενο της Γενέσεως είναι η γέννηση του ενός και συγκεκριμένου ανθρώπου και η δημιουργία του κόσμου, μέσα στον οποίο θα γίνει ο θαυμαστός συνδυασμός που θα πλάσει τον ποιητή.

3. Τα Πάθη διακρίνονται σε ψαλμούς (18), άσματα(12) και αναγνώσματα (6).

Ο μύθος των Παθών έχει συγκεκριμένα χρονικά πλαίσια, μια "ιστορικότητα" (ο πόλεμος στην Αλβανία, η Νίκη, η Κατοχή, η Απελευθέρωση). Ο ποιητής αφηγούμενος τα πάθη του λαού του εξομολογείται και τα πάθη της προσωπικής του ιστορίας.

4. Το Δοξαστικόν χωρίζεται σε τρεις ενότητες και έχει αυστηρά καθορισμένη μορφή. Οι α΄ και γ΄ ενότητες είναι ομοίμορφες· η β΄ είναι περισσότερο εκτεταμένη, έχει όμως ανάλογη διάταξη με τις δυο άλλες.

Από την άποψη του περιεχομένου το Δοξαστικόν είναι μια δοξολογία του κόσμου του μικρού, που είναι ο ένας και μέγας κόσμος. Αποτελεί ένα μεγαλυνάριο στο οποίο κορυφώνεται δοξαστικά η όλη σύνθεση.

Ο ποιητής ζώντας τις φευγαλέες στιγμές της ζωής των πραγμάτων συλλαμβάνει ή εκφράζει με απόλυτη κατάφαση και με ύφος αναστάσιμο αυτό το αιώνιο είναι.

Από το βιβλίο του Τάσου Λιγνάδη
Το Άξιον Εστί του Ελύτη

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Η Γένεσις

Α΄ Ύμνος. ΣΤΗΝ ΑΡΧΗ το φως ....

Α Σχόλια - Βοηθητικά στοιχεία ανάλυσης

1. μπεντένια (λ. αραβική) = έπαλξη
2. Εφτά Μπαλτάδες: συνοικία του Ηρακλείου Κρήτης όπου γεννήθηκε ο Ελύτης. Έμβλημα της Οθωμανικής κυριαρχίας στην Κρήτη. Ήταν προσηλωμένοι στις επάλλξεις του κάστρου και κατεδαφίστηκαν το 1912 με την απελευθέρωση της Κρήτης, ένα έτος μετά τη γέννηση του ποιητή.
3. Άνεμος, Γοργόνες: εικόνες από ξυλόγλυπτα και ζωγραφίες του Τσαρούχη.
4. Κούλες: το κάστρο του Ηρακλείου, που πραγματικά ακουμπά στη θάλασσα.

5. Στον Α΄ Ύμνο δίνεται η πρώτη μέρα (πρώτη φάση) της δημιουργίας του κόσμου, μικρού και μεγάλου, η συγκεκριμένη γέννηση του Ποιητή - Ήλιου (μυστικός ταυτισμός του δημιουργού και του δημιουργήματος) σε συγκεκριμένο κρητικό τοπίο.
6. Το άχρονο ταυτίζεται με το "εν χρόνω", το "αεί" με το "νυν", ο κόσμος ο μέγας με τον κόσμο το μικρό.
7. Πραγματοποιείται μια "εν χρόνω" γέννηση που συμπίπτει με την απελευθέρωση της Κρήτης. Το τέλος της κατοχής διαδέχεται η ελευθερία και μ' αυτήν ξαναρχίζει η ζωή.

B Ερωτήσεις - Ασκήσεις

1. Βρείτε και αναλύστε τους στίχους που αναφέρονται:
  - α. στη γέννηση του ποιητή.
  - β. στην πρώτη επαφή του με τον κόσμο,
  - γ. στο τοπίο που πρώτα γνώρισε,
  - δ. στις πρώτες αναζητήσεις του,
  - ε. στην ταύτιση ήλιου - ποιητή,
  - στ. στην αποστολικότητα του νηπίου,
  - ζ. στην εντολή που πήρε και στο ρόλο της μελέτης και της ποίησης.
2. Με ποιες φράσεις του πρώτου ύμνου αντιστοιχούν τα:
  - Εν αρχή ην ο Λόγος.
  - Εγώ ειμί το φώς του κόσμου.
  - Ο προ πάντων των αιώνων.
  - τη φλεγόμενη και μη καιομένη βάτο.
3. Στην αρχή το φως ... τα πράγματα του κόσμου
 Συσχετίζοντας με το στίχο του Σολωμού: "Άστραψε φως κι εγνώρισε ο νιος τον εαυτό του" (Πόρφυρας) σχολιάστε πόσο το φως αποτελεί την αρχή κάθε γένεσης.
4. Εξετάστε πώς συνδυάζονται στον πρώτο ύμνο: σκλαβιά - τερατόμορφο, ελευθερία - ανθρωπόμορφο.
5. Να ερμηνεύσετε τους δυο τελευταίους στίχους του πρώτου Ύμνου. (Η γραμμή ... αδιαπέραστη).

Β' Ύμνος ΚΑΙ ΑΥΤΟΣ αλήθεια που ήμουνα ...

Α Σχόλια - Βοηθητικά στοιχεία ανάλυσης

1. ο Αχειροποίητος με το δάχτυλο έσυρε τις μακρινές γραμμές' (εννοιολογικός συνειρμός από αντίθεση: άχειρ-δάχτυλο). Παρομοίωση του έργου της δημιουργίας με έργο ζωγραφικής και πλαστικής' ο δείκτης του χεριού του ανθρωπόμορφου Θεού, που δημιουργεί, μας θυμίζει τις ανάλογες μορφές από τη Γένεση του Μιχαήλ Άγγελου.
2. "Η ειρήνη θέλει δύναμη να την αντέξεις": Η ώρα της δημιουργίας είναι πιο δύσκολη από την ώρα της καταστροφής.
3. φλόμους κρόκους καμpanούλες: τα φυτά στον Ελύτη χρησιμοποιούνται μάλλον ως μουσικοί ήχοι παρά εννοιολογικά.
4. **ΑΥΤΟΣ ο κόσμος ο μικρός, ο μέγας!** (Η ιδέα από την υπαρξιακή φιλοσοφία). Ο μικρόκοσμος είναι μια επανάληψη του μακρόκοσμου.

Β Ερωτήσεις - Ασκήσεις

1. Χώμα - σώμα: Ποια η σχέση των εννοιών μέσα στο Β' Ύμνο;
2. Ποιος ο ρόλος του στοχασμού και της νόησης στη δημιουργία;
3. Βρείτε τα στοιχεία με τα οποία ζωγραφίζεται μέσα στον ύμνο ένα τυπικό νησιώτικο ελληνικό τοπίο.
4. Με ποιους στίχους ο ποιητής αναφέρεται στην παραδεισιακή φάση του κόσμου;
5. Εξετάστε την εικόνα της δημιουργίας των λουλουδιών και τη σχέση τους με τη δύναμη που χρειάζεται η ώρα της δημιουργίας.
6. Συζητήστε την ιδέα: Ο μικρόκοσμος είναι μια επανάληψη του μακρόκοσμου.

Γ' Ύμνος. ΑΛΛΑ ΠΡΙΝ ακούσω αγέρα ...

Α Σχόλια - Βοηθητικά στοιχεία ανάλυσης

1. Τρίτη φάση της Γένεσης είναι η δημιουργία της θάλασσας και των νησιών.
2. πάλευα τα σεντόνια: υποδηλώνει τον εφιάλτη του ανέκφραστου - του μη όντος - που ελευθερώνεται με τη δημιουργία (έκφραση) ενός κόσμου, που πλάθεται κατ' εικόνα και ομοίωση της ψυχής του ποιητή.
3. Ίπποι πέτρινοι με τη χαίτη ορθή: παρομοίωση των νησιών.

4. κρησάρω (<κρησάρα) = κόσκινο

B Ερωτήσεις - Ασκήσεις

- 1 α. Ξεχωρίστε τους στίχους που δείχνουν τα χαρακτηριστικά του ελληνικού τοπίου.
- β. Με ποιες πνευματικές αρετές προικίστηκε από το Δημιουργό το ελληνικό τοπίο και πώς συσχετίζονται αυτές με τα χαρακτηριστικά του;
2. Ποια η σχέση του έφηβου Ελύτη με τα δημιουργούμενα;

ΤΑ ΠΑΘΗ

A' Ψαλμός. ΙΔΟΥ εγώ λοιπόν, ...

A Σχόλια - Βοηθητικά στοιχεία ανάλυσης

1. Στον πρώτο ψαλμό η μοίρα ενός λαού, "μοίρα των αθώων", σε μια συγκεκριμένη ιστορική στιγμή έρχεται να ταυτιστεί με τη μοίρα ενός ατόμου - του ποιητή.
2. ακριδοκτόνος, γιατί η ακρίδα καταστρέφει το παν, συμβολίζοντας έτσι τον αγώνα κατά των κατακτητών. πρβλ. Αποκάλ. Θ', 7-9 "και τα ομοιώματα των ακρίδων όμοια ίπποις ητοιμασμένοις εις πόλεμον ... και είχαν θώρακας σιδηρούς και η φωνή των πτερύγων αυτών ως φωνή αρμάτων ίππων πολλών τρεχόντων εις πόλεμον".
3. μελανό φόρεμα: μαύρο χιτώνιο (φασισμού), μελανοχίτωνες Μουσολίνι.
4. και της άδειας .... το άγκρισμα!: εγώ απέναντι των τεράτων που "απέβαλε" η γη. (Η ιδέα από την Π.Δ.). άγκρισμα (συντακτ. ανακολουθία: θα έπρεπε να γραφτεί "του αγκρίσματος"), το ορθό: άγγρισμα < αγγρίζω (μεσαιων.) και αγγρίζομαι (αρχ.) (άγγριος). Η λ. σημαίνει ερέθισμα.
5. προσβάλλει: προσβολή (πόλεμος) και προσβολή (ύβρεις).
6. Στενά: με ηθική σημασία (το δραματικό δίλημμα πριν από κάθε απόφαση) και φυσική σημασία (τα στενά περάσματα, οι θέσεις: πρβλ. θούριο του Ρήγα: "Ως πότε παλικάρια να ζούμε στα στενά").
7. όπλα του ποιητή: Ρόδια (ευφορία της δημιουργίας), Ζέφυρος (δρροσιά), Φιλιά (έρωτας).

B Ερωτήσεις - Ασκήσεις

1. Ποια αυτοβιογραφικά στοιχεία του ποιητή βρίσκετε στο κείμενο;
2. Προσέξτε την ταύτιση ποιητή και λαού του.
3. Ποιο ιστορικό γεγονός ανιχνεύετε στο κείμενο και πώς εκφράζεται τούτο ποιητικά;
4. Με ποια όπλα θα πολεμήσει ο ποιητής;

B' Ψαλμός. ΤΗ ΓΛΩΣΣΑ μου έδωσαν ελληνική.

A Σχόλια - βοηθητικά στοιχεία ανάλυσης

1. Η δομική ιδέα και το λυρικό ύφος προέρχονται από το Άσμα Ασμάτων (Δ', 11-15).
2. ΤΗ ΓΛΩΣΣΑ μου έδωσαν ελληνική: πρώτη δήλωση εμφαντική της ιθαγένειας.
3. Εκεί σπάρος και πέρκες / ανεμόδαρτα ρήματα / ρεύματα πράσινα μες στα γαλάζια: παρήχηση του ρ, εφόσον αναφέρεται στο νερό. Εδώ συνθέτει τις "φωνές" της θάλασσας με τη γλώσσα, υποδηλώνοντας τις πλούσιες παρηχήσεις του Ομήρου.
4. λόγια των Σειρήνων: εννοεί τα θέλγητρα των μουσικών φωνών, που έρχονται να οικοδομήσουν μια γλώσσα.
5. Μονάχη έγνοια η γλώσσα μου: πρβλ. το σολωμικό "πάρεξ ελευθερίαν και γλώσσαν".
6. ρόδια, κυδώνια: ασύνδετες εντυπώσεις από την παιδική ηλικία.
7. το λάδι - κιούπια: εικόνες από την Τίρυνθα και Κνωσό.
8. πιπερόριζα - πιπίσματα - σπίνων: παρήχηση του π., για να αποδώσει είδος κελαηδήματος.
9. Μονάχη έγνοια η γλώσσα μου, με τα πρώτα-πρώτα Δόξα Σοι! Κατάφαση της Ορθοδοξίας και δήλωση ιθαγένειας.
10. Αγάπες μυστικές με τα πρώτα λόγια του Ύμνου: υποδηλώνει τη μαθητεία του ποιητή στο αίσθημα της Ελευθερίας και τη σολωμική της έκφραση.

B Ερωτήσεις - Ασκήσεις

1. Σε ποιους στίχους υποδηλώνεται η πίστη του Ελύτη στο αδιαίρετο της ελληνικής γλώσσας;
2. Ξεχωρίστε τους στίχους στους οποίους διακρίνονται στοιχεία:

- α. του ελληνικού φυσικού περιβάλλοντος.
  - β. του ελληνικού και χριστιανικού πνεύματος.
3. Με ποιους στίχους επιτυγχάνεται η σύνδεση των προηγούμενων αγώνων των Ελλήνων για ελευθερία με τον αγώνα του 1940;
4. Ο ποιητής στο Β΄ ψαλμό παρουσιάζει την ελληνική φύση στο σύνολό της να συντελεί στη διαμόρφωση της ελληνικής γλώσσας. Ξεχωρίστε τους στίχους και τα εκφραστικά μέσα με τα οποία δηλώνεται αυτό.

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑ ΠΡΩΤΟ Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟ ΜΕΤΩΠΟ

- A. 1. Τα αναγνώσματα στην όλη υμνογραφία του ποιήματος έχουν την ίδια οργανική σχέση που έχει η ανάγνωση του Ευαγγελίου στη Θεία Λειτουργία.
2. μπαλτζήδες: μπαλτατζήδες, σκαπανείς οπλισμένοι με πελέκι.
3. απελάτες και σκουταροφόροι: αρματολοί της βυζαντινής περιόδου.
4. ότι κομμένα ... : διότι.
- B. Συγκρίνετε το εκφραστικό ύφος του αναγνώσματος με τα "Απομνημονεύματα" του Μακρυγιάννη, τη "Γυναίκα της Ζάκυνθος" του Σολωμού, τις προφητείες και τα ευαγγέλια που ακούγονται στην εκκλησία.

Άσμα 5' ΕΝΑ το χελιδόνι...

- A. 1. ακριβή: αργεί να εμφανιστεί
2. Για να γυρίσει ο ήλιος: πρβλ. πνευματικό εμβατήριο Σικελιανού.
3. Πρωτομάστορα ... βουνά: πρβλ. του γιοφυριού της Άρτας.
4. Μάγους - Μαγιού: Η μεταφορά ξεκινά από τη Γέννηση (αστέρι των Μάγων) και φτάνει στην Ανάσταση (Η εις Άδου κάθοδος) με την έννοια: το Εσταυρωμένον Έαρ, τα Πάθη του Θεού της Ανοίξεως.
5. Σάλεψε ...μες στη γη: Η μνήμη του γένους ξυπνά για τη σωτηρία του.
6. έλαμψαν ... Η νίκη του φωτός της δικαιοσύνης πρβλ. ειρμό της Κυριακής του Πάσχα (Ιω. Δαμασκηνού) "νύν πάντα πεπλήρωται φωτός, ουρανός και γη και τα καταχθόνια".

Άσμα στ΄ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ήλιε νοητέ...

- A. 1. Στα ηφαίστεια κλήματα σειρά: πλαγιές σβησμένων ηφαιστειών, όπου φυτεύουν κλήματα οι νησιώτες.
2. στον αιθέρα... μόνη της: είναι ιδέα, πετά και ταξιδεύει στη θάλασσα, απομονωμένη, ακατανόητη, μοναδική.
3. Τα πικρά μου χέρια με τον Κεραυνό ....: Ο κεραυνός με κεφαλαίο (Δίας) για να δώσει αρχαϊκό τόνο. Το νόημα: μέσα στη λάμψη του κεραυνού κινώ σε σήμα προσκλητηρίου τα χέρια μου στο προγονικό παρελθόν.
4. τους παλιούς φίλους καλώ * με φοβέρες και μ' αίματα! Ζητεί τη βοήθεια, όποιου αγάπησε κάποτε τη γη αυτή, με κάθε μέσο επίκλησης.
5. έχουν ξαντιμεθεί: έχουν ανταποδοθεί κι οι φοβέρες δεν πιάνουν πια.
6. ... μπαί * νουν εναντίον οι άνεμοι! Οι άνεμοι του μίσους; εννοεί τους εμφύλιους πολέμους.

Άσμα ι΄ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ αίματα...

- A. 1. Οξειδώθηκα μες στη * νοτιά των ανθρώπων: Εσκούριασα, εγέρασα μέσα στην καταλυτική επίδραση της επικοινωνίας των ανθρώπων.
2. Μπομπάρδες: ιστιοφόρα εξοπλισμένα με κανόνια.
3. των φονιάδων το αίμα * με φως
* ξεπληρώνω: η περίφημη ελληνική αμνησία.
- B. 1. Ποιοι στίχοι φανερώνουν:
- α. την επίδραση του Ακάθιστου Ύμνου
- β. τον έφηβο Ελύτη
- γ. την κατάρα: όποιος αγαπά, να ζει δίπλα στο αίμα και στη σκληρότητα της ζωής.
2. Τι μπορεί να συμβολίζει η Μακρινή Μητέρα;
3. Ποιοι στίχοι φανερώνουν την ταύτιση του ποιητή με τη μοίρα του τόπου του;

Άσμα ιβ΄. ΑΝΟΙΓΩ το στόμα μου...

- A. 1. τσέρκουλα Από τα τσέρκια = στεφάνια (παιδικό παιχνίδι)

2. και το λώρο το χρυσό .... να πέσουν στην άβυσσο: Η μεταφορά ξεκινά από τον ομφάλιο λώρο. Λώρος είναι και η χρυσήλατη επωμίδα, θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι υποδηλώνει τους ανθυπολοχαγούς της Αλβανίας.
8. 1. Βρείτε στο κείμενο τις αναφορές:
- α. στον κόσμο της βίας και του σκότους
  - β. στις προσπάθειες του ποιητή να καταργήσει αυτό τον κόσμο.
  - γ. στα χαρακτηριστικά του νέου κόσμου που οραματίζεται ο ποιητής.
2. Συγκρίνετε το περιεχόμενο του άσματος με τον ειρμό του Ακάθιστου Ύμνου.
 "Ανοίξω το στόμα μου και πληρωθήσεται πνεύματος και λόγον ερεύξομαι τη βασιλίδι μητρί και οφθήσομαι φαιδρώς πανηγυρίζων και άσω γηθόμενος ταύτης τα θαύματα".
  3. Παια σχέση έχει το ιβ' άσμα με το πιο κάτω απόσπασμα από "το μοιρολόι της Φώκας" του Α. Παπαδιαμάντη; "Κι η φώκη ... ήυρε το μικρό πνιγμένο σώμα της πτωχής Ακριβούλας και ήρχισε να το περιτριγυρίζει και να μοιρολογά, πριν αρχίσει το εσπερινόν δείπνον της. Το μοιρολόι της φώκης ... Σα να' χαν ποτέ τελειωμό τα πάθια κι οι καημοί του κόσμου".
  4. Παια νοήματα του άσματος αντιστοιχούν στο: και επί γης ειρήνη, εν ανθρώποις ευδοκία;

Ψαλμός ΙΗ' ΣΕ ΧΩΡΑ μακρινή και αρυτίδωτη....

- A 1. Ο νικήσαντας τον Άδη και τον Έρωτα σώσαντας: Επιθετ. μετοχές αορ. με δημοτική κατάληξη. εντυπωσιακός σολοικισμός του Ελύτη.
2. ο Πρίγκιπας των Κρίνων: το θέμα της γνωστής μινωικής τοιχογραφίας.
  3. κρόκος: χρώμα τοιχογραφίας Κρήτης; σύμβολο της κρητικής θεάς.
  4. ασβέστης: ασβεστωμένα σπίτια - νησιά
  5. στις πέτρες χαράζονται τα γράμματα: α) εντολές Μωυσή β) ο Αρχάγγελος Γαβριήλ, παρουσιάστηκε σαν ένας ξένος, στη Σκήτη του Πρωτάτου, στις Καρυές και έγραψε με το δάκτυλό του σε πλάκα το "Άξιόν Εστι, το γνωστό εκκλησιαστικό ύμνο (αγιορείτικη παράδοση).

- B. 1. Εντοπίστε στον ψαλμό
- την πόλη ζωής-θανάτου και το νόημα του "θανάτω θάνατον πατήσας."
  - την Ήβη και τη βασιλεία του ήλιου.
  - τα τοπία με τα οποία είναι συνδεδεμένος ο ποιητής.

ΤΟ ΔΟΞΑΣΤΙΚΟΝ

- Διαβάστε το Δοξαστικόν και εντοπίστε ποια στοιχεία μεγαλύνει και δοξάζει ο ποιητής και προσπαθήστε να δικαιολογήσετε το δοξολόγημα.
- Βρείτε από το ποίημα τις φράσεις που αναφέρονται στα:
  - πρώτο λυρικό λόγο
  - ζωοποιό δύναμη του ηλιακού συστήματος
  - κίνηση των κυμάτων
  - Παναγία Γοργόνα, Στρ. Μυριβήλη.
- Οι **σημάντορες** άνεμοι: σημαίνοντες, αρχηγοί που σηκώνουν το πέλαγο **σα Θεοτόκο**: υπονοεί το "Βρεφοκρατούσα" φυσούν και ανάβουνε τα πορτοκάλια: παραμερίζουν το φύλλωμα και αποκαλύπτεται ο καρπός.
Οι αγένειοι: προσωποποίηση των ανέμων ηρβλ. Γένεση "οι άνεμοι ... τ' αγόρια με τα φουσκωμένα μάγουλα".
  - Με ποια εκφραστικά μέσα ο ποιητής δίνει την κίνηση και τον ήχο των ανέμων;
- Τα νησιά με το μίνιο και με το φούμο (βραχυλογία) = στους "ταρσανάδες" των νησιών βάφουν τις βάρκες με μίνιο και φούμο.
Τα νησιά με τα πόσιμα γαλάζια ηφαιστεια: τόσο γαλάζια που σου έρχεται ... να τα πεις.
τα ορτσάροντας: έναρθρη (επιθετ.) μετοχή με δημοτική κατάληξη. Ορτσάρω (ιταλ. λ.) = προσόγω στη φόρα του ανέμου. Το αντίθετο: "πόντζα α λα μπάντα"
Κόντρα φλόκος = ένα από τα ιστία
λιτρίδια = βοτσαλάκια.
  - Ποια χαρακτηριστικά των νησιών αναγνωρίζετε στην ενότητα;

5. Μελετήστε τη στροφή: ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ ... άνθη της αύριον" και προσέξτε πώς ο Ελύτης αισθητοποιεί:
- α. τα ηφαιστειογενές νησιώτικο τοπίο.
  - β. την ιδέα πως το χώμα φυλάει στα σπλάχνα του τους νεκρούς, ύλη που θα γίνει κάποτε καρπός ομορφιάς.
6. α. τ' αψηλά στους ήλιους και τα ρεμβοκίνητα: στις κορυφές, που κινούνται με τη ρέμβη της φαντασίας τους.
- Τα σεμνά με την κόκκινη αρρεβώνα: οι παπαρούνες το "αρρεβώνα" για λαϊκό χρώμα.
- χμαιροπίκιλτα: (επιτυχημένο σύνθετο) αποδίδει τη διάστικτη ποικιλία των χρωματισμών των λουλουδιών.
- β. Ποια γνωρίσματα των λουλουδιών προβάλλονται και πόσο η προσωποποίηση αισθητοποιεί το καθένα;
7. Παρατηρήστε τα χαρακτηριστικά των κοριτσιών. Πώς εκφράζονται οι αντιθέσεις τους, ο ναρκισσισμός τους, η στροφή τους στον κόσμο της φαντασίας και του ονείρου;
8. α. Άξιον εστί το χέρι ... Ξέρει: κάθε άνθρωπος κλείνει μέσα του έναν Κάιν. Κάθε γνώση είναι κι ένα πόθημα ψυχής.
- Ποιο το "νυν" και ποιο το "αιέν" του κόσμου: Ποιο το φθαρτό (θνητό) και ποιο το άφθαρτο (αθάνατο) στοιχείο του κόσμου, η παραίσθηση και του ύπνου η μιμική: η παραίσθηση ότι υπάρχει ο θάνατος.
- ο λόγος και η Τρόπις η αστρική: Ο Λόγος, ο Θεός και η αρχή των πάντων (τρόπις πλοίου = καρίνα, μεταφ. η βάση, η αρχή).
- Με το "περίβλημα" εννοεί τα έργα των ανθρώπων,
- των λαών το αμάλγαμα : η πανσπερμία των εθνών
- Αιώνιος ο κόσμος ο μικρός, που είναι μέγας. Μέσα στο κάθε τι που είναι "νυν" υπάρχει το "αιέν", που το ενώνει με το παν. Άρα ο κόσμος ο μικρός είναι ένας κόσμος μέγας! Άξιον εστί λοιπόν να τον δοξολογεί η ψυχή του ανθρώπου.
- β. Το δοξολόγημα του άφθαρτου κόσμου αναπέμπεται μέσα από αντιθέσεις σε κατ' αντιμέτωπία δίστιχα.
- Να διακρίνετε τα φθαρτά από τα άφθαρτα σε κάθε δίστιχο επισημαίνοντας την αντίθεσή τους.

Οι παρατηρήσεις και ερωτήσεις στηρίχτηκαν στο βιβλίο του Τ. Λιγνάδη

Από την απονομή του Βραβείου Νόμπελ, 1979.

Ο Ελύτης παραλαμβάνει από το βασιλιά της Σουηδίας Κάρολο Γουσταύο το Βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας.

Από την απονομή του Βραβείου Νόμπελ στον Ελύτη, στη Στοκχόλμη, το 1979. Τελευταίος δεξιά ο ποιητής και εκδότης Νίκος Καρύδης.

ΜΙΚΡΗ ΠΡΑΣΙΝΗ ΘΑΛΑΣΣΑ

Μικρή πράσινη θάλασσα δεκατριώ χρονώ
Που θα' θελα να σε υιοθετήσω
Να σε στείλω σχολείο στην Ιωνία
Να μάθεις μανταρίνι και άψινθο
Μικρή πράσινη θάλασσα δεκατριώ χρονώ
Στο πυργάκι του φάρου το καταμεσήμερο
Να γυρίσεις τον ήλιο και ν' ακούσεις
Πώς η μοίρα ξεγίνεται και πώς
Από λόφο σε λόφο συνεννοούνται
Ακόμα οι μακρινοί μας συγγενείς
Που κρατούν τον αέρα σαν αγάλματα
Μικρή πράσινη θάλασσα δεκατριώ χρονώ
Με τον άσπρο γιακά και την κορδέλα
Να μπεις απ' το παράθυρο στη Σμύρνη
Να μου αντιγράψεις τις αντιφεγγιές στην οροφή
Από τα Κυριελέησον και το Δόξα Σοι
Και με λίγο Βοριά λίγο Λεβάντε
Κύμα το κύμα να γυρίσεις πίσω
Μικρή πράσινη θάλασσα δεκατριώ χρονώ
Για να σε κοιμηθώ παράνομα
Και να βρίσκω βαθιά στην αγκαλιά σου
Κομμάτια πέτρες τα λόγια των Θεών
Κομμάτια πέτρες τ' αποσπάσματα του Ηρόκλειτου

Το φωτόδεντρο και η Δέκατη
Τέταρτη ομορφιά

ΤΟ ΦΩΤΟΔΕΝΤΡΟ

I

Ζούσε ακόμη μ' ένα λαχούρι σκοτεινό στους ώμους η μητέρα μου όταν πρώτη φορά μου πέρασε απ' το νου να βρω ένα τέλος μες στην ευτυχία

Με τραβούσε ο θάνατος όπως η λάμψη η δυνατή όπου δε βλέπεις τίποτε άλλο Και δεν ήθελα να ξέρω δεν ήθελα να μάθω τι τον έκανε η ψυχή τον κόσμο

Κάποτε ο γάτος που μου ανέβαινε στον ώμο στύλωνε πέρα τα χρυσά του μάτια κι ήταν τότε που ένιωθα μίαν αντιφεγγιά να μου' ρχεται απ' αντίκρυ σαν αγιάτρευτη όπως λένε νοσταλγία

Κι άλλες πάλι φορές που ακούγονταν από την κάτω σάλα το μάθημα του πιάνου με το μέτωπο στο τζάμι κοιτάζο μακριά πάνω απ' τους

σωρούς τα ξύλα μια ψιχάλα κάτασπρα πουλιά να σπάει στο μόλο και να γίνεται άχνη

Άγνωστο πώς συζούσε μέσα μου ο αδικημένος αλλά ίσως

Να μου' χε ακούσει σε μια μακρινή πρωτομαγιά ο αέρας το παράπονο επειδή να: μία δύο φορές το Τέλειο φάνηκε στα μάτια μου κι ύστερα πάλι τίποτε

Ίδια πουλί πριν του προλάβεις τη λαλιά που πάει το πήρε ο ήλιος μες στα κόκκινα και βασιλεύει.

II

Κατέβαιναν οι άλλοι όταν ανέβαινα κι άκουσα στ' άδεια δωμάτια το τακούμι μου Έτσι κάπως μες στην εκκλησιά όταν ο Θεός δεν είναι Ειρηνικά γίνονται και τα χειρίστα

Θα ερχόταν κάποιος Ίσως κι η αγάπη αλλά Στις δύο το μεσημέρι που έσκυβα στο παράθυρό μου να πετύχω κάτι θυμωμένο ή άτυχο ήταν μόνο το φωτόδεντρο

Εκεί στο πίσω μέρος της αυλής μες στις βρωμούσες και στα παλιοσιδέρα όμως Δίχως ποτέ κανείς να το ποτίσει αλλά Παίζοντας με το σάλιο μου να το ξαμύσω από ψηλά περνούσαμε τις μέρες ώσπου

Μονομιάς σπούσε η άνοιξη τους τοίχους μου' φευγε το περβάζι απ' τον αγκώνα κι έμεν μπρούμυτα μες στον αέρα να κοιτώ

Τι λογής είναι η αλήθεια όλο φύλλα στρογγυλά κι από το μέρος του ήλιου κασσιτερωμένα κόκκινα πέντε δέκα εκατοντάδες αρπαγμένα εφ' όρου ζωής απ' το άγνωστο

Ακριβώς όπως εμείς Και ας μαίνονταν οι συμφορές τριγύρω ας πεθαίναν οι άνθρωποι ας έφτανε από τα κατάβαθα του Αρνιού Ξανασταλμένος ο απόηχος του πολέμου τίποτε αυτό μια στιγμή σταματούσε να δοκιμαστεί αν θ'αντέξει

Τέλος επροχωρούσε αμείλικτο μέσα στο φως όπως ο Ιησούς Χριστός κι όλοι οι ερωτευμένοι.

ΤΟ ΜΟΝΟΓΡΑΜΜΑ

II

Πενθώ τον ήλιο και πενθώ τα χρόνια που έρχονται
Χωρίς εμάς και τραγουδώ τ' άλλα που πέρασαν
Εάν είναι αλήθεια

Μιλημένα τα σώματα και οι βάρκες που έκρουσαν γλυκά
Οι κιθάρες που αναβόσβησαν κάτω από τα νερά

Το "πίστεψέ με" και τα "μη"
Μια στον αέρα, μια στη μουσική

Τα δύο μικρά ζώα μας
Που γύρευαν ν' ανέβουνε κρυφά το ένα στο άλλο
Η γλάστρα με το δροσαχί στις ανοιχτές αυλόπορτες
Και τα κομμάτια οι θάλασσες που ερχόντουσαν μαζί
Πάνω απ' τις ξερολιθιές, πίσω απ' τους φράχτες
Την ανεμώννα που κόθισε στο χέρι σου
Κι έτρεμε τρεις φορές το μωβ τρεις μέρες πάνω από τους
καταρράχτες

Εάν αυτά είναι αλήθεια τραγουδώ
Το ξύλινο δοκάρι και το τετράγωνο φαντό
Στον τοίχο, τη Γοργόνα με τα ξέπλεκα μαλλιά
Τη γάτα που μας κοίταξε μέσα στα σκοτεινά

Παιδί με το λιβάνι και με τον κόκκινο σταυρό
Την ώρα που βραδιάζει στην βράχων το απλησίαστο
Πενθώ το ρούχο που άγγιξα και μου ήρθε ο κόσμος.

V

Για σένα έχω μιλήσει σε καιρούς παλιούς
Με σοφές παραμάνες και μ' αντάρτες απόμαχους
Από τι να' ναι που έχεις τη θλίψη του αγριμιού
Την ανιαύγεια στο πρόσωπο του νερού του τρεμάμενου
Και γιατί, λέει, να μέλλει κοντά σου να' ρθω
Που δε θέλω αγάπη αλλά θέλω τον άνεμο
Αλλά θέλω της ξέσκεπης όρθιας θάλασσας τον καλπασμό

Και για σένα κανείς δεν είχε ακούσει
Για σένα ούτε το δίκταμο ούτε το μανιτάρι
Στα μέρη τ' αψηλά της Κρήτης τίποτα
Για σένα μόνο δέχτηκε ο Θεός να μου οδηγή το χέρι

Πιο δω, πιο εκεί, προσεχτικά σ' όλο το γύρο
Του γυαλού του προσώπου, τους κόλπους, τα μαλλιά
Στο λόφο κυματίζοντας αριστερά

Το σώμα σου στη στάση του πεύκου του μοναχικού
Μάτια της περηφάνιας και του διάφανου
Βυθού, μέσα στο σπίτι με το ακρίνιο το παλιό
Τις κίτρινες ντοντέλες και το κυπαρισσόξυλο
Μόνος να περιμένω ιού θα πρωτοφανείς
Ψηλό στο δώμα ή πίσω στις πλάκες της αυλής
Με τ' άλογο του Αγίου και το αυγό της Ανάστασης

Σαν από μια τοιχογραφία καταστραμμένη
Μεγάλη όσο σε θέλησε η μικρή ζωή
Να χωράς στο κεράκι τη στεντόρεια λάμψη την ηφαιστειακή

Που κανείς να μην έχει δει και ακούσει
Τίποτα μες στις ερημιές τα ερειπωμένα σπίτια
Ούτε ο θαμμένος πρόγονος άκρη-άκρη στον αυλόγυρο
Για σένα, ούτε η γερόντισσα μ' όλα της τα βοτάνια

Για σένα μόνο εγώ, μπορεί, και η μουσική
Που διώχνω μέσα μου αλλ' αυτή γυρίζει δυνατότερη
Για σένα σαν καρφίτσα η μυρωδιά η πικρή
Που βρίσκει μες στο σώμα και που τρυπάει τη θύμηση
Και να το χώμα, να τα περιστέρια, να η αρχαία μας γη.

ΤΗΣ ΣΕΛΗΝΗΣ ΤΗΣ ΜΥΤΙΑΗΝΗΣ

παλαιά και νέα ωδή

Τόσο μου ομόρφυνες τη δυστυχία - που ξέρω:
Μόνο σε Σένα θα το πω παλιά θαλασσινή Σελήνη μου.

Ήτανε στο νησί μου κάποτες και που αν δε γελιέμαι
Πριν χιλιάδες χρόνους η Σαπφώ κρυφά
Σ' έφερε μες στον κήπο του παλιού σπιτιού μας
Κρούοντας βότσαλα μες στο νερό ν' ακούσω
Πως σε λένε Σελάνα και πως εσύ κρατείς
Επάνω μας και παίζεις τον καθρέφτη του ύπνου.

Πως ανάσκελα θυμάμαι βγαίνοντας ο Ιούλιος
Μέσ' από τις μαγνόλιες του Παραδείσου
Σ' έβλεπα να κατεβαίνεις και που έλαμπε η χαβούζα
Και μυγάκια πάνου από τα σαπισμένα φύλλα
Μυριάδες φωσφόριζες! Πώς μετέωρα όλα! Και βαθύς
Ο θόρυβος της ρόδας μες στη νύχτα...

Ή φορές που μου έφερνες την κουκουβάγια
Ως μέσα στη μοναχική μου κάμαρα
Σηκώνοντας σκιές από τα έπιπλα
Να με τρομάξεις. Όμως τι θα πει νεκρός δεν ήξερα

Τι θα πει Κοιρός τι Οπτασία
Τι το ασήμωμα της Παναγίας επάνω στα νερά
Τα μεγάλα ιερογλυφικά στην όψη σου
Η Αγάπη κι ο Θάνατος - να πω δεν ήξερα...

Κι ήμουν τόσο θλιμμένος! Μόνο που ήταν νύχτα

Μόνο που έσταζαν τα φύλλα μόνο που ανεξήγητα
Είχα μες στη Μητέρα κατεβεί
Της ηχώς το βάθος το άπατο
Και το μαύρο κομμάτι που αποσπούσε
Από μέσα μου κι έριχνε μες στο πηγάδι
Και το χύμα που έθρυβε κάτω απ' το πέλαμα μου
Σαν παγόι φουσκώνοντας το δεντρολίβανο
Μόνο που αδημονούσαν μόνο που πίεζαν το στήθος μου
Ένωθα ν' αναβλύζουν δάκρυα ....

Μακριά στα σπίτια με την ασημένια στέγη
Τ' άλλα παιδιά τ' ανέβαζε η φωνή
Τ' ανέβαζε η φωνή τους με τη φουσαρμόνικα
Μόνος εγώ στα σκαλοπάτια σα διωγμένος έκλαιγα
Και σε παρακαλούσα: πάρε με πάρε με στην αγκαλιά σου
Και παρηγόρησέ με που γεννήθηκα!

Όχι που ήμουν άτυχος - Θέλω να πω
Που τα χρόνια επάνω μου δεν έπιαναν σαν το νερό
Και τα λόγια μου μέσα στο φως πηδώντας
Όμοια ψάρια να φτάσουν λαχταρίζανε
Μες στον άλλο ουρανό - Μα που πια κανείς κανείς
Ν' αναγνώσει δε γνώριζε Παράδεισο

Παλιά Θαλασσινή Σελήνη μου μόνο σε Σένα θα το πω
Γιατί μου ομόρφυνες τη δυστυχία - και ξέρω:

Το παλιό μου σπίτι ακόμη κατοικώ
Και στα ίδια τριξίματα τρομάζω
Και τις νύχτες πάλι βγαίνοντας ο Ιούλιος
Τυλιγμένος τη μαύρη πρασινάδα σου παραμιλώ

Έφυγαν έφυγαν ένας αέρας οι άνθρωποι
Στους βαθείς κρυφούς κυπαρισσώνες
Έν' αργό ανατρίχιασμα η συρτή που η Νύχτα
Μες στα φύλλα τραβόει όλο σπιθίσματα

Όμως πού το "χάρμα"; Πού η "νέα ζωή";
Αλλά μάρτυς ήμουνα όταν στα τρίτα ύψη
Ένα-ένα ξυπνούσαν τα λιόφυτα του αέρος
Κι ο μισός έμμενα έξω απ' τον Καιρό
Την κοιλάδα που μόκρυψεν ο Θάνατος
Πάλι ν' αντικρύσω. Τον σαπφείρινο γύρω μου Ζωδιακό.

Έτσι μακριά στη γη. Ροές της θάλασσας
Και βασκανείες του καπνού των κήπων. Αλλά τι
Κόπος ο ποιητής με τ' αδειανά του χείλη

Ολοένα πίσω από τη θλίψη του: το Ανείπωτο.
Πάρε με πάρε με στην αγκαλιά σου
Και παρηγόρησέ με που γεννήθηκα.

Ότι τόσο ελαφρύ στα φρύγανα το πάτημα ήταν
Τόσο μπλάβα τα λουλουδία. Τόσο η στάλα των ματιών
Ωραία μετά που η ευτυχία χάθηκε
Μακριά μες στα θαλασσινά χαράματα
Το φιλί που εκράτησα όσο το αστέρι μου έσχιζε
Την πλαγιά του Αυγούστου τόσο καθαρό
Τόσο πικρή στη φούχτα μου η γαλήνη
Τόσο οι άνθρωποι μαύροι και μικροί
Με το πόδι εμπρός που ολοένα παν
Παν κατευθείαν για τον Κωκυτό και τον Πυριφλεγέθοντα!

Τα στεροθαλή

ΜΟΖΑΡΤ : ΡΟΜΑΝΣΕ

Από το κωμικό για πιάνο Αρ. Λο, κ. Ν. 466

Όμορφη Λυπητερή μου
Πιάνο μαυρινό άποχόλο
Το κεφάλι μου ακουμπάει στον θρόνο
Χειρά σου κάρτα με κυριώσιν

Γάργα κρατάει πάλι κάρτα πώ με πούρειν
Από κούρως κληροιά βέβαια διενάδω
Μιλώ εσύ άστίν να πρίχασε τό κρίσιν
Και ή ή και όαί έργο πιδόειν

Όσοι ό έρωτας ύπε κι ή όζα
Όσοι ή έρωτα ύπε δώ δέαν
Με τό ηρώτι κομώρως κομώρως
Χέ άκίω ήε μεγαλώ πω ήε πύ τολέω.

Χειρόγραφο Ελύτη

ΘΑΝΑΤΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

I

Έτσι καθώς εστέκονταν ορθός μπροστά στην Πύλη κι άπαρτος μες στη λύπη του

Μακριά του κόσμου που η ψυχή του γύρευε να λογαριάσει στο φάρδος Παραδείσου. Και σκληρός πιο κι απ' την πέτρα που δεν τον είχανε κοιτάξει τρυφερά ποτέ - κάποτε τα στραβά δόντια του άσπριζαν παράξενα

Κι όπως περνούσε με το βλέμμα του λίγο πιο πάνω απ' τους ανθρώπους κι έβγανε απ' όλους Έναν που του χαμογελούσε τον Αληθινόν που ο χάρος δεν τον έπιανε

Πρόσεχε να προφέρει καθαρά τη λέξη **θάλασσα** έτσι να γυαλίσουν μέσα της όλα τα δελφίνια. Κι η ερημιά πολλή που να χωρά ο Θεός κι η καθεμιά σταγόνα σταθερή στον ήλιο ν' ανεβαίνει

Νέος ακόμα είχε δει στους ώμους των μεγάλων τα χρυσά να λάμπουν και να φεύγουν. Και μια νύχτα θυμάται σ' ώρα μεγάλης τρικυμίας βόγκηξε ο λαιμός του πόντου τόσο που θολώθη μα δεν έστερξε να του σταθεί

Βαρύς ο κόσμος να τον ζήσεις όμως για λίγη περηφάνια το άξιζε.

II

Θε μου και τώρα τι Που' χε με χίλιους να παλέψει χώρια με τη μοναξιά του ποιος αυτός που' ξερε μ' ένα λόγο του να δώσει ολάκερης της γης να ξεδιψάσει τι

Που όλα του τα' χαν πάρει. Και τα πέδιλά του τα σταυροδετά και το τρικράνι του το μυτερό και το τειχιό που κουβαλούσε κάθε απομεσήμερο να κρατάει τα γκέμια ενάντια στον καιρό σα ζόρικο και πηδηχτό βαρκάκι

Και μια φούχτα λουίζα που την είχε τρίψει στα μάγουλα ενός κοριτσιού μεσάνυχτα να το φιλήσει (πώς κουρναλίζαν τα νερά του φεγγαριού στα πέτρινα τα σκαλοπάτια τρεις γκρεμούς πάνω απ' τη θάλασσα...)

Μεσημέρι από νύχτα. Και μήτ' ένας πλάι του Μονάχα οι λέξεις του οι πιστές που' σμίγαν όλα τους τα χρώματα ν' αφήσουν μες στο χέρι του μια λόγχη από άσπρο φως

Και αντίκρυ σ' όλο των τειχών το μάκρος μυρμηκιά οι χυμένες μες στον γύψο κεφαλές όσο έπαιρνε το μάτι του

"Μεσημέρι από νύχτα όλ' η ζωή μια λάμψη" φώναξε κι όρμησε μες
στο σωτό σύρνοντας πίσω του χρυσή γραμμή ατελεύτητη

Και αμέσως ένωσε ξεκινημένη από μακριά η στερνή χλωμάδα να τον
κυριεύσει

III

Τώρα καθώς του ήλιου η φτερωτή ολοένα γυρνούσε και πιο γρήγορα
οι ουλές βουτούσαν μέσα στον χειμώνα κι έβγαιναν πάλι κατακόκκινες
απ' τα γεράνια

Κι οι μικροί δροσεροί τρούλοι όμοια μέδουσες γαλάζιες έφταταν κάθε
φορά και πιο ψηλά στ' ασήμια που τα ψιλοδοούλευε ο αγέρας γι' άλλων
καιρών πιο μακρινών το εικόνισμα

Κόρες παρθένες φέγγοντας η αγκαλιά τους ένα θερινό ξημέρωμα
φρέσκα βαγιόφυλλα και της μυρσίνης της ξεριζωμένης των βυθών
σταλάζοντας ιώδιο, τα κλωνάρια.

Του' φερναν. Ενώ κάτω απ' τα πόδια του άκουγε στη μεγάλη καταβό-
θρα να καταποντίζονται πλώρες μαύρων καραβιών τ' αρχαίο και πα-
πινισμένα ξύλα όθε με στυλωμένο μάτι ορθές ακόμη Θεομήτορες
επιτιμούσανε

Αναποδογυρισμένα στις χωματερές αλάγατα σωρός τα χτίσματα μικρά
μεγάλα Θρουβαλιασμός και σκόνης άναμμα μες στον αέρα

Πάντοτε με μια λέξη μες στα δόντια του άσπαστη κειτόμενος

Αυτός
ο τελευταίος Έλληνας!

Τα Ετεροβαλή

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Ποιο διάχυτο αίσθημα κυριαρχεί στο ποίημα;
2. Να βρείτε τα κοινά στοιχεία του με τα ποιήματα "Μπολιβάρ" και
"Ο Βελισάριος" του Ν. Εγγονόπουλου.

ΠΑΤΜΟΣ

Είναι πριν τον γνωρίσεις που αλλοιώνει ο θάνατος'
από ζώντας με τις δαχτυλιές του επάνω μας
ημιάγριοι το μαλλί αναστατωμένο σκύβουμε
χειρονομώντας πάνω σ' ακατανόητες ύρπες. ΑΛΛ'
ο κόσμος φεύγει ...
'Αι άι δυό φορές τ' ωραίο δε γίνεται
δε γίνεται η αγάπη.

Κρίμας κρίμας κόσμε
σ' εξουσιάζουν μέλλοντες νεκροί
και κανείς κανείς δεν έλαχε
δεν έλαχε ν' ακούσει ακόμη
καν φωνήν αγγέλων καν υδάτων πολλών
καν εκείνο το "έρχου" που σε νύχτες απνίας μεγάλης ονει-
ρεύτηκα

Εκεί εκεί να πάω σ' ένα νησί πετραδερό
που ο ήλιος το λοξοπατάει σαν κάβουρας
κι όλος τρεμάμενος ο πόντος ακούει κι αποκρίνεται.

Πάνοπλη με δεκάξι αποσκευές με sleeping bags και χάρτες
πλαστικούς σάκκους κοντάμετρα και τηλεοπτικούς φακούς
κιβώτια με φιάλες μεταλλικό νερό
κίνησα - δεύτερη φορά - και τίποτα.

Κιόλας η ώρα εννιά στον μόλο της Μυκόνου
έσβηνα μες στα ούζα και στα εγγλέζικα

Θαμώνας ενός ουρανού ελαφρού όπου όλα
τα πράγματα βαραίνουν δυό φορές το βάρος τους
ενώ τεντώνεται από τ' άστρα ο λώρος
να κοπεί και χάνεσαι ....

Μαρία Νεφέλη

Ad libitum (4)

Έτσι συμβαίνει
να παραστρατίζω κάποτε
για το καλό σου
έτυχε κι έχανα το νήμα
της Αριάδνης, δεν εξετυλίχθηκε ποτέ ως το τέλος
ποιός να συνεχίσει
μέσα σ' επαναστάσεις και πολέμους μεγαλώσαμε όλοι
εξ ου στο μέτωπό μας
το σημάδι της σφαίρας που δεν έπεσε
ανά πάσα στιγμή εξακολουθεί να προκαλεί τον θάνατο
εννοείτε κείνο που εννοώ
κάτι συμβαίνει που δεν έσωσε ποτέ να το εντοπίσουμε
τις νύχτες τις γλυκιές όταν το γιασεμί σ' εξουθενώνει
κι από νερό τρεχούμενο
κάπου

κάποιο αξήγητο ανατρίχιασμα
δίνει ώθηση στα χόρτα
θα' λεγες ανεβαίνει από μια κινητή
κλίμακα κι ολοένα καταπάνω σου
μεγαλώνει να: η Θεά Φιτώ με το τεράστιο τούμπανο
κι οι ξυπόλητες δούλες με το μαλλί τους δάδα
μπουμ το πόδι αριστερά μπουμ το πόδι δεξιά

η φιλότης το νείκος
η φιλότης το νείκος

η παλιά ευρυθμία

σαρόντα τόσα μέτρα ψυλά πάνου απ'τη θάλασσα
το σπίτι με τα τρία τα τόξα
κι οι μεγάλοι όρθιοι φοίνικες με τ' άδεια τους ακρόκλωνα
σαλεύοντας στον ύπνο μου
τον άνεμο τον βόρειο

Τρία ποιήματα με σημαία ευκαιρίας

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΕΝΟΣ ΑΘΕΑΤΟΥ ΑΠΡΙΛΙΟΥ

Τρίτη, 7

ΒΡΗΚΑ ΜΙΑ ΜΙΚΡΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ όλο τρεχούμενα νερά και την κρέμασα στον τοίχο. Τα μανουάλια της είναι πήλινα και μοιάζουν με τα δάχτυλά μου όταν γράφω. Από το πώς αστράφτουν τα τζάμια καταλαβαίνω αν πέρασε άγγελος. Και συχνά κάθομαι τ' απογεύματα έξω στο πεζούλι και κρατιέμαι στις κακοκαιρίες όπως το γεράνι.

Σάββατο, 18

ΑΚΟΜΗ ΒΡΕΧΕΙ. Αιωνίως φαίνεται θα βρέχει. Κι αιωνίως θα κυκλοφορώ με μιν εμπρέλα ψάχνοντας για μια πολίχνη ροζ γεμάτη ωραία υπαίθρια ζαχαροπλαστέια.

ΚΥΡΙΑΚΗ (ΠΑΣΧΑ), 26

ΚΑΘΑΡΗ ΔΙΑΦΑΝΗ ΜΕΡΑ. Φαίνεται ο άνεμος που ακινητεί με τη μορφή βουνού κει κατό τα δυτικά. Κι η θάλασσα με τα φτερά διπλωμένα, πολύ χαμηλά, κάτω από το παράθυρο.

Σου' ρχεται να πετάξεις ψηλά κι από κει να μοιράσεις δωρεάν την ψυχή σου. Ύστερα να κατεβείς και, θαρραλέα, να καταλάβεις τη θέση στον τάφο που σου ανήκει.

ΠΕΜΠΤΗ, 7

ΑΠΟ ΤΟ ΠΟΛΥ να μην σκέπτομαι τίποτα και να μην συγκινούμαι από τίποτα, ξεθάρρεψε ο χρόνος και μ' απόλυσε καταμεσής του Κρητικού πελάγους.

Έγινα χιλιάδων ετών και ήδη χρησιμοποιώ τη Μινωική γραφή με τόση άνεση που ο κόσμος απορεί και πιστεύει στο θαύμα.

Το ευτύχημα είναι ότι δεν καταφέρνει να με διαβάσει.

ΚΑΙ ΜΕ ΦΩΣ ΚΑΙ ΜΕ ΘΑΝΑΤΟΝ

1

Έστρεψα καταπάνω μου τον θάνατο σαν υπερμέγεθες ηλιοτρόπιο
Φάνηκε ο κόλπος ο Αδραμυτηνός με τη σγουρή στρωσιά
του μαΐστρου

Ακινητοποιημένο ένα πουλί ανάμεσα ουρανού και γης και
τα βουνά

Ελαφρά βαλμένα το' να μέσο στο άλλο. Φάνηκε το παιδί
που ανάβει

Γράμματα και τρέχει να γυρίσει πίσω το άδικο στο στήθος
μου

Στο στήθος μου όπου φάνηκε η Ελλάδα η δεύτερη του
επάνω κόσμου.

Αυτά που λέω και γράφω για να μην καταλάβει άλλος
κανείς

Όπως ένα φυτό που αρκείται στο φαρμάκι του εωσότου ο
άνεμος

Του το γυρίσει σ' ευωδιά ναν τη σκορπίσει και στα τέσσερα
σημεία του κόσμου

Θα φανούν αργότερα τα οστά μου φωσφορίζοντας ένα γα-
λάζιο

Που το πάει αγκαλιά ο Αρχάγγελος και στάζει με τερά-
στιους

Διασκελισμούς διαβαίνοντας την Ελλάδα τη δεύτερη του
επάνω κόσμου.

16

Πού να τα πω νύχτα μες στον αέρα
Στα δέσπολα των άστρων στη μαυρίλα που μυρίζει
Θάλασσα πού να τα πω τα ελληνικά της πίκρας
Με δέντρα κεφαλαία πού να τα γράψω
Οι σοφοί να ξέρουν ν' αποκρυπτογραφήσουν

Ανάμεσ' από δεύτερο και τρίτο κύμα
Έναν τέτοιο διακαμό βαρύ από πέτρες που δε βούλιαξαν
Άγιε Σώζοντα, συ που εφορός φουρτούνες,
Ανέβασέ μου της θάλασσας το μάτι
Να κάνω μίλια μέσα του στην πράσινη διαφάνεια
Να φτάσω εκεί που σκάβουν τ' ουρανού οι μαστόροι
Και να ' βρω πάλι στη στιγμή πριν γεννηθώ
Τότες που ευώδιαζαν οι βιόλες άμα δε νογούσα
Πώς δε νογάει στην αστραπή του ο κεραυνός
Μόνο σε τεταρτοχτυπά - λάμψη όλος!

18

Και αφού σ' εξοντώσουν θα' ναι ακόμη ωραίος
Ο κόσμος εξαιτίας σου
η καρδιά σου - καρδιά
Πραγματική στη θέση εκείνης που μας πήρανε
Ακόμη θα χτυπά και μία ευγνωμοσύνη
Από τα δέντρα που άγγιξες θα μας σκεπάζει
Ω λυτή αστραπή και πώς σε ξαναδένουν
Που πια δεν' έχω αέρα δεν έχω ζώου συντροφιά
Ή Ξυλοκόπου καν ένα χαμένο αστροπελέκι.
Ακούω νερά να τρέχουν
ίσως να 'ναι από Θεού
(Κι εγώ να βλασφημώ) ή να' ναι από το στόμα
Κάποιου μοναχικού που σίμωσε της κορυφής τα Μυστικά
Κλειδιά
Και τ' άνοιξε
γι' αυτό απευθύνομαι σε Σένα
Βράδυ Μεγάλης Τρίτης με αντίκρυ μου το πέλαγος
Το ανεπανάληπτο - για να του πεις αντίο κι ευχαριστώ.

19

Τριποδίσματα ωραίων αλόγων θα με βοηθήσουν
Να πω την προσευχή μου πριν να κοιμηθώ
Στην ψάθα - όπως γεννήθηκα - με λίγες πιτσιλάδες
Ήλιου στο μέτωπο και την αρχαία καρδιά
Που ξέρει όλον τον Όμηρο γι' αυτό και αντέχει ακόμη.
Εξουθενωτικά χτυπώντας μες στη μούρη πέτρα
Των Ψαρών ένα φως λατρεία γεμάτο
Φέρνω στη φούχτα μου για σας μέλλουσες μαργαρίτες
Γραικιές που εβάλατε κουφέτο του Άδη

Θαρρετά λέω το λιγοστό χρυσάφι
Επάνω στους πυλώνες όπως γνωρίζουν τα πουλιά
Ν' αφήνουν μian ιδέα χαράς κι ύστερα να πεθαίνουν

Γεια σας κι η βρύση μου ανοιχτή στάλα τη στάλα
Ξανά γεμίζει τον γαλάζιο χρόνο

Που είναι αθώς και μετρημό δεν έχει.

21

Και το πιο σπουδαίο απ' όλα: θα πεθάνεις.
Ο Κεράτιος ο άλλος θα σου ανοίξει
Στόμα να περάσεις με το πρόσωπο άσπρο
Ενώ και η μουσική θα συνεχίζεται και στα δέντρα επάνω
Που ποτέ δε γύρισες να δεις η πάχνη θ' απολύει
Ένα-ένα τα έργα του. Ε τι!

σκέψου

Από τώρα εάν η αλήθεια βγάνει
Σταγόνες εάν ο Γαλαξίας πλατύνεται
Πραγματικά τότε βρεμένος φεγγοβόλος με το χέρι επάνω
Σε δάφνη ευγενή περισσότερο Έλλην φεύγεις
Κι από μένα που σου φύσηξα μες στο μουγάκι άνεμο πρώτο
Σου ετοίμασα μες στις αποσκευές ασβέστη και υδροχρώματα

Το εικόνημα μικρό με τους χρυσούς Ιούλιο και Αύγουστο
Ξέροντας εσύ πότε χαμένος όντας
Οδοιπόρος εγώ θα με φιλοξενήσεις
Απιθώντας πάνω στο τραπεζομόντιλο
Το ψωμί τις ελιές και τη συνείδηση
Μέρα πρώτη για μας στην πατρίδα τη δεύτερη του επάνω
κόσμου.

Ο μικρός Ναυτίλος

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Πού συναντάται το ποίημα με το "Άξιον Εστί"; Να βρείτε κοινά στοιχεία: εικόνες, φράσεις, θέματα.
2. Να αναγνωρίσετε τα στοιχεία ελληνικότητας στο ποίημα.

Πίνακας του Νίκου Εγγονόπουλου

Ο Οδυσσέας Ελύτης (αριστερά) με το Νίκο Γκάτσο.

ΝΙΚΟΣ ΓΚΑΤΣΟΣ

Γεννήθηκε το 1915. Σπούδασε φιλολογία. Εξέδωσε την ποιητική συλλογή "Άμοργός" το 1943 κι από τότε έστρεψε την ευαισθησία του στη μετάφραση ξένων θεατρικών έργων, κυρίως του Λόρκα, ή στο γράψιμο στίχων για συνθέτες λαϊκών τραγουδιών.

Στην "Άμοργό" του χρησιμοποιώντας το σύστημα της αυτόματης γραφής αποδεσμεύει ένα πλήθος από αναμνήσεις στίχων και εκφράσεων του δημοτικού τραγουδιού συνδυασμένες με άλλες εμπειρίες, έτσι που το έργο σε συνδυασμό και με τον έντονο και γνήσιο ρυθμό του αποκτά μια καινούρια δροσιά και παρθενικότητα.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Τ. Λιγνόδης, *Διπλή Επίσκεψη σε μια ηλικία και σ' έναν ποιητή, ένα βιβλίο για το Νίκο Γκάτσο*.

Γ. Θέμελης, *Η νεότερη ποίησή μας*, Φέξης 1963, σσ. 76-79.

Π. Σπανδωνίδα, *Η σύγχρονη ποιητική γενιά*, Δίφρος 1962.

ΑΜΟΡΓΟΣ (αποσπάσματα)

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

Τίτλος: ΑΠΟΣΤΟΛΗ

Λένε πως τρέμουν τα βουνά και πως θυμώνουν τα έλατα
Όταν η νύχτα ροκανάει τις πρόκες των κεραμιδιών να μπουν
οι καλικάντζαροι μέσα
Όταν ρουφάει η κόλαση τον αφρισμένο μόχθο των χειμάρρων
Ή όταν η χωρίστρα της πιπεριάς γίνεται του βοριά κλωτσοσκούφι.

Μόνο τα βόδια των Αχαιών μες στα παχιά λιβάδια της Θεσσαλίας
Βόσκουν ακμαία και δυνατά με τον αιώνιο ήλιο που τα κοιτάζει
Τρώνε χορτάρι πράσινο φύλλα της λεύκας σέλινα πίνουνε καθαρό νερό
μες στ' αυλάκια
Μυρίζουν τον ιδρώτα της γης κι ύστερα πέφτουνε βαριά κάτω απ' τον
ίσκιο της ιτιάς να κοιμηθούνε.

Πετάτε τους νεκρούς επί' ο Ηράκλειτος κι είδε τον ουρανό να χλωμιάζει
Κι είδε στη λάσπη δυο μικρά κυκλάμινα να φιλιούνται
Κι έπεσε να φιλήσει κι αυτός το πεθαμένο σώμα του μες στο φιλόξενο
χώμα

Όπως ο λύκος κατεβαίνει απ' τους δρυμούς να δει το ψόφιο σκυλί
και να κλάψει

Τι να μου κάμει η σταλαγματιά που λάμπει στο μέτωπό σου;
Το ξέρω πάνου στα χείλια σου έγραψε ο κεραυνός τ' όνομά του
Το ξέρω μέσα στα μάτια σου έχτισε ένας αητός τη φωλιά του
Μα εδώ στην όχθη την υγρή μόνο ένας δρόμος υπάρχει
Μόνο ένας δρόμος απατηλός και πρέπει να τον περάσεις

Πρέπει στο αίμα να βουτηχτείς πριν ο καιρός σε προφτάσει
Και να διαβείς αντίπερα να ξαναβρείς τους συντρόφους σου
Άνθη πουλιά ελάφια

Να βρεις μιαν άλλη θάλασσα μιαν άλλη απαλοσύνη
Να πιάσεις από τα λουριά του Αχιλλέα τ' άλογα
Αντί να κάθεις βουβή τον ποταμό να μαλώνεις
Τον ποταμό να λιθοβολείς όπως η μάννα του Κίτσου.
Γιατί κι εσύ θα' χεις χαθεί κι η ομορφιά σου θα' χει γεράσει.
Μέσα στους κλώνους μιας λυγαριάς βλέπω το παιδικό σου πουκάμισο
να στεγνώνει

Παρ' το σημαία της ζωής να σαβανώσεις το θάνατο
Κι ας μη λυγίσει η καρδιά σου
Κι ας μην κυλήσει το δάκρυ σου πάνου στην αδυσώπητη τούτη γη
Όπως εκύλησε μια φορά στην παγωμένη ερημιά το δάκρυ του
πιγκουίνου

Δεν ωφελεί το παράπονο
Ίδια παντού θα' ναι η ζωή με το σουραύλι των φιδιών στη χώρα
των φαντασμάτων
Με το τραγούδι των ληστών στα δάση των αρωμάτων
Με το μαχαίρι ενός καημού στα μάγουλα της ελπίδας
Με το μαράζι μιας άνοιξης στα φυλλοκάρδια του γκιώνη
Φτάνει ένα αλέτρι να βρεθεί κι ένα δρεπάνι κοφτερό σ' ένα χαρούμενο
χέρι
Φτάνει ν' ανθίσει μόνο
Λίγο σιτάρι για τις γιορτές λίγο κρασί για τη θύμηση λίγο νερό
για τη σκόνη....

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

Τίτλος: ΝΕΚΥΙΑ

Στου πικραμένου την αυλή ήλιος δεν ανατέλλει
Μόνο σκουλήκια βγαίνουνε να κοροϊδέψουν τ' άστρα
Μόνο φυτρώνουν άλογα στις μυρμηγκοφωλιές
Και νυχτερίδες τρων πουλιά και κατουράνε σπέρμα.

Στου πικραμένου την αυλή δε βασιλεύει η νύχτα
Μόνο ξερνάν αι φυλλωσιές ένα ποτάμι δάκρυα
Όταν περνάει ο διάβολος να καβαλήσει τα σκυλιά
Και τα κοράκια κολυμπάν σ' ένα πηγάδι μ' αίμα.

Στου πικραμένου την αυλή το μάτι έχει στερέψει
Έχει παγώσει το μυαλό κι έχει η καρδιά πετρώσει
Κρέμονται σάρκες βτραχιών στα δόντια της αράχνης
Σκούζουν ακρίδες νηστικές σε βρυκολάκων πόδια.

Στου πικραμένου την αυλή βγαίνει χορτάρι μαύρο
Μόνο ένα βράδυ του Μαγιού πέρασε ένας αγέρας
Ένα περπάτημα ελαφρύ σα σκίρτημα του κάμπου
Ένα φιλί της θάλασσας της αφροστολισμένης.

Κι αν θα διψάσεις για νερό θα στίψουμε ένα σύννεφο
Κι αν θα πεινάσεις για ψωμί θα σφάξουμε ένα αηδόνι
Μόνο καρτέρει μιά στιγμή ν' ανοίξει ο πικροπήγανος
Ν' αστράψει ο μαύρος ουρανός να λουλουδίσει ο φλόμος.

Μα ήταν αγέρας κι έφυγε κορυδαλλός κι εκάθη
Ήταν του Μάη το πρόσωπο του φεγγαριού η ασπράδα
Ένα περπάτημα ελαφρύ σα σκίρτημα του κάμπου
Ένα φιλί της θάλασσας της αφροστολισμένης.

ΕΚΤΟ ΜΕΡΟΣ

Τίτλος: ΕΡΩΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

(.....) Πόσο πολύ σε αγάπησα εγώ μονάχα το ξέρω
Εγώ που κάποτε σ' άγγιξα με τα μάτια της πούλιας
Και με τη χαίτη του φεγγαριού σ' αγκάλιασα και χορέψαμε μες
στους καλοκαιριάτικους κάμπους
Πάνου στη θερισμένη καλαμιά και φάγαμε μαζί το κομμένο τριφύλλι
Μαύρη μεγάλη θάλασσα με τόσα βότσαλα τριγύρω στο λαιμό τόσα
χρωματιστά πετράδια στα μαλλιά σου.

Ένα καράβι μπαίνει στο γιαλό ένα μαγγανοπήγαδο σκουριασμένο
βογγάει
Μια τούφα γαλανός καπνός μες στο τριανταφυλλί του ορίζοντα
Ίδιος με τη φτερούγα του γερανού που σπαράζει
Στρατιές χελιδονιών περιμένουν να πουν στους αντρωμένους το
καλωσόρισμα
Μπράτσα σηκώνονται γυμνά με χαραγμένες άγκυρες στη μασχάλη
Μπερδεύονται κραυγές παιδιών με το κελάδημα του πουνέντε
Μέλισσες μπαينوβγαίνουν μες στα ρουθούνια των αγελάδων
Μαντήλια καλαματιανά κυματίζουν
Και μια καμπάνα μακρινή βάφει τον ουρανό με λουλάκι
Σαν τη φωνή κάποιου σήμαντρου που ταξιδεύει μέσα στ' αστέρια
Τόσους αιώνες φευγάτο
Από των Γόθων την ψυχή κι από τους τρούλλους της Βαλτιμόρης
Κι απ' τη χαμένη Αγία-Σοφιά το μέγα μοναστήρι
Μα πάνου στ' αψηλά βουνά ποιοι να' ναι αυτοί που κοιτάνε
Με την ακύμαντη ματιά και το γαλήνιο πρόσωπο;
Ποιας πυρκαγιάς να' ναι αντίλαλος αυτός ο κουρνιαχτός στον αγέρα;
Μήνα ο Καλύβας πολεμάει μήνα ο Λεβεντογιάννης;
Μήπως αμάχη επίασαν οι Γερμανοί με τους Μανιάτες;
Ουδ' ο Καλύβας πολεμάει κι ουδ' ο Λεβεντογιάννης
Ούτε κι αμάχη επίασαν οι Γερμανοί με τους Μανιάτες
Πύργοι φυλάνε σιωπηλοί μια στοιχειωμένη πριγκίπισσα
Κορφές κυπαρισσιών συντροφεύουνε μια πεθαμένη ανεμώνη
Τσοπαναρέοι ατάραχοι μ' ένα καλάμι φλαμουριάς λένε το πρωινό τους
τραγούδι
Ένας ανόητος κυνηγός ρίχνει μια ντουφεκιά στα τρυγόνια
Κι ένας παλιός ανεμόμυλος λησμονημένος απ' όλους
Με μια βελόνα δελφινιού ράβει τα σάπια του πανιά μοναχός του
Και κατεβαίνει απ' τις πλαγιές με τον καράγισλη πρίμα
Όπως κατέβαινε ο Άδωνις στα μονοπάτια του Χελμού να πει μια
καλησπέρα της Γκόλφως.

*Χρόνια και χρόνια πάλεψα με το μελάνι και το σφυρί βασανισμένη
καρδιά μου*

Με το χρυσάφι και τη φωτιά για να σου κάμω ένα κέντημα

Ένα ζουμπούλι πορτοκαλιάς

Μιαν ανθισμένη κυδιωνιά να σε παρηγορήσω

Εγώ που κάποτε σ' άγγιξα με τα μάτια της πούλιας

*Και με τη χαίτη του φεγγαριού σ' αγκάλιασα και χορέψαμε μες στους
καλοκαιριάτικους κάμπους*

Πάνω στη θερισμένη καλαμιά και φάγαμε μαζί το κομμένο τριφύλλι

*Μαύρη μεγάλη μοναξιά με τόσα βότσαλα τριγύρω στο λαιμό
τόσα χρωματιστά πετράδια στα μαλλιά σου.*

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Ο τίτλος είναι αιγαιοπελαγίτικος. Δηλώνει μεταφορικά την ιθαγένεια ενός τοπίου, το οποίο κινηματογραφεί σε μια εκδοχή ονείρου ή πλανητική ματιά του Ποιητή. Είναι ευνόητο φαντάζομαι ότι δεν πρέπει να ζητούμε γεωγραφία στην Αμοργό. (Η λ. από το ρ. αμέργω' σημαίνει εκείνο που στραγγίζει, που συνθλίβει, που αποστάζει.) Στο ποίημα αυτό η θάλασσα, τα δέντρα, τα βουνά, ο ουρανός, δεν είναι αντίτυπα γεωγραφικά ενός χώρου' είναι στραγγιγμένα, αποσταγμένα τοπία ψυχής. Και η Αμοργός δεν είναι νησί. Είναι μια κατάσταση του πνεύματος.
2. Να δείτε μέσα στα αποσπάσματα της Αμοργού
  - α. την ιστορική μνήμη-ελληνικό μύθο
  - β. το στοιχείο του ηρωισμού
  - γ. τον υπερρεαλιστικό τρόπο γραφής
3. Σχολιάστε την άποψη:

"Ο Νίκος Γκάτσος με την Αμοργό του αφήνει κάποτε να περνά το ρίγος μιας ψυχής που διατρέχει τους στίχους του όπου στίλβει η αίγλη ενός κάλλους άγνωστης πηγής, ενός χώρου αιθέριας σιωπής, όπου άνθρωποι μετεωρίζονται και πουλιά προσγειώνονται, καταλύοντας το χώρο και το χρόνο" (Π. Σπανδωνίδης).
4. Ο Γκάτσος στην Αμοργό προβάλλει την ελληνική ύπαιθρο, ιδιαίτερα στην αγροτική της όψη. Με ποιες λέξεις ή εικόνες το πετυχαίνει;
5. "Ο Γκάτσος πέτυχε κάτι ανάλογο που είχε πετύχει ο Λόρκα στην Ισπανία προγενέστερα: Να συζεύξει το μοντέρνο, εικονοπλαστικό, παράλογο και αφηρημένο, με το παραδοσιακό, το λαϊκό και το ανώνυμο" (Τ. Λιγνάδης). Σχολιάστε την πιο πάνω άποψη στηριζόμενοι στο δεύτερο και στο έκτο μέρος της Αμοργού.

6. Η Νέκυια (τρίτο μέρος) είναι ένα μοιρολόι που το συνθέτουν έξι τετράστιχες στροφές. Ποιες ομοιότητες παρουσιάζει με τα αντίστοιχα δημοτικά τραγούδια ως προς τη μορφή και ως προς το περιεχόμενο;
7. Στη Νέκυια έχουμε μια ανατριχιαστική περιγραφή ενός εφιάλτη, υπάρχουν όμως στοιχεία που ανακουφίζουν και λυτρώνουν, έστω και προσωρινά. Να τα εντοπίσετε και να σχολιάσετε το ρόλο του καθενός στην υπέρβαση της επικρατούσας ατμόσφαιρας.

Πίνακας του Νίκου Εγγονόπουλου

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΑΡΑΝΤΑΡΗΣ

Γεννήθηκε στον Πειραιά το 1908 και πέθανε από τις κακουχίες του Αλβανικού μετώπου το 1941. Έζησε τα παιδικά και εφηβικά του χρόνια στην Ιταλία. Από το 1932 εγκαθίσταται στην Αθήνα, όπου επιχειρεί ανανεωτικό έργο ανάλογο με εκείνο του μοντέρνου Ιταλού ποιητή Γκιουζέππε Ουγκαρέτι.

"Ο Σαραντάρης, μια περίπτωση που θυμίζει συγκινητικά το Σολωμό, είναι ένας υπερβατικός, ένας ποιητής γνήσια στραμμένος προς τη μεταφυσική. Την αλήθεια, δεν τη γυρεύει, την "αισθάνεται", κι αυτό είναι που δίνει την ειδική πνευματική γεύση στην τόσο ευαίσθητη ποίησή του". (Αντρ. Καραντώνη, *Εισαγωγή στη Νεότερη Ποίηση*).

Κατά το Μ.Γ. Μερακλή "ο Σαραντάρης είναι η πνευματικότερη μορφή ανάμεσα στους νεοέλληνες ποιητές και ο πρωτοπόρος μιας ιδεαλιστικής ποίησης, που μετά τον πόλεμο σημείωσε άνθιση στην Ελλάδα. Ο ιδεαλισμός του είναι γνήσια ελληνικός: γύρευε τη λύτρωσή του μέσα στους ανθρώπους, μαζί με τη λύτρωση των άλλων είναι ένας ιδεαλισμός ανθρωπιστικός και κοινωνικός".

ΕΡΓΑ:

Ποητικά: Οι αγάπες του χρόνου, 1939, Τα ουράνια, 1934, Αστέρια, 1935, Γράμματα σε μια γυναίκα, 1936 (μικρές πρόζες), Στους φίλους μιας άλλης χαράς, 1940. Ποήματα (συνολική έκδ.), επιμέλεια Γ. Μαρινάκη, Εστία, Αθήνα 1961.

Δοκίμια: Συμβολή σε μια φιλοσοφία της ύπαρξης, 1937, Η παρουσία του ανθρώπου, 1937, Δοκίμιο Λογικής σαν θεωρία του απόλυτου και του μη απόλυτου, 1939.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Μ.Γ. Μερakλή, *Η σύγχρονη ελληνική λογοτεχνία*

Μ.Γ. Μερakλή, *Γιώργος Σαραντάρης*, "Ν. Πορεία" τ. 8 1962 σ. 306

Αντρ. Καραντώνη, *εισαγωγή στη Νεότερη Ποίηση*

Mario Vittì, *Η γενιά του τριάντα.*

ΑΛΛΟΤΕ Η ΘΑΛΑΣΣΑ

Άλλοτε η θάλασσα μας είχε σηκώσει στα φτερά της
Μαζί της κατεβαίναμε στον ύπνο
Μαζί της ψαρεύαμε τα πουλιά στον αγέρα
Τις ημέρες κολυμπούσαμε μέσα στις φωνές και τα χρώματα
Τα βράδια ξαπλώναμε κάτω απ' τα δέντρα και τα σύννεφα
Τις νύχτες ξυπνούσαμε για να τραγουδήσουμε
Ήταν τότε ο καιρός τρικυμία χαλασμός κόσμου
και μονάχα ύστερα ησυχία
Αλλά εμείς πηγαίναμε χωρίς να μας εμποδίζει κανείς
Να σκορπάμε και να παίρνουμε χαρά
Από τους βράχους ως τα βουνά μας οδηγούσε ο Γαλαξίας
Κι όταν έλειπε η θάλασσα ήταν μαζί μας ο Θεός.

Στους φίλους μιας άλλης χαράς

ΘΕΟΣ

Ποίηση. Ο κόσμος είναι θάλασσα. Ο νους μου
αόρατος υποφέρει
Ο νους μου εγώ θέλει λάβει σώμα
ομοούσιο
άνθος στην επιφάνεια της όρασης
φλοίσβος επί της ροής
Ο ήλιος τραγούδι αλαφρώνει τη θάλασσα
τα κύματά της πλάθει καθαρά
Εγώ παντού αισθάνομαι
Βλέπω τη θάλασσα
τον ήλιο
το τίποτα ίσως άνθρωπο ονειρεύομαι

Οι αγάπες του χρόνου

ΑΚΟΜΑ ΔΕΝ ΜΠΟΡΕΣΑ ΝΑ ΧΥΣΩ ΕΝΑ ΔΑΚΡΥ

Ακόμα δεν μπόρεσα να χύσω ένα δάκρυ
Πάνω στην καταστροφή
Δεν κοίταξα ακόμα καλά τους πεθαμένους
Δεν πρόφθασα να δω πως λείπουνε
Από τη συντροφιά μου
Πως έχασαν τον αγέρα που εγώ αναπνέω
Και πως η μουσική των λουλουδιών
Ο βόμβος των ονομάτων που έχουνε τα πράματα
Δεν έρχεται στ' αυτιά τους
Ακόμα δε χλιμίντρησαν τ' άλογα
Που θα με φέρουν πλάι τους
Να τους μιλήσω
Να κλάψω μαζί τους
Κι ύστερα να τους σηκώσω όρθιους
Όλοι να σηκωθούμε σαν ένας άνθρωπος
Σαν τίποτα να μην είχε γίνει
Σαν η μάχη να μην είχε περάσει πάνω από τα κεφάλια μας.

Περ. "Νεοελληνικά Γράμματα", Β.3.1941

ΟΤΑΝ ΔΕ Μ' ΑΓΑΠΑΝΕ

Όταν δε μ' αγαπάνε οι άνθρωποι κάποτε απελπίζομαι
Κάποτε τους αγαπώ κι ας μη με αγαπάνε
Έτσι δε μου χρειάζονται δέντρα για να πλαγιόσω
Δε μου χρειάζονται φύλλα χόρτα ή λουλούδια
Φτάνει να βλέπω στον άνθρωπο τον εαυτό μου
Να υιώθω γαλάζιο τον εαυτό μου κι ας μην τον βλέπω.

ΠΑΛΙ Ο ΟΥΡΑΝΟΣ ΑΝΟΙΓΕΙ ΕΔΩ ΣΤΗΝ ΠΥΛΗ

Πάλι ο ουρανός ανοίγει εδώ στην πύλη
Πάλι σηκώνει τη σημαία
Εμείς μπαίνουμε χωρίς φόβο
Τα μάτια τα πουλιά μαζί μας μπαίνουν
Αστράφτει η πολιτεία αστράφτει ο νους μας
Η φαντασία τους κήπους πλημμυράει
Είναι παιδιά που στέκονται στις βρύσες
Κορυδαλλοί στους όρθρους ακουμπάνε
Στις λεμονιές άγγελοι χορτάτοι
Είναι αηδόνια που παντού ξυπνάνε
Φλογέρες παίζουν έντομα βουίζουν

*Είναι τραγούδια η στάχτη των νεκρών
και οι νεκροί κάπου αναγεννιούνται πάλι
Ολούθε μας μαζεύει ο Θεός
Έχουμε χέρια καθαρά και πόμπε.*

12.1.1940

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Να αναγνωρίσετε στα πιο πάνω ποιήματα του Γ. Σαραντάρη
  - (α) τη βαθιά εσωτερικότητα
  - (β) τη λειτουργία της εικόνας.

ΝΙΚΟΣ ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ

Γεννήθηκε στο Χαρμπίν της Μαντζουρίας το 1910 και πέθανε το 1975. Ασυρματιστής σε πλοία, αποτύπωσε στην ποίησή του τα εξωτικά του ταξίδια και τη ζωή των ναυτικών στα καράβια, στις θάλασσες και στα λιμάνια.

ΕΡΓΑ:

Μαραμπού, 1933

Πούσι, 1947

Τραβέρσο, 1975

Βάρδια (πεζό), 1954

Ο ΠΙΛΟΤΟΣ ΝΑΓΚΕΛ

Στον ποιητή Ν. Ράντο

*Ο Νάγκελ Χάρμπορ, Νοργηγός πιλότος στο Κολόμπο
άμα έδινε κανονική πορεία στα καράβια
που φεύγαν για τους άγνωστους και μακρινούς λιμένες,
κατέβαινε στη βάρκα του βαρύς, συλλογισμένος*

με τα χοντρά τα χέρια του στο στήθος σταυρωμένα,
καπνίζοντας ένα παλιό χωμάτινο τσιμπούκι,
και σε μια γλώσσα βαρεινή σιγά μονολογώντας
έφευγε μόλις χάνονταν ολότελα τα πλοία.

Ο Νάγκελ Χάρμπορ, πλοίαρχος σε φορτηγά καράβια,
αφού τον κόσμο γύρισεν ολόκληρο, μια μέρα
κουράστηκε κι απόμεινε πιλότος στο Κολόμπο.
Μα πάντα συλλογίζονταν τη μακρινή του χώρα
και τα νησιά που' ναι γεμάτα θρύλους, τα Λοφούτεν.
Όμως μια μέρα επέθανε στην πιλοτίνα μέσα
ξάφνου σαν ξεπροβόδισεν το *Steamer Tank "Fjord Folden"*,
όπου έφευγε καπνίζοντας για τα νησιά Λοφούτεν...

Μαραμπού

MAL DU DEPART

Στην αδελφή μου Ζένια

Θα μείνω πάντα ιδανικός κι ανάξιος εραστής
των μακρυσμένων ταξιδιών και των γαλάζιων πόντων,
και θα πεθάνω μια βραδιά, σαν όλες τις βραδιές
χωρίς να σχίσω τη θολή γραμμή των οριζόντων.

Για το Μαδράς, τη Σιγκαπούρ, τ' Αλγέρι και το Σφαξ
θ' αναχωρούν σαν πάντοτε περήφανα τα πλοία,
κι εγώ, σκυφτός σ' ένα γραφείο με χάρτες ναυτικούς,
θα κάνω σθροίσεις σε χοντρά λογιστικά βιβλία.

Θα πάψω πια για μακρινά ταξίδια να μιλώ
οι φίλοι θα νομίζουνε πως τα 'χω πια ξεχάσει,
κι η μάνα μου, χαρούμενη, θα λέει σ' όποιον ρωτά:
"Ήταν μια λόξα νεανική, μα τώρα έχει περάσει...."

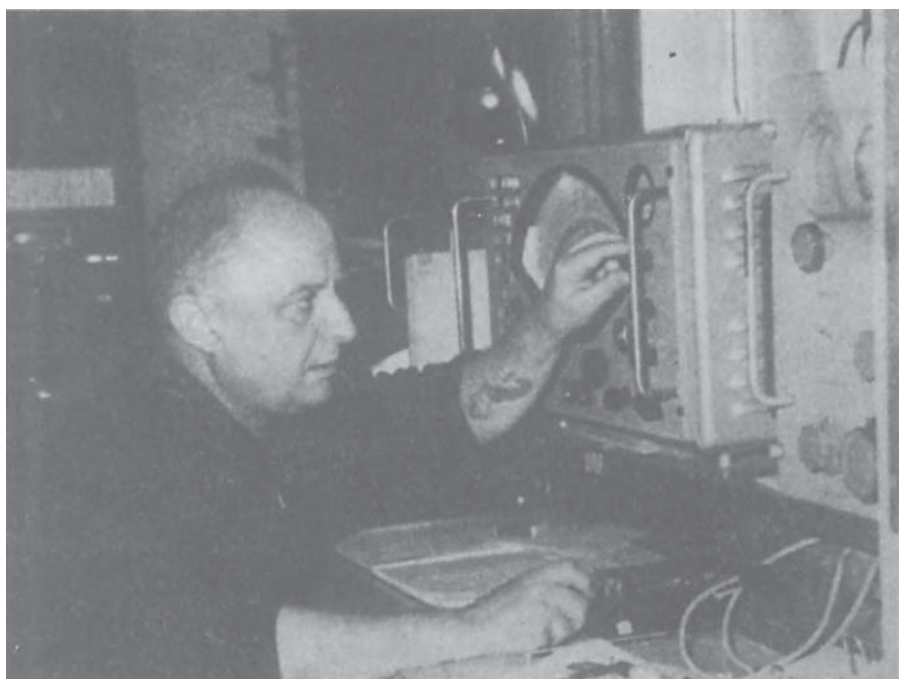
Μα ο εαυτός μου μια βραδιάν εμπρός μου θα υψωθεί
και λόγο, ως ένας δικαστής στυγνός, θα μου ζητήσει,
κι αυτό το ανάξιο χέρι μου που τρέμει θα οπλιστεί
θα σημαδέψει, κι άφοβα το φταιχτή θα χτυπήσει.

Κι εγώ, που τόσο επόθησα μια μέρα να ταψώ
σε κάποια θάλασσα βαθιά στις μακρινές Ινδίες,
θα 'χω ένα θάνατο κοινό και θλιβερό πολύ
και μια κηδεία σαν των πολλών ανθρώπων τις κηδείες.

Μαραμπού

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Να αναγνωρίσετε στα πιο πάνω ποιήματα:
  - (α) το στοιχείο της μεταίωσης
  - (β) την εμμονή και την αποτυχία
  - (γ) την περιπλάνηση

Ο Νίκος Καββαδίας (ασυρματιστής σε πλοίο).

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ

Γεννήθηκε στις Κροκεές της Σπάρτης το 1912 όπου και τέλειωσε το Δημοτικό και το Σχολαρχείο. Φοίτησε στο Γυμνάσιο του Γύθειου. Τύπωσε τα πρώτα του ποιήματα στην Αθήνα το 1929 με τον τίτλο "Κάτω από σκιές και φώτα". Πέθανε το 1991.

Τιμήθηκε με δύο κρατικά βραβεία το 1940 και 1956.

Την ποίηση του Βρεττάκου διαπερνά ο ανθρώπινος τόνος, η αγάπη και ένας λεπτός ευαίσθητος λυρισμός, δοσμένος με μια απλότητα και μια εκφραστική λιτότητα. Ο Νικηφόρος Βρεττάκος αναδεικνύεται ως ένας ποιητής της αγάπης για τον άνθρωπο, για όλα τα πλάσματα του Θεού και για τον κόσμο. "Μια εξαγνιστική διάθεση κι ένας βαθύτατος ανθρωπισμός διαποτίζουν τις εικόνες του, που έχουν παρθενικό χρώμα και μουσική υποβολή και μεταγγίζουν τις κυμάνσεις της τυραννισμένης ψυχικής του ευπάθειας" (Μιχ. Περάνθης).

ΕΡΓΟ:

α) Ποίηση:

Συλλογές: 1. Κάτω από σκιές και φώτα, 1929, 2. Κατεβαίνοντας στη σιγή των αιώνων, 1933, 3. Οι γκριμάτσες του ανθρώπου, 1935, 4. Ο πόλεμος, 1936, 5. Η επιστολή του κύκνου, 1937, 6. Το ταξίδι του Αρχάγγελου, 1938, 7. Μαργαρίτα, 1939, 8. Το μεσουράνημα της φωτιάς, 1940, 9. Ηρωική Συμφωνία, 1944, 10. 33 μέρες, 1945, 11.

Η Παραμυθένια Πολιτεία, 1947, 12. Το βιβλίο της Μαργαρίτας 1949, 13. Ο Ταύγετος και η σιωπή του, 1949, 14. Τα θολά ποτάμια, 1950, 15. Πλούμισσα, 1950, 16. Έξοδος με το άλογο, 1952, 17. Στον Ρόμπερτ Οπενχάιμερ, 1954, 18. Τα ποιήματα 1929-51, Εκλογή, 1959, 19. Ο χρόνος και το ποτάμι, 1957, 20. Η μητέρα μου στην Εκκλησία, 1957, 21. Βασιλική Δρυς, 1959, 22. Το βάθος του κόσμου, 1961, 23. Αυτοβιογραφία, 1961, 24. Εκλογή, 1964, 25. Οδοιπορία, τόμος Α-Γ', 1929-1970, Εκλογή, 1972, 26. Η Διαμαρτυρία, 1973, 27. Η Ωδή στον Ήλιο, 1973, 28. Το ποτάμι Μπυές και τα εφτά ελεγεία, 1975, 29. Απογευματινό ηλιοτρόπιο, 1976.

β) Πεζογραφία

1. Το Γυμνό παιδί, 1939, 2. Το αγρίμι, 1945, 3. Δυο άνθρωποι μιλούν για την ειρήνη του κόσμου, 1949, 4. Μπροστά στο ίδιο ποτάμι, 1972.

γ) Μελέτες:

Νίκος Καζαντζάκης, Η αγωνία και το έργο του, 1959

ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Στέλιου Γεράνη, *Η ποίηση του Νικηφόρου Βρεττάκου*, Πειραιάς, 1962.

Α. Καραντώνη, *Νικηφόρος Βρεττάκος*, Κριτικά Φύλλα τευχ. 28-29, Οκτ. Νοεμ. 1975.

Τίμου Μαλάνου, *Δειγμασιολόγιο*, Φέξης, 1962.

Μ.Γ. Μερακλή, *Η σύγχρονη λογοτεχνία 1. Ποίηση*, Εκδ. Κων/δη, ΧΧ, σσ. 25-26.

ΕΠΕΣΕ ΞΑΦΝΩ Η ΠΟΡΤΑ ΜΟΥ

*Έπεσε ξάφνω η πόρτα μου
και φάνη ο μέγας κόσμος'
μέσα στο λίκνο της χαράς
έχασα τη φωνή μου.*

*Τρέκλιζα ενώ χαρεύανε
γύρω μου οι μαργαρίτες
και για να πάω στην εκκλησιά
κρατιόμουν απ' τα στάχυα.*

*Και στην ποδιά της Παναγιάς
έγειρα το κεφάλι μου
που έξω απ' την πόρτα μάζευε
για τα μαλλιά της ρόδα.*

Μαργαρίτα-Εικόνες απ' το ηλιαβασιλέμα, 1939

ΔΙΧΩΣ ΕΣΕ ΔΕ ΘΑ' ΒΡΙΣΚΑΝ

*Δίχως εσέ δε θα' βρισκαν
νερό τα περισσότερια*

*Δίχως εσέ δε θ' άναβε
το φως ο Θεός στις βρύσες του*

Μηλιά σπέρνει στον άνεμο
τ' άνθη της' στην ποδιά σου
φέρνεις νερό απ' τον ουρανό
φώτα σταχυών κι απάνω σου

φεγγάρι από σπουργίτες.

Μαργαρίτα - Εικόνες απ' το ηλιοβασίλεμα, 1939

ΠΡΟΣΚΛΗΤΗΡΙΟ

Στον Παύλο Μαυρομιχάλη

...Κοιτάχτε αυτή τη θάλασσα, που δίχως
αχτή λαμποκοπά' κι αυτού του δέντρου
το λύγισμα, με πόση εμπιστοσύνη
που κρέμεται στον άνεμο! Κοιτάχτε
τη ράμφη των πουλιών που ακινητούνε
το μεσημέρι, στους σχισμένους βράχους....

Ασύγκριτη είναι η μέρα που απ' το βάθος
με κυκλικές ψηλώνει παρελάσεις
κι απέραντος ο κόσμος! ...Σηκωθείτε!
Η Θάλασσα ανεβαίνει στην αυλή μας
κι οι ορίζοντες χτυπούν τις πόρτες μας!

Πάνω απ' το δροσερό κι ήσυχο κύμα
ξαναγυρίζει η άνοιξη! Τ' αγέρι
πηδά απ' της χαραυγής τη ρόδινη άχνα
σ' όλη τη γη! Τα μέτωπα αναπνέουν
κι ανθίζουν τα χαμόγελα που πλέκουν
το μέλλον της ζωής!... Αγαπηθείτε!...

Γιατί, αδελφοί, να κάνουμε τις νύχτες
στοχαστικές, τις μέρες να βαραίνουν
απ' τη μελαγχολία τους, τραβηγμένες
ατων θαλασσών τις άκρες; Τι στοιχίζει
στ' αηδόνι το τραγούδι κι η ευγένεια
στην πρωινή βροχή; Αγαπηθείτε...

Ας κλείσουμε κι εμείς τον προορισμό μας
καθώς αυτός ο ήλιος εκεί πάνω.
Ας φεύγουμε ανεβαίνοντας και, τέλος,
ας κάμψουμε τα σύνορα του κόσμου,
καθώς εκείνος, μ' αναμμένα ρόδα!

Μαργαρίτα-Εικόνες απ' το ηλιοβασίλεμα, 1939

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Στη συλλογή "Μαργαρίτα - Εικόνες απ' το ηλιοβασίλεμα" ο ποιητής ξεφεύγει από το αίσθημα της στέρησης και της απογοήτευσης που χαρακτηρίζει τις πρώιμες συλλογές του και βγαίνοντας από την απομόνωση ανακαλύπτει τον άνθρωπο και τον κόσμο γύρω του. Αναγνωρίζει πόσο ταιριάζει στον άνθρωπο η αγάπη και γίνεται ο κήρυκός της προς όλους. Εντοπίστε τα πιο πάνω στοιχεία στα ποιήματα *Έπεσε ξάφνω η πόρτα μου, Δίχως εσέ δε θα 'βρισκαν και Προσκλητήριο*.

ΜΟΙΑΖΟΥΝΕ ΟΙ ΣΤΙΧΟΙ ΜΟΥ

Μοιάζουνε οι στίχοι μου με τη χρυσή επαφή του ήλιου πάνω στο χιόνι

*μοιάζουνε με την καλοσύνη του βλέμματος των αλόγων
μοιάζουνε με το βάρος της αυγής πάνω στις μαργαρίτες
μοιάζουνε με το βάρος της ελπίδας πάνω στην καρδιά
μοιάζουνε με την ήσυχη βροχή πάνω από τ' αφοσιωμένα πρόβατα.*

Η Παραμυθένια Πολιτεία, 1947

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Με τι παρομοιάζει ο ποιητής τους στίχους του; Να προσέξετε το ρόλο που παίζει η φύση στις παρομοιώσεις.

ΕΛΕΓΙΟ ΠΑΝΩ ΣΤΟΝ ΤΑΦΟ ΕΝΟΣ ΜΙΚΡΟΥ ΑΓΩΝΙΣΤΗ

*Πάνω στο χώμα το δικό σου λέμε τ' όνομά μας.
Πάνω στο χώμα το δικό σου σχεδιάζουμε τους κήπους και τις πολιτείες μας.*

Πάνω στο χώμα σου Είμαστε. Έχουμε πατρίδα.

*Έχω κρατήσει μέσα μου την τουφεκιά σου.
Γυρίζει μέσα μου ο φαρμακερός ήχος του πολυβόλου.
Θυμάμαι την καρδιά σου που άνοιξε κι έρχονται στο μυαλό
μου*

*κάτι εκατόφυλλα τριαντάφυλλα
που μοιάζουνε σαν ομιλία του απείρου προς τον άνθρωπο.*

Έτσι μας μίλησε η καρδιά σου.

*Κι είδαμε πως ο κόσμος είναι μεγαλύτερος
κι έγινε μεγαλύτερος για να χωρά η αγάπη.*

Το πρώτο σου παιχνίδι, Εσύ.
Το πρώτο σου αλογάκι, Εσύ.
Έπαιξες τη φωτιά. Έπαιξες το Χριστό.
Έπαιξες τον Αη-Γιώργη και το Διγενή.
Έπαιξες τους δείχτες του ρολογιού που κατεβαίνουν απ' τα
μεσάνυχτα.
Έπαιξες τη φωνή της ελπίδας εκεί που δεν υπήρχε φωνή.
Η πλατεία ήταν έρημη. Η πατρίδα είχε φύγει.
Ήταν καιρός! Δε βάσταξε η καρδιά σου περισσότερο!
Ν' ακούς κάτω απ' τη στέγη σου τ' ανθρώπινα μπουμπουνητά
της Ευρώπης!
Άναψες κάτω απ' το σακάκι σου το πρώτο κλεφτοφάναρο.
Καρδιά των καρδιών. Σκέφτηκες τον ήλιο και προχώρησες...
Ανέβηκες στο πεζοδρόμιο κι έπαιξες τον Άνθρωπο!

Η Παραμυθένια Πολιτεία, 1947

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Ανάμεσα στα όχι λίγα ποιήματα που ενέπνευσε στο Βρεττάκο η Αντίσταση είναι και το Ελεγείο πάνω στον τάφο ενός μικρού αγωνιστή. Να επισημάνετε τα σημεία του ποιήματος όπου φαίνεται η συγκίνηση και ο θαυμασμός του ποιητή για τον ήρωα.

ΕΤΣΙ ΜΟΥ ΣΤΑΘΗΚΕ Ο ΤΑΪΓΕΤΟΣ

Έτσι μου στάθηκε ο Ταΐγετος: όπως ο κόρφος της μητέρας μου.
Με πότισε γαλάζιο, αψύ αίμα, ήλιο και πράσινο
ως να μου δέσει την ψυχή όπως την πέτρα του
ως να χαράξει στην καρδιά μου τις βαθιές χαράδρες του
να σχηματίσει μες στη ζωή μου δώδεκα κορφές
να βγαίνω απάνω με μοναδικό μου όνειρο τον ήλιο.
Με δίψα μου μοναδική τον ήλιο.
Δίψα βαθιά σαν ωκεανός,
υψηλή ως το φεγγάρι.
Δίψα που να τη λυπηθεί ο Θεός!

Γύρω τριγύρω στην καρδιά μου τα γεράνια στέφανα των γκρεμίων του,
ρωγμές για ζώο, νεροσυρμές, ελάτια κι αγριοπερίστερα.
κι ένας αητός απάνω μου να σπαθίζει τα σύννεφα.
Κι ένας αητός απάνω μου να σκάφτει τις βροντές
ζητώντας να' βρει μέσα τους ένα σπινθήρα! Έτσι
μου στάθηκε ο Ταΐγετος όσο να γεννηθούνε
τα δυο παιδιά του Θεού μέσα μου: η ποίηση και η αγάπη!

Ο Ταΐγετος και η σιωπή, 1949

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Να επισημάνετε στο πιο πάνω ποίημα τη συμβολική αξία και τη σπουδαιότητα του Ταύγετου στη διάπλαση του ποιητή.

ΜΑΖΕΥΩ ΤΑ ΠΕΣΜΕΝΑ ΣΤΑΧΥΑ

*Μαζεύω τα πεσμένα στάχυα να σου στείλω λίγο ψωμί. Μαζεύω
με το σπασμένο χέρι μου ό,τι έμεινε απ' τον ήλιο
να σου το στείλω να ντυθείς. Έμαθα πως κρυώνεις.
Την πράσινή σου φορεσιά να τη φορέσεις τη Λαμπρή.
Θα τρέξουν μ' άνθη τα παιδιά. Θα βγουν τα περιστέρια
κι η μάνα σου με μια ποδιά, πλατιά, γιομάτη, αγάπη.
Πάρε όποιο δρόμο, όποια κορφή, ρώτα όποιο δέντρο θέλεις.
Μ' ακούς; Οι δρόμοι όλης της γης βγαίνουνε στην καρδιά μου.
Μην ξεχαστείς κοιτάζοντας το φως. Τ' ακούς; Να' ρθεις!*

Τα θολά ποτάμια, 1950

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. "Η Αντίσταση είχε δώσει στο Βρεττάκο τη βεβαιότητα της κοινωνικής αλλαγής. Ο κόσμος της δικαιοσύνης, που τόσο καιρό τον ονειρευόταν, φαινόταν πολύ κοντά στην πραγμάτωση. Αλλά σιγά σιγά η κατάσταση άλλαξε στο χειρότερο. Ο εμφύλιος πόλεμος .... εκμηδενίζει βάνουσα τα ιδανικά της αδελφοσύνης. Η δυσφορία του Βρεττάκου ήταν αναπότρεπτη. Όλα εκείνα που είχε οικοδομήσει με πίστη κι ενθουσιασμό πέφτουν συντρίμια. Το μόνο που μένει είναι η φυγή, το ξαναγύρισμα στο σίγουρο καταφύγιο του κόσμου της παιδικής ηλικίας". Β. Ρότολο.

Μελετήστε τα ποιήματα Έτσι μου στάθηκε ο Ταύγετος και Μαζεύω τα πεσμένα στάχυα και συζητήστε τις πιο πάνω απόψεις του Βετσέντζο Ρότολο.

ΑΝ ΔΕ ΜΟΥ 'ΔΙΝΕΣ ΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΚΥΡΙΕ

*Αν δε μου 'δινες την ποίηση, Κύριε,
δε θα 'χα τίποτα για να ζήσω.
Αυτό τα χωράφια δε θα' ταν δικό μου.
Ενώ τώρα ευτύχησα να' χω μηλιές,
να πετάξουνε κλώνους οι πέτρες μου,
να γιομίσουν οι φούχτες μου ήλιο,
η έρημός μου λαό,
τα περιβόλια μου σηδόνια.*

Λοιπόν, πώς σου φαίνονται; Είδες
τα στάχυα μου, Κύριε; Είδες τ' αμπέλια μου
Είδες τι όμορφα που πέφτει το φως
στις γαλήνιες κοιλάδες μου;
Κι έχω ακόμη καιρό!
Δεν ξεχέρσωσα όλο το χώρο μου, Κύριε.
Μ' ανασκόφτει ο πόνος μου κι ο κλήρος μου μεγαλώνει.
Ασπτεύω το γέλιο μου σαν ψωμί που μοιράζεται,
Ωστόσο,

δεν ξεδεύω τον ήλιο σου άδικα.
Δεν πετώ ούτε ψίχουλο απ' ό,τι μου δίνεις.
Γιατί σκέφτομαι την ερμιά και τις κατεβασσιές του χειμώνα
Γιατί θα' ρθει το βράδυ μου. Γιατί φτάνει όπου να ' ναι
το βράδυ μου, Κύριε, και πρέπει
να' χω κάμει πριν φύγω την καλύβα μου εκκλησιά
για τους τσοπάνηδες της αγάπης.

Ο χρόνος και το ποτάμι, 1957

ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ ΟΙ ΠΟΡΤΟΚΑΛΙΕΣ

Της Σπάρτης οι πορτοκαλιές, χιόνι, λουλούδια του έρωτα,
άσπρισαν απ' τα λόγια σου, γείρανε τα κλαδιά τους
γιόμισα το μικρό μου κόρφο, πήγα και στη μάνα μου.

Κάθονταν κάτω απ' το φεγγάρι και με νοιάζονταν,
κάθονταν κάτω απ' το φεγγάρι και με μάλωνε:
Χτες σ' έλουσα, χτες σ' άλλαξα, πού γύριζες;
ποιος γιόμισε τα ρούχα σου δάκρυα
και νεραντζάνθια.

Ο χρόνος και το ποτάμι, 1957

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. "Στη συλλογή *Ο χρόνος και το ποτάμι* ο Βρεττάκος βρίσκεται πιο στην περίοδο της ωριμότητας. Οι αγωνίες του για το σύμπαν και για τον άνθρωπο φαίνεται να καταλαγιάζουν σε ένα πιο γαλήνιο όραμα. Το συναίσθημά του αποκτάει τόνους συγκινητικής τρυφερότητας και βαθιάς θρησκευτικότητας. Η ποιητική γλώσσα ενισχύεται από μια πιο εκλεπτυσμένη ευαισθησία που, δίχως να τραυματίζει τις λυρικές της ικανότητες, την αξιοποιεί χάρη σε μια καλομελετημένη προσπάθεια ουσιαστικότητας". Β Ρότολο.

Να εντοπίσετε τα πιο πάνω χαρακτηριστικά στα ποιήματα. Αν δε μου 'δινε την ποίηση, Κύριε και *Της Σπάρτης οι πορτοκαλιές*.

ΑΝ ΗΤΑΝ

*Αν ήταν να σου
προσφέρω ένα κρίνο
θα' βαζα έναν
μίσχο
στον έσπερο.*

Το βάθος του κόσμου, 1961

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Το ποίημα ανήκει σε μια από τις πιο ώριμες συλλογές του Βρεττάκου. Να εντοπίσετε το καίριο και το ουσιώδες στην έκφραση.

ΚΥΠΡΟΣ

*Τριγυρνώ εξήντα χρόνια μες στην Κύπρο του κόσμου,
η Κύπρος παντού, αλλά Κύπρος εσύ,
παραφόρτωσες την καρδιά μου με ερείπια και με άταχτα
ριγμένους νεκρούς, πεσμένους ανάσκελα ή μπρούμυτα κάτω απ' το φως
μες στο πράσινο, μέσο στα χρώματα του έρωτα, εμπρός
στις ανταύγειες της Κύπριδας που αναδύεται, μες στα αιωρούμενα
ζαφείρια της θάλασσας. Τόση ομορφιά,
πώς γίνεται, Θεέ μου, να μην
ακούγεται ο λόγος της. Θεέ μου, δεν είναι,
δεν είναι για όπλο ο τόπος αυτός, δεν είναι για βόμβους,
δεν είναι για ουρλιάγματα τσακαλιών, για κραυγές
μαρτύρων δεν είναι, εδώ όπου νίκας κατά
βαρβάρων δωρούμενος χάραξες έντονα
σημεία ειρήνης και σημεία φωτός και της κέντησες
το χώμα με λεμονιές, την έκαμες όμορφη
όπως είναι η ψυχή του ποιητή, όταν εμπνέεται.
Φωτιά! Δικαιοσύνη φωτιά κατά τόπους, φωτιά!
μες στην Κύπρο του κόσμου, η Κυπρος αμύνεται!*

Περιοδικό "Τομές, Α'" (1975)

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΒΡΕΤΤΑΚΟΥ

ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΚΔΟΣΗ
ΦΕΚ

Η ΜΗΤΕΡΑ ΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Ο

Π Α Τ Ο Σ

ΚΑΙ ΤΑ ΠΑΡΕΧΟΜΕΝΑ

1956

2001

Έγραψα από την εφημέρια, χρησιμοποιώντας
 κειμήλια. Τα κειμήλια τους έδωσα,
 προς βοήθεια σε κάποιους έδω, στον εφημέριο.
 Το βιβλίο γίνεται άδεια και δεύτερα οι κειμήλια
 πήγα στα κειμήλια.

Όλα τα κειμήλια
 που στα κειμήλια μου, τα κειμήλια τα κειμήλια
 στα κειμήλια μου γράφω στον
 από τον εφημέριο.

1956

1956 ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ

Γεννήθηκε στη Μονεμβασιά Λακωνίας το 1909. Στο Γύθειο τέλειωσε το Γυμνάσιο κι ύστερα εγκαταστάθηκε στην Αθήνα. Τιμήθηκε με το πρώτο κρατικό βραβείο ποίησης στα 1956 κι ύστερα με άλλα διεθνή βραβεία. Πέθανε το 1990.

Η ποίηση του Ρίτσου, μεταφρασμένη σε πολλές γλώσσες, με παγκόσμια ακτινοβολία, εκφράζεται σε πολύστιχα ποιήματα τις περισσότερες φορές, με πλούσια και πλατιά ροή.

Στα πρώτα έργα του προβάλλει τα εργαλεία της δουλειάς, τις μηχανές, καθώς και τα αντικείμενα της καθημερινής μας ζωής. Αργότερα μας δίνει ποιήματα γεμάτα ευαισθησία, λυρική διάθεση κι ανθρώπινη τρυφερότητα.

Σε πολλά ποιήματά του συνταίριασε το παρελθόν και το παρόν του Ελληνισμού, καταδεικνύοντας την ενότητα και τη συνέχειά του.

Στρατευμένος στο χώρο της αριστεράς ικανοποιεί αισθήματα και αναζητήσεις του καιρού μας.

"Μόνες περγαμηνές μας - τρεις λέξεις: Μακρόνησος, Γυάρος και Λέρος. Κι αν αδέξιοι μια μέρα σας φανούν οι στίχοι μας, θυμηθείτε μονάχα πως γράφτηκαν κάτω απ' τη μύτη των φρουρών και με τη λόγχη πάντα στο πλευρό μας" γράφει στο ποίημά του Ο Ηρακλής κι εμείς.

Συγκινημένος από τον αγώνα και το δράμα της Κύπρου μας έδωσε μερικά από τα ποιήματα που ανθολογούνται εδώ.

ΕΡΓΟ:

Ποίηση:

Συλλογές: 1. Τραχτέρ, 1934, 2. Πυραμίδες, 1935, 3. Επιτάφιος, 1936, 4. Το τραγούδι της αδελφής μου, 1937, 5. Εαρινή Συμφωνία, 1938, 6. Το εμβατήριο του Ωκεανού, 1940, 7. Παλιό μαζούρκα σε ρυθμό βροχής, 1943, 8. Δοκιμασία, 1943, 9. Ο Σύντροφός μας, 1945, 10. Ο Άνθρωπος με το γαρύφαλλο, 1952, 11. Αγρύπνια, 1954, 12. Πρωινό άστρο, 1955, 13. Η σονάτα του σεληνόφωτος, 1956, 14. Χρονικό, 1957, 15. Αποχαιρετισμός, 1957, 16. Ύδρα, 1957, 17. Χειμερινή διαύγεια, 1957, 18. Πέτρινος χρόνος, 1957, 19. Οι γείτονες του κόσμου, 1957, 20. Όταν έρχεται ο ξένος, 1958, 21. Ανυπότακτη Πολιτεία, 1958, 22. Η αρχιτεκτονική των δέντρων, 1958, 23. Οι γερόντισσες κι η θάλασσα, 1959, 24. Το παράθυρο, 1960, 25. Η Γέφυρα, 1960, 26. Ο μαύρος άγιος, 1961, 27. Ποιήματα-Α' Τόμος, 1961, 28. Ποιήματα-Β' Τόμος, 1961, 29. Το νεκρό σπίτι, 1962, 30. Κάτω απ' τον ίσκιο του βουναού, 1962, 31. Το δέντρο της φυλακής και οι γυναίκες, 1963, 32. 12 ποιήματα για τον Καβάφη, 1963, 33. Μάρτυρες-Σειρά πρώτη, 1963, 34. Ποιήματα Γ' Τόμος, 1964, 35. Παιχνίδια τ' ουρανού και του νερού, 1964, 36. Φιλοκτήτης, 1965, 37. Ορέστης, 1966, 38. Μαρτυρίες-Σειρά δεύτερη, 1966, 39. Οστράβα, 1967, 40. Πέτρες επαναλήψεις κιγκλιδίωμα, 1972, 41. Η Ελένη, 1972, 42. Χειρονομίες, 1972, 43. Η επιστροφή της Ιφιγένειας, 1972, 44. Χρυσόβemis, 1972, 45. Ισμήνη, 1972, 46. Γκραγκάντα, 1973, 47. Διάδρομος και σκάλα, 1973, 48. Δεκαοχτώ Λιανοτράγουδα της πικρής Πατρίδας, 1973, 49. Ύμνος και Θρήνος για την Κύπρο, 1974, 50. Κωδωνοστάσιο, 51. Επικαιρικά, 1975, 52. Ποιήματα, 1938-1971, 1975, 53. Θυρωρεία, 1976, 54. Το μακρινό, 1977, 55. Γίγνεσθαι, 1977, 56. Το ρόπτρο, 1978, 57. Λοιπόν; 1978, 58. Γραφή Τυφλού, 1979.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Ρίτσος Γιάννης, *Μελέτες για το έργο του, Διογένης, 1975.*

Περά Ζεράρ, *Γιάννης Ρίτσος, Η μακριά πορεία ενός ποιητή, Κέδρος, 1978.*

Παντελής Πρεβελάκης, *Ο ποιητής Γιάννης Ρίτσος, Κέδρος, 1980.*

Αφιέρωμα στο Γιάννη Ρίτσο, Κέδρος, 1980.

Αιολικά Γράμματα, *Αφιέρωμα στο Γ. Ρίτσο.*

Μιήαν Πήτερ, *Αντίθεση και σύνθεση στην ποίηση του Ρίτσου, Κέδρος, 1980.*

ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ

Ο Επιτάφιος, τίτλος δανεισμένος από το τελετουργικό λεξιλόγιο της εκκλησίας, μας μεταφέρει στη Θεσσαλονίκη το Μάη του 1936. Μια μάνα, καταμεσίς του δρόμου, μοιρολογεί το σκοτωμένο παιδί της. Γύρω της και πάνω της, βουίζουν και σπάζουν τα κύματα των διαδηλωτών - των απεργών καπνεργατών - Εκείνη συνεχίζει το θρήνο της.

I

Γιε μου, σπλάχνο των σπλάχνων μου, καρδούλα της καρδιάς μου,
πουλάκι της φτωχιάς αυλής, ανθέ της ερημιάς μου,

Πώς κλείσαν τα ματάκια σου και δε θωρείς που κλαίω
και δε σαλεύεις, δε γροικάς τα πού πικρά σου λέω;

Γιόκα μου, εσύ που γιάτρευες κάθε παράπονό μου,
που μάντευες τι πέρναγε κάτω απ'το τσίνορό μου,

Τώρα δε με παρηγοράς και δε μου βγάζεις άχνα
και δε μοντεύεις τις πληγές που τρώνε μου τα σπλάχνα;

Πουλί μου, εσύ που μου 'φερνες νεράκι στην παλάμη
πώς δε θωρείς που δέρνουμαι και τρέμω σαν καλάμι;

Στη στράτα εδώ καταμεσίς τ' άσπρα μαλλιά μου λύνω
και σου σκεπάζω της μορφής το μαραμένο κρίνο.

Φιλώ το παγωμένο σου χειλάκι που σωπαίνει
κι είναι σα να μου θύμωσε και σφαλιγμένο μένει.

Δε μου μιλείς κι η δόλια εγώ τον κόρφο, δες, ανοίγω
και στα βυζιά που βύζαξες τα νύχια, γιε μου, μπήγω.

III

Μαλλιά σγουρά που πάνω τους τα δάχτυλα περνούσα
τις νύχτες που κοιμόσουνα και πλάι σου ξαγρυπνούσα.

Φρύδι μου, γαϊτανόφρυδο και κοντυλογραμμένο,
- καμάρα που το βλέμμα μου κούρνιαζε αναπαμένο,

Μάτια γλαρά που μέσα τους αντίφεγγαν τα μάκρη
πρωινού ουρανού, και πάσκιζο μην τα θαμπώσει δάκρυ,

Χείλι μου μοσκομύριστο που ως λάλαγες ανθίζαν
λιθάρια και ξερόδεντρα κι σηδόνια φτερουγίζαν,

Στήθια πλατιά σαν τα στρωτά φτερούγια της τρυγόνας
που πάνωθέ τους κόπαζε κι η πίκρα μου κι ο αγώνας,

Μπούτια γερά σαν πέρδικες κλειστές στα παντελόνια
που οι κόρες τα καμάρωναν το δειλί απ' τα μπαλκόνια,

Και γω, μη μου βασκάνουνε λεβέντη μου, τέτοιο άντρα,
σου κρέμαγα το φυλαχτό με τη γαλάζια χάντρα,

Μυριόρριζο, μυριόφυλλο κι ευωδιαστό μου δόσσο,
πώς να πιστέψω η όμοιρη πως μόραε να σε χάσω;

IV

Γιε μου, ποια Μοίρα στο' γραφε και ποια μου το' χε γράψει
τέτοιοι κλημό, τέτοια φωτιά στα στήθια μου ν' ανάψει;

Πουρνό - πουρνό μου ξύπνησες, μου πλύθηκες, μου ελούστης
πριχού σημάνει την αυγή μακριά ο καμπανοκρούστης.

Κοίταες μην έφεξε αυχνά - πυκνά απ' το παραθύρι
και βιαζόσουν σα να 'τανε να πας σε πανηγύρι.

Είχες τα μάτια σκοτεινά, σφιγμένο το σαγόνι
κι ήσουν στην τόλμη σου γλυκός, ταύρος μαζί κι αηδόνι.

Και γω η φτωχιά κι η ανέμελη και η τρελή κι η σκύλα
σου' ψηνα το φασκόμηλο κι αχνή η ματιά μου εφίλα

Μια - μια τις χάρες σου, καλέ και το λαμπρό σου θώρι
κι αγάλλομουν και γέλαγα σαν τρυφερούλα κόρη

Κι ουδέ κακόβαλα στιγμή κι ουδ' έτρεξα ξοπίσω
τα στήθια μου να βάλω μπρος τα βόλια να κρατήσω.

Κι έφτασ' αργά κι, ω, που ποτές μην έφτανε τέτοια ώρα
κι, ω, κάλλιο να γκρεμίζονταν στο καύκαλό μου η χώρα.

VII

Ήσουν καλός κι ήσουν γλυκός κι είχες τις χάρες όλες,
όλα τα χάρδια του αγεριού, του κήπου όλες τις βιόλες.

Το πόδι ελαφροπάτητο, σαν τρυφερούλι ελάφι,
πάταγε το κατώφλι μας κι έλομπε σα χρυσάφι.

Πώς θα γυρίσω μοναχή στο ερμαδιακό καλύβι;
Έπεσε η νύχτα στην αυγή και το στρατί μου κρύβει.

Ωχ, δεν ακούστηκε ποτές και δε μπορεί να γίνει
να καίγονται τα χείλια μου και να'μαι μπρος στην κρήνη,

Να'μαι κοντά σου, αγόρι μου, και να σε κράζω, ωμένα,
και συ μήτε να νοιάζεσαι για τη φτωχούλα εμένα.

*Κανείς μη' γγίξει απάνω του, παιδί μου είναι δικό μου
Σιωπή' σιωπή' κουράστηκε, κοιμάται το μωρό μου.*

*Ποιος μου το πήρε; Ποιος μπορεί να μου το πάρει εμένα;
Άσπρισαν τα χειλάκια του, τα μάτια του κλεισμένα.*

*Σώστε μου, αίτοί, νύχια, φτερά για να τους κυνηγήσω
και την καρδιά τους, μύγδαλο, να τήνε ρουκανίσω.*

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. "Οι πρώτες συλλογές του Ρίτσου (*Τρακτέρ*, 1934, *Πυραμίδες*, 1935) δεν ξεφεύγουν βέβαια από τον "καρυωτακισμό" της εποχής, αλλά διακρίνονται για την εκφραστική ακρίβεια και το επαναστατικό τους περιεχόμενο. Ο *Επιτάφιος* (1936) αγγίζει τόνους βαθύτερους, κινείται όμως πάντα στην ίδια γραμμή".

(Α. Πολίτης)

2. Βρείτε κοινά στοιχεία του *Επιτάφιου* του Ρίτσου με τον *Επιτάφιο Θρήνο* της Μεγάλης Παρασκευής και με το *Θρήνο* της Σάρρας της *Θυσίας του Αβραάμ*.
3. Ο *Επιτάφιος* του Ρίτσου μας θυμίζει Βάρναλη τόσο ως προς τη μορφή και τον τρόπο έκφρασης, όσο και ως προς το περιεχόμενο. Εξηγήστε.

ΑΠΟ ΤΟ ΕΜΒΑΤΗΡΙΟ ΤΟΥ ΩΚΕΑΝΟΥ

*Είχαμε τον κήπο στην άκρη της θάλασσας.
Απ' τα παράθυρα γλιστρούσε ο ουρανός
κι η μητέρα καθισμένη
στο χαμηλό σκαμνί
κεντούσε τους αγρούς της άνοιξης
με τ' ανοιχτά κατώφλια των άσπρων σπιτιών
με τα όνειρα των πελαργών στην σχυρένια στέγη
γραμμένη στη γλαυκή διαφάνεια.*

*Εσύ δεν είχες έλθει ακόμη.
Κοιτούσα τη δύση και σ' έβλεπα
- μια ρόδινη ανταύγεια στα μαλλιά σου
- ένα μειδίαμα σκιάς βαθιά στη θάλασσα.*

*Η μητέρα μου κρατούσε τα χέρια.
Μα εγώ
πίσω απ' τον τρυφερό της ώμο
πίσω απ' τα μαλλιά της τα χλωμά*

*στρωτά μ' ένα άρωμα υπομονής κι ευγένειας
κοιτούσα σοβαρός τη θάλασσα.*

*Ένας γλάρος με φώναζε
στο βάθος της εσπέρας
εκεί στη γαλανή καμπύλη των βουνών.*

*ΕΣΠΑΣΕ ο καθρέφτης που σχεδίαζε
την αυγή και τον κήπο.*

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Στο συνθετικό ποίημα *Το Εμβτήριο του Ωκεανού*, 1940, όπως και στα άλλα προπολεμικά του (*Το τραγούδι της αδελφής μου*, 1937 και *Εαρινή συμφωνία*, 1938) η ποίηση του Ρίτσου γίνεται κρυπτική με όργανο τον ελεύθερο λυρικό στίχο. Ο Ήλιος, που καλεί σε μια ζωή γεμάτη δραστηριότητα, και ο Ωκεανός (θάλασσα), που ανυπότακτος βρίσκεται σε αιώνια κίνηση, είναι σύμβολα.

Μελετήστε το απόσπασμα που δόθηκε με στόχο να επισημάνετε τα πιο πάνω σύμβολα.

2. Στο απόσπασμα έχουμε αναμνήσεις του ποιητή από την παιδική του ηλικία. Ποια πρόσωπα κινούνται σ' αυτό και ποια συναισθήματα γεννά στον ποιητή η ανάμνησή τους;

ΡΩΜΙΟΣΥΝΗ

|

*Αυτά τα δέντρα δε βολεύονται με λιγότερο ουρανό,
αυτές οι πέτρες δε βολεύονται κάτω απ' τα ξένα βήματα,
αυτά τα πρόσωπα δε βολεύονται παρά μόνο στον ήλιο,
αυτές οι καρδιές δε βολεύονται παρά μόνο στο δίκιο.*

*Ετούτο το τοπίο είναι σκληρό σαν τη σιωπή,
σφίγγει στον κόρφο του τα πυρωμένα του λιθάρια,
σφίγγει στο φως τις ορφανές ελιές του και τ' αμπέλια του,
σφίγγει τα δόντια. Δεν υπάρχει νερό. Μονάχα φως.
Ο δρόμος χάνεται στο φως κι ο ίσκιος της μάντρας είναι σίδηρο...
Όλοι διψάνε. Χρόνια τώρα. Όλοι μασάνε μια μπουκιό ουρανό
πάνου απ' την πίκρα τους.
Τα μάτια τους είναι κόκκινα απ' την αγρύπνια,
μια βαθιά χαρακιά σφηνωμένη ανάμεσα στα φρύδια τους
σαν ένα κυπαρίσσι ανάμεσα σε δυο βουνά το λιόγερμα.*

Το χέρι τους είναι κολλημένο στο ντουφέκι
το ντουφέκι είναι συνέχεια του χεριού τους
το χέρι τους είναι συνέχεια της ψυχής τους -
έχουν στα χείλια τους απάνου το θυμό
κι έχουνε τον καημό βαθιά - βαθιά στα μάτια τους
σαν ένα αστέρι σε μια γούβα αλάτι.

Όταν σφίγγουν το χέρι, ο ήλιος είναι βέβαιος για τον κόσμο
όταν χαμογελάνε, ένα μικρό χελιδόνι φεύγει μες απ' τα άγρια γένεια τους
όταν κοιμούνται, δώδεκα άστρα πέφτουν απ' τις άδειες τσέπες τους
όταν σκοτώνονται, η ζωή τραβάει την ανηφόρα με σημαίες και
με ταμπούρα.

Τόσα χρόνια όλοι πεινάνε, όλοι διψάνε, όλοι σκοτώνονται
πολιορκημένοι από στεριά και θάλασσα,
έφαγε η κάψα τα χωράφια τους κι η αρμύρα πότισε τα σπίτια τους...
από τις τρύπες του πανωφοριού τους μπαίνοβγαίνει ο θάνατος....

Πάνου στα καρσούλια πετρωμένοι καπνίζουν τη σβουσιά και τη νύχτα
βιγλίζοντας το μανιασμένο πέλαγο όπου βούλιαξε
το σπασμένο κατάρτι του φεγγαριού.

Το ψωμί σώθηκε, τα βόλια σώθηκαν,
γεμίζουν τώρα τα κανόνια τους μόνο με την καρδιά τους.

Τόσα χρόνια πολιορκημένοι από στεριά και θάλασσα
όλοι πεινάνε, όλοι σκοτώνονται και κανένας δεν πέθανε -
πάνου στα καρσούλια λάμπουνε τα μάτια τους,
μια μεγάλη σημαία, μια μεγάλη φωτιά κατακόκκινη
και κάθε συγή χιλιάδες περιστέρια φεύγουν απ' τα χέρια τους
για τις τέσσερις πόρτες του ορίζοντα.

Αγρύπνια

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Η Ρωμιούνη (Αγρύπνια, 1954) είναι μια επική διάσταση ενοποιημένης εικόνας ενός λαού που αρνιέται να προδώσει την ταυτότητά του στη βία, την τυραννία και τις κάθε μορφής επιθέσεις μέσα σ' ένα μεγάλο διάστημα χρόνου, εξαιτίας της αφοσίωσης που τον δένει με το ελληνικό χώμα, τους βράχους, τη θάλασσα, τον ουρανό και την ελευθερία, που μόνη εξασφαλίζει αυτή τη στενή σχέση".

Ουίλλ Β. Σπανός

Εξετάστε αν η πιο πάνω άποψη ανταποκρίνεται στο απόσπασμα από τη Ρωμιούνη, που δόθηκε.

ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

(Ο Γρηγόρης Αυξεντίου, αποκλεισμένος
στη σπηλιά της Μονής Μαχαιρά, μονολογεί)

ΤΕΛΕΙΩΣΑΝ πια τα ψέματα - δικά μας και ξένα.
Η φωτιά η παντάνασσα πλησιάζει. Δεν μπορείς πια
να ξεχωρίσεις αν καίγεται σκοίνος ή φτέρη ή θυμάρι. Η φωτιά
πλησιάζει.

Κι όμως πρέπει να προφτάσω να ξεχωρίσω,
να δω, να υπολογίσω, να σκεφτώ - (για ποιον; Για μένα; Για
τους άλλους;) Πρέπει.

Μου χρειάζεται πριν απ'το θάνατό μου μια ύστατη γνώση,
η γνώση του θανάτου μου, για να μπορέσω να πεθάνω.

Οι άλλοι τέσσερις έφυγαν. Στο καλό. Τι ησυχία -
σα να 'ναι εδώ να γεννηθεί ένα παιδί ή να πεθάνει ένας μάρτυρας;
και περιμένεις
ν' ακουστεί μια πελώρια κραυγή (του παιδιού ή του Θεού), μια
κραυγή πιο τρανή απ' τη σιωπή
που θα ρίξει τα τείχη του πριν, του μετά και του τώρα να μπορέσεις
να θυμηθείς, να μαντέψεις, να ζήσεις μαζί, μες σε μιαν άχρονη
στιγμή, τα πάντα. Όμως τίποτα.

Μαρμαρωμένη ησυχία - μ' όλο που ακούγονται
οι ντουφεκιές κι οι φωνές - πόσο ξένο δεν ακούγονται; χαρά-
ζονται
στεγνά σα σύρματα κομμένα ή σα νερά που κρυστάλλωσαν πριν
πέσουν
και μένουν σ' έναν ξένο χώρο, σταματημένα κι αιχμηρά. Τι ησυχία, -
μ' όλο που ακούγεται η έλευση της φωτιάς. Δεν είναι ώρα πια
για πίσω -

Πίσω και πλάι και πάνω, το φράγμα της πέτρας' μπροστά
ένας μικρός ή ο ατέλειωτος θάνατος' στη μέση
(στη μέση;) εγώ. - Ποιος εγώ; Τι είναι
ένας άνθρωπος κλεισμένος στη φωτιά και στην πέτρα, που η μόνη
του διέξοδος:
ένας τμηματικός ή ολόκληρος θάνατος; Πρέπει να τον γνωρίσω.
Δεν προφταίνω.

ΙΣΩΣ και να μπορούσα να γλιτώσω. Ίσως μπορούσα
ν' αντέξω την καταφρόνια ή τη συγγνώμη ή και τη λησμονιά των
άλλων. Όμως εγώ θα μπορούσα
να λησμονήσω το φως που ονειρευτήκαμε μαζί; κείνο το μέγα
καρδιοχτύπι της σημαίας μας; θα μπορούσα

να βολευτώ στον ίσκιο μιας γωνιάς με σταυρωμένα τα χέρια γύρω
στα σταυρωμένα γόνατα
σα μνησικάκη, μεμψίμοιρη ή αμέτοχη αράχνη
που πλέκει μόνο με το σάλιο της τα δίκτυά της;

Είμαι 29 μόλις χρονώ, και το μόνο που ξέρω είναι πως θέλω
να ζήσω.
Δεν πρόφτασα ακόμη να σκεφτώ, μια και δεν πρόφτασα να ζήσω.
Μες στη μάχη
τι να σκεφτείς; Δεν πρόφτασα. Μου χρειάζεται, τουλάχιστο
τούτη η ολόκληρη στιγμή μου για να ζήσω ολόκληρος. Θυμάμαι -
Ήταν άνοιξη τότες. Καθόμασταν άκρη - άκρη στο λιμάνι της
Αμμόχωστος,
και ξέρω τώρα - δεν το' ξερα τότες - ήταν όμορφη η ζωή, (κι
είναι,
κι ίσως πιο όμορφη πάντα - όλο πιο όμορφη γίνεται - τη
φτιάχνουμε)
ήταν όμορφα τα στάχια, τα κίτρα, τ' αμπέλια, τα σπίτια, οι
γυναίκες, τα καϊκία -
όμορφα που' παιζαν οι αντάυγειες του νερού στα πλευρά των
καραβιών - όμορφες
κι οι σκιές των караβιών μες στο νερό. Σκιές γλάρων περνούσαν
πάνω απ' την προκουμαία, πάνω απ' τα στρογγυλά τραπεζόκια του
υπαίθριου καφενείου
με τα φλιτζάνια του καφέ' κι έτσι όπως κουβεντιάζαμε, τρεις
παλιόφιλοι,
δίχως ν' ανασηκώνουμε καθόλου το κεφάλι,
νιώθαμε πως οι γλάροι ήταν απόνω μας
και πίναμε μαζί με τον καφέ κάτι απ' τη φευγαλέα σκιά των
γλάρων,
μια γέψη απλοχωριάς, φιλίας κι ελευθερίας.

Αυτή η στιγμή είναι ανεπανάληπτη, γιατί είναι η αιωνιότητα,
κι η αιωνιότητα υπάρχει και τη δημιουργούμε - δεν επαναλαμ-
βάνεται
σαν κάτι που έρχεται και φεύγει και ξανάρχεται. Λοιπόν, μην
κλαίτε.
Όμως εμένα αφήστε με να κλάψω, γιατί σε λίγο, το μαντεύω,
δε θα μπορώ πια να κλάψω μες στην αναγνώριση
της ευτυχίας πως μπορώ να πεθάνω. Συχωρέστε με.

Κι αλήθεια, ξέχασα να σας πω το κυριότερο, - που μόλις τώρα το 'μαθα -

δεν είναι τόσο δύσκολος ο θάνατος. Το αντίθετο μάλιστα.

Και σας βεβαιώνω τώρα με το αίμα μου:

ποτέ δεν ήταν τόσο ευτυχισμένος ο Χριστός

όσο την ώρα που το τελευταίο καρφί τον άφησε ακίνητο, χωρίς να τον σκοτώσει,

για να κοιτάξει κατάματα τον ουρανό και τη θυσία του'

ποτέ ο Προμηθέας δεν αντίκρισε τόσο γαλήνια κι ολόφωτα τον κόσμο

όσο την ώρα που το ράμφος του όρνεου βρήκε τα μάτια του,

ξέροντας, τότε μόνο, πως είχε αξιωθεί να δώσει το φως και τη φωτιά στον άνθρωπο,

κι ακόμα, ναι, ποτέ τόσο όμορφος δεν ήταν ο μικρός Γρηγόρης Αυξεντίου, 29 χρονώ...

ΠΟΤΕ δε θα μπορούσα να πιατέψω πως η στενότητα μιας σπηλιάς

μπορούσε να 'χει τόσο ευρυχωρία' μπορούσε να χωρέσει

την πατρίδα με τις ελιές της, τ' ακρογιάλια της, τα βόσσανά της,

με τα καίκια της μ' ολάνοιχτα πανιά στον αντρίκιον αγέρα της,

τον κόσμο με τα φλάμπουρά του, τα όνειρά του, τις καμπάνες του,

και τα μικρά αγριόχορτα. Ανασαιίνω,

μέσα σ' αυτή την πέτρινη σήραγγα που η έξοδός της

είναι το ίδιο το στόμιο του ήλιου. Το ξέρω:

από δω, κατευθείαν, θα περάσω νεκρός μες στον κόσμο. Μην κλαίτε.

Και ξέρω τώρα, όσο ποτέ, πως είναι δυνατή η ελευθερία. Γεια σας.

.....
Όλο σας αποχοιρετώ κι ακόμα μένω. Ναι, η πιο μεγάλη πράξη της ζωής μας

είναι η απόφαση του θανάτου μας, όταν υπάρχει κάποια διέξοδος,

όταν μπορείς και να τον αποφύγεις, και συ τον διαλέγεις

σαν τιμή και σα χρέος για τους άλλους, πιο πέρα απ' τις ανάγκες σου.

Όποιος μπορεί να νικήσει μια στιγμή τη ζωή του νικάει και το θάνατο. Το 'μαθα.

.....
Τα πάντα είναι ανύπαρχτα πριν τα σκεφτείς και πριν τα πράξεις.

Όχι μονάχα να τα σκεφτείς, ή μονάχα να τα πράξεις,

μα να τα πράξεις και να τα σκεφτείς μαζί. Και σεις, αδέρφια μου, πολύ με βοηθήσατε.

(Κανένας δεν υπάρχει μόνος χωρίς τη βοήθεια του άλλου.)

Εσύ που θα κλάψεις για το θάνατό μου με βοήθησες να πεθάνω
με το κεφάλι ψηλά,
εσύ που θα πάρεις το ντουφεκί μου, να εκδικηθείς το θάνατό μου,
με βοήθησες να πεθάνω ευτυχισμένος για σένα και για μένα.
Με βοήθησαν κι αυτοί που πέσανε πριν από μένα. Όπως και γω
θα σας βοηθήσω.

Τούτη η ώρα δεν είναι για κουχησιές και ηρωισμούς,
όταν βρίσκεσαι κατάφατσα με το θάνατο,
και σας το λέω απλά, σα να στρίβω το τιμόνι του αμαξιού μου
μια ανοιξιότικη μέρα
για ν' αποφύγω μια σύγκρουση μ' ένα κάρο που το οδηγάει ένας
ατζαμής χωριάτης
ή για να μη χτυπήσω ένα παιδί που παίζει ανύποπτο στη λιακάδα
ή ακόμα, ναι, (και τούτη η τρυφερότητα δεν είναι οταίριαστη σ'
έναν άντρα που πρόκειται να πεθάνει)
για να μη λειώσω ένα αγριολούλουδο που πήγε το μπιστάρδικο
και φύτρωσε καταμεσής στη δημοσιά
αθώο - αθώο και γαλανό σαν το μισόκλειστο ματάκι της πλάσης -
ναι, τόσο απλά μπορώ να σας το πω, σα να στρίβω το τιμόνι του
αμαξιού μου: "Τ' αληθινό μπόι του ανθρώπου
μετριέται πάντα με το μέτρο της λευτεριάς". Τίποτ' άλλο. Γεια
σας.

Αν λυπάμαι για κάτι είναι που πια δε θα μπορέσω να κάνω
τίποτα για σας
(όχι σα φήμη ή σαν ιδέα ή σα θρύλος, μα με τούτα τα ίδια μου
τα χέρια),
έτσι, να πούμε, να, να ρίξω και γω μια ντουφεκιά στον αέρα στη
γιορτή της απελευθέρωσης
ή να φορτώσω σ' ένα μεγάλο φορτηγό εκατό τσουβάλια ψωμί,
διακόσια τσουβάλια πατάτες,
να σηκώσω κείνης της γριούλας τη ζαλιά τα ξύλα μες στο δόσος
να σηκώσω τ' άλογο του γέρου αγωγιότη που' πεσε μες στη λάσπη
κάποιο βροχερό πρωινό
να δώσω μια κλωτσιά και γω στην μπάλα που παίζουν τα πατριω-
τάκια το δείλι στο γήπεδο
ή να δώσω μια σβερκιά στο φίλο ένα βραδάκι που θα λέει ένα
άνοστο αστείο
ή να μοιράσω, μια μέρα, που η δουλειά πήγε καλά, μια χαρτο
σακούλα καραμέλες στα πιτσιρίκια της γειτονιάς μου
ή ν' ακουμπήσω αυτά τα δυνατά μου χέρια, που σήμερα τα αγά-
πησα,
σ' ένα εξοχικό τραπεζάκι της Αμμόχωστος

και, δίχως να κοιτάω τα εργατικά μου χέρια, να τα νιώθω
πως ξεκουράζονται πάνω στα πέτρινα γόνατα του φιλικού μας
κόσμου.

ΑΝΤΕ, γριά μόνα, μην αρχίσεις τώρα τις κλάψες. - Όχι:-
Έτσι σε θέλω. Ρωμιά. Σου παίρνω, λες, τη ζωή σου; Σου
αφήνω την περφάνια σου.
Δε θα σε ιδεί ο εχθρός καμπουριασμένη. Το ξέρω. Θα πεις:
"Είμαι πέρφανα για το γιο μου". Έτσι. Γεια σου, μόνα.

Ο πατέρας

θα με γνωρίσει στο νεκροτομείο απ' τις χοντρές ελληνικές κοκάλες
μου, όμοιες με τις δικές του,
κι απ' το σταυρό της πατρίδας που' χα φυλαχτάρι μες στις τρίχες
του κόρφου μου. Μιλάω για μένα
σα να 'μαι ερωτευμένος με τα μένα, σα να 'ναι η Ρωμιοσύνη ερω-
τευμένη με τα μένα. Συχωράτε με.
Εσείς μου το δώσατε τούτο το δικαίωμα. Ευχαριστώ.

Τώρα λοιπόν, βαθιά και σίγουρα, μπορώ να σας το πω,
σα να οδηγάω, και πάλι, το αμαξάκι μου σ' ένα ασφαλτοστρωμένο
δρόμο της Κύπρου,
ίσα και παστρικά, ένα ολογάλανο κι ήρεμο πρωινό, - μπορώ να
το πω: "Η αρετή μας
είναι η αμοιβαία μας χρησιμότητα". Εντόξει, αδέρφια. Εδώ
δεν είναι ακατόρθωτη η αδερφοσύνη για μας και για όλους.

Με τούτη την αγάπη, λέω, πως μια μέρα, οι ξύλινοι σταυροί
θα μπουμπουκιάσουν τριαντάφυλλα - ναι, κι ο δικός μου ο
σταυρός, ο καμένος, ο πέτρινος'
με τούτη, λέω, την αγάπη μια μέρα θα λυγίσουμε
κείνους που φέρνουν τ' άδικο και σπέρνουνε το μίσος. Τούτη είναι
η εντολή μου -
μ' όλο που αυτή την ώρα δεν το ξέρω το μίσος
σα να μην το' μαθα ποτέ ή να το ξέχασα. Γεια σας.

ΟΛΟ ετοιμάζομαι να φύγω. Όλο σας αποχαιρετώ, κι ακόμα
στέκω
σα κάτι να 'χω να προστέσω ακόμα στον κόσμο. Σα να' χω
να προσφέρω λίγη ακόμα ευτυχία σε σας απ' το μεδούλι μου.
Θυμάμαι -

καλοκαιριάτικο σουρούπο ήταν -
σταμάτησα τ' αμάξι μπροστά σε μια καλύβα. Διψούσα.
Μια μαυροφορεμένη γριά με φίλεψε με το κανάτι δροσερό νερό.
"Φχαριστώ, γιαγιά", της είπα. "Καλή λευτεριά, γιε μου", απο-
κρίθηκε.

"Καλή λευτεριά, γιαγιά", της ξανάπα - κι ένιωσα πως της την
χρωστάω

Μου' βγαλε το κασκέτο και μου αφούγγισε με το χέρι της το
κούτελό μου. (Ξέρετε,
κι οι γριές μπορούνε να χαμογελάνε). Τη λευτεριά το λοιπόν ο
καθένας μας τήνε χρωστάει σ' όλους.

Μια λευτεριά μονάχα για τον έναν, δε φελάει σε τίποτα (αν
υπάρχει).

Τίποτα δεν είναι μήτε για τον ίδιον. "Αντε, γεια σου, γιαγιά.
Καλή λευτεριά, το λοιπόν" -

κι έτριψα λίγο τα μάτια μου - έπεφτε κιάλας γαλανό το θάμπος
της βραδιάς δεν καλόβλεπα.

Κι όπως τράβηξα πάλι με χαμηλωμένα τα δυο φώτα μου (γιατί
έφεγγε ακόμα)

ένιωθα ν' ανεβαίνω με τ' αμάξι μου, μαζί κι ο μέγας κάμπος της
Μεσσαορίας

βαθύς και σιωπηλός, αχνισμένος απ' το αργό φεγγαρόφωτο,
ένιωθα ν' ανεβαίνω ίσα στον ουρανό

κι ένιωσα το φεγγάρι που με χτύπησε κατάστηθα ολόδροσο,
σάμπως χρυσό κωνσταντινάτο το φεγγάρι κρεμασμένο μ' ένα
σπάγγο απ' το λαιμό μου,

να μου δροσίζει την καρδιά και λίγο - λίγο να ζεσταίνεται και
ν' αχνίζει στον κόρφο μου.

Κ' έλεγα μέσα μου: δε φτάνει το τραπέζι, μήτε κάμποσος παράς
στην τσέπη,

μήτε το ψωμί και το φιλί, - δε φτάνει.

Ο άνθρωπος είναι πιο τρανός απ' την καθημερινή την έγνοια του.

Κι έλεγα πάλι που ο άνθρωπος αρχίζει από την έγνοια του για
το ψωμί

Κι όλο τραβάει πιο πέρα απ' τη σκλαβιά του,

από σκλαβιά σε σκλαβιά, από ξεσκλάβωμα σε ξεσκλάβωμα,

απ' το ξεσκλάβωμα της πατρίδας, στο ξεσκλάβωμα του κόσμου,
ώσπου να νιώσει, μπαίνοντας ίσα τον ουρανό,

ν' αχνίζει το φεγγάρι στον κόρφο του,

ώσπου να κλάψει μια νύχτα από αγάπη για όλο τον κόσμο. Έτσι
άφησα

σ' ένα χαντάκι τ' αμάξι μου. Πήρα τ' όπλο. Κι ανέβηκα στο βουνό.

Έτσι βρέθηκα σε τούτη τη σπηλιά που το στόμιό της βλέπει ολόγισσα στον ήλιο - το στρογγυλό της στόμιο είναι ο ίδιος ο ήλιος που θα τον νιώσω πάλι δροσερό, καθώς θα με περνάνε,

(όπως εκείνη τη νύχτα το φεγγάρι) - θα τον νιώσω δροσερό κωνσταντινάτο

να μου δροσίζει το καμένο στήθος, κι έτσι λίγο - λίγο να ζεσταίνεται ο ήλιος και ν' αχνίζει στον κόρφο μας. Γεια σας.

(Όλες οι κομπάνες της Γης σήμα ναν μεμιάς. Όλα τ' ανθρώπινα μέτωπα ψηλά. Όλες οι καρδιές μεσίστιες. Στο χωριό Λύση, ανάμεσα Λευκωσία κι Αμμόχωστος, η μόνα του έσφιξε το μούρο της τσεμπέρι κάτω απ' το δυνατό σαγόνι της κι είπε ακριβώς τα λόγια που περίμενε ο γιος της: "Είμαι περήφανη. Κάλλιο μια φούχτα τιμημένη στάχτη, παρά γονατισμένος ο λεβέντης μου". Ο πατέρας του πάλι, σαν πήγε στο στρατιωτικό νοσοκομείο της Λευκωσίας, αναγνώρισε το καμένο παιδί του απ' τις χοντρές ελληνικές κοκκάλες του κι από κείνο το χρυσό κωνσταντινάτο που άχνιζε στον κόρφο του και στον κόρφο του κόσμου).

ΑΘΗΝΑ, Μάρτης 1957
Ποιήματα Γ'

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Σχολιάστε την παρατήρηση του Serge Grilles (Αιολικά Γράμματα):
"Ο αποχαιρετισμός είναι ένας ύμνος στη ζωή. Ολόκληρο το ποίημα είναι, μέσα σε μια μεγάλη λυρική έξαρση, η πολιτική συνειδητοποίηση ενός ανθρώπου που, τη στιγμή του θανάτου του, ανακαλύπτει ότι δε γελάστηκε, ότι ο αγώνας του ήταν η αλήθεια του. Μπορεί να πεθάνει γαλήνιος. Έτσι η ζωή του μάρτυρα κλείνει με μια ωδή στη ζωή".
2. Ποιους στίχους του ποιήματος είχε υπόψη του ο Κ. Κουλουφάκος στη μελέτη του "Ο προβληματισμός στην ποίηση του Γ. Ρίτσου", όταν έγραφε:

"Εδώ το πρόβλημα της μοναξιάς εκμηδενίζεται σαν τέτοιο, με τον πιο πανηγυρικό τρόπο ... Δε βρίσκει χώρο να υπάρξει, γιατί η ως τη θυσία προσήλωση στο ιδανικό της λευτεριάς, ανοίγει μια δίοδο κι ολόκληρος ο κόσμος με τις αξίες του πλημμυρίζει τη σπηλιά και την ψυχή του ανθρώπου ..."

3. Αναλύστε τους στίχους:

α. *Μου χρειάζεται πριν απ' το θάνατό μου μια ύστατη γνώση, η γνώση του θανάτου μου, για να μπορέσω να πεθάνω.*

- β. Αυτή η στιγμή είναι ανεπανόληπτη, γιατί είναι η αιωνιότητα κι η αιωνιότητα υπάρχει και τη δημιουργούμε - δεν επαναλαμβάνεται.
- γ. Ξέρω τώρα, όσο ποτέ, πως είναι δυνατή η ελευθερία.
4. Συγκρίνετε τους στίχους: "Ναι, η πιο μεγάλη πράξη της ζωής μας είναι η απόλαυση του θανάτου μας, όταν υπάρχει κάποια διέξοδος ... το' μαθα", με τις "Θερμοπύλες" του Καβάφη.
5. Αναλύστε αναφερόμενοι σε στίχους του ποιήματος τα εξής:
- Κανένας δεν υπάρχει μόνος χωρίς τη βοήθεια του άλλου
  - "Η αρετή μας είναι η αμοιβαία μας χρησιμότητα".
  - Τη λευτεριά ο καθένας μας τήνε χρωστάει σ' όλους. Μια λευτεριά μονάχα για τον έναν, δε φελάει σε τίποτα.

Από την τελετή αναγόρευσης του ποιητή σε επίτιμο διδάκτορα του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, 1975.

ΕΙΡΗΝΗ

Τ' όνειρο του παιδιού είναι η ειρήνη,
Τ' όνειρο της μάνας είναι η ειρήνη.
Τα λόγια της αγάπης κάτω απ' τα δέντρα,
είναι η ειρήνη.

Ο πατέρας που γυρνάει τ' απόβραδο μ' ένα φαρδύ χαμόγελο στα
μάτια
μ' ένα ζεμπύλι στα χέρια γεμάτο φρούτα
κι οι σταγόνες του ιδρώτα στο μέτωπό του
είναι όπως οι σταγόνες του σταμνιού που παγώνει το νερό
στο παράθυρο,
είναι η ειρήνη.

Όταν οι ουλές απ' τις λαβωματιές κλείνουν στο πρόσωπο του κόσμου
και μες στους λάκκους που' σκαψαν οι οβίδες φυτεύουμε δέντρα
και στις καρδιές που' καψε η πυρκαϊά δένει τα πρώτα της μπουμπούκια
η ελπίδα
κι οι νεκροί μπορούν να γείρουν στο πλευρό τους και να κοιμηθούν
δίχως παράπονο
ξέροντας πως δεν πήγε το αίμα τους του κάκου,
είναι η ειρήνη.

Ειρήνη είναι η μυρουδιά του φαγητού το βράδυ,
τότε που το σταμάτημα του αυτοκινήτου στο δρόμο δεν είναι φόβος,
τότε που το χτύπημα στην πόρτα σημαίνει φίλος,
και το άνοιγμα του παράθυρου κάθε ώρα σημαίνει ουρανό
γιορτάζοντας τα μάτια μας με τις μακρινές καμπάνες
των χρωμάτων του,
είναι η ειρήνη.

Ειρήνη είναι ένα ποτήρι ζεστό γάλα κι ένα βιβλίο μπροστά στο παιδί
που ξυπνάει.
Τότε που τα στόχια γέρνουν τόνα στ' άλλο λέγοντας: το φως το φως,
το φως,
και ξεχειλάει η στεφάνη του ορίζοντα φως
είναι η ειρήνη.

Τότε που οι φυλακές επισκευάζονται να γίνουν βιβλιοθήκες,
τότε που ένα τραγούδι ανεβαίνει από κατώφλι σε κατώφλι τη νύχτα
τότε που τ' ανοιξιάτικο φεγγάρι βγαίνει απ' το σύγγεφο
όπως βγαίνει απ' το κουρείο της συνοικίας φρεσκοξυρισμένος ο εργάτης
το Σαββατόβραδο
είναι η ειρήνη.

Τότε που η μέρα που πέρασε
δεν είναι μια μέρα που χάθηκε
μα είναι η ρίζα που ανεβάζει τα φύλλα της χαράς μέσα στο βράδι
κι είναι μια κερδισμένη μέρα κι ένας δίκαιος ύπνος
τότε που νιώθεις πάλι ο ήλιος να δένει βιαστικά τα κορδόνια του
να κυνηγήσει τη λύπη απ' τις γωνιές του χρόνου
είναι η ειρήνη.

Ειρήνη είναι οι θημωνιές των αχτίνων στους κάμπους του καλοκαιριού
είναι τ' αλφαβητάρι της καλοσύνης στα γόνατα της αυγής.
Όταν λες: αδελφέ μου - όταν λέμε: αύριο θα χτίσουμε
όταν χτίζουμε και τραγουδάμε
είναι η ειρήνη.

ΑΠΟ ΤΗΝ "ΚΥΡΑ ΤΩΝ ΑΜΠΕΛΙΩΝ"

Κυρά των Αμπελιών, που σ' είδαμε πίσω απ' το δίχτυ του πευκόδασου
να συγυρίζεις με το χάραμα τα σπίτια των αϊτών και των τσοπάνων,
πάνου στη φούστα σου ο αυγερινός διάνευε τους πλατιούς ίσκιους των
κληματόφυλλων

δυο αγουροξυπημένες μέλισσες κρεμόντανε στ' αυτιά σου σκουλαρίκια
και τα πορτοκαλάνθια σου έφεγγαν τη μαύρη, την καμένη στράτα.

Κυρά μελαχροινή που η αντηλιά σου χρύσωσε τα χέρια σαν της
Παναγιάς το κόνισμα,

πίσω στα οβέρκο σου, στο χνουδι το αγουρό, σπίθιζε το δρόσο της νύχτας
σα να μετάνιωσε λίγο προτού να αβήσει ο γαλαξίας
κα δέθηκε γιορντάνι στο λαιμό σου να χυθεί στη ζεστασιά του κόρ-
φου σου.

Κι ήταν η σιγαλιά πηχτή σα γάλα σ' ελατίσιο κόδο
και τ' οργωμένο χώμα ευώδιαζε σαν εκκλησιά τη μέρα των Βαγιώνε
κι έβγαινε ο μπιστικός από τον ύπνο του καθώς που βγαίνει ο κά-
βουρας απ' το νερό στο περιγιάλι
κι αστράφτει στο νωπό καβούκι του γαλάζιο τα πρωινό με δυο κουκ-
κίδες άστρα.

Κυρά τρανή, τι σιγανή της νεραντζιάς η πρώτη καλημέρα
τι σιγανό το βήμα σου κι η ανάσα του ψαριού πλάι στο φεγγάρι
τι σιγανό κουβεντολόι του μέρμηγκα μπροστά στις μαργαρίτας το
ξωκκλήσι.

Α, τι χρυσάφι αφήνει η αχτίνα στη σταγόνα της δροσιάς
όταν η πούλια σου κρεμάει στο μέτωπο το εφτάκλωνο κλαδάκι της γα-
ζίας

α, πόση λουλουδόσκονη στριμώγνεται στις μέλισσας το στόμα για το μέλι
πόση αιωπή μες στην καρδιά σου για τραγούδι.

Δω πέρα σμίγει η νύχτα την αυγή σ' άτρεμο ρίγος
και σένα, τα δυο χέρια σου, δετά γύρω στο γόνα της γαλήνης, φέγγουν
σάμπως δυο περιστέρια φως σσάλευτα πάνω απ' το δάσος.

ΧΙ

Κυρά, Κυρά, Θαλασσινή και στεριανή με τα λουλουδιασμένα μάγουλα
σφίγγοντας μες στο μπούστο σου την κάψα του Αλωνάρη
πότε κρατώντας στην ποδιά σου ένα καράβι-μικροκάραβο
πότε σαν Παναγιά Αιγιοπελαγίτισσα ντυμένη μ' ένα δίχτυ
να κουβαλάς το σούρπωμα στην κεφαλή σου το πανέρι με τα ψάρια
πότε ντυμένη μ' αμπελόφυλλα, κυνηγημένη απ' του ήλιου τις χρυσό-
μυγες πάνου στ' αλώνια
ανάβοντας το φίλημα στα λουλουδάκια της μηλιάς
μπαταίζοντας τις λυγαριές με τον αγέρα της τρεχάλας σου.

Μηλί - βái - βái - μηλί - μηλίτσα της ανηφοριάς
πώς σου τριανταφυλλίσανε τα μήλα της αγάπης;

Σπάνε τα ρόδια στη ραδιά και πέφτουν γέλια στο ποτάμι,
με κουκουνάρια κυνηγιούνται οι κορασιές στο περιγιάλι
κι αχ ο δραγάτης δε βαστά τέτοιο πουλί στον κόρφο του
κι αχ δε βαστάν οι βιολιντζήδες του σμπελιού τόσο ουρανό μες στα
βιολιά τους...

ΧV

Κυρά, Κυρά, ντύσου ξανά τα κλέφτικα, τ' ασίκικα, ψηλά στα κορφο-
βούνια

ζώσου τ' αστέρια τρίδιπλα στον κόρφο φυσεκλίκια
βάλε μες στο ταγάρι σου της Παναγιάς το κόνισμα μαζί με μπουρου-
τόσκαγα -

τσομπαναραίοι Απόστολοι χτυπάνε της Αγια-Σοφιάς τα σήμαντρα
κι οι ελιές οι βλάχες οι Μακεδονίτισσες τραβάν τις ανηφόρες
κι οι αποθαμένοι στα σκαλιά της εκκλησιάς λαδώνουμε τα καριοφίλια
με το λάδι της καντήλας.

ΧΧ

Τούτο δεν είναι πόλεμος τούτο δεν είναι αμάχη
τούτο είναι μέρα των Φωτώ τούτο είναι χοροστάσι
τ' Άη-Θυμαριού η ανάσταση τ' Άη-Έλατου το γλέντι.

Εδώ τα δέντρα μάχονται μαζί με τους ανέμους
εδώ βρυχιούνται τα βουνά και τα χοντρά κοτρώνια
τ' αστέρια βόλια σφεντονάν και το φεγγάρι μπάλες
κι ολημερίς κι ολονυχτίς μες στου ήλιου το καζάνι
μαύρο κατράμι κοχλακά για των αχτρών τ' ασκέρια.

Εχ, τι λαγούτα και βιολιά και κλέφτικα νταούλια,
οι πίπιζες του πλάτανου, του πεύκου τα σαντούρια -

Στραφτοκοπάν στον άνεμο τα χρυσοπετραχήλια
γιορτάζουν τα καμπαναριά με τις χρυσές κομπάνες
οι άσπροι σταυροί των φλάμπουρων φωτάν τα μεσονύχτια
κι αγγέλοι από γυαλί και φως μ' ολάνοιχτες φτερούγες
φωτάνε τα ελατόδασα και τ' αίταμονοπάτια.

Και συ, Κυρά των Αμπελιών, φορώντας τις σημαίες
γιομίζεις τα σταφύλια σου μ' αίμα και δυναμίτη
στον άνεμο τινάζοντας τα θέμελα του χάρου.

ΑΠΟ ΤΟ "ΣΧΗΜΑ ΤΗΣ ΑΠΟΥΣΙΑΣ"

|

Ό,τι έφυγε, ριζώνει εδώ, στην ίδια θέση, λυπημένο, αμίλητο
όπως ένα μεγάλο βάζο του σπιτιού, που πουλήθηκε κάποτε σε δύσκο-
λες ώρες,

και στη γωνιά της κάμαρας, εκεί που στέκονταν το βάζο,
απομένει το κενό πυκνωμένο στο ίδιο σχήμα του βάζου, αμετάθετο,
ν' αστράφτει διάφανο στην αντηλιά, όταν ανοίγουν πότε - πότε τα
παράθυρα,

και μέσα στο ίδιο βάζο, που' χει αλλάξει την ουσία του
με ίδια κι ισόποσην ουσία απ' το κρύσταλλο του άδειου,
μένει και πάλι το ίδιο εκείνο κούφωμα, λίγο πιο οδυνηρά ηχητικό
μονάχα.

Πίσω απ' το βάζο διακρίνεται το χρώμα του τοίχου
πιο σκοτεινό, πιο βαθύ, πιο ονειροπόλο,
σα να' μινε η σκιά του βάζου σχεδιασμένη σε μια σαρκοφάγο-
Και, κάποτε, τη νύχτα, σε μια ώρα σιωπηλή,
ή και τη μέρα, ανάμεσα στις ομιλίες,
ακούς βαθιά σου κάποιον ήχο οξύ, πικρό και πολυκύμαντο
σάμπως ένα αόρατο δάχτυλο να έκρουσε
κείνο το σπόν, ευαίσθητο, κρυστάλλινο δοχείο.

ΑΠΟ ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΕΞΟΡΙΑΣ, II

4 Δεκεμβρίου

Πρόβατο, πρόβατο της παγωνιάς
μικρό ποίημα
πιάσε με απ' το χέρι.
Η αυγή έχει τ' αγκάθι της
και το σκαμνί της.
Ως το βράδι ας πιστέψουμε.

Βγάλε τα παπούτσια σου, φεγγάρι.
Ανάσκελα δε με παίρνει ο ύπνος.
Αν γυρίσω στο πλευρό θα πονέσω.

Η πόρτα είναι ανοιχτή.
Δεν μπορώ να φύγω.

Η ΕΛΞΗ ΤΗΣ ΓΗΣ

Ένα φεγγάρι κολλημένο στα τζάμια σε σφραγισμένο γραμματόσημο
σε ανεπίδοτο γράμμα. Τα κλειστά επιπλοποιεία όλο τραπέζια,
πολυθρόνες, καθρέφτες. Ένα σκυλί φοβισμένο απ' τη σκιά του
γαυγίζει μόνο μες στα φώτα της λεωφόρου. Όσο ψηλά
κι αν σφεντονίσεις τα πράγματα, δε θα σταθούν στον αέρα,
δε θα βγάλουν φτερά' θα ξαναπέσουν με γδούπο στο χώμα,
στο ίδιο σχεδόν σημείο, σαν τα νομίσματα της τύχης,
δείχνοντας ακριβώς την όψη εκείνη που ήθελες να μη φανεί.

Αθήνα, 13 XI 72

ΔΕΚΑΟΚΤΩ ΛΙΑΝΟΤΡΑΓΟΥΔΑ ΤΗΣ ΠΙΚΡΗΣ ΠΑΤΡΙΔΑΣ

5. ΜΝΗΜΟΣΥΝΟ

Στη μια γωνιά στέκει ο παππούς, στην άλλη δέκα εγγόνια
και στο τραπέζι εννιά κεριά μηηγμένα στο καρβέλι.

Μάνες τραβάνε τα μαλλιά και τα παιδιά σωπαίνουν
κι απ' το φεγγίτη η Λευτεριά τηρά κι αναστενάζει.

6. ΑΥΓΗ

Λιόχαρη, μεγαλόχαρη της άνοιξης αυγούλα,
και πού 'χει μάτια να σε ιδεί, να σε καλωσορίσει;

Δυο κάρβουνα στο θυμιατό και δυο κουκκιά λιβάνι
κι ένας σταυρός από καπνιά στ' ανώφλι της πατρίδας.

14. ΕΠΙΤΥΜΒΙΟ

*Το παλικάρι που 'πεσε μ' ορθή την κεφαλή του
δεν το σκεπάζει η γης ογρή, σκουλήκι δεν τ' αγγίζει -*

*Φτερό στη ράχη του ο σταυρός κι όλο χυμάει τ' αψήλοι
και σμίγει τους τρανούς σητούς και τους χρυσούς αγγέλους.*

17. Ο ΤΑΜΕΝΟΣ

*Εδώ σωπαίνουν τα πουλιά, σωπαίνουν οι καμπάνες,
Σωπαίνει κι ο πικρός Ρωμιός μαζί με τους νεκρούς του.*

*Και πα στην πέτρα της σιωπής τα νύχια του ακονίζει
μονάχος κι αβοήθητος, της λευτεριάς ταμένος.*

18. ΤΗ ΡΩΜΙΟΣΥΝΗ ΜΗΝ ΤΗΝ ΚΛΑΙΣ

*Τη Ρωμιοσύνη μην την κλαίς, - εκεί που πάει να σκύψει
με το σουγιά στο κόκαλο, με το λουρί στο σβέρκο,
Να' τη, πετιέται αποξαρχής κι αντρίεύει και θεριεύει
και καμακώνει το θεριό με το καμάκι του ήλιου.*

Δεκαοκτώ Λιανοτράγουδα της πικρής πατρίδας, 1974

ΥΜΝΟΣ ΚΑΙ ΘΡΗΝΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

I

*Νησί πικρό, νησί γλυκό, νησί τυραγνισμένο,
κάνω τον πόνο σου να πω και προσκυνώ και μένω.*

*Εσύ της θάλασσας ρυθμός, ολάνθιστο κλωνάρι,
πώς σου μαδήσαν τ' άνθια σου διπλοί, τριπλοί βαρβάραι.*

*Τι θλιβερά που σεργιανάν τριγύρω σου τα ψάρια, -
κι οι αντίχριστοι να παίζουνε την τύχη σου στα ζάρια.*

*Κουράγιο, μικροκόρη μας, που μας εγίνης μάνα,
ύμνος και θρήνος της ζωής κι ανάστασης καμπάνα.*

II

*Χρυσή, λιανότρεμη χορδή, στον αέρα τεντωμένη,
χαμόγελα κελήδαγες μέσα στην οικουμένη.*

*Και τώρα πώς σε τύλιξαν ματόβρεχτο κουβάρι -
η οργή μας μες στο δάκρυ μας μαχαίρι στο θηκάρι.*

Κι εκείνη η άμωμη μορφή, που εψαλμωδούσε τ' άγια,
χιλιάδες βόλια δέχτηκεν αντίς δάφνες και βάγια.

Κι από μακριά το πατρικό, το μέγα χέρι υψώνει
και το κατάμαυρο ψωμί της προσφυγιάς σταυρώνει.

III

Το δάκρυ κράτησέ το ορθό, κράτησε ορθό και το αίμα
μη σου θολώσει την καρδιά της αρνησιάς το ρέμα.

Τούτο το φως δεν κρύβεται, φεγγοβολάει και δείχνει
μέσα στην πιο βαθιά νυχτιά των δολοφόνων τα ίχνη.

Τούτο το φως δε σώνεται, σπαθί δεν το θερίζει
ραντίστε τους ωραίους νεκρούς με ανθόφυλλα και ρύζι.

Κι απέ στεριώστε τη γροθιά στου κόσμου το τραπέζι·
δω πέρα ο δίκαιος θα κριθεί κι αυτός που κρυφοπαίζει.

IV

Πόσοι νεκροί, πόσοι γυμνοί, θλιμμένοι, αποδιωγμένοι,
αντάμα - αντάμα πορπατάν τις νύχτες αγριεμένοι.

Αχ, οι νεκροί μας δε χωράν στο χώμα και στο κλάμα·
ψυχή και σώμα βάλανε στον άγιο αγώνα τάμα.

Και κοντοστεκούν μια στιγμή, κι έτσι ακυμμένοι - δες τους -
βγάζουν με τα δαχτύλια τους τα βόλια απ' τις πληγές τους.

Κι ορθοί ξανά και δυνατοί πατάν το θάνατό τους
και στον αγώνα ρίχνονται πιο πρώτοι κι απ' τους πρώτους.

V

Αρχαίο νησί και νέο νησί, νησί των μαρτυρίων,
το αιώνιο φως σου μάτωσε στα δόντια των θηρίων.

Δώστε τον όρκο, αδέρφια μου, καταμεσίς στην πλάση
τ' άδικο πια να δικαστεί, το δίκιο να γιορτάσει.

Κι η δόξα, στην ολόμαυρη που περπατούσε ράχη,
τη Λευτεριά και τη Χαρά για συντροφιά της να 'χει.

Κουράγιο, μικροκόρη μας, που μας εγίνης μάνα,
ύμνος και θρήνος της ζωής κι ανάστασης καμπάνα.

ΚΑΡΛΟΒΑΣΙ ΣΑΜΟΥ, 20.8.74
Ύμνος και Θρήνος για την Κύπρο

Ο Ήλιος

Ο Ήλιος με είχε
μέ βρήκε
μέ είπε.

Εγώ
μόναχα « ευχαριστώ ».
Ο Ήλιος
μια μέρα.
Ο κόσμος.

(έπ'λά « Χαρίνα » Αθήνα 1973)

Γιάννης Ρίτσος

Χειρόγραφο Γιάννη Ρίτσου

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τη μεταπολεμική ποίηση διακρίνει η τραγική σοβαρότητα, η έλλειψη ψευδαισθήσεων και οραματισμών καθώς κι ένα κλίμα κατάθλιψης και απαισιοδοξίας. Κι ακόμα η έντονη πολιτικοποίηση της, η ένταξη και η συμπόρευση των ποιητών με τα πολιτικά πράγματα της εποχής. Τρεις είναι κατ' εξοχήν οι τάσεις της γενιάς που επικράτησε να ονομάζουμε ως πρώτη μεταπολεμική γενιά. Πρώτα είναι η τάση των ποιητών που ονομάζουμε "υπαρξιακούς", οι οποίοι δίνουν με την ποίησή τους έκφραση στην αγωνία και το υπαρξιακό άγχος που χαρακτηρίζει τον άνθρωπο της εποχής μας. Ύστερα είναι η τάση των λεγόμενων νέων υπερρεαλιστών. Και τέλος η δεσπόζουσα ποίηση με τους έντονους πολιτικούς και κοινωνικούς στόχους.

Στην πρώτη ομάδα έχουμε τον **Άρη Δικταίο**, που τον διακρίνει η μεταφυσική και υπαρξιακή αγωνία, το **Μηνά Δημάκη** με έντονο το βίωμα της τραγικότητας της ζωής και λόγο ζωντανό, απλό, ζεστά παραστατικό. Έχουμε ακόμα τη **Ζωή Καρέλλη** και τη **Μελισσάνθη**, που μας δίνουν μια ποίηση θρησκευτική, μεταφυσική και την **Όλγα Βότση** που κινείται σ' ένα κλίμα πνευματικού στοχασμού και μεταφυσικού ιδεαλισμού, με κυρίαρχα τα θέματα της αμαρτίας και του θανάτου.

Στην ποίηση του παλαιότερου **Γ. Βαφόπουλου** βρίσκουμε το σπαραγμό, το θάνατο και τη μοναξιά. Κοντά σ' αυτόν είναι ο **Γ. Θέμελης**, με μια ποίηση ανθρωποκεντρική που δίνεται μέσα από ένα υποκειμενικό ιδεαλισμό. Ο **Γ. Κότσιρας** μας οδηγεί με την ποίησή του σε μια μεταφυσική. Την πικρή αίσθηση της ζωής, την υπαρξιακή θλίψη, το αλλόκοτο, το αινιγματικό και το εφιαλτικό μας δίνει με την ποίησή του ο **Μίλτος Σαχτούρης** που κινείται σ' ένα νέο υπερρεαλισμό. Ο **Νίκος Καρύδης** μας δίνει μια ποίηση τρυφερή με μια πίκρα διυλισμένη, ενώ ο **Νίκος Καρούζος** κινείται στο χώρο του μυστηριακού και του μεταφυσικού στοχασμού. Ο **Δημήτρης Παπαδίτσας** με μια σειρά ποιημάτων, που η καταγωγή τους και η διάρθρωσή τους κρατάει πολλά από την υπερρεαλιστική μαγεία, κινείται μέσα στην αγωνία για την αλήθεια και την ουσία των πραγμάτων. Ο **Τάκης Σινόπουλος** παραμένει στην αίσθηση της μοναξιάς, στη φρίκη του πολέμου και του εμφύλιου σπαραγμού και τη ματαίωση. Λυρικός ο **Κρίτων Αθανασούλης** κινείται στο κλίμα του κοινωνικού προβληματισμού. Ο Θεσσαλονικιός **Τάκης Βαρβιτσιώτης** είναι πιστός στη γραμμή του υπερρεαλισμού. Στην ποίησή του πολύ χώρο κατέχει το όνειρο, η μουσική και η παιδική αθωότητα. Η **Ελένη Βακαλό** εκφρά-

ζει τη μυστική και αθέατη όψη των πραγμάτων, μ' ένα λόγο ελλιπή και διακεκομμένο.

Ο **Θ. Δ. Φραγκόπουλος** κινείται μέσα στην τραυματική εμπειρία του πολέμου και του εμφυλίου, προεκτείνοντας τη γραμμή του Σεφέρη παρά του υπερρεαλισμού. Ο **Γιώργος Γεραλής** κινείται στη γραμμή του μετασυμβολισμού και του μεταρομαντισμού, αναδεικνύοντας την παιδική αθωότητα και τον ελεγειακό τόνο. Ο **Νίκος Παππάς**, ξεκινώντας από ένα μετασυμβολισμό, θα οδηγηθεί σε μια ποίηση ρεαλιστική, πραγματιστική και πολιτική, με έντονο το επικαιρικό στοιχείο. Ο **Κώστας Στεργιόπουλος** προβάλλει ευαίσθητος, λυρικός και θλιμμένος, ενώ ο **Γ. Στογιαννίδης** μας δίνει ποιήματα του ονείρου και του έρωτα.

Από τους "πολιτικούς-κοινωνικούς" ποιητές ξεχωρίζει ο **Μανόλης Αναγνωστάκης**. Τα ποιήματά του κρατούν έναν τόνο χαμηλόφωνο και εξομολογητικό και εκφράζουν πέρα από το ατομικό περιστατικό τη διάψευση των ελπίδων της γενιάς του. Το αίσθημα της προδοσίας και της ήττας εκφράζεται και σαν διαμαρτυρία πολιτική αλλά και γενικότερα σαν μια απελπισία σε επίπεδο βαθύτερο και τραγικότερο. Το αίσθημα του φόβου του πολέμου και της ματαίωσης δίνει ο **Τάσος Λειβαδίτης** που οδηγείται στην εξέλιξη της ποίησής του σε μια μεταφυσική. Στην ποίησή του κυριαρχεί η έρημη πόλη με τους νεκρούς δρόμους της.

Ο **Άρης Αλεξάνδρου** μας δίνει μια ποίηση ήττας, αμφισβήτησης και αποτυχίας. Ο **Τίτος Πατρίκιος** κινείται στο ίδιο κλίμα ενώ παράλληλα είναι και αισθησιακά δεμένος με τη φύση, μέσα από ένα λανθάνοντα ερωτισμό. Τέλος στην ποίηση του Πάνου Θασίτη, που κινείται στο χώρο της διάψευσης, συναντούμε εικόνες από το φως και τις ομορφιές του Αιγαίου.

Το κείμενο στηρίχτηκε στην "Ιστορία της Νεοελληνικής λογοτεχνίας" του Α. Παλίτη και στην εργασία του Α. Κοραντώνη "Γύρω από τη σύγχρονη ελληνική ποίηση".

ΑΡΗΣ ΔΙΚΤΑΙΟΣ

Φιλολογικό ψευδώνυμο του Κ. Κωνσταντουράκη. Γεννήθηκε στο Ηράκλειο της Κρήτης το 1919. Πέθανε το 1983 στην Αθήνα. Η ποίησή του διακρίνεται για τον προσωπικό της τόνο και το λεπτό αίσθημα που τη διαποτίζει. Εκτός από την ποίηση ασχολήθηκε και με το δοκίμιο, μετάφρασε πολλά έργα και σύνταξε διάφορες ανθολογίες.

"Μονολότι ο Δικταίος ξεκινάει από μια περίπτωση, αποκλειστικά προσωπική του, δίνει εντούτοις στην ποίησή του το βάρος μιας καθολικής αγωνίας, δυναστευμένης επίμονα από το πρόβλημα του θανάτου, και με πολλή ειλικρίνεια και ευπάθεια, με μέσα γυμνά και δωρικά, έναν κόσμο ρευστό και μετέωρο ανάμεσα στο χθες και στο αύριο, ανάμεσα στη μνήμη και στην έφεση, ανάμεσα στην παρουσία και στην ανυπαρξία"

(Μ. Περάνθης).

ΕΡΓΑ:

Ποίηση:

Δώδεκα εφιαλτικές βινιέτες 1935, Αγνεία, 1938, Αντιφαστικός άνθρωπος, 1938, Ελούσοβα, 1945, Σπουδή θανάτου, 1948, Τα τετράδια του Άρη Δικταίου, 1948-1949, Ποιήματα 1935-1953, Πολιτεία Α', 1958, Πολιτεία Β', 1958, Ποιήματα (1934- 1965), 1974.

Ο ΤΡΑΓΟΥΔΙΣΤΗΣ

XXIII

*Τρεις του Δεκέμβρη σήμερα. Κι η μέρα
πηδά ως πουλί, κι είναι ως μεταξωτή,
κι είναι ως πολύ να επλύθη απ' τη βροχή
κι ως να στέγνωσε μέσα στον αγέρα*

*που, πέρα από τις στέγες κι από τη
στερνή σειρά των δέντρων και πιο πέρα,
τη μέρα, στη διαυγέστατη ατμοσφαίρα,
σαν σινιάλο, στα χέρια του κρατεί*

*και την κινεί κι ότι έρχεσαι δηλώνει.
Κι ενώ, σαν φύλλο γίνομαι χλοερό
που με τον ήλιο παίζει, κι είμαι ως σπίτι*

*που τις πόρτες μια-μια ξεμανταλώνει
στον ήλιο, κι είμαι σαν πολλά μικρό
πεινασμένο κι ανέμυαλο σπουργίτι.*

Ποιήματα 1934-1965

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Προσέξτε στο πιο πάνω ποίημα τον προσωπικό τόνο και τη λεπτή εσωτερικότητα. Έχουμε εδώ μια ποίηση που μας μεταθέτει στο χώρο της υπάρξεως. Με ποιο τρόπο γίνεται τούτο κατορθωτό;
2. Προσέξτε στο ποίημα τη χρήση των εικόνων και τη λειτουργία της παρομοίωσης.

ΠΟΛΙΤΕΙΑ

2

ΔΕΚΕΜΒΡΗΣ

*Όταν ο περιπατητής, μια μόνον,
ελάχιστη, στιγμή, παραστρατίζει μέσα του, και παύει,
ξαφνικά, ο δρόμος δρόμος να 'ναι και η στιγμή στιγμή, -
όταν ο μαγαζάτορας, ο υπάλληλός του ή ο πελάτης
μια σύντομη στιγμή, πάνω από την πραμάτεια,
αφαιρείται, με σπασμένη την κίνηση, άβουλο το χέρι
(κάτι σα να τον άρπαξε, πετώντας τον μες στο αχανές
κάποιου άλλου κόσμου δίχως χέρια και πραμάτειες, - όταν,
την κάθετη ή λοξή βροχή, που άπαυτα πέφτει,
οι άνθρωποι βλέπουν αμίλητοι, σα να' χουν
σε βαθιά δάση αόρατα χαθεί (είχαν τόσο, αλήθεια,
στ' αδιέξοδα των ρεμβασμών τους περιπλανηθεί), - όταν,
έτσι, το Άγνωστο κρούει την ψυχή (μ' αφηρημένες
κινήσεις, με σχήματα δίχως
περίγραμμα, με λόγια που έννοια δεν έχουνε), γεννιέται
ο ποιητής.*

*Μέσα του είναι ατεμάχιστος ο άνθρωπος, ο κόσμος
ανέγγιχτος, ακέριος ο χρόνος, κι είναι
παιδί και γέρος, άντρας και γυναίκα,
κι από αγγέλματα αλάλητα, από εικόνες
που είδε μες στα σκοτάδια, ξέρει
το Μυστικό το Τρομερό και το Ενδεχόμενο.*

Ποιήματα 1934-1965

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Ποια από τα λόγια του Μ. Περάνθη, στο εισαγωγικό σημείωμα για τον ποιητή, αντιστοιχούν στο κλίμα του πιο πάνω ποιήματος;

ΜΗΝΑΣ ΔΗΜΑΚΗΣ

Ποιητής και δοκιμιογράφος. Γεννήθηκε στο Ηράκλειο της Κρήτης το 1916 και πέθανε στην Αθήνα το 1980. Πήρε το Α΄ Κρατικό βραβείο ποίησης.

Στάθηκε ο πιο γνήσιος εισηγητής του άγχους που εξέφραζε η ποίησή μας των πρώτων μεταπολεμικών δεκαετιών.

Ο ποιητικός του λόγος χαρακτηρίζεται από έναν υπαρξιακό κραδασμό. "Μ' ένα σπαραγμό που φουρτούνιαζε τα πρώτα του ποιήματα έγινε μάρτυρας της απελπισίας και του αδιεξόδου των καιρών μας, αναζητώντας ωστόσο με απόγνωση ένα πέρασμα που θα τον έβγαζε σε φως, που θα τον έσωζε από την παράφορη περιπέτεια του όντος.

(ΕΥΘΥΝΗ, 1980, τομ. θ., σ. 477).

ΕΡΓΑ:

Ποίηση:

Φύλλα τέχνης, 1935, Η χαμένη γη, 1939, Κάψαμε τα καράβια μας, 1946. Στο τελευταίο σύνορο, 1950, Σκοτεινό πέρασμα, 1956, Το ταξίδι, 1960, Η περιπέτεια, 1966, Ποιήματα Α, 1974, Ποιήματα Β, 1976, Τελευταία ποιήματα, 1977.

ΖΩΗ

*Δε θα αποχαιρετήσω τη ζωή εύκολα
Γονατιστός
Θ' αλλάξουμε το τελευταίο "χαίρε"
Σα φίλοι ύπουλοι και αναξιόπιστοι
Που χωρίζουν ύστερα από μια γεμάτη μέρα
Που χωρίζονται ίσος προς ίσον
Και η μέρα δεν ήταν αργία γιορτή διασκέδαση
Καθημερινή κοπιώδης
Αυχμηρή ζωηρή ήταν
Πάθη βουνά και παθήματα και δοκιμασίες
Χαρές αυρούλες χρυσές
Ή καμίνια με φλόγες
Αγάπες λευκά περιστέρια
Ή ύαινες της ζούγκλας

Και πόνος;
Και αγωνία;
Και πάντα στην πόρτα ο χτύπος του πεπρωμένου;
Καμιά σημασία
Παλεύοντας*

Νικητής-Νικημένος
Ζωή
Μια στα πάνω μια κάτω
Σε γνωρίζω σε μισώ και σε θέλω
Σκληρή άτεγκτη αχάριστη
Ακριβά πληρωμένη
Ζητώντας πληρωμή πιο ακριβή κάθε τόσο
Θα σ' αποχαιρετήσω φιλικά
και θα πάψεις να με παραμονεύεις
θα γλυτώσεις και συ απ' το δύσκολο θύμα
που είχε υψώσει το κάστρο του
και κάθε στιγμή σε περίμενε
με τουφέκι στο χέρι
Ω! ποιητές
Όσοι ουρανούς κατοικείτε
Και θλίψεις αναίτιες σας δυναστεύουν
Μελαγχολίες της πέννας και του χαρτιού
Με λόγια ωραία
Λέξεις διαλεγμένες λουστραρισμένες
Που τεχνουργείτε ουρές παγωνιών
Μακαρίζω το μάταιο παιχνίδι σας
Ζηλεύω τους χώρους της ανύποπτης φαντασίας σας
Σε τούτη την κόλαση
Που θησαυρίζετε συναισθήματα ανώδυνα
Ήχους και χρώματα
- Σας μακαρίζω.

το ταξίδι

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Προσέξτε εδώ στην ποίηση του Δημάκη την εσωτερική αγωνία δοσμένη μέσα από έναν προσωπικό τόνο κι ακόμα την πάλη προς την τραγικότητα της ζωής. Με ποιο τρόπο μας δίνεται η αμεσότητα του ποιητικού λόγου κι η ποιητική ειλικρίνειά του;
2. Σχολιάστε την άποψη του Γ. Θέμελη για την ποίηση του Μηνά Δημάκη: "Ο Μ. Δημάκης ξεκινάει από το συναίσθημα που είναι διαποτισμένο από μια αγωνία ψυχής".

ΕΔΩ ΚΑΤΩ

Με την ελπίδα να ξεπεράσουμε την αντοχή μας
Με την ελπίδα να προχωρήσουμε
Πέρα απ' το σύνορο που χάραξεν η μοίρα

Εδώ στεκόμαστε και παλεύουμε.
Ήλιοι γεννιούνται και ήλιοι χάνονται
Κι εμείς δεμένοι μαζί τους στροβιλίζουμε
Σ' ένα χάος γεμάτο μέθη

Αυτοί χάνονται
Ή εμείς τους χάνουμε και δεν υπάρχουν πια
Αλλά μένουμε θησαυρίζοντας μια αχτίδα αφθαρσίας
Όταν σε τόση φθορά
Ο αγώνας σαν μάταιος μοιάζει.

Σκατεινά πέρασμο

ΚΥΚΛΟΣ

VII

Θα ξανασυναντηθούμε πιο έτοιμοι από τώρα
Γυμνοί
Γυμνοί
Στο πέλαγο βυθισμένοι του ονείρου
Δίχως ανθρώπινο βάρος
με σβησμένα τα πύρινα τείχη του χωρισμού

Θα κάψεις τα παρδαλά σου φορέματα
Λουλούδια χρώματα και στολίδια
Το μάταιο φόρτο που σε βαραίνει
Θα σβήνουν και τα μονοπάτια της αβύσσου
που πονούσες με στεναγμούς
Πώς πονούσες
Λυγμούς ακόμα προδίδει η φωνή σου
Με τη γεύση της παράφορης μέθης στα χείλη
Το πρόσωπο ουρανός διάφανος χλωμός

Τώρα πια να θυμάσαι το φιλί της ελπίδας
Ανεβαίνω ψηλά
Μη μου δίνεις το χέρι σου
Μη μ' αγγίζεις
Μ' εμποδίζει το φθαρτό βάρος σου
με διώχνει η φωτιά που σε περιμένει.

Κάψαμε τα καράβια μας

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Να ανιχνεύσετε στο ποίημα τη μελλοντική προσδοκία και υπόσχεση της ένωσης με το Αιώνιο στοιχείο.

Στο σπίτι του, από τις τελευταίες φωτογραφίες του ποιητή.

ΕΤΣΙ ΜΟΙΒΖΟΥΜΕ

Στην αιχμαλωσία κρύβει
 Στην αιχμαλωσία κρύβει
 Ευφροσύνη και λύπη
 Μιλώσα το τραγικό πρόσωπο
 'δω φαίμε
 'δω φαίμε
 'δω φαίμε
 'δω φαίμε
 'δω φαίμε
 'δω φαίμε

Μηνά Δημάκη

Χειρόγραφο Μηνά Δημάκη.

ΖΩΗ ΚΑΡΕΛΛΗ

Φιλολογικό ψευδώνυμο της Χρυσούλας Αργυριάδου. Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1901 και θεωρείται από τους σημαντικούς εκπροσώπους της υπαρξιστικής ποίησης. Πυρήνες της ποίησής της: η ζωή, ο θάνατος, η μοναξιά, η στέρηση, το σώμα, η ύπαρξη, ο χρόνος, οι αντιθέσεις κι η σύνθεσή τους.

ΕΡΓΑ:

Ποίηση:

Τα ποιήματα της Ζωής Καρέλλη, Α' (1940-1955), Β' (1955-1973), 1973.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1948

*Ως τότε θα καταφεύγουμε στους ναούς
των προγόνων μας; Εκκλησίες εμείς
δικές μας δεν έχουμε. Ούτε
των αρχαίων οι ελεύθεροι χώροι λατρείας κοινής,
ούτε υπάρχει δική μας, σε κτίσματα,
η συγκέντρωση της ψυχής μας μορφή.
Αψίδες και κολπούμενοι θόλοι,
βαρείς κίνες επιβλητικοί,*

να μαζεύονται οι πιστοί σε πυκνό
προσφυγής νόημα, εμείς, δικούς μας,
του δικού μας χρόνου, δεν έχουμε
της στροφής προς τα ιερά τόπους,
δεν υψώνουμε σχήματα δικής μας προσευχής.

Αναστηλώθηκεν το ιερόν του αγίου.
Ύστερ' απ' τα 400 είχε κτιστεί.
Ξανά και πάλι αναλώθηκε από φωτιά,
στα 1917, φορά τελευταία.

Ήταν πρωί, περίπου η ώρα εννιά,
καθώς μπήκα στην πόμφωτη,
καλλίστη βασιλική, ωραιοτάτη από φως.
Βαθιά με συγκίνησεν η χάρη του χώρου,
της Θεσσαλονίκης δόξα του Μυροβλήτη.

Στον Αϊ-Δημήτρη έμεινε ακέρια
η πολύτιμη κιονοστοιχία. Ψηφιδωτά
των αιμνήστων κτητόρων, των αρχόντων
της πόλης, του Πολιούχου ανέπαφα.
Κομμάτια από τοιχογραφίες .... Μήπως
θα μπορούσαμε κι αυτά να τα συμπληρώσουμε;
Θα τολμούσαμε μήπως; Να προσθέσουμε
σ' αυτά δική μας ποια δύναμη;

Άλλην απ' των πατέρων την πίστη
μέσα μας δεν έχουμε, δεν αποχτούμε
ούτ' αυτήν καν ολόκληρη...
Τοιχογραφίες μισές, τυραννισμένες.
Η κληρονομιά φθείρεται κι η φθορά
φέρνει στιγμές τραγικές.

Δεν πληρώνεται με δικό μας καημό
το χάσμα που η καταστροφή έχει ανοίξει.
Ιερό να εμφανιστεί, πνεύμα εικόνας
η βεβαιότητα, χαλασμένα απ' τα δεινά
η μορφή της πίστης. Δεν συμπληρώνεται
η τοιχογραφία δίχως δική μας πλήρη απελπισία.
Στο πυκνό της ανάγκης παρόν
δε λείπουν τα θύματα. Μα ο πόνος,
μόνος σκορπίζεται, δεν γίνεται ξεχώρισμα
ιερόν, η στιγμή του μαρτυρίου.

Εδώ ήταν άγιος, των ισαποστόλων
στρατηγός. Ποιος στη θέση του τώρα

θα μπει αρχηγός κι άγιος μαζί,
με στολή σύγχρονη;

Παρατηρώ

τον κάτασπρο τοίχο ασβεστόχριστο,
κενό, δίχως των εικόνων τη συρραφή, των μαρτύρων
Έλλειψη εμφαντική, κανένας
δεν κηρύχεται άγιος σήμερα
σε δύναμη πνεύματος. Αυτού το κενό
να λείψει κι ας μη λείπουν τα θύματα.
Πώς την δική μας επίπονη ζωή
θα υψώσουμε εικόνα πνευματική,
στη συνέχεια στων μαρτυριών τη συνοχή;
Ομιλία λατρείας δεν γίνεται η δική μας
φωνή. Επιτήδεια της τοιχογραφίας
εμφάνιση, μίμηση αλλού θλιβερή.

Πού είν' η δική μας, δίχως ελάχιστην
αμφιβολία προσφυγή;
Ως πότε θα μας σκέπει
των προγόνων αγίων, ο βίος;

Απομεινάρια, αισθημάτων ψυχία
πώς να καλέσω σε τούτο το φτωχικό συμπόσιο;
Κάτι φαντάσματα για συνδαιτημένες
και πιο πολύ, η αίσθηση,
ότ' είμαστε φαντάσματα καιρού αλλοτινού.

Μονάχα τούτ' η ασίγαστη πείνα.
η πύρινη δίψα του σώματος
πραγματικότητα ο ανεκπλήρωτος πόθος,
τυραννικός. Ανησυχία.
Ευωχία παράξενη.

Τα μάτια μας ζουν περίτρομα,
ίσως παράλογα ζητώντας παράφορα
το κρασί και το ευλογημένο,
του μυστικού δείπνου, ψωμί.

Της μοναξιάς και της έπαρσης
(Τα Ποιήματα Α')

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Ποια τα ερωτήματα της ποιήτριας και ποιες απαντήσεις δίνει;

Η ΣΤΕΝΗ ΠΥΛΗ

(Αψίς Γαλερίου, Θεσσαλονίκη 1959)

Ονομασία της οδού Εγνατία,
από Βασιλευσούσης μέχρι Δυρραχίου
δόξα του Βυζαντίου

στην πατρίδα, τότε,
"περικλεεστάτη, λογία, πρεσβυτάτη"
αυτή έχει μείνει, τώρα,
απομεινάρι της απέραντης κυριαρχίας,
της αχανούς επικράτειας.

Καθώς έχει διανοιχτεί, κοινή,
πόλης αρκετά μεγάλης, βέβαια,
με τις καινούριες πολυκατοικίες,
τα φαρδιά πεζοδρόμια, δε στερείται
σημασίας τούτη της πολιτείας η αρτηρία.
Άλλη όμως η δική μου αφετηρία,
απ' όπου προσπαθώ να ξεκινήσω,
προς τα πίσω οδεύοντας.

Γνώση της ιστορίας, της μοίρας
του Ελληνισμού φιλοδοξίες
και κάποιες ευτυχισμένες του έθνους στιγμές.
Είσοδος του Ελληνικού στρατού,
ελευθερία τη μέρα της γιορτής του Πολιούχου.
Παρελάσεις, ζητωκραυγές,
ύστερα, οδομαχίες, φωτιές...

Μακραίνουν, μικραίνουν οι ενθυμήσεις, οι διηγήσεις,
η πραγματικότητα έχει αλλάξει
και σου εμποδίζει τη φαντασία
ο δρόμος ευρύς, καλοστρωμένος
προκαλεί νόμιμη αδιαφορία.

Μνήμη αχνή, παιδική,
όταν η αψίδα του Γαλερίου
με τα τριμμένα, γεμάτα σκόνη ανάγλυφα,
κατείχε το χώρο, επιβλητική
και σ' αυτή γύρω, συγκεντρωμένα
τα μικρομόγαζα και τα πιο μεγάλα
καταστήματα, κάπως καινούρια, τότε
τα μεγάλα σπίτια με τις κλεισμένες,
αρχοντικές αυλές και τα μικρότερα,
όλα τριγύρω στην Καμάρα.

Εκεί γύρω, πυκνώνονταν οι συνοικίες μας,
ημών των υποτελών μαζί κι οι εκκλησιές μας.

Νοσταλγία. Πώς αισθανόσουν, τότε,
τον εαυτό σου, μέσα στην πόλη σου!
Βεβαιότητα για τα γνωστά, στέρεα πλαίσια,
- Σχεδόν τίποτα, δεν έχει απομείνει
απ' την παλιά Θεσσαλονίκη
με τους αυστηρούς της αστούς.
Παρατηρώ την παραμερισμένη αφίδα
του Γαλερίου, αυτοκράτορας των Ρωμαίων,
έτος 300 περίπου μ.Χ.

Προς το δειλί,

σκιές κυανές και οι ρόδινες
προσέρχονται απ' τα γύρω στενορούμια
αυτές προσθέτουν τη μουσική
ασύλληπτων ήχων στο αρχαίο μνημείο.
Ανάβουν ύστερα, ηλεκτρικοί γλόμποι,
μάλλον φτωχικοί.

Ώσπου

πάνω απ' τα σπίτια της πόλης,
να υψωθεί η σελήνη μαγεύουσα.
Αυτή αφήνει να φανερωθεί η σιωπηλή κουστωδία:
στρατιές, οι αρχοντικές παραστάσεις,
οι μάχες, δηώσεις, σφαγές,
Πού να περάσουν όλες αυτές
οι μεγάλες ιστορικές ώρες, να χωρέσουν
φοβερές και ογκώδεις, οι τρομερές κραυγές
θριάμβου και πόνου, τώρα φανταστικές,
κάτω απ' το χαμηλό τόξο, που βαστά
τη μεγαλοπρέπεια τόσο βίου,
με μικρή πια την επιβολή!

Εγνατία Οδός
κι εσύ της Αψίδας πύλη στενή,
προς το μέλλον της μνήμης πορεία,
της ψυχής οδηγία διαρκής.

Το Σταυροδρόμι
(Τα Ποιήματα Β')

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Να διακρίνετε στο ποίημα το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον.

Τόσο.....

Τόσο είναι τό κήδος μου τῶ φίλῳ
κού δά ματρῶσα τῶ κιδάικῳ.

Τόσο γῶ κού μαλαγαταίικῳ
κούτο κιδάικῳ.

Τόση είναι ἡ ψυχή μου
κού μέ κιδάικῳ.

Τόσο ματρῶ τῶ φίλῳ
κού ματρῶ ἡ ἀδιαφορῶσα ἄ γῶ.

Τόσο γατῶ τῶ φίλῳ
κού δῶ ἀνδρά τῶ γῶ.

Ἀπό "Τῶ Πηλῶ"

Ζωή Καρέλλη

Χειρόγραφο Ζωῆς Καρέλλη

ΜΕΛΙΣΣΑΝΘΗ

Φιλολογικό ψευδώνυμο της Ήβης Σκανδαλάκη, που γεννήθηκε το 1910 στην Αθήνα. Σπούδασε Γαλλική και Γερμανική Φιλολογία. Στα ελληνικά γράμματα εμφανίστηκε το 1930.

Η ποίησή της είναι διαποτισμένη από έντονα θρησκευτικά βιώματα συνδυασμένα με όλη την αγωνία για την τύχη της ανθρώπινης ύπαρξης.

ΕΡΓΑ:

Ποίηση:

Φωνές Εντόμου, 1930. Προφητείες, 1931, Φλεγόμενη Βάτος, 1935, Γυρισμός του ασώτου, 1936, Ωσαννά, οραματισμός, 1939, Λυρική εξομολόγηση, 1945. Η εποχή του ύπνου και της αγρυπνίας, 1950, Ανθρώπινο σχήμα, 1961, Το φράγμα της σιωπής, 1965, Εκλογή (1930-1950), 1965, Τα ποιήματα (1930-1974), 1975, Τα νέα ποιήματα, 1982.

Ο ΘΕΟΣ ΕΙΝΑΙ Η ΣΙΩΠΗ

*Υπάρχει γύρω μας και γύρω από τα πράγματα όλα
μια σιωπή μεγάλη*

*- είναι ο καμπύλος και βαθύς χώρος - που μας κρατάει
στους κόλπους της σαν μια μητέρα
Μετράει του κόσμου κάθε χτυποκάρδι
τους μουσικούς ψίθυρους, τις φωνές
όλα τα βήματα ακροάζεται*

*- Βήματα, βήματα, ομιλίες
από αναμέτρητες νύχτες κι αιώνες
που πέρασαν ή θα' ρθουν (τι σημαίνει;)
Χωρούνε, προχωρούνε, ολοένα κατεβαίνουν βουίζοντας
καθώς το ρέμα που κατέβασε η νεροποντή -*

*Βαθιά στο στήθος μας είναι η Σιωπή κρυμμένη
σαν ένα ιερό εκκλησίας
Μες στην καρδιά μας η Σιωπή αγρυπνά σαν μια μητέρα
μας περιμένει πάντοτε σε κάθε κρίσιμη ώρα
Γιατί η Σιωπή είναι η οδός του αιώνιου Γυρισμού
κι ο δρόμος της Σιωπής περνάει μέσα απ' την καρδιά μας.*

*Ο Θεός είναι η Σιωπή που υποβαστάζει
τους θόλους τ' ουρανού και του Άδη τους πυλώνες
Μέσα της επιστρέφουν όλα, ως επιστρέφει
στη γη η βροχή, στο πέλαγο το ρέμα
Του χρόνου τα δυο αντίθετα ποτάμια*

μες στις Σιωπής τον προαιώνιο χώρο
σμίγουν - με το νερό η φωτιά
κοιμάται φιλιωμένη - στου λιονταριού τα πόδια η ελαφίνα
κάθεται - στο λαιμό του ρύσσου το άσπρο αρνάκι
Κι αδερφικά τ' αντίθετα είναι αγκαλιασμένα
Γιατί ο Θεός είναι η Σιωπή
και η Αγάπη που τα περιέχει όλα.

Η εποχή του ύπνου
και της αγρυπνίας, 1950

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Παρακολουθήστε στο ποίημα το ρόλο της Σιωπής και υπογραμμίστε τους στίχους που αναφέρονται σ' αυτήν.

ΣΤΗ ΝΥΧΤΑ ΠΟΥ ΕΡΧΕΤΑΙ

Ξεκινάμε ανάλαφροι, καθώς η γύρη
που ταξιδεύει στον άνεμο.
Γρήγορα πέφτουμε στο χώμα
ρίχνουμε ρίζες, ρίχνουμε κλαδιά
γινόμαστε δέντρα που διψούν ουρανό
κι όλο αρπαζόμαστε με δύναμη απ' τη γη.
Μας βρίσκουν τ' ατέλειωτα καλοκαίρια
τα μεγάλα κάματα. Οι άνεμοι, τα νερά
παίρνουν τα φύλλα μας. Αργότερα
πλακώνουν οι βαριές συννεφίες
μας τυραννούν οι χειμώνες κι οι καταιγίδες.
Μα πάντα αντιστεκόμαστε, ορθωνόμαστε
πάντα ντυνόμαστε με νέο φύλλωμα.
Ωστόσο φτάνει ένας άνεμος παράξενος
- κανείς δεν ξέρει ποτέ κι από πού ξεκινά -
μας ρίχνει κάτω μ' όλες μας τις ρίζες στο αέρα.
Για λίγο, ακόμα, μες στη φυλλωσιά μας
κάθεται κρυμμένο - να πει μια τρίλλια του
στη νύχτα που έρχεται - ένα πουλί.

Το φράγμα της Σιωπής

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Ποια είναι η νύχτα που έρχεται; Από την απάντησή σας θα εξαρτηθεί και η ερμηνεία που μπορείτε να δώσετε σ' όλο το ποίημα.

ΟΛΓΑ ΒΟΤΣΗ

Γεννήθηκε στον Πειραιά το 1922. Σπούδασε φιλολογία. Η ποίησή της μυστικιστική, θρησκευτική, θεάται τ' ανθρώπινα με δυσπιστία που κάποτε την οδηγεί ως την απαισιοδοξία. Μα παραμένει πάντα μια ποίηση του καιρού μας, όχι άσχετη από τα σύγχρονά μας βιώματα, μια ποίηση συγκινημένη από την ανθρώπινη μοίρα.

ΕΡΓΑ:

Ποίηση:

Ύμνοι, 1946, Ερημικά, 1951, Ενδόμυχα, 1953, Αγέρινα, 1955, Ύπαρξη και σιωπή, 1958, Πρώτη ρίζα, 1962, Ο μεγάλος ήχος, 1965, Κρύπη και σύνορο, 1970 (Κρατικό Βραβείο Ποίησης), Γυμνά Πέλματα, 1973, Οι σκόλες, 1976, Ξέφωτο, 1979.

Η ΜΕΡΑ ΤΩΝ ΚΑΡΠΩΝ

*Των καρπών η μέρα θα' ρθει.
Την ετοιμάζουν οι Νύχτες κι οι βασιλικές πελώριες Σιωπές,
το άξοφνο κύμα του μυστηρίου στους κόρφους της
των κρυμμένων μυχών το πάφλασμα
και τ' άστρα που πέφτουν μες σε τέτοιο άπειρο,
πρωτογέννητη μητέρα χρυσού,
στολαματιές θείας λύτρωσης, να διαλυθούν στην καρδιά σου.*

*Περίμενε, περίμενε την αυγή.
Η κραυγή του λύκου έχει σβήσει απ' ώρα μακριά,
ένα σημάδι είναι μόνο κι ένα αδύναμο απόηχο.*

*Σε λίγο θ' ακούσεις του φύλλου το πέσιμο
σα βαριάς πέτρας κύλισμα.*

*Μες στις ραγισματιές της αβύσσου κλείσου
να περιμένεις πιο βαθιά τ' αναστάσιμο φως,
το φως που έρχεται,
που όλο θέλει στις ψυχές μας να κατεβαίνει,
αρκεί να του κάνουμε γύρω χώρο σα στα πουλιά,
όταν την ανάσα κρατούμε, κοντά μας να ρθούνε.*

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Ποιο το κύριο μήνυμα του ποιήματος; Θα το συλλάβετε, αν απομονώσετε τα ρήματα του κειμένου: θα' ρθει, περίμενε, περίμενε, θ' ακούσεις, κλείσου να περιμένεις, έρχεται.

ΑΠΟ ΤΗΝ "ΞΑΓΡΥΠΝΙΑ"

"Εκεί ξαγρυπνά η ψυχή
 στους θάμνους, στο φόβο, στα νυχτωμένα νερά
 στο πρώτο φως σαν τον κορυδαλό να ξυπνήσει
 εκεί, έχει κουλουριάσει το σώμα της η ζωή,
 στον ρόδο της το μπουμπούκι καρτερώντας ν' αναστηθεί
 εκεί που τ' άσωτο περπάτημα έχει γίνει σκοπός,
 που τα κουρασμένα πόδια δε σταματήσαν ποτέ.
 Εκεί, των φτερών το μεγάλωμα ακούει στο ακοτάδι η ψυχή
 εκεί που έχει η σάρκα σκιστεί και πονά,
 εκεί που τρέμει αβοήθητη της ύπαρξης η φωνή".

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. "Εκεί η ψυχή ξαγρυπνά ακούοντας το μεγάλωμα των φτερών": Αυτή είναι η κύρια ιδέα του αποσπάσματος, το υπόλοιπο είναι ανάπτυξη του εκεί. Πού εκεί;

Η γυμνασία θαρρείς σου τὰ βιόματα
 Πιὲς ἄλλες ζῆτες ἑαυτὴν εἰς ἄλλες.
 τὸ σάκευ χάρτες,
 τὸν πτόν σου τὸν σὺνδριξέας.

Σὴν μὲν νὰ ἐρευνᾶς τὸν ἀφαικτιστὸν λαὸν ἔπειτα
 διὰ τὴν ἐξὸν τὴν ἀναστροφὴν, ὅτι ἐργασίας
 ἐρευνᾶς εἰς ἀντιπρόθεσμον τὸν ὄντονα,
 τὰ ἀποκρίματα δὲ τῶν ἑρμηνειῶν τὰ μερικῶς,
 ἐπὶ αὐτῶν εἰς ἀπὸ τῶν χειρῶν σου ἀποκρίματα τῶν
 ἐπὶ αὐτῶν εἰς ἀπὸ τῶν ἀποκρίσεων τῶν ἀποκρίσεων
 γὰρ ποῦ τὸ πᾶθος
 μὲς τῶν ἀποκρίσεων φερόμενα τὰ ἀποκρίματα,
 γὰρ ποῦ τὸ πᾶθος
 τὴν μόνον μόνον τῶν ἀποκρίσεων ἀποκρίσεων

Η Ολγα Βότση

Χειρόγραφο Όλγας Βότση

ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΑΦΟΠΟΥΛΟΣ

Γεννήθηκε στη Γευγελή το 1904, αλλά μεγάλωσε κι έζησε στη Θεσσαλονίκη. Εργάστηκε ως δημοσιογράφος κι ύστερα ως Διευθυντής της Δημοτικής Βιβλιοθήκης.

Βραβεύτηκε με το Πρώτο Κρατικό Βραβείο Ποίησης (1967) και το Βραβείο Ποίησης της Ακαδημίας Αθηνών - Ιδρύματος Ουράνη (1972).

Βασικοί πυρήνες της ποίησής του: Ο θάνατος, ο σπαραγμός, η μοναξιά, η αμφιβολία, η αναζήτηση της αλήθειας.

ΕΡΓΑ:

Ποίηση:

Τα Ποιητικά του Γ.Θ. Βαφόπουλου, όπου περιλαμβάνονται συλλογές του 1924-1965.

ΟΙ ΘΥΡΕΣ

*Κρούω και τούτη τη θύρα.
Ο σιωπηλός θυρωρός υποκλίνεται,
τραβώντας το μάνταλο πρόθυμος.
Και πίσω μου πάλιν ακούγεται
ο τελευταίος ασπασμός των θυρόφυλλων.*

*Κι άλλη μια θύρα, κι ακόμα μιαν άλλη.
Το ίδιο ανοίγονται πρόθυμα,
το ίδιο στριγγλίζει το μετάλλινο φίλημα.*

*Πόσες θύρες να 'χω τάχα περάσει
στον απέραντο τούτο διάδρομο;
Πόσα φράγματα εγκάρσια,
στην επάλληλη διαδοχή τους,
έκλεισαν πίσω μου;*

*Οι γυμνοί τοίχοι παράλληλοι τρίβουν
την παγωμένη τους ράχη
στις ανοιχτές μου παλάμης το ψάξιμο.*

*Κρυώνω. Και χτυπώ την επόμενη θύρα.
Κρυώνω. Και χτυπώ την επόμενη.
"Τω κρούοντι ανοιγήσεται".*

*Όμως δεν αρκεί
της θύρας μονάχα το χτύπημα.*

*Δεν αρκεί του σιωπηλού θυρωρού
η πρόθυμη υπόκλιση.*

Το δάπεδο

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Σε ποιο βαθμό αποδέχεται ο ποιητής το ευαγγελικό "τω κρούοντι ανοιγήσεται"; Δικαιολογήστε την απάντησή σας αντλώντας στοιχεία από το ποίημα.

Ο ΚΑΘΡΕΦΤΗΣ

*Του γείτονά μου, που μένει
στο διπλανό μου δωμάτιο,
δεν έχω τα βήματα ακούσει.
Δεν έχω ποτέ μου δεχθεί
της φωνής του το μήνυμα.
Εν τούτοις υπάρχει,
όπως υπάρχω.*

*Ένας τοίχος
τα δυο μας δωμάτια χωρίζει.
Ένα παράθυρο
με κρυστάλλινο φράγμα.*

*Καθώς περπατώ πάνω - κάτω,
προσπαθώντας στην κίνηση
της ύπαρξής μου να πιάσω το νόημα,
με διάκριση ρίχνω ματιές
στο διπλανό μου δωμάτιο μέσα.
Να ερευνήσω ζητώ,
από το γυάλινο φράγμα,
του γείτονά μου την κάμαρα.*

*Τα δωμάτια μοιάζουν
καθώς μοιάζουνε
της ίδιας εικόνας αντίγραφα.
Τα ίδια πορτρέτα στους τοίχους,
το ίδιο γύψινο πρόπλασμα
στο δικό μου
και στο δικό του τραπέζι.*

*Κατάπληκτος στέκομαι
κι αντικρίζω στα μάτια το γείτονα.
Κατάπληκτος
μ' αντικρίζει κι εκείνος.*

Το δικό μου φορεί προσωπείο.
Με το δικό μου το σχήμα
περιβάλλει το σώμα του.

Ίσως κι εκείνος να λέγει,
πως εγώ του έχω κλέψει
το δικό του περίβλημα.

Μήπως τα ρούχα μου τούτα
είναι του γείτονα πράγματι;
Μήπως εγώ είμαι ο γείτονας,
που φορεί το δικό μου περίβλημα;

Ποιος μπορεί να μου δείξει,
την κρίσιμη τούτη στιγμή,
τον γνήσιον εαυτό μου;
Ποιος μπορεί, με στυγνή βεβαιότητα,
της ύπαρξής μου
ν' αρνηθεί τη διάσπαση;

Μ' απόγνωση στρέφω το πρόσωπο,
την απόκριση μάταια ζητώντας,
Στο τραπέζι μου επάνω,
που δεν ξέρω αν είναι
το δικό μου τραπέζι,
το φθηνό τούτο γύψινο πρόπλασμα
ορθώνεται μπρος μου,
πολυσήμονη Σφίγγα.

Κι αρπάζω μ' ορμή
κι εξακοντίζω το γύψινο πρόπλασμα
στο κρυστάλλινο φράγμα.
Και ζητώ την απόκριση
στων γυαλιών το θρυμμάτισμα.

Κι αντικρίζω το σχήμα του γείτονα,
σα να' χουν επάνω του αδειάσει
ένα μπουκόλι μελάνη.
Και ψαύω το ακέριο μου πρόσωπο,
και διαπιστώνω το ανέπαφο σχήμα μου,
του εαυτού μου
την αδιάσπαστη ενότητα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Ν' ανιχνεύσετε τα στοιχεία του διχασμού του ποιητή και τη λύση που δίνεται στον ποιητικό μύθο.

Η ΕΛΕΓΕΙΑ ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ

II

Όταν βγαίνω το βράδυ στο ξάγναντο τούτο,
να προσμείνω τ' αδέρφια μου να' ρθουν που φύγαν,
των βημάτων σου ακούω το περπάτημα
στο ρυθμό των δικών μου βημάτων.

Όταν μέσα στη νύχτα τ' αδέρφια μου κράζω,
που το ξέρω πως πια δεν μπορούν να μ' ακούσουν,
στην καρδιά μου η πικρή παρηγόρια μου μένει,
πως τουλάχιστο εσύ να μ' ακούσεις μπορείς.

Είσαι η σκεπή, που στεγάζει το σπίτι.
Είσαι η φωτιά, που ηηδάει μες στο τζάκι.
Ο λύχνος, που τρώει το σκοτάδι.

Όμως δίχως τ' αδέρφια μου είναι άδειο το σπίτι.
Είναι άδειο, είναι άδειο το σπίτι, Θεέ μου,
δίχως τ' αδέρφια μου, που έχουνε φύγει,
το ματωμένο κρατώντας μαχαίρι.

III

Με το ένα μου μάτι, που μου άφησαν φεύγοντας,
μπορώ να προσδέχομαι, γείτονα,
το ειρηνικό σου χαμόγελο.

Με το ένα μου χέρι, που μου έμεινε,
μπορώ να κρατώ το γεμάτο πανέρι,
με τα πλούσια του κήπου σου φρούτα.

Κι ακόμα να σέρνω μπορώ
το πληγωμένο μου πόδι και να' ρχομαι
να κουβεντιάζω μαζί σου στο φράχτη.

Όμως, όταν τις νύχτες, στο σπίτι μου μέσα,
περιφέρομαι ανάμεσα στ' άδειο κρεβάτι,
πώς μπορώ ν' αναπάψω το σώμα μου, Θεέ μου,
αφού εκείνοι, που το' χουνε τόσο πληγώσει,
δεν μπορούν ν' αναπαύονται πια σε κρεβάτια;

Το δάπεδο

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Να βρείτε στο ποίημα α) την προσπάθεια του ανθρώπου να βγει από τη μόνωση και β) τον πόνο για τον εμφύλιο πόλεμο.

Ἡ Ζυγίρα

Σὺ μὲ πηλοπέλαγα βάζε τὸν ἦλιο·
βάζε τὴ θάλασσα· βάζε τὴ τραγυδί·
Σταίβαζε ὄρα τὰ νοτιά τοῦ Αἰγαίου,
μὲ τὰ μαχίρια τῶν ἀλωχισμένων ποικιλῶν
τὴ ἄγρο μίμνη; Ὁ ἔρωτες. Βάζε, γοιπὸν,
ὄχι πορρή, πένυ ἀτ' ὄρα, καὶ τὸ ἔρωτες

Ὅμηρ' ἔπεραμίδα λούλι κῆρ χερῶν
καὶ κόνερα δ' ἀπορῶσι καὶ ἄγρωθι,
ἐν οὐκ ἄγρη πηλοπέλαγα ἀκουμπῶσιν
ἐνὰ μινεσὶ ζυγίρα μινε νοσοκομείων.

Γ. Θ. Βαφόπουλος.

Χειρόγραφο Γιώργου Βαφόπουλου

ΓΙΩΡΓΟΣ ΘΕΜΕΛΗΣ

Γεννήθηκε στη Σάμο. Από το 1930 εγκαταστάθηκε στη Θεσσαλονίκη όπου εργαζόταν ως καθηγητής. Στην ποίησή του εκφράζει τις εμπειρίες και τους στοχασμούς του για τη ζωή με υποκειμενικό ιδεαλισμό. "Η ποίηση του Θέμελη αποτελεί ένα είδος ιδεαλιστικού μετασυμβολισμού με μυστικές καταβολές και με κέντρο το θέμα της ύπαρξης. Είναι μια ποίηση ανθρωποκεντρική, που το αισθητικό της κάλλος απορρέει από το ηθικό της βάθος. Η μορφή αντλεί το σχήμα της κατ' ευθείαν από το ψυχικό και το πνευματικό βίωμα, κι η ιδέα όσο πάει ενσωματώνεται και γίνεται ένα με τη μορφή. Ο Θέμελης είναι εγωκεντρικός και καθρεφτιζόμενος" (Κ. Στεργιόπουλος).

Εκτός από ποιήματα έγραψε πολλές κριτικές μελέτες και δοκίμια και μετέφρασε αρχαίες τραγωδίες και επιγράμματα. Πήρε το Α' κρατικό βραβείο το 1961. Πέθανε το 1976.

ΕΡΓΑ

Ποίηση:

1. Γυμνό παράθυρο, 1945, 2. Άνθρωποι και πουλιά, 1947, 3. Ο Γυρισμός, 1948, 4. Ωδή για να θυμόμαστε τους ήρωες, 1949, 5. Ακολουθία, 1950, 6. Συνομιλίες, 1953, 7. Δενδρόκηπος, 1955, 8. Το πρόσωπο και το είδωλο, 1959, 9. Φωτισκιάσεις, 1961, 10. Η Μόνα παίζει, 1961, 11. Το δίχτυ των ψυχών, 1965, 12. Έξοδος, 1968, 13. Ποιήματα I, 1969, 14. Ποιήματα II, 1970, 15. Ηλιοσκόπιο, 1971, 16. Δενδρόκηπος II, 1973, 17. Οίκος εμπορίου, 1974, 18. Κήποι, 1974, 19. Βιβλικό, 1975.

ΠΑΡΟΥΣΙΑ

*Όταν γυρίζω σπίτι, με υποδέχεσαι,
Με παίρνεις απ' το χέρι και με πας μέσα,
Να μου προσφέρεις ένα ποτήρι νερό, ένα κάθισμα,
Να μου προσέξεις το πρόσωπο, να μου πλύνεις τα πόδια.
Οι επιδαφιλεύσεις της οικειότητάς σου είναι όλες δικές μου,
Γιατί είσαι όλος δικός μου και γω δικός σου.*

Όταν βγαίνω έξω, κατεβαίνεις τη σκάλα, να με ξεπροβοδίσεις.

*Ποιος ξέρει, αν θα βρεθούμε, αν θα δώσουμε χέρισ.
Αν θα με δεις και θα σε δω στο πρόσωπο μέσα στη νύχτα.*

Είσαι μες στο μοναχικό μου περπάτημα.

*Ακούω τον ήχο από τα βήματά σου μες στα δικά μου,
Ακούω τον ψιθυρισμό σου, συνομιλία αδιάκοπη
Με τον εαυτό σου, με πράγματα, με τις αισθήσεις μου.*

Σωπαίνω κι αφουγκράζομαι, σταματιώ για ν' ανταποκριθώ,
Με μια κατάφραση βγαλμένη από το χτύπο του σφυγμού.

Όταν μιλώ, μιλάς σα μια ηχώ, όταν σωπαίνω, σωπαίνεις,
Χωρίς την παρέμβαση του θορύβου που φέρνει ο άνεμος
Μπαίνοντας στα μεσοδιαστήματα της σιωπής,
Για να με χάνεις και να σε χάνω έξαφνα,
Για να βρισκόμαστε σε διαρκή αναζήτηση και αποξένωση.

Κινδυνεύουμε να χαθούμε σε κάθε καμπή, σε κάθε
Διάλειψη της ανάμνησης, αιφνίδιο νύχτωμα,
Σαν όταν σβήνουν τα φώτα μιας γιορτής ή σπάνουν οι χορδές.

Κινδυνεύουμε απ' τον άνεμο κι από τα πράγματα.

Πέφτουν επάνω μας, σωριάζονται και θορυβούν
Γυρεύοντας να μας παρασύρουν στο κύλισμά τους.
Τα χέρια μας γεμίζουν πληγές, τα μάτια μας καπνό και σκόνη.
Τ' αυτιά μας μια ακατόπουστη βοή και δεν
Ακούμε ο ένας τον άλλο, δε βλέπόμεστε.

Μας ξανασμίγει ο ύπνος, η μνήμη, η μοναξιά.

Συνομιλίες
Ποιήματα I

ΕΙΠΑ Ν' ΑΦΗΣΩ

Είπα ν' αφήσω αυτό το πεθαμένο σπίτι
Να πάω να κατοικήσω επάνω στη θάλασσα
Σκιές το κατοικούν ξεχασμένες φωνές
Εξερθρωμένες κούκλες ανεβοκατεβαίνουν τις σκάλες

Το παράθυρο γέρνει γυμνό μέσα στη νύχτα
Όλα τα τζάμια έχουν πέσει
Κομμάτια από γυαλί πάνω στη σκόνη

Και μένω κι αγωνίζομαι να βρω τη σκιά μου
Ίχνος από παλιό λησμονημένον ήλιο.

Γυμνό παράθυρο

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Για μεγάλο χρονικό διάστημα ο Γ. Θέμελης αναζητούσε, έψαχνε μ' έναν τρόπο "σα να' χουμε χάσει τον εαυτό μας και να τον γυρεύουμε". Υπάρχει στο ποίημα αυτή η αναζήτηση;

ΑΜΙΛΗΤΑ ΠΕΘΑΙΝΟΥΝ

Αμίλητα πεθαίνουν τα φτωχά λουλούδια
Όπως τα καρπερά καλοκαίρια επάνω στα δέντρα
Τα χέρια που αφήνονται χωρίς να ραγίσουν
Αμίλητα πεθαίνουν τα φτωχά λουλούδια
Γαλήνια εγκατάλειψη πιο τρυφερή κι από μητέρα
Ύπνος βαραίνει το δάση σκοτεινή βροχή
Τα εγκαταλειμμένα σπίτια που κλείστηκαν στην ερημιά τους
Κι αν δακρύζει για μας - ποιος ξέρει - κάποιος άγγελος
Κι αν μας θυμάται κάποιος ουρανός
Είναι για τα λουλούδια που πεθαίνουν έτσι απλά
Για τα φτωχά λουλούδια που έχασαν τη μιλιά τους
Όμως η καρδιά τους ανοίγεται σαν ένα μυστικό
Η σιωπή τους βυθίζεται μέσα στη νύχτα μας
Γαλήνια εγκατάλειψη πιο τρυφερή κι από μητέρα

Άνθρωποι και πουλιά

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Η αγωνία κι η πίκρα για το θάνατο είναι συναισθήματα που κυριαρχούν στην ποίηση του Θέμελη. Ισχύει η παρατήρηση αυτή για το πιο πάνω ποίημα;

ΕΙΝΑΙ ΓΙΑ ΣΕΝΑ

Είναι για σένα που αγαπώ το φως
Τους ανθρώπους τα δέντρα που σου μοιάζουν
Ό,τι σαλεύει κι ό,τι πνέει
Το κύμα που μοιράζεται την απλωσιά σου
Και το νερό που τραγουδάει τον έρωτα.

Είναι για σένα κι είσαι συ
Που περπατείς μες σ' όλους τους καθρέφτες
Στο καθετί στα πράγματα
Τα γκαρδικά μου αδέρφια

Και το τραπέζι αυτό το τρυφερό που βλέπει
Τα χέρια σου στον ύπνο του σα δυο φτερά
Και το τραπέζι αυτό το τρυφερό που ακούει
Τη μυστική σου ηχώ μες στην πυκνή σιωπή του
Είναι η καρδιά μου που σε στηρίζει σα μια σημασία
Είναι η καρδιά μου που σε δέχεται σαν ουρανό.

Άνθρωποι και πουλιά

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Να επισημάνετε στα ποιήματα του Θέμελη:
  - (α) τον ανθρωποκεντρισμό
  - (β) το βίωμα της ύπαρξης
  - (γ) την τρυφερότητα και το λεπτό λυρισμό
2. Να σχολιάσετε την άποψη για την ποίησή του Γ. Θέμελη που διατυπώνει ο Κ. Στεργιόπουλος στο πιο πάνω εισαγωγικό σημείωμα και να τεκμηριώσετε τα επιχειρήματά σας μέσα από τα ποιήματα του Θέμελη που διαβάσατε.

ΕΡΗΜΙΑ

Έξω από μας πεθαίνουν τα πράγματα

*Απ' όπου περάσεις νύχτα, ακούς σαν έναν ψίθυρο
Να βγαίνει από τους δρόμους που δεν πάτησες,
Από τα σπίτια που δεν επισκέφθηκες,
Απ' τα παράθυρα που δεν άνοιξες,
Απ' τα ποτάμια που δεν έσκυψες να πιεις νερό,
Από τα πλοία που δεν ταξίδεψες.*

Έξω από μας πεθαίνουν τα δέντρα που δε γνωρίσαμε.

*Ο άνεμος περνά από δάση αφανισμένα.
Πεθαίνουν τα ζώα από ανωνυμία και τα πουλιά από σιωπή.*

*Τα σώματα πεθαίνουν σιγά-σιγά από εγκατάλειψη
Μαζί με τα παλιά μας φορέματα μες στα σεντούκια.
Πεθαίνουν τα χέρια, που δεν αγγίσαμε, από μοναξιά,
Τα όνειρα, που δεν είδαμε, από στέρηση φωτός.*

Έξω από μας αρχίζει η ερημιά του θανάτου.

Συνομιλίες

ΓΙΩΡΓΗΣ ΚΟΤΣΙΡΑΣ

Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1921. Για την ποίησή του βραβεύτηκε από την Ομάδα των Δώδεκα και την Ακαδημία Αθηνών.

Κατά το Γ. Θέμελη, την ποίηση του Γ. Κότσιρα χαρακτηρίζει μια μεταφυσική προσέγγιση και υπέρβαση των πραγμάτων κι ένας εσωτερικός διάλογος. Κατά τον Α. Καραντώνη, τα έργα του έχουν κάτι το "ρωμαλέο" στην έμπνευσή τους και στην έκφρασή τους, κάτι το μεστό στην υφή του δημοτικού τους λόγου και μια σίγουρη πνευματικότητα στη διάρθρωση του εσωτερικού τους, στη χρήση των συμβόλων και στην τοποθέτηση των στόχων τους.

ΕΡΓΑ:

Ποίηση:

Η χώρα των Λωτοφάγων, 1948, Φρουροί της σιωπής, 1949, Η πολιορκία του χρόνου, 1955, Η συνομιλία με το Σίσυφο, 1958, Αυτογνωσία, 1959, Ανατομία εγκλήματος, 1964, Η μυθολογία των πραγμάτων, 1968, Ηρόστρατος 1970, Μεταλλαγές, 1975.

ΧΑΡΑ ΠΟΥ ΜΟΙΑΖΕΙ ΘΛΙΨΗ

*Το δέντρο του ουρανού έχει φύλλα δροσερά
Κι ένα φεγγάρι που δε θεραπεύει η μνήμη.*

*Είναι κάποια αναστάσιμη γιορτή
Και φέγγει λαμπερό το περιβόλι
Στη σκόνη αμάραντο των λουλουδιών.*

*Αχ, η παλίρροια πώς με αναστατώνει των πουλιών
Πώς με τρομάζει η πίκρα στη χαρά των λουλουδιών
Τα καταβροχθισμένα φύλλα και τα σαρκοβόρα έντομα.*

*Γέμισε ο ύπνος με φτερούγες τ' όνειρό μου
Και μια ευωδία από ρίγανη κι από θυμάρι
Με θλίψη χρωματίζει τη χαρά μου.*

*Βρέχει μια λυπημένη βροχή
Σαν αχνοφέγγει ο ύπνος στ' όνειρο
Κι ας λάμπει καλοκαίρι ο ουρανός.*

*Έχει το χρώμα της χαράς η πίκρα μου
Κι ας είναι τόσο λυπημένη η περιδιάβασή μου
Κι ας είναι μια χαρά Θεού μες στην ψυχή σας!*

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Ποιες εικόνες εκφράζουν τη χαρά, ποιες τη θλίψη και ποιες συνυφαίνουν τις δυο καταστάσεις;

Η ΑΛΛΗ ΦΩΝΗ

Σάμπως ν' ακούω καινούριο ήχο
Μέσα στην ίδια μου φωνή
Και κατεβαίνω σκάλες, ανεβαίνω.

Ανέβηκε τη σκάλα της συνείδησής μου
Όπως ανέβαινε κάποτε γαντζωμένος
Ένας τεχνίτης της Ηλεκτρικής σε ξύλινη κολόνα.

Τώρα κατεβαίνω καθώς στα ελισσόμενα κιγκλιδώματα
Στο μεγάλο βραχίονα του Λούνα Παρκ τα βαγονέττα.

Χιλιάδες μικροί καθρέφτες
Σπάζουν τις ακτίνες μπροστά στα μάτια μου.

Πολλαπλασιάζουν την όρασή μου
Χιλιάδες μέσα μου αμφίκυρτοι φακοί
Καθώς ο μεγάλος καθρέφτης αστεροσκοπείου.

Γιατί παραφυλάει μέσα μου
Λύκος το διάπλατο μάτι μιας αυγής
Καθώς πολλαπλασιάζει το ανάβλεμμά της
Ο καταιγισμός της ημέρας.

Γιατί κλαδιά εδώ κι εκεί
Κρησαρίζουν τις βελόνες της βροχής
Και στάζουν στάλες φωτεινές στα λιόδεντρα.

Πώς να την πω τη νύχτα
Που θέλει να ξημερώσει
Με τη στύλβη της αστροφεγγιάς;

Πώς να την πω τη μέρα
Που θέλει να δει τ' αστέρια
Να ξεπερνούν με φως τη σιωπή τους;

Γιατί ένα λουλούδι στην ομορφιά του
Κι ένα πετράδι λαμπερό
Δεν γίνεται να δει την ομορφιά των άλλων.

Όπως κι ένας τεχνίτης αληθινός,
Δεν γίνεται να δει, ενός άλλου την εντέλεια.

ΜΙΛΤΟΣ ΣΑΧΤΟΥΡΗΣ

Γεννήθηκε στην Ύδρα το 1919. Ποιητής του κλειστού χώρου, της ατομικής περιπέτειας και της έξω απ' αυτόν άγριας πραγματικότητας, συνδέθηκε με τον υπερρεαλισμό, που τον ελευθέρωσε και σαν τεχνίτη του έμαθε να ξεχωρίζει τη γνησιότητα μέσα στην ποίηση και να μεταχειρίζεται άφοβα όλες τις λέξεις. Πρώτος έφερε στην ελληνική ποίηση το κλίμα του παράλογου, τη διάσπαση της ηθικής, φυσικής και λογικής τάξης του κόσμου. Ο ίδιος σημειώνει: "Τα ποιήματά μου δεν είναι απαισιόδοξα. Απεναντίας, είναι σαν τα ξόρκια. Ξορκίζουν το κακό, μοιάζουν με μάσκες αφρικάνικες. Με μάσκες ζώων και πραγόνων, για να ξορκιστεί ο θάνατος. Όπως συμβαίνει απaráλλαχτα και με τις μάσκες των ιθαγενών".

ΕΡΓΑ:

Η λησμονημένη. 1945, Παραλογές. 1948, Με το πρόσωπο στον τοίχο. 1952, Όταν σας μιλώ. 1956, Τα φάσματα ή η χαρά στον άλλο δρόμο. 1958, Ο περιπατος. 1960, Τα στίγματα. 1962, Σφραγίδα ή η όγδοη Σελήνη. 1964, Το σκεύος. 1971, Χρωμοτραύματα. 1980.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Γιάννη Δάλλα. *Εισαγωγή στην Ποιητική του Μίλτου Σαχτούρη*. Κείμενα, Αθήνα 1979.
Α. Καραντώνη, *Η ποίησή μας μετά τον Σεφέρη*. 1976.

ΕΖΗΣΑ ΚΟΝΤΑ

Έζησα κοντά στους ζωντανούς ανθρώπους
κι αγάπησα τους ζωντανούς ανθρώπους
όμως η καρδιά μου ήταν πιο κοντά
στους άγριους άρρωστους με τα φτερά
στους μεγάλους απεριόριστους τρελούς
κι ακόμα στους θαυμάσια πεθαμένους.

Το σκεύος

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Να ανιχνεύσετε στο πιο πάνω πεντάστιχο την "ποιητική" της ζωής και της τέχνης του Σαχτούρη.

Η ΠΟΡΤΟΚΑΛΙΑ

Τι θλιβερός χειμώνας, Θε μου!
Τι θλιβερός χειμώνας!
Ένα πορτοκαλί μεσοφύρι κρέμεται,
ένα ροζ ξεσκονόπανο και βρέχει.
Ένας γέρος κοιτάζει μες από το τζάμι,
Ένα ξερό δέντρο,
ένα φως αναμμένο χρώμα πορτοκαλιού.
Ένα δέντρο με πορτοκάλια πιο πέρα.
Και το κορίτσι αναποδογυρισμένο
και το φλυτζάνι σπασμένο
κι όλοι, Θε μου, να κλαίνε να κλαίνε!
Κι ύστερα χρήματα χρήματα πολλά.
Τι θλιβερός χειμώνας, Θε μου!
Τι θλιβερός χειμώνας, Θε μου!
Τι θλιβερός χειμώνας.

Όταν σας μιλώ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Προσέξτε το θολό και θλιμμένο μικρόκοσμο του Σαχτούρη.

ΤΟ ΠΡΩΙ ΚΑΙ ΤΟ ΒΡΑΔΥ

Το πρωί
βλέπεις το θάνατο
να κοιτάζει απ' το παράθυρο
τον κήπο

το σκληρό πουλί
και την ήσυχη γάτα
πάνω στο κλαδί.
Έξω στο δρόμο
περνάει
τ' αυτοκίνητο - φάντασμα,
ο υποθετικός σωφέρ
ο άνθρωπος με τη σκούπα
τα χρυσά δόντια
γελάει
και το βράδυ
στον κινηματογράφο
βλέπεις
ό,τι δεν είδες το πρωί
το χαρούμενο κηπουρό
το αληθινό αυτοκίνητο
τα φιλιό με το αληθινό ζευγάρι
ό,τι δεν αγαπάει το θάνατο
ο κινηματογράφος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Παρατηρήστε στο ποίημα την ποιητική διπλογραφία του κόσμου, τη ζωή που είναι θάνατος και την έκφρασή της - την τέχνη, που είναι αθάνατη.

Ο ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ ΠΟΙΗΤΗΣ

Δεν έχω γράψει ποιήματα
μέσα σε κρότους,
μέσα σε κρότους
κύλησε η ζωή μου.

Την μια ημέρα έτρεμα,
την άλλη ανατρίχιαξα -
μέσα στο φόβο,
μέσα στο φόβο
πέρασε η ζωή μου.

Δεν έχω γράψει ποιήματα,
δεν έχω γράψει ποιήματα,
μόνο σταυρούς
σε μνήματα
καρφώνω.

Τα φάσματα ή χαρά στον άλλο δρόμο.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Προσέξτε τη δομή του ποιήματος και σχολιάστε τους τρεις τελευταίους στίχους.

Ο ΤΡΕΛΟΣ ΛΑΓΟΣ

*Γύριζε στους δρόμους ο τρελός λαγός,
γύριζε στους δρόμους
ξέφευγε απ' τα σύρματα ο τρελός λαγός,
έπεφτε στις λάσπες.
Φέγγαν τα χαράματα, ο τρελός λαγός -
άνοιγε η νύχτα,
στάζαν αίμα οι καρδιές, ο τρελός λαγός -
έφεγγε ο κόσμος.

Βούρκωναν τα μάτια του ο τρελός λαγός,
πρήσκονταν η γλώσσα,
βόγγαε μαύρο έντομο, ο τρελός λαγός,
θάνατος στο στόμα.*

Τα φάσματα ή η χαρά στον άλλο δρόμο

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Προσέξτε το κομμάτισμα στο ποίημα, έκφραση του ποιητή και του κόσμου του.

Η ΥΔΡΑ

*Η Ύδρα είναι μια φραγκοσυκιά
γεμάτη πυρετό όνειρα κι αγκάθια
κι όπου γυρίσω βλέπω όλα κίτρινα
και δεν μπορώ να κοιτάξω τα παράθυρα
γιατί μέσα περνούνε
βάρκες φαντάσματα
φαντάσματα καΐκια
κι όλο γυρίζουν
κι όλο με κοιτάζουνε
μάτια ανάστροφα και τρομαγμένα.*

Τα Φάσματα

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Πώς ο μισοβυθισμένος παιδικός κόσμος του ποιητή στραγγαλίζεται στους κόλπους της πραγματικότητας;

Ο ΑΓΓΛΟΣ ΣΟΓΡΑΦΟΣ ΚΑΙ ΠΟΙΗΤΗΣ (2)
DANTE GABRIEL ROSSETTI ΓΡΑΦΕΙ
ΜΕ ΤΟ ΧΕΡΙ ΜΟΥ ΕΝΑ ΠΟΙΗΜΑ

~~Παραφράση του ποιήματος~~

Άκου!

δού'εχα τόσε τίν' αηθρία
την ήμερα τόσε τίν' αηθρία

- Οχι, που είχας τα ποιήματα πετάνε
τα ποιήματα γερώνουν τα ποιήματα περπατάνε
οι άνθρωποι, δεν είναι φάρμακα

δού'έβουχα ένα ποίη
είχας - είναι χρυσοί
δού'έβουχα ένα ποίη - δι
εί, είχας - είναι ποίη

~~.....~~

τώρα ~~.....~~ είν' βλέπω τό αεθρία
αυτά τό σπασμένο σπαστικό
παιδί

~~.....~~
πο - ο Ιουλιος Βίαν
ζήρε κάποτε

- Οι άνθρωποι διέ τό κατοικήσαν

βλέπω

αυτά τό μέγα χιονισμένο γέφυρο
που ριχτόν καθε μέρα με κροτο
πρώ του πρώτες
α επιμονών
τό ε όνομάσαν

ΓΗ

ίδια τό ήχης δικό τόσε

ζήρε, μπόρεσε και εφέως
δ' αίνος μπόρεσε και εφέως

ΑΥΓΗ

31 Μην
74 -

Χειρόγραφο Μίλτου Σαχτούρη

ΝΙΚΟΣ ΚΑΡΥΔΗΣ

Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1917 και σπούδασε Νομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Διεύθυνε από το 1943 την εκδοτική εταιρεία "Ίκαρος". Βραβεύτηκε από την ομάδα των Δώδεκα. Πέθανε στα 1985.

ΕΡΓΑ:

Λισιύρι, 1944. Η τελευταία Θάλασσα, 1945. Η χαμένη βροχή, 1947. Έξι ποιήματα, 1950. Ποιήματα, 1957. Ενθύμιον, 1972. Έως την είσοδο, 1980. Καπνός αι ημέραι μου, 1982.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ

*Μπορείτε να γράψετε, κύριε αστυνομικό,
ότι πατρίδα μου εμένα είναι
ο φίλος μου ο Σάκης Μανουηλίδης
που σκοτώθηκε στα βουνά της Αλβανίας
ο συμμαθητής μου Αλέξανδρος Καίρης
που εξετέλεσαν οι Γερμανοί ξημερώματα
στο Σκοπευτήριο
και ο Νίκος Μαθάς που
πέθανε από τις κακουχίες στην Κατοχή.*

*Αν αυτά δεν σας λένε τίποτα, κύριε αστυνομικό,
τότε μπορείτε να γράψετε
ότι πατρίδα μου εμένα είναι
οι λεμονιές στον κάμπο της Σπάρτης
οι ελαιώνες της Μυτιλήνης
η Παναγιά η Ορφανή στο λαγκάδι
του Μυλοπόταμου
η Αγία Μόνη στο βουνό του Τσιρίγου.*

Εγώ υπογράφω.

Έως την είσοδο

ΤΑ ΠΟΥΛΙΑ ΜΕ ΤΙΣ ΣΗΜΑΙΕΣ

*Δεν ξέρω πια πώς χάθηκα
περπατούσα όλο τ' απόγεμα στη rue de la Tour
παραμιλώντας κοιτάζοντας τον ουρανό
ήταν ένα κρεβάτι άδειο που με βασάνιζε
ώσπου το φως έγινε δυνατό και ο ήλιος δικός του.*

Ήμουνα σίγουρος πως χάθηκα
κι ας ήταν μεσημέρι στην οδό Λιόδρας
στα μαγαζιά με τα υφάσματα.
ο νους μου τυραννιόταν από τις λεμονιές
κι έψαχνα να βρω ένα όνομα να τη φωνάξω
για να μην τη λέω Παναγιά της Γεροσκήπου.

Ακόμα και τώρα
δεν ξέρω πια πως χάθηκα
ακόμα και τώρα που η Θεσσαλονίκη
έχει πουλιά που κρατούν σημαίες.

Έως την είσοδο

ΕΞΑΚΟΛΟΥΘΩ ΝΑ ΠΡΟΣΕΥΧΟΜΑΙ

Εξακολουθώ να προσεύχομαι και τώρα
όπως τον καιρό που ήμουνα παιδί
και γονάτιζα κι έσκυβα το κεφάλι
ως τις πλάκες
όταν έβγαιναν τα Άγια.

Και σήμερα εξακολουθώ να προσεύχομαι
παρ' όλες τις αμαρτίες μου
παρ' όλα τα πλούτη μου
παρ' όλα τα βάσανά μου.

Μπορείτε να γελάτε μαζί μου
όσο θέλετε
φίλοι μου φτασμένοι και σίγουροι
εσείς που δεν γράψατε ποτέ σ' ένα κοχύλι
μια ημερομηνία
έστω ένα όνομα

α, και να ξέρατε από πού θα βαρύνει η ζυγαριά
α, και να ξέρατε το τέλος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Προσέξτε τη διυλισμένη θλίψη στην ποίηση του Ν. Καρύδη, καθώς και την τρυφερότητα και τη λεπτή ευαισθησία.

ΝΙΚΟΣ ΚΑΡΟΥΖΟΣ

Γεννήθηκε στο Ναύπλιο το 1926. Σπούδασε Νομικά και Πολιτικές Επιστήμες στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Τα ποιήματά του, όπως επεξηγεί ο ίδιος, είναι "βυθισμένα στον ουρανό και στον έρωτα". Οι στίχοι του αναβλύζουν από μυστηριακά βιώματα και είναι διαποτισμένοι με θρησκευτικότητα, πλούσιο στοχασμό και λυρικό τόνο. Βραβεύτηκε με Κρατικό Βραβείο Ποίησης (1962) και από την ομάδα των Δώδεκα.

ΕΡΓΑ:

Η επιστροφή του Χριστού, 1954, Νέες δοκιμές, 1954, Σημείο, 1955, Είκοσι ποιήματα, 1955, Διάλογοι, 1956, Ποιήματα, 1961, Η έλαφος των άστρων, 1962, Ο υπνόσακκος, 1964, Πενθήματα, 1969, Λευκοπλάστης για μικρές και μεγάλες αντινομίες, 1973, Χορτορισμένα χόσματα, 1974, Ο ζήλος του μη-σχετικού με παροράματα, 1980.

[ΚΑΤΙ ΠΑΡΑΞΕΝΟ]

*Κάτι παράξενο συμβαίνει στο δωμάτιό μου
σαν πέσει η νύχτα.
Ένα πουλί ολάξαφνο
με φτερουγίσματα που μαχαιρώνουν τον αέρα
εισορμά κι έπειτα πάλι ησυχία επικρατεί.
Ποτέ μου δεν ετόλμησα το φως ν' ανοίξω
και πάντα λέω τι να' ναι το ολάξαφνο πουλί
τι πτέρωμα να έχει
πώς άραγε να συγκινεί η μορφή του.
Πάντως όταν ξυπνώ με της αυγής το σκούνημα
δεν είμαι παρά μόνος στο δωμάτιο
σωματικά στερεωμένος απ' τον ύπνο
πιο γνώριμος του θανάτου από χτες
ενώ η ψυχή προσμένει
το καινούριο μήνυμα του ήλιου
όπως πάντα
Όμως
τι να 'ναι το πουλί που ξαφνικά
σαν ερχομός πνοής μέσα στο πνεύμα
σφάζει την ησυχία του δωματίου μου
και το αισθάνομαι κοντά μου;
Ποτέ νομίζω δε θα μάθω
κι ίσως να είναι το πουλί αυτό,
όλο το μυστικό εδώ πέρα.*

Ποιήματα

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Παρατηρήστε το μυστήριο που διαπερνά την ποίηση του Ν. Καρούζου.

ΕΙΚΟΝΑ

Γυρίζει μόνος
στα χείλη του παντάνασσα σιωπή
συνέχεια τω πουλιών τα μαλλιά του.
Ωχρός
με βουλιαγμένα όνειρα κι ανέγγιχτος
νερό τρεχάμενο στα ρείθρα
ωχρός
Έλληνας.
Πάντα ο δρόμος μες στα μάτια του
κι η λάμψη απ' τη φωτιά
που καταλύει τη νύχτα.
Γυρίζει μόνος
στα χέρια του κλαδί από ελιά
γεμάτος πόνο χάνεται στα δειλινά
αισθάνεται
πως όλα χάθηκαν.
Μην του μιλάτε είναι άνεργος
τα χέρια στις τσέπες του
σαν δυο χειροβομβίδες.
Μην του μιλάτε δε μιλούν στους καθρέφτες.
Άνθη της λεμονιάς
λουλούδια του ανέμου
στεφάνωσέ τον Άνοιξη
τον κλώθει ο θάνατος.

Πέντε ποιήματα μες στο σκοτάδι

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Αναλύστε στο ποίημα το σύμπλεγμα: άνθρωπος-ποιητής- Έλληνας.
2. Παρατηρήστε τις αλληλοδιάδοχες στιγμές-εικόνες.

ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Ο χρόνος είναι γενικός.
Δεν μπορούμε να εντοπίζουμε τα οράματα.
Δεν μπορούμε να μοιράζουμε αστραπές

απ' τα κλωστήρια τ' ουρανού με δόσεις.
Ένα σκαθάρι το στοχαζόμαστε απέριπτα.
Η πιο μεγάλη ώρα της ζωής υπάρχει σαν τις άλλες...
Δεν πάει μια βδομάδα που έβλεπα
δυο μουλάρια στην ύπαιθρο
να ξεραίνουν το θάνατο στη ράχη τους.
Ο χρόνος είναι κοροϊδευτικός.
Είναι αμέτοχος σαν τα περίπτερα στην κίνηση.

Πενθήματα

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΠΑΔΙΤΣΑΣ

Γεννήθηκε στη Σάμο το 1922. Σπούδασε Ιατρική. Ανανεωτής του υπερρεαλισμού με καρπερή φαντασία σαγηνεύεται από το αρχαίο θαύμα.

Ο ίδιος γράφει: "Δεν έχω άλλο να πω παρά ακατάληπτα λόγια όμως ξεδιψασμένα στην αρχαία πηγή". Κι αλλού: "Ο ποιητής διαποτισμένος από την πανάρχαιη γέννηση και το θάνατο των πραγμάτων, από την τραγική περιπέτεια και μοναξιά της ανθρώπινης διάνοιας, δεν είναι παράδοξο που νοσταλγεί τη χαμένη ενότητα ή ανοίγει με την ενόρασή του παράθυρα του αγνώστου για να κερδίσει φως και αέρα, παράθυρα του Θεού και της μοίρας."

Τιμήθηκε με πρώτο Κρατικό Βραβείο Ποίησης το 1963 και 1980 ως και με βραβείο Ακαδημίας Αθηνών το 1983.

ΕΡΓΑ:

Ποίηση, I (1943-1963), 1963, Το Φρέαρ με τις φόρμιγγες, 1943, Εντός παρενθέσεως I, 1945 και II, 1949, Η περιπέτεια, 1951, Το παράθυρο, 1955, Νυχτερινά, 1956, Ουσίες,

1959, β' 1961, Εν Πάτω, 1964, Δύο Ερμηνείες, 1966, Όπως ο Ενδυμίων, 1970, Διάρκεια και ενδέκατη παραλλαγή, 1972, Ποίηση, 2 (1964-1974), 1974, Εναντιοδρομία, 1977, Διοσειδής Λόγος, 1980, Η Ανώματη, 1983.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Α. Καραντώνη, Προσωπικό με την ποίηση του Δ.Π. Παπαδότησα, Γνώση, 1981.
Μ. Μερακλή, Η σύγχρονη Ελληνική Λογοτεχνία (1945-1980) Ι. Ποίηση, Πατάκη, Αθήνα, 1987.

ΓΙ' ΑΥΤΟ

Γιατί έχω μέσα μου ένα νεκρό πουλί και συ το λυπάσαι
Γιατί μου κρατάς τα χέρια και τα δικά σου χέρια τάχως
κρυμμένα στον ύπνο μου
Γιατί το σώμα σου μοιάζει με όνειρό που ακολουθεί
τις πράξεις μου όλη τη μέρα
Και λίγο-λίγο μου έρχεται στη μνήμη.
Γιατί μου λες για την αγάπη
Μου λες πώς αποχαιρετιώνται δυο κι αφήνουν την αγάπη μόνη
Σαν το μαργαριτάρι έξω από το στρείδι του
Γιατί μου λες πολλές φορές για την αγάπη ότι είναι σύμπτωση
Γι' αυτό σ' αγαπώ
Γιατί σ' αγκαλιάζω και σε μυρίζω όπως αρνί που οσφραίνεται το χόρτο
Γιατί δέχομαι τη φωνή σου σα να 'ναι σπόρος
Κι εγώ σα να 'μαι φρέσκο χώμα
Γιατί σ' αγκαλιάζω πάντα κι απέναντί μας μια μέρα σηματοδεύει
την αγάπη μας
Όπως εμένα κάποτε που με πυροβολούσε η νύχτα
Γιατί σε βλέπω σαν πηλό και θέλω να σου δώσω το σχήμα της αγωνίας
μου
Κι ύστερα πάλι να σε ξαναπλάσω
Γι' αυτό σ' αγαπώ
Γιατί είσαι η αγωνία μου
Γιατί μες στον καιρό είσαι η ελπίδα, όπως η γλύκα στου καρπού το
βάθη
Όπως τα δακρυσμένα μάτια την ώρα που φεύγουμε
Γιατί είσαι το τρένο κι ο δρόμος και το χέρι μου που σε αποχαιρετάει
Γιατί είσαι η καρδιά μου που χτυπάει μουσικά όταν αγγίζω και τα
νύχια σου
Που είναι στο δέρμα μου σα σκορπισμένα λουλούδια σε νερό
Γιατί είσαι το τραγούδι μου που λέω τ' απογεύματα
Γι' αυτό σ' αγαπώ.

Το παράθυρο

ΝΥΧΤΕΡΙΝΑ

IV

Αν διψάσεις εγώ θα σου γίνω νερό
Σε μένα θα σκύψει το στόμα σου εμένα θα ευχαριστήσεις
Σε μένα θα δώσεις τη γδύμνια σου
Εσύ η ρίζα από μένα το υγρό χώμα θα περιβληθείς
Κι ο κόσμος θ' ακούσει τη χαρούμενη κραυγή σου
Εσύ θ' απλώσεις αποφυάδες στο κορμί μου
Που από μέσα θα με πονούν διασχίζοντάς με
Κι ας με πονούν, η χαρούμενη κραυγή σου με φέρνει στη θάλασσα
Με πάει πιο μακριά με ξυπνάει πάνω σε χορτάρια
Οδηγεί τα χέρια μου, τα θρυμματίζει σε άπειρες μικρές φωτιές
Που η φεγγαβολή τους μεγαλώνει την ψυχή του πλησίον.

Αν νυστάξεις εγώ θα σου γίνω μαλακό κρεβάτι να κοιμηθείς
Κι από κάθε της καρδιάς μου χτύπο θα πετιέται
Κι ένα όνειρο. Το πρωί εγώ θα 'μαι τα παιδιά
Που θα τους λες τα όνειρα
Εγώ θα 'μαι η χαρά τους να σ' ακούν και να σε βλέπουν
Να σ' αγγίζουν με των ματιών τους το μυστήριο
Και να σ' αφήνουν ύστερα μ' έναν τρόπο σαν τα πουλιά.

Αν κρυώνεις εγώ θα σου γίνω το ένδυμα
Κι αν ήμουν ως τώρα κρύος αγέρας θα το ξεχάσω
Θα γίνω η γλυκιά φωτιά σε όσους κρυώνουν
Αχ τα κρύα χέρια των ανθρώπων κι η φωτιά.

Αν πεινάσεις εγώ θα 'μαι το ψωμί
Το ξεχασμένο στη σκοτεινιά του ντουλαπιού
Θε μου η ψυχή του πεινασμένου
Φωτίζει πάντα ένα ψωμί.

Νυχτερινά

ΤΟ ΚΥΠΑΡΙΣΣΙ

Στην άκρη του κόσμου είναι το κυπαρίσσι, η καρδιά του
είναι το χέρι
Που ξερό απ' την πύρινη φωνή σου δεν μπορεί να χαιρετήσει
Ούτε ν' απλώσει τη σκόνη του να διαβούν τα ζωντανά φυτά
Από την άκρη της πιο ηττημένης ομιλίας σώθηκες εσύ
Κρατώντας στα χέρια σου ένα τελευταίο ζώο, κλειδώνοντας
στο μάτι σου
Μια τελευταία κραυγή, απελευθερώνοντας το σώμα της πιο

μικρής φωτιάς
Της πιο μικρής της ελάχιστης της σχεδόν ανύπαρκτης φωτιάς
Ω εσύ πράσινο βοτάνι απ' τον ουρανό καταγόμενο
Στο νερό που λειτουργείς
Που σκορπίζεσαι όπως η αχτίδα στην πλευρά του σιλέτου
Που τόσους αιώνες τρως απ' το κορμί μου μέλι
Που σε φωνάζω πότε πεθαμένος και πότε τρελός από μετεωρίτες
που σβήνουν σε μια γωνιά του μυαλού μου

Εσύ κυπαρίσσι μου δυο κομμάτια απ' του καιρού το τσεκούρι
Με τα γέλια σου στρογγυλά φρούτα σε πανέρια που κρατούν
μπράτσα ρόδινα, κυπαρίσσι μου που κανένα χέρι
Δεν μπορεί να σε αποχωρίσει από εμένα, που καμιά πιθανή
δεν μπορεί να μετρήσει το ύψος σου
Κυπαρίσσι από νερό και ουσία πανάκριβη, από ιδρώτα
ακριβοπληρωμένον
Από λόγο κοπανισμένο με χιλιάδες σφυριά, με σφυριά
καμωμένα απ' όλα τα πράγματα
Απ' τη φτωχή κι έρημη φτελιά μέχρι το μωρό της χελώνας
και τα ρολόγια των πετρωμάτων

Τι ζητάς στη θάλασσα, γιατί κοιμάσαι πλάι σε απομεινάρια ψαριών
Κι ο ύπνος σου με τις χρωματιστές κλωστές του κεντάει το δέρμα μου
Κυπαρίσσι με αντρόγυνη όψη.

ΣΠΟΥΔΗ ΝΗΣΙΟΥ

Νησί ολομόναχο νησί της λήθης άγαλμα
Νησί μες στου νοτιά τ' αλάτια
Αγριοπερίστερα κι αφροί μέλι δροσάτο
Από πού θα' ρθεις; οι βυθοί σε σφάζουν από κάτω
Και στήνουν το καρτέρι τους στα μάτια

Νησί ολομόναχο νησί να 'ναι από πέτρα ο νους
Να 'ναι από αλάτι όλα μας τα μέλη;
Τι να γυρεύει ο έρωτας στους ουρανούς
Και τι γυρεύει η νιότη μας και θέλει

Από νησιά κι από ερημιές το μέλι;

Α'

|

Η επιστροφή από ένα νησί γεμίζει με έννοιες την ησυχία
Γιατί στο νησί μπορεί κανείς τη θάλασσα να τη μετρήσει
Και να τη βρει εφτά φορές πιο μεγάλη από το κέφι που

κομίζει ο έρωτας
Κι ας μην υπάρχουν χορτάρια ειρήνης, φτάνει μόνο να υπάρχει·
Ο ουρανός της αγάπης, λίγα ξεφτίδια προσευχής να κρέ-
μονται απ' το σώμα
Απ' το κορμί μας το γεμάτο προϊόντα μετανοίας
Μας δαγκώνει ο Φλεβάρης· μόλις πριν λίγες στιγμές
Πότισε τα ερπετά και τα σκουλήκια τρων από μέσα της
ελιάς το δέντρο
Κι η ματιά κοπιάζει τσακίζεται στις γρίλιες
Φέρνει απ' έξω σκίνα
Πλαγιάζει στα κρεβάτια, τρυπώνει στα μεσάνυχτα του σεν-
τουκιού
Βρίσκει παλιές επιστολές και τις διαβάζει, βλέπει τις φω-
τογραφίες
Βγάζει από μέσα τους πουλιά και καλοκαιριάτικα έντομα
Μα δεν απαντάει σε τίποτα τέτοιες στιγμές είναι προτιμότερο
Να ξαπλώνει στο κρεβάτι και να περιμένει
Μέσα στη νύχτα το Θεό ή να διαβάζει σε μεγάλα βάθη
Την αστροφεγγιά πάνω σε λέπια πέρκας.

Περιπέτεια

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

"Στην ποίηση του Παπαδίτσα συναντούμε τη μαγεία αλλά και την ανατρεπτική πνοή της υπερρεαλιστικής επανάστασης με τον καταιγιισμό από αλληπάλληλες και απροσδόκητες εικόνες. Παράλληλα η ποιητική πορεία του είναι η πορεία του εσωτερικού του κόσμου, η εσωτερική του περιπέτεια. Παρακολουθώντας τη δε, μέσα από τις ποιητικές του συλλογές, παρατηρούμε την εναγώνια αναζήτηση της αλήθειας που οδηγεί τον ποιητή από την αίσθηση στην ιδέα και αντίστροφα" (Ζωή Ριτοάτου · Παπαδόκη)

"ΕΝ ΠΑΤΜΩ"

Η μικρά σκέψις ως κρώζον πτηνό
Εκ του ύψους σκοπεύει τη σάρκα
Το ξηρό δέντρο
Η σκληρή πέτρα που ελαξεύθη
Απ' το ακαταμάχητο όνειρο
Και στην Πάτμο ανεστράφη η καρδιά
Και μαράθηκε το άνθος το πικρό

Ω ξηρό δέντρο διάφανο
Δια να βλέπομεν άστρα

Δια να βλέπομε πίδακες κίτρων
Και εις κόπρον αλόγων
Σπόρους δασών
Δια να βλέπομε σύννεφα
Και ρομφαίες ψιθύρων

Η στενωπός εκ της καρδίας κατέβαινε
Κι ανέβαιναν αύρες
Ως διάφανα όνειρα
Κι από των παραθύρων τα ολόνοιχτα βλέφαρα
Έχυναν μέσα
Γλυκείς στεναγμούς των αγίων

Γραίες εβάδιζαν, παιδιά
επί του λιθοστρώτου έγγραφαν τους ήχους
Του μέλλοντος
Ενώ τα φύλλα εδρόσιζαν
Τα γόνατα των απομόχων

Και η μικρά σκέψις
Μη ομοιάζουσα πλέον με πτηνό
Απέκτησεν ιριδισμούς που έφεγγαν
Και ούτω αι καρδίαι του πλήθους
Ωμοιάζαν με κατοικίες αλιέων
Τη νύχτα

Και όπως του φοίνικος
Ο χρόνος αφαιρεί τους κλάδους
Και ανέρχεται ο κορμός του
Εν μέσω ηλίου και ανέμων
Της διανοίας παρομοίως
Συνέβη η άνοδος

V

Έρχεσαι πάλι στ' όνειρο θαυμαστό έρεβος άνθους, μάτι
Που βρήκε μια φορά τον ουρανό και είπε: φτάνει ω φτάνει
ένας κεραυνός
Φτάνει ένας έρωτας ένα ταξίδι

Έρχεσαι πάλι και συντρίβεις το βουνό με τις πτυχές του απόντος
Που ο θεός σχός του ικετεύει για έναν άλλο αιώνα
Που ο κύκλος θα' ναι κύκλος η όραση όραση
Κι εγώ αγαπητοί μου ουράνιος επαίτης του κακού και
δεν είναι κακό

Κι ολημερίς πρωινό φως αφρίζει, εκεί μέσα
το υφάδι χρυσό ετοιμάζεται του αιώνα
Εκεί μέσα που ο κίτρινος ατμός των ορυκτών οστά ζωντανεύει
Καίει κρίνα γέρικα όρθια σκοτώνει δέντρα απελπισίας
Ανιψιώνει απλά λόγια ν' αστράψουν όπως αστράφτει καθετί
όταν το βλέπει
Μάτι βαρύ από συννεφιάς
Βαρύ από άναδο.

Εν Πάτμω

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

"Είχα πάντα την αίσθηση πως αυτό το ποίημα παίζεται πάνω σε μια χορδή τεντωμένη ανάμεσα στο απείρως μικρό και το απείρως μέγα και ότι η χορδή αυτή ξέφυγε από τη λύρα του πολύ μεγάλου, ανάμεσα στους ποιητές, Ανδρέα Κάλβου", γράφει ο ίδιος ο ποιητής στον πρόλογο της συλλογής "Εν Πάτμω".

Συζητήστε πόσο η πιο πάνω εξομολόγηση του ποιητή ανταποκρίνεται στο πιο πάνω ποίημα.

ΥΙΟΣ ΟΙΛΥΒΟΥ *

Ξεχνάς αχού τι δίψασα
σού ζητούσα
πρώτη επί ζωντανή ευχαρίστησα
είψα την ανηρόπετρα σου χέμα

αριστερά σου
πικιά αλά την άλλη κρίση

Τι με κοιτάς που με κοιτάς
είς ποσό εμμέτα μελέτησες;

Μην παρακαλέεις

1924

Δημ. Παπαδίτσας

* Καλλιόπη και Αντίδωμο εν-δωγ.

Χειρόγραφο Δημήτρη Παπαδίτσα

ΕΝΑΝΤΙΟΔΡΟΜΙΑ

Όλα ν' αλλάξουν όνομα και μόνο τ' ουρανού να μείνει το ίδιο

Την ψυχή να την πούμε ίλιγγο και μέθη, ρουφήχτρα σκοταδιού και ήλιου

Τον ήλιο να τον πούμε πολλαπλασιασμένο δάσος

Το δάσος έκρηξη σ' άγγιγμα σύννεφου

Το σύννεφο κομμένη κραυγή σκοτωμένου

Τον σκοτωμένο ομορφιά που της έβγαλαν τα μάτια

Τα μάτια κομμάτια ουρανού που σφυροκοπάνε τους πόθους

Τη νύχτα να την πούμε μυργμηγκιά που εξιλεώνει τη σκέψη

Τη σκέψη αφαίρεση όλων των αριθμών απ' το έξαλλο

άθροισμα της πέτρας και της πετριάς

Τη γυναίκα πυράκανθα, τον άντρα και το παιδί αυλό από μρωδάτο ξύλο

Την πυράκανθα πετριά στο πεπρωμένο του νου

Τον αυλό αύρες που φυσούν παντού ως και στα λόγια που τα πίνει η αύγή

Την αύγή να την πούμε μάτι ορθάνοιχτο στα θηρία ή στο δίκιο του Θεού

Το Θεό διαδρομή του άστρου και του ζωυφιού στην ίδια αγριάδα

Όπου ένας λύκος ένα βρέφος κι ένα αηδόνι σκιρτούν στη λέξη "αι".

Τότε καθώς θα' χω πλαγιάσει σ' ένα λειβάδι θα' μαι το αδολοφόνητο κορμί αντάμα μ' όλες τις καμπύλες

Και μ' όλα τ' άγρια πουλιά που' χε γεννήσει η άμωμη καρδιά

Και θα' μαι το άστρο που φέγγει μες στο μεσημέρι ίδιο απριλιάτικη περπατησιά

Ο ψίθυρος "κουράγιο φίλε" στο αυτί του κακαλιάρη αφρικανού

Μαγνήτης που ηλεκτροθυμίζει, χωάνη κυκλοέλικτη αισθημάτων

Ανάποδος στροβιλισμός όλων μαζί των ζωντανών μέσα στο βόγγο της θαλάσσης, όπως καθρεφτίζει

Άστρο τον κάτοικο του ψαροκάλυβου που λείπει:

Εμένα που δε ζω και μες στ' αυτί μου ξαγρυπνάω

Αιώνες.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ:

Στη συλλογή "Εναντιοδρομία", 1977, ο Παπαδίτσας βλέπει το ποίημα "ως ένα άνοιγμα για την αποκάλυψη μιας άλλης πραγματικότητας. Όχι της πραγματικότητας των υπερρεαλιστών που έχει σαν υπόβαθρό της το όνειρο και το τυχαίο παίγνιδι της φαντασίας και της σκέψης, ούτε της πραγματικότητας των μαρξιστών και φροϋδοϋπαρξιακών, αλλά αυτής που αναλάμπει μέσα στην ασάλευτη ροϊκότητά της και ελευθερώνεται απ' τον κλοιό του βιολογικού μας μέτρου".

ΤΑΚΗΣ ΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ

Γεννημένος το 1917 στον Πύργο Ηλείας, ήταν είκοσι δύο χρονών όταν ξέσπασε ο πόλεμος, που τον βρήκε τελειόφοιτο της ιατρικής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Στρατεύτηκε και υπηρέτησε ως γιατρός. Από τότε δεν έχει πάψει να κατατρώχεται από τη φρίκη του πολέμου που κυριέψε αναπότρεπτα ολόκληρη την ύπαρξή του. Βασικά του θέματα ο Έρωσ και ο Θάνατος, ο σχιζοφρενικός και διχασμένος κόσμος. Κυρίαρχα στοιχεία σ'όλο το έργο του η μνήμη, η νύχτα και το σκοτάδι, οι νεκροί, η μοναξιά, η οικωπή, οι κραυγές, ο ήλιος, η φωτιά κι η φλόγα, το κάψιμο, το φως.

ΕΡΓΑ:

Ποίηση:

Συλλογή I (1951-64), Ερμής, 1976, όπου περιλαμβάνονται τα: Μεταίχμιο, 1951, Άσματα I-XI, 1953, Η γνωριμία με τον Μαξ, 1956, Μεταίχμιο Β', 1957, Ελένη, 1957, Η νύχτα και η αντίστιξη, 1957, Το όσμο της Ιωάννας και του Κωνσταντίνου, 1961, Η ποίηση της ποίησης, 1964, Συλλογή II, 1980, Νεκρόδειπνος, 1972, Πέτρες, 1972, Το χρονικό, 1975.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Κίμων Φράιερ, *Τοπίο Οανάτου. Εισαγωγή στην ποίηση του Τάκη Σινόπουλου*, Κέδρος 1978.

Ο ΕΠΙΖΩΝ

.....
Μα πού είναι;

Πού είναι τώρα τα παιδιά μου, σε ποιον αγέρα

μες στον αγέρα του λύκου τροφή;

Πού είναι τώρα ο πατέρας μου, σε ποιον αγέρα

μες τον αγέρα του λύκου τροφή

Πού είναι το σπίτι μου κάτω απ' το πόδι του κακού

κι εγώ πού είμαι;

Σε ποια πατρίδα κοιτόμαι, σε ποια χώρα δίχως όνομα

στα χέρια μου κρατώντας το ζυγοστάτη του χαμού.

Τα χρόνια μου ζυγιάζοντας σε τούτο τα περάσματα

ξύλα και πέτρες κάψαλα και κάψαλα.

Μα πού είναι;

Πού είναι ο δρόμος για το χωράφι, ο δρόμος που

επιστρέφει από το χωράφι;

Το πρόβατο αργοπορώντας πάνω στο χόρτο, το τραγί στη

μουσκεμένη λάκα, μακαρίζοντας ήσυχα, βόσκοντας ήσυχα,

ανεβαινώντας το μουλάρι στο φράχτη λουσομένο με φως,

πού είναι το φως, ο αέρας, ο καιρός

πού είναι ο ζεστός καιρός στο λάφο κάτω πέρα πέρα στο ποτάμι;

πού είναι το πρόβατο και το τραγί και το ποτάμι;

Από το ποίημα Ο Επιζών,

της συλλογής "Η Νύχτα και η Αντίστιξη"

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Σχολιάστε τη φράση του Α. Καραντώνη: Το πιο πάνω απόσπασμα είναι έντονα χαρακτηριστικό της "ερωτηματικής αγωνίας".

Η ΦΥΛΑΚΗ

Η νύχτα απέξω είχε φιμώσει κάθε θόρυβο, κι όπως καθόμουν, το σκοτάδι, το παλιό παράθυρο που εδώθε-κείθε τρίζανε τα ξύλα του.

Κάπου μακριά χτιζότανε μια φυλακή, χιλιάδες σίδερα και σίδερα, στην είσοδο ο τροχός, πιο κάτω η θάλασσα, σαν άγνωστη γραφή.

Ήμουν ολότελα έρημος. Πίσω απ' τον τοίχο βήματα και συναντήσεις και σπαραχτικές φωνές. Ύστερα, ερχότανε σιωπή, πονούσα απ' την

παράξενη

αίσθηση.

Συλλογιζόμουν ένα ποίημα που

θα κατεδόφιζε τις φυλακές, με μιας όλο το χρόνο.

ΠΕΡΙΠΟΥ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

Έτσι κατέβηκε απ' τον πόλεμο, με φαγωμένα τ' άρβυλα και το χακί του αμπέχωνο.

Μονάχα εκείνη η σκοτεινή κατηφοριά, πιο χαμηλά τα δέντρα ανοίγοντας, ένα κομμάτι ποταμιού - ποτάμι παγωμένο φως.

Βρήκε το σκύλο του - δε γαύγισε.

Και κάτι σκοτωμένοι δίχως όνομα το πρώτο απόγευμα. Ύστερα πολλά μπερδεμένα απογεύματα, στο κάτω της γραφής όλα χωνεύονται στα χαρτιά, συλλογίστηκε.

Μέρες ξερές σαν ντουφεκιές, ένα φεγγάρι ακίνητο πάνω σε σπίτια και συρματοπλέγματα.

Αμίλητοι άνθρωποι του γύρευαν ταυτότητα, ξανά ταυτότητα.

Τον πήρε η κόρη του κακού και πάλεψε.

Κι όπως κοιμότανε τη νύχτα, ματωμένα βουνά και πέτρες που πέφτανε απάνω του, γύρω-γύρω, μισοί, μισοφώτιστοι οι φίλοι του

και οι άλλοι με φάτσες που μόλις θυμόταν, με περίεργα μάτια συναγμένοι τον κοίταζαν.

Που πάγαινε καμιά φορά στον έρωτα, βρισκόταν αντιμέτωπος με κείνες τις μαινάδες, ανεβαίνανε κοπάδι απ' το γιολό, τον κυνήγαν ως πάνω στο λόφο.

Δρασκέλιζε ξέρες και αμμότοπους, σακατεμένος δίψαγε, έπινε από σκοτεινές πηγές.

Συνέχεια βούλιαζε κι ανέβαινε στον ίδιο λάκκο.

Δεν κάτεχε άλλη δύναμη,

μονάχα τα χαρτιά του βασανίζοντας, ένα σωρό σβησίματα το βράδυ ανάστατος, όταν ο κόσμος παρασταίνεται με πρόσωπα νεκρών.

Μια μέρα είδε ένα χέρι με σπασμένα δάχτυλα, μια μέρα ο φοβερός αέρας.

Τα χρόνια με τα χρόνια αβάσταχτα. Κι οι αιώνες παντού το ίδιο σκοτάδι.

Μετρώντας πόσος θάνατος του περίσσευε και πριν και μετά από κάθε ποίημα.

Έφραζε με παλιές εφημερίδες το κορμί, να μην περνάνε απ' τις χαραματιές τα νερά και το κρύο.

Υστερα εκείνη η θάλασσα, στον Αγιαντρέα χαράματα, κι ότι
στον ίσκιο της καρδοκώνας,
ένα άγριο φως στην όψη του, καθώς ανέβαινε το δρόμο στον
αιθέρα
ένοικος τώρα του παντοτινού,
κεκυρωμένος.

Νεκρόδειπνος

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Παρατηρήστε τα τρία στρώματα του ποιήματος: την πολεμική, την ερωτική και την ποιητική εμπειρία.
2. Ποια σχέση έχει ο τίτλος με το περιεχόμενο του ποιήματος;
3. Προσέξτε τον αφηγηματικό και λυρικό νοσταλγικό τόνο του ποιήματος.

"ΑΚΟΜΗ ΜΙΑ ΝΥΧΤΑ"

XVI

*Η Ελλάδα ταξιδεύει χρόνια μέσα στην Ελλάδα ακολουθώντας
το χυμένο αίμα το σπαταλημένο.*

Αίμα σταλαματιές κυλάνε στάζουν κάτω στον Άδη.

*Πέφτουν απάνω στους νεκρούς οι σκοτωμένοι αλλάζουν θέση δεν
ξυπνάνε.*

*Μόνο το χέρι τους υψώνεται και δείχνει τη μεριά που περπατάνε
οι δολοφόνοι.*

Η Ελλάδα ταξιδεύει χρόνια ανάμεσα στους δολοφόνους.

Χρονικό

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Με ποιες εικόνες δίνει ο ποιητής την εμπειρία του θανάτου;
2. Να διαβάσετε παράλληλα το ποίημα του Σεφέρη "Με τον τρόπο του Γ.Σ.". Πού συναντώνται τα δύο ποιήματα; Ποιο νέο στοιχείο εισέρχεται με το ποίημα του Σινόπουλου;

ΑΣΜΑ ΑΣΜΑΤΩΝ

Ποια έρχεται; Ποια έρχεται, κρατώντας δροσερό κλωνάρι; Η πολυαγαπημένη μου έρχεται σε τούτο το μεγάλο σπίτι, το σκοτεινό. Την κατοικία μ' άνηθ, στολίστε, της σιωπής. Έρχεται αυτή με τα φωνήεντα στ' όνομα, με την αοριστία στα βλέμματα, ανεβαίνοντας την παλιά, την πελώρια σκάλα που τρίζει. Η αγαπημένη τρέμει κι έρχεται. Τα γόνατά της μέσα στη νύχτα μοιάζουν με δυο φρέσκα νομίσματα. Μιλάει κι ακούω ένα μεγάλο σμάρι μέλισσες. Τίποτα δεν ακούω. Το χέρι της αστράφτει πάνω μου, σα χιόνι στο κλαδί.

Δεν ξέρω τι να κάνω. Μέσα μου σαλεύουν δύσκολες φωνές. Κάθησε αγαπημένη μου στον ίσκιο της κάμαρας. Ο συχένας σου είναι δροσερός σαν το ποτάμι. Το στόμα σου είναι ένα πουλί. Ο συχένας σου είναι η νύχτα. Το στόμα σου είναι ανάμνηση. Δεν ξέρω ονόματα πουλιών.

Απόψε θα περάσω το χέρι μου γύρω στο ανάστημά σου. Θα σε κρατήσω με δύναμη, όπως τα πλευρά του ποταμιού κρατάνε το ποτάμι. Μέσα στη δίψα μου θα κοιμηθείς, όπως η στάμνα που βυθίστηκε στον άμμο...

Στα μισά της νύχτας με ξύπνησε η φωνή της νύχτας. Ένα κορμί ξερριζωμένο έπλεε πάνω στου ύπνου τον αφρό. Στις δροσερές λακκούβες του γεννιόντανε φυτά. Το πρόσωπο χανόταν, μεταμορφωνόταν. Πού είσαι αγαπημένη μου, παρούσα εδώ κι όμως απύσχα, ανύποπτη την πόρτα του θανάτου αγγίζοντας; πού είσαι η άσπιλη, ολοκάθαρη, γεμάτη χώρες άγνωστες, εσύ, αναδυομένη;

Αγαπημένη μου το δέρμα σου είναι ο ποταμός που φεύγει κάτω από τη θάλασσα. Οι φλέβες σου είναι δέντρα με καρπούς. Κρατήσου πάνω μου, χλωμή, συμφριλιωμένη με το φως. Θα' μαι ένας ουρανός και θα 'σαι μια σιωπή στον ουρανό.

Αγαπημένη μου επικίνδυνη,
σαν τη γυμνή χλόη,
σαν το γυμνό χέρι,
ωραία γυναίκα ριζωμένη μέσα μου,
ωραία, συμπληρωμένη,
κατακτημένη τώρα,
κατακτημένη.

θ/

~~Εξίσταμαι πάλι στην κίνηση~~
Τό πρώτο σου ^{ήν κίνησιν} βήμα με τὰ σιδερένια ποδοκί-
βητα μὴ γένηται μαρτυρία σου καὶ φάσμα.
Τὸ παλιὸ βήμα σου εὐδοκίμο, γηϊνόν.
Σκάνει τὸ χέρι νὰ θυμωθῆται
μὲ τὸ χέρι καλῶς, κατέλασε αὐτὸ κεκοῖ.
Δὲν ἀποτρέφει.

θ)

Προσκαταίπει εἰς τὴν ἀδύναμιν (ὡς τὸ θάνατον)
Χαίροντα ἔως δὲ φαίνεται ἄλγος.
-# αὐτὸν κλησιδ.
Τὴ μαρτυρία κλαυθμῶν μετ' ἡφρόνια λησιδία.
Ὁ δρόμος ἀσπίδος, ὁ καινὸς κινηματογράφος.
Ἔνας κομμάτι ἀντισημειῶν, ἀντισημειῶν αὐτῶν ἀσπίδος.

δ/

Ἔρχεται ἔτι ὁ ἀνθρώπος μὲ τὸ σπέρμα, σὺν
προσπάθειᾳ νὰ τὸ βρῇ μὲ τὸ χέρι σου,
δὲ θρῆνη φωνή.
Σὲ κερφάβει μὲ μὴ ὄσκη φωνή
Ἔρχεται ὁ νόμος, κατέλασε;
Δὲ θρῆνη νὰ σὺ καὶ σὺ καὶ σὺ καὶ σὺ.

ε/

Ἔρχεται ὁ πλοῦτος
Κουβαλῶντι μετ' αὐτῶν στικτῶν κροσῶν
Τὸ φωνὴ καὶ τὸ κεῖνος τυφλωμένοι ἀπὸ βλάττα
Ἦεν φέρει εὐδύνη μακρὰ ἀπὸ γωνία.
Ἦεν εἰσα ἀπὸ λαλῶν δὲ μετὰ τῶν νῦν φωνῶν.

Χειρόγραφο Τάκη Σινόπουλου

ΚΡΙΤΩΝ ΑΘΑΝΑΣΟΥΛΗΣ

Γεννήθηκε το 1915 στην Τρίπολη. Σπούδασε Νομικά. Στα ποιήματά του εκφράζει τη μοναξιά και απελπισία της εποχής του και μια γνώση του τετελεσμένου χωρίς αυταπάτη. Τιμήθηκε με το Κρατικό βραβείο Ποιήσεως.

ΕΡΓΑ:

Ποίηση:

Κόιν και Άβελ, 1940, 4 Πολιτείες της νύχτας, 1943, Ω Γλυκό μου Έαρ, 1944, Το τραγούδι των πέντε ανέμων, 1947, Χώροι, 1948, Λεπτομέρειες από τη λυπημένη ιστορία του ανθρώπου, 1950, Αγωνία, 1952, Εσωτερική περιπέτεια, 1953, Με τους ανθρώπους και με κανένα, 1954, Ξενοδοχεία ο Κόσμος, 1956, Δυο άνθρωποι μέσα μου, 1957, Περιπτώσεις καθημερινότητας, 1959, Η επίσκεψη του Αγγέλου, 1959, Ο αγριόχοιρος, 1961, Τα ποιήματα (1940-1966), Το μικρό σύμπαν, 1969, Ένας ποιητής.

ΤΑΞΙΔΙ

Κοίταξε πάνω στο κατάστρωμα
τους αδελφούς μας που γέρασαν
σε μια νύχτα.
Μας είπαν πως δεν στοχάστηκαν την παρακμή,
Δεν στοχάστηκαν ένα τέλος
μέσα σε πέλαγος από βάσανα.
Γιατί μέσα στην πολιτεία
είχαν το κρεβάτι της ξεγνοιασιάς,
γιατί μέσα στο φως το πρωινό
έσπερναν τη φθορά και την αγωνία.
Όσοι δεν έχουν κρεβάτι να κοιμηθούν
ξαγρυπνούν και στοχάζονται.
Όσοι δεν έχουν ψωμί
έχουν όνειρα.
Όσοι δεν έχουν φωτιά να ζεσταθούν
έχουν ελπίδες.
Όσοι δεν έχουν ελπίδες και στοχασμούς
πεθαίνουν από έκπληξη
γιατ' είναι σκληρό το κακό που σε βρίσκει
απροετοίμαστο
και δυο φορές σκληρός είναι ο θάνατος
που δε βρίσκει αντίσταση
ο ερχομός του.

ΕΚΕΙ ΠΟΥ ΦΤΑΣΑΜΕ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΤΟ ΠΟΥΜΕ...

Εκεί που φτάσαμε πρέπει να το πούμε:

- Οι Άγγελοι δεν μας ποτίζουν πια με το άσπρο φως
φιλόανθρωποι τα δώρα τους ενταφιάζουν,
κηρύγματα πολιτικά βολεύουν τους πολιτευόμενους,
οι κήρυκες ειρήνης άλλη εννοούν ειρήνη,
εγώ είμαι ένας ανατόμος που απέτυχα,
στη λάσπη ο κόσμος μέχρι το λαιμό.
Βρέχει ο Θεός και βρέχει
σε μια υπερχειλισμένη θάλασσα. Σε τι ελπίζεις;

Μα το Θεό: στο πρόβατο, όπου με την πνοή του
ζεσταίνει τον Απρόσιτο σε μια καινούρια φάτνη.

ΑΝΕΜΟΣΚΑΛΑ

Πρωί. Θύελλα τη νύχτα
τερατικές φωνές ουρλιάσματα
ερείπια σκοτωμένοι
δέντρα πεσμένα ουρανοί
κάστρα που πάνω τους στηρίζουν
σκάλες ν' ανέβουν σκελετοί.
Στην πόλη
όλοι τους πλέκουν ανεμόσκαλες.

Πόσες φορές ανέβηκα και πόσες
με γκρέμισαν στη ρημαγμένη πόλη!

Χτυπημένοι από ανέμους
άστοργους μείναμε γυμνοί.
Κι όμως στη λάσπη μέσα
κάτω από γκρεμισμένα σπίτια
το ίδιο το πετσί μας κόβαμε λουρίδες
για μι' ανεμόσκαλα.

Λέω: τα χρόνια πέρασαν
κι αναζητώ κουρέλια
ξέροντας πώς πάλι από ψηλά
θα με γκρεμίσουν.

Δε γίνεται λέω καθώς πρωί
ανοίγω το παράθυρο.
Η σκάλα είναι το πρώτο όπου βλέπω
να πλέκουν οι άνθρωποι.

*Γυμνοί τελείως, δίχως να κριώνουν
μη ξέροντας το πόσο είναι γυμνοί.*

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Προσέξτε στα πιο πάνω ποιήματα α) την εμπειρία της φθοράς, της ματαίωσης και της αποτυχίας β) το μεταφυσικό στοιχείο που λανθάνει.

ΤΑΚΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ

Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1916 και σπούδασε Νομικά. Η ποίηση του Τ. Βαρβιτσιώτη έχει τη μεγάλη υποβλητικότητα του ονείρου. Οι εικόνες διαδέχονται η μια την άλλη με μια παράλογη μα γοητευτική αυθαιρεσία.

Κατά τον Κώστα Στεργιόπουλο ο ποιητής είναι "εκλεκτικός και λεπταίσθητος, που συνδυάζει την ευαισθησία και τους χαμηλούς τόνους της συμβολιστικής παράδοσης με τις ελευθερίες της υπερ-ρεαλιστικής γραφής, σε μια εντελώς πρωτότυπη και προσωπική ανά-μιξη". "Ολόκληρη η ποίηση του Βαρβιτσιώτη κινείται γύρω από δύο άξονες: την παιδική αθωότητα και την αισθητική πίστη".

Πολλές φορές είναι δύσκολη η ερμηνεία κι η αισθητική ανάλυση των ποιημάτων του. Ο αναγνώστης όμως μεταφέρεται σε μια ακατανόητη λειτουργία της ομορφιάς.

ΕΡΓΑ:

Ποίηση:

Φύλλα ύπνου, 1949, Επιτόφιος, 1951, Το χειμερινό ηλιοστάσιο, 1955, Το Ξύλινο άλογο, 1955, Αλφαβητάριο, 1955, Η γέννηση των πηγών, 1959, Το πέπλο και το χαμόγελο, 1963, Η μεταμόρφωση, 1971, Η φθινοπωρινή σουίτα και άλλα ποιήματα, 1975, Ταπεινός αίμος προς την Παρθένο Μαρία, 1977, Η Άννα της σπουσίας, 1979, Ενωμένα χέρια, 1980, Σύνοψη, 1981.

ΧΕΙΜΕΡΙΝΟ ΗΛΙΟΣΤΑΣΙΟ

*Τα όνειρα κρατιούνται από μια κλωστή
Τα γυμνά τοπία από τους ατμούς των*

Οι πιο ευαίσθητες γραμμές συντρίβονται

*Φρουρούν τα σώματα εχθροί
Κλείνουν σταυροί τις πεδιάδες*

*Και μόνο εσύ ελπίδα
Έχεις τις πόρτες διάπλατες*

Με μια ματιά σου γεννιούνται καβαλλάρηδες

Φορείς τη λάμψη μιας γιορτής

*Και μες στη χλόη της φωνής σου
Κατοικούν πουλιά.*

ΜΑΖΙ ΚΟΙΜΟΥΜΑΣΤΕ

Μαζί κοιμούμαστε

Μαζί ξυπνούμε

Μοιραζόμαστε το μεγάλο ήλιο

Το ζεστό ψωμί

Κι η πιο μικρή σταγόνα της βροχής

Ξέρει όλα τα μυστικά μας

Το λυκόφως απλώνει επάνω μας

Την έμπιστη φτερούγα του

Μπροστά μας ο δρόμος ανοίγεται

Προς όλους τους ορίζοντες.

Αλφαβητάριο

ΟΙ ΝΕΚΡΟΙ ΤΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ

Οι νεκροί το καλοκαίρι

έχουν μεγάλες χαρές

μέσα στον ύπνο τους τον αμνημόνευτο

βλέπουν τις κόκκινες φτερούγες που στροβιλίζονται πάνω από τις

στέγες

του φεγγαριού το δοξάρι που βάζει μενεξεδένιο τον ουρανό

ανοίγουν τα σεντούκια του ύπνου

και μοιράζονται τα υπάρχοντά τους

στις κοπέλλες: όνειρα ακρωτηριασμένα

λουλουδένιες καρδιές

στους ερωτευμένους: τη λάμψη ενός πεθαμένου φύλλου

ένα κλωμάρι δάφνης στους ποιητές

και στα παιδιά: χαρταετούς

φιλντισένια αμύγδαλα

ιριδόχρωμες φουσαλλίδες

αργά τη νύχτα αποτινάζουνε

την πάχνη από τα μάτια τους

κι όλο αφουγκράζονται

σπόρους νωπούς

κρυφομιλήματα

μουσικές πηγές

και ακόμα την βαθιάν

ανάσα του καιρού

που πια τους έχει λησμονήσει.

Το πέπλο και το χαμόγελο

ΜΗΝ ΠΕΙΣ ΠΟΤΕ ΣΟΥ...

Μην πεις ποτέ σου δεν είν' όμορφη η ζωή,
Όταν θα δεις το φως να χαμηλώνει,
Όταν τα φύλλα τα ξερά θα πέφτουνε στα πόδια σου
Κι όλα τα σήμαντρα θα χαιρετούν τους ίσκιους.

[...] Την ακατάλυτη μοίρα της πέτρας μη φθονήσεις,
Τ' άσπιλα μάρμαρα, την παγωμένη στάλα,
την άφθιτη, που κρέμεται απ' το δέντρο του καιρού,
Ούτε ένα όνομα γυμνό και πικραμένο σαν τον ύπνο σου.

Μόνο κατέβα πιο βαθιά, πολύ βαθιά, μέσα στην κοίτη
Της γης, όπου ξαπλώνουνε τις ρίζες τους τα κυπαρίσσια,
Όσπου η βραδιά να γείρει ατάραχη να εμπιστευθεί
Το πιο απόκρυφο άστρο της μες στην υγρή σου κρύπτη.

Κι ύστερα σχίσε της αράχνης τον πλοκό που σε τυλίγει,
Ανασηκώσου με τα οστά γεμάτα μουσική,
Κι αν είν' ο ίσκιος σου τόσο πλατύς, τους δυο μας
να σκεπάσει.

Μα πρόσεξε μη γελαστείς, μη λησμονήσεις,
Μην πεις ποτέ σου δεν είν' όμορφη η ζωή.

ΟΤΑΝ Ο ΠΟΙΗΤΗΣ...

Όταν ο ποιητής
Ανοίγει τα μάτια του
Στο καθημερινό θαύμα
Εμφανίζονται σιγά-σιγά
Όλα τα πένθιμα φαντάσματα
Όλα τα όνειρα τα λυπητερό
Σαν κεριά που καπνίζουν

Τότε με το χλωμό του δάχτυλο
Χαράζει τ' αρχικά της αστραπής
Πάνω στη στιβαγμένη σκόνη
Πάνω στο πρόσωπο της χρονιάς

Που γέρνει
Μαστιγωμένο απ' όλους τους ανέμους
Αλλάζει τη λάσπη
Σε κρουνοús από φωτεινό αίμα
Μεταμορφώνει το θάνατο
Σ' ερωτικό τραγούδι
Ω ποίηση αναμάρτητη

Εμπιστευμένη στη δροσιά της θύελλας
Ω ποίηση ατελεύτητη
Φτεροκόπημα χελιδονιών

(περ. "Ευθύνη". τ. 16, Απρ. 1973)

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Να ανιχνεύσετε στα πιο πάνω ποιήματα του Βαρβιτσιώτη: α) την αθωότητα β) τη διωλισμένη πίκρα γ) το όνειρο.

Σε δεξίωση (μετά την απονομή του Νόμπελ), οι Γ. Σεφέρης,
Τ. Βαρβιτσιώτης, Γ. Θέμελης, Ι. Δέλιος και άλλοι λογοτέχνες,
το 1963.

ΕΛΕΝΗ ΒΑΚΑΛΟ

Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1921. Σπούδασε φιλολογία κι ασχολήθηκε με την ποίηση και την κριτική των εικαστικών τεχνών. Με την ποίησή της η Βακαλό προσπαθεί να γνωρίσει τα πράγματα, το γύρω της κόσμο, ιδιαίτερα με την αφή ως ποιητική αίσθηση και να εκφράσει σε προσωπικό ύφος αυτά που είδε, την αθέατη και μυστική ζωή τους.

ΕΡΓΑ:

Θέμα και παραλλαγές, 1945. Αναμνήσεις από μια εφιαλτική πολιτεία, 1948. Στη μορφή των θεωρημάτων, 1951. Δάσος, 1954. Τοιχογραφία, 1956. Ημερολόγιο της ηλικίας, 1958. Περιγραφή του σώματος, 1959. Η έννοια των τυφλών, 1962. Ο τρόπος να κινδυνεύουμε, 1966. Γενεαλογία, 1971. Του κόσμου, 1978. Πριν από το λυρισμό, 1981.

ΦΥΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

*Τα φυτά έχουν άλλη απ' των ανθρώπων την αγωγή
ότι δεν κινούνται δεν είναι μοναδικό
Ούτε πως δεν αυτοκτονούν
Τα φυτά είναι μονίμως επαναστατικά
σκεφτείτε πως την ώρα του φεγγαριού αυξάνονται τα φυτά.*

*Γιατί τα φυτά σκαλωμένα πολλές φορές
σε υγρά μέρη ιδίως, που η βλάστηση είναι διαρκής
το ένα πάνω στο άλλο
υποστηρίζουν την άνοδο κλωναριών που πετιούνται ψηλά
και γυρίζουν ύστερα επάνω τους άλλα περισσότερο νεορά
και τρυφερά
κάποτε με χνούδι
γεμάτα ύστερα με χυμό
οπωσδήποτε υποστηρίζονται τα φυτά.*

ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΩΝ ΚΡΕΜΑΣΜΕΝΩΝ

*Κι ύστερα το μαχαίρι
προχώρησε πιο βαθιά.
Κρεμασμένοι του φεγγαριού,
ποιο θα 'ναι το τέλος;
Ήρθαν τα κύματα
και κλείσανε τη σιωπή.
Κρεμασμένοι του φεγγαριού,
πώς άρχισε ο θρήνος;*

Θεέ μου, όλα τα παιδιά
θέλαν να γίνουνε ναυτικοί.
Κρεμασμένοι του φεγγαριού,
μιλήστε τους για τη νεκρή μοναξιά
στα κατάρτια.

Και μεις που ανοίγαμε τα χέρια μας
στα πουλιά ....
Πέστε μας, πέστε μας,
πώς άρχισε ο θρήνος.

Όλα τα μαχαίρια
έχουνε μύτες σκληρές
για την απαλή-απαλή μας σάρκα'
όλα τα καράβια κι όλα τα δέντρα
έχουν σχοινιά,
δαχτυλίδια μαβιά
στο λαιμό μας.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Να αναγνωρίσετε στο πιο πάνω ποίημα της Βακαλό τη "μυστική ζωή" των πραγμάτων.

ΘΕΟΦΙΛΟΣ Δ. ΦΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

Γεννήθηκε στην Αθήνα (1923). Σπούδασε νομικά. Κατά τον Α. Καραντώνη, η ποίηση του Φραγκόπουλου είναι ένα πολύβουο ποτάμι θρήνων, δακρύων, φωνασκιών, διαμαρτυριών, απογοητεύσεων, αδιεξόδων, μηδενολογίας και σκυθρωπότητας, που ξεπήδησε μέσα από τα ερείπια και τα αίματα της ελληνικής δεκαετίας 1940- 1950.

ΕΡΓΑ:

Ποίηση:

Ποιήματα (I,II), 1953-1956. Τα άλλα ποιήματα, 1957. Δύο κριτικές παραλλαγές για την ιδιωτική διάβαση, Ιδιωτική διάβαση, 1966.

Ο ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΗΜΕΝΟΣ ΧΡΙΣΤΟΣ

II

*Οι συνοικίες συχνά επαναστατούνε.
Θυμωμένες μονάδες χτυπάνε τα στεγνά στήθια τους
και τα παλικάρια ανάβουν τσιγάρο
ή παρακολουθούν αυτούς που παίζουν τρίλιζο
με τ' όπλο ανάμεσα στα δυο τους πόδια
σε μια γωνιά του οδοφράγματος.*

*Δεν είναι όμορφες οι συνοικίες,
Δεν είναι όμορφη η επανάσταση,
Κι όταν νικάνε, γίνονται κι αυτοί αντιπαθείς
σαν όλους τους άλλους.*

Όμως

*όταν, την τελευταία νύχτα της ανυποταγής,
ανάψουν ολούθε οι φωτιές,
και δουν οι μαχητές πως το τέρμα τους
είναι εδώ, και τους προσμένει
με την επόμενη έφοδο της εννόμου τάξεως
που αναγγέλλουν κιόλας τα μεγάφωνα
σαν μοιραστεί κι η τελευταία ματιά
μαζί με τα λιγοστά τους βόλια,
κι επισημάνουν τις θέσεις τους,
αποδεκατισμένοι επαναστάτες χωρίς αύριο*

τότε

*μες απ' το σκοτάδι, ξεγλυστράει φτωχοντυμένος,
οπλισμένος μ' ένα μακρύκαννο,
και παίρνει τη θέση του ανάμεσα τους, σιωπηλά,*

*κι αρχίζει να ντουφεκάζει μαζί τους τους σταυρωτήδες του.
ο Ιησούς Χριστός του Ιωσήφ και της Μαρίας, Ξυλουργός,
κλάσεως 1944.*

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Πώς βλέπετε την άποψη του Καραντώνη για την ποίηση του Φραγκόπουλου (βιογρ. σημείωμα) στο πιο πάνω ποίημα;

ΓΙΩΡΓΟΣ ΓΕΡΑΛΗΣ

Γεννήθηκε στη Σμύρνη το 1917, σπούδασε Νομικά, φιλοτέχνησε μεταφράσεις από τη γαλλική συμβολιστική ποίηση και τιμήθηκε με διάφορα βραβεία.

Υπήρξε συντάκτης του Λεξικού του Δημητράκου· επίσης ασχολήθηκε με την παιδική λογοτεχνία.

Στο έργο του συνταιριάζει την παράδοση και το απόσταγμα της σύγχρονης πείρας. Εχθρός του στόμφου και του ποιητικού ψεύδους αντλεί από την παιδική του αγνότητα και μας προσφέρει δέσμες εικόνων που αντανakλούν τη μαγεία μιας ελεγειακής μουσικής.

ΕΡΓΑ:

Κύκνοι στα λυκόφως, 1939, Λυρικά τοπία, 1950, Αίθουσα αναμονής, 1957, Το μάτι της Κίρκης, 1961, Είδωλα, 1964, Κλειστός κήπος, 1966, Η Ελληνική νύχτα, 1974, Διάλογος με τον Διον. Σολωμό, 1978.

ΚΥΝΗΓΗΜΕΝΗ ΕΡΧΟΤΑΝΕ

*Κυνηγημένη ερχότανε. Χαμογελούσε.
Το φόρεμά της, στο τραυματισμένο φως.
Έγερνε αργά. Και το κορμί κυμάτιζε,
μιαν άλλη ταξιδεύοντας μοναξιά.*

*Κάποτε - κάποτε την ξάνοιγα σ' αίθριες πλαγιές,
σκληρά φυλάκιζα την ξαφνιασμένη φωνή της.
Πάλι περιπλανιόμαστε μες στα σκοτάδια,
σε δάση απόβαθα, σε οκνά ποτάμια κατεβαίναμε.*

*Κυνηγημένη εμάκραινε. Μου έγνεφε κάτι
τόσο ακαθόριστο, σαν τη συνήθεια ή σαν τον έρωτα.
Χανότανε στη θύρα του ύπνου. Και δεν ήξερα
ποιος απ' τους δυο μας διάλεξε την ερημιά.*

Κλειστός κήπος

ΕΥΡΥΔΙΚΗ

*Είδα την Ευρυδίκη στην επιστροφή της
μ' ένα κλωνάρι φως
στο χέρι να κατηφορίζει
σκυφτή, τα σκιερά μονοπάτια
με τα μαλλιά της μοιρασμένα ακόμη
στους ανέμους της ζωής και του θανάτου*

Τα μάτια της Κίρκης

ΒΡΟΧΗ ΤΟ ΒΡΑΔΥ

Με τη βροχή,
ανοίγει ο έκλειστος Θεός ένα παράθυρο
στον ουρανό και ρεμβάζει,
η αγαπημένη του άλλοτε σβήνει το φως και συλλογίζεται
κάτι λησμονημένο κι αταίριαστο, όπως
έναν περίπατο στον ανοιξιάτικο ήλιο ή ένα όνομα
σπασμένο τρυφερά.

Με τη βροχή,
η Άννα ξεχνάει ό,τι διάβασε, καθώς γυρίζει σελίδα,
αφογκράζεται
πουλιά να περνούν τραγουδώντας
την ερημιά μου την ερημιά σου.

Με τη βροχή,
φαίνει η μητέρα σύννεφο ελαφρό για σκέπη μας,
οι φίλοι αλλάζουν πρόσωπο, τα ποτάμια σιωπή.

Με τη βροχή,
οι πεθαμένοι αλλάζουνε πλευρό,
ανοίγουνε τα μάτια και ξανακοιμούνται.

Κλειστός κήπος

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Σχολιάστε την πιο κάτω άποψη του Λαπαθιώτη για την ποίηση του Γεραλή. Αναγνωρίστε μέσα στα ποιήματα που προτάσσονται τα στοιχεία που επισημαίνει ο Λαπαθιώτης: "Ο στίχος του διατηρεί όλη τη δρασιά και το ρίγος της γνησιότητας και όλη τη φρεσκάδα της νέας έκφρασης που του δίδαξε το αλάθητο ένστικτο της ποιητικής ιδιοσυγκρασίας του. Βαθύτερο, από φορά σε φορά, διαχέει την πληγωμένη του εγκαρτέρηση σε εικόνες με στίλβουσα διαφάνεια και μετεικονίζει το άλγος της ελεγειακής του διάθεσης στη μουσική και τα σύμβολα εξαχνωμένων τοπίων του μύθου".
2. Εντοπίστε το ερωτικό υπόστρωμα της ποίησης του Γεραλή.

ΝΙΚΟΣ ΠΑΠΠΑΣ

Γεννήθηκε στα Τρίκαλα το 1906, δικηγόρος και δημοσιογράφος, ασχολήθηκε με την ποίηση, την κριτική και το χρονογράφημα.

Οπαδός της άδολης ποίησης μέσα στα πλαίσια που χάραξαν οι Γάλλοι συμβολιστές, μεταστράφηκε κατά την κατοχή "προς μια ρεαλιστική και λαϊκοδημοτική αντίληψη", όπως τη χαρακτηρίζει.

ΕΡΓΑ:

Μάταια λόγια, Αιχμάλωτοι Άγγελοι, Το αίμα των αθώων, 1945. Η τετράχρονη νύχτα, 1946. Τα παρορμήια του υπνοβάτη, 1948. Το ημερολόγιο ενός βαρβάρου, 1956. Μονόλιθος δίχως ρωγμή, 1961.

ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΕΝΟΣ ΒΑΡΒΑΡΟΥ

1

Τι θα κάνομε απόψε που δεν έχουμε τίποτα
ούτε την ποίηση στην καρδιά μας
ούτε μια δραχμή συγκίνηση για ν' αγοράσουμε
την καλησπέρα των ανθρώπων;
Τι θα κάνομε απόψε κάτω απ' τα παράθυρα
ζητιανεύοντας τ' άνοιγμά τους
βέβαιοι για το σκοτάδι και τη λησμονιά;
Έχω ένα ρόδο μέσα στην καρδιά μου
το φύτεψε ο παππούς μου με τα χέρια του
πίνει το αίμα μου όπως έπινε και το δικό του.
Κι είναι τα όνειρά μου ασκέπαστα
(χρυσάνθεμα στο πρώτο χιόνι)
όταν ένας μικρός φαντάρος φευγάτος από το χωριό του
ανεβοκατεβαίνει μπρος στα μάτια μου
με τ' όνομά του, τα χρωματιστά λόγια του
και κείνα τα μεγάλα βήματά του από διστακτική βραδυπορία
που μοιάζουν σαν περίπατοι στο πατρικό προσούλιο
κι αξίζουν όσο τα διαμάντια της αυγής.

10

Έπεσαν οι μετοχές σας "επί αγοράς Λονδίνου"
γιατί δεν άφησε στην Κύπρο εφέτος
ο Χάρτιγκκ, να φουσκώσουν τα λουλούδια...
Θα σας χαρίσω ένα χειρόγραφο
να καθαρίσετε την ψυχή σας
με την υπογραφή του Ευαγόρα Παλληκαρίδη.

Ω, τα παιδιά που κάτω εκεί στη Λεμεσό
 μεθούν από τη νοσταλγία της πατρίδας!
 Τραγουδούν όταν τους οδηγούν στο θάνατο
 μεθούν τις μάνες τους να μην τους εμποδίσουν
 και ρίχνουν πάνω σ' όλα τ' αμέριμνα πρόσωπα
 χλιδαρές στάλες απ' το ελληνικό αίμα τους!

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

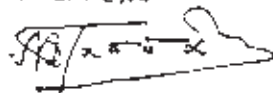
1. Να αναγνωρίσετε τη ρεαλιστική γραφή του Ν. Παππά.

ΡΕΑΛΙΣΜΟΣ

Τι γράφεις να κερδίω;
 Παιχνάκια, τζορτζαίικα;
 Ήσαι ριχέν άβία του στυλιδρομού,
 όσοι κιά τ'ος κ'άνα κ'άρα μάτια
 χιλιάδες χιλιάδες οδοιπόρων
 βιάσε τα μάτια κ'ακαμμένα σήμ'ωμά μας.
 Και τ'εργασούσα τα κέρδ'ια;
 Στο σινεμάσμα.
 Τέ κ'ατα τ'ινύδρωναι σά χ'ούα
 κ'ακ'άτ'η τ'όα χιλιάδες β'ερματα
 τ'η β'ινια, σ'όσοι το δ'όρομου
 κ'ατ'εργάτ'η; ότο σ'ε κ'ρη κ'αίβ'ια
 άνελκ'α κ'ατ'έβ'ιασαν
 κ'ακ'ακ'α τ'όα κ'ε τ'όα χ'έρια
 σ'α τ'όσο κ'ακ'αβ'ρα τ'ουτ'ά τ'η κ'ακ'α...
 Τι να κερδίω;
 ότο τ'ότ'εμα ό'να άσ'ακ'ακ'ακ'α
 κ'α ό'σ'ου ό'κ'η τ'α τ'ό δ'ί'ου κ'α τ'ό κ'ακ'α
 κ'α ό'σ'ου ό'κ'η τ'ου κ'ακ'α κ'α τ'ό κ'ακ'α
 κ'α ό'σ'ου ό'κ'η τ'ου κ'ακ'α τ'ου κ'ακ'α τ'όσο,
 ότε κ'α τ'ότ'ου τ'άντα ό'κ'η τ'ότ'η... ..

"Από τ'ό: Μ'ε δ'ου κ'α κ'α κ'α κ'α"

1965

Χειρόγραφο Νίκου Παππά.

ΚΩΣΤΑΣ ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΣ

Γεννήθηκε το 1926 στην Αθήνα. Σπούδασε Φιλολογία. Καθηγητής Πανεπιστημίου. Τιμήθηκε με διάφορα βραβεία.

Ποιητής με λυρικά χαρίσματα και θλιμμένος μπροστά σ' ό,τι πάει να εξαφανιστεί, μας τοποθετεί σε μια ατμόσφαιρα ευαισθησίας.

ΕΡΓΑ:

Ποίηση:

Το τοπίο του φεγγαριού, 1955, Η σκιά και το φως, 1960, Το χάραμα του μύθου, 1963, Ο κίνδυνος, 1965, Τα τοπία του ήλιου, 1971, Έκλειψη, 1974.

ΦΩΣ ΑΡΧΑΓΓΕΛΙΚΟ

Ετούτη η λάμψη και τούτη η αστραπή
δεν είναι μόνο λάμψη κι αστραπή'
μ' έχει ξαναγεννήσει από τη στάχτη μου.

Τώρα θα τρέμουμε κάτω απ' το φως,
όπως τρέμαμε μέσα στο σκοτάδι.
Κι η έννοια να μη λείπει ούτε στιγμή:
παίζοντας έτσι με πολλά χαρτιά,
μη χάσουμε στο τέλος την ψυχή μας.

Φως αρχαγγελικό,
για να μας κάψει όχι για να μας σώσει.
Μας τριγυρίζουνε δαίμονες κι άγγελοι.
Ο άγριος με το σπαθί, ο άγιος με το κερι
ή με το κοντάρι.

Ο κίνδυνος ν' αφήνεσαι, να μην αφήνεσαι.

Μέσα σε τόση λάμψη,
κινδυνεύουμε πιο πολύ κι απ' τους τυφλούς.

Ο κίνδυνος

ΧΩΡΙΣ ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ

Θα σε γυρίζει πάντα ένα καράβι
στα φαγωμένα τούτα βράχια από τη θάλασσα,
Ευχήσου να σε φέρνει πάντα ένα καράβι
είσαι ή δεν είσαι εσύ.

Αρχέγονη αίσθηση του γυρισμού
χωρίς τα πρόσωπα του δράματος!
Με φυλλωσιές ανήσυχες, με ανέμους περάσματα,

θροΐσματα, με κούφιους ήχους νερών
 και κύματα που βόσκουνε κάτω απ' τα βράχια.
 Κι ωστόσο υπάρχουν πάντα
 στέκεις πάλι εδώ, βλέπεις πιο πέρα
 ν' αφρίζει το όλογο της τρικυμίας,
 κι ακόμα
 μπορείς να πίνεις πάλι αυτό το βάλαμο,
 εσύ που ήσουν εσύ.
 Άνεμος ποντοπόρος πάνω απ' τα κεφάλια μας
 γυμνώνει τις απτοφωλιές, φέρνει τα σύννεφα.
 Κυπαρισσόξυλο απ' τις ρίζες των δεντρών
 κι αλυγαριές της νύχτας.
 Και με την αλλαξοκαιριά σαλεύουν του καιρού τα κλείθρα.
 Πρωτοβρόχια καλοδεχόμενα,
 που μας ποτίζουν νερό της λησμονιάς,
 εμείς που στέκουμε δέντρα ανάμεσα στα δέντρα.
 Θα ξανάρθω κάποτε, πεθαμένος ή ζωντανός,
 γιατί εδώ τίποτα δεν τελειώνει.

Έκλειψη

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Ο Α. Καραντώνης γράφει: Κάποιο δράμα παίζεται, στο υποσυνείδητο του Στεργιόπουλου, το τέρας του μηδενισμού πασκίζει να δαμάσει, να γονατίσει για πάντα την ορμή του προς τη ζωή, μα κάποτε, τα κατάλοιπα της ζωής (το υπόλοιπο του θαύματος) παίρνει τ' απάνω, και τότε ο Στεργιόπουλος γράφει το πιο διαφορετικό απ' τα άλλα του, και το ωραιότερο, ίσως, ποιήμα του, "Χωρίς τα πρόσωπα".

Ν' ανιχνεύσετε στα ποιήματα του Στεργιόπουλου τα στοιχεία που αναφέρονται στο απόσπασμα του Α. Καραντώνη.

ΔΙΧΟΣ ΑΝΤΙΛΑΛΟ

Ένα δωμάτιο ξενοδοχείου με τσιμπλιασμένο γῶς,
 που κέρνεται στους ἔδωκούς τοίχους και στο πάτωμα,
 τό βραδινό γκαούρε στο τραπέζι.
 Τις νύχτες μπαίνουν τὰ βουνά από τὰ παράθυρα,
 τὴ μέρα μὲ μοιτάζουν ἀπὸ τὰ τζάκια.

(1976-77)

Κώστας Στεργιόπουλος

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΤΟΓΙΑΝΝΙΔΗΣ

Γεννήθηκε το 1912 στην Ξάνθη. Η ποίησή του, έγραψε ο Γ. Γεραλής, αναζητεί τα λεπτά συναισθήματα, τις ημέρες διαθέσεις. Κατά τον Α. Καραντώνη, η ποιητική φωνή του είναι ειλικρινής και σιγανή ή απαλή σαν βελούδο.

ΕΡΓΑ:

Περιστέρια στο φως, 1949. Η συγκαιμή της μοναξιάς, 1952, Εσρινά εγκώμια, 1956, Τα ξύλινο πουλί, 1960, Ο εξώστης και τα πρόγματα, 1964, Ενοχή αθωότητας, 1966, Περίπτερο, 1973, Η απειλή, 1974, Το πρόσωπο της Ευριδίκης, 1975, Στις προσβάσεις του ύπνου, 1976, Εσωτερική επένδυση, 1977, Αφήγηση Ξεναγού, 1979.

ΠΑΝΤΟΥ ΕΝΑ ΧΕΡΙ

*Πού να σε φυλάξω
μικρή μνηστή που θορυβείς
σαν ένα φως μες στην καρδιά μου
ομορφιά που ψιχαλίζεις
μια δέσμη αγγέλους τη νύχτα μου*

*Παντού ένα χέρι αγρυπνεί
πάνω απ' τον ύπνο μου
χαμογελά στις τρυφερές πτυχές της λευτεριάς μου
και γέρνει στο προσκέφαλό μου
να ονειρευθεί
κήπους μικρούς από άσπρα περιστέρια*

Περιστέρια στο φως

Η ΕΛΕΝΗ

*Στους αρχαίους σπονδύλους η Ελένη ξυπνά
αέρας ελευθερώνει το σώμα της
ο Έρωτας σκάβει βαθιά εισχωρεί ως το θάνατο.
Ω, εύθραυστο μέλος καρπός και φωτιά
τριγυρίζεις γυμνή μπλεγμένη στους κίονες
ή μέσα στην κάμαρη
χυμός από σάρκα κι ύστερα φως αναρριχητικό
ξεθωριάζεις ή στίλβεις αισθάνεσαι κλειδωμένη
πουθενά δε γλυτώνεις,
αιώνες κυκλοφορώντας δε λιποτακτείς
δροσερή στην ανάμνηση μένεις.*

Αφήγηση Ξεναγού

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Εντοπίστε στην ποίηση του Γ. Στογιαννίδη τη λεπτότητα την τρυφερότητα, τη λειτουργία της εικόνας, τον ερωτισμό.
2. Βρέστε κοινά στοιχεία με την ποίηση του Γιώργου Γεραλή. Εντοπίστε αντίστοιχους στίχους · εικόνες.

Η ΠΟΙΗΣΗ

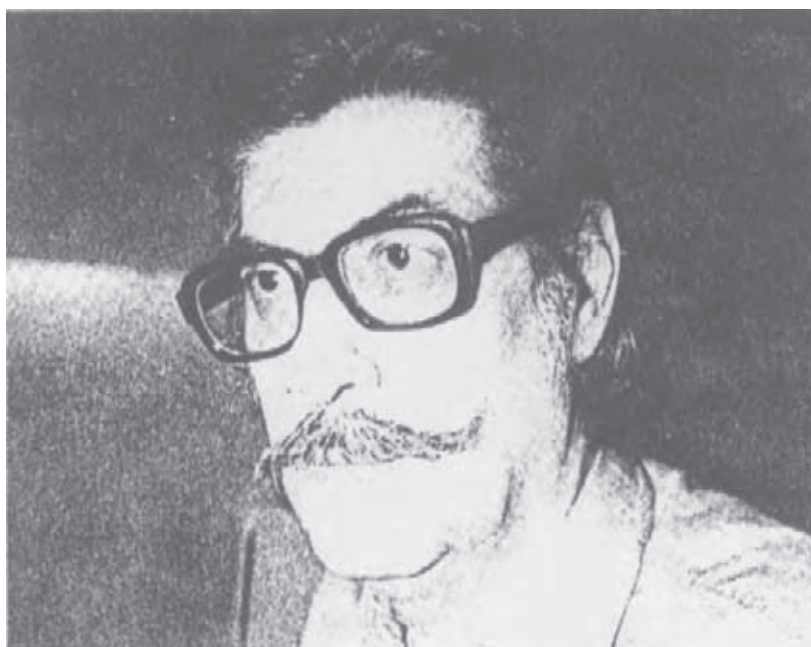
*Η ποίηση είναι σκληρή
δεν την κερδίζεις με ψέματα,
δεν την αλλάζεις ξεκοιλιάζοντας τράπουλες
ή θυμιατίζοντας τον έξω αποδώ.*

*Φωτιά
που βαστάει απ' την κόλαση
και που μελέτσια Αυγουστιάτικα
λουτρά ιαματικά
που οι δυστυχησμένοι ονειρεύονται.*

*Η ποίηση σου αφαιρεί την πραγματικότητα
αφήνοντας σε στις προσβάσεις του ύπνου
να μηρυκάζεις λέξεις.
Κάποτε άγγελος Κυρίου έρχεται
να σου αλλάξει το μουσκεμένο προσκέφαλο.*

Η ποίηση είναι η πιο σκληρή μοναξιά

ΜΑΝΟΛΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ

Γεννήθηκε το 1925 στη Θεσσαλονίκη, αλλά η καταγωγή του είναι κρητική. Το στρατοδικείο Θεσσαλονίκης τον καταδίκασε σε θάνατο το 1949. Ως το 1951 έμεινε στη φυλακή. Εργάζεται ως ακτινολόγος γιατρός. Ο τόνος της ποίησής του είναι σταθερά απαισιόδοξος, αιχμηρός και διδακτικός: κριτικός ή αυτοκριτικός, σατιρικός ή σαρκαστικός.

ΕΡΓΟ:

Ποίηση:

Εποχές, 1945, Εποχές 2, 1948, Παρενθέσεις, Εποχές 3, 1951, Η συνέχεια, 1954, Η συνέχεια 2, 1956, Τα ποιήματα 1941-1956, 1958, Ο στόχος, 1970, Τα ποιήματα 1941-1971, 1971, Η συνέχεια 3, 1982.

ΤΟ ΠΡΩΙ

*Το πρωί. Στις πέντε. Ο ξηρός μεταλλικός ήχος
ύστερα από τα φορτωμένα καμιόνια
που θρυμματίζουνε τις πόρτες του ύπνου.*

Και το τελευταίο "αντίο" της παραμονής
και οι τελευταίοι βηματισμοί στις υγρές πλάκες
και το τελευταίο σου γράμμα
στο παιδικό τετράδιο της αριθμητικής,
σαν του μικρού παραμυθιού το δίχτυ,
που τεμαχίζει με κάθετες μαύρες γραμμές
του πρωινού χαρούμενου ήλιου στην παρέλαση.

Εποχές, 3

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Οι στίχοι αυτοί μπορεί και να' ναι οι τελευταίοι
οι τελευταίοι στους τελευταίους που θα γραφτούν
γιατί οι μελλούμενοι ποιητές δε ζούνε πια,
αυτοί που θα μιλήσουνε πεθάναν όλοι νέοι,
τα θλιβερά τραγούδια τους γενήκανε πουλιά
σε κάποιο άλλο ουρανό που λάμπει ξένος ήλιος
γενήκαν άγριοι ποταμοί και τρέχουνε στη θάλασσα
και τα νερά τους δεν μπορεί να ξεχωρίσεις.
Στα θλιβερά τραγούδια τους φύτρωσε ένας λωτός
να γεννηθούμε στο χυμό του εμείς πιο νέοι.

Ποιήματα, 1941-1956

ΤΩΡΑ ΜΙΛΩ ΠΑΛΙ...

Τώρα, μιλώ πάλι σαν ένας άνθρωπος που γλίτωσε απ' το λοιμό
Επισκέπτομαι τους φίλους μου ξέρω πολλούς που σώθηκαν
("Υπάρχει πάντα μια αναχώρηση", έτσι είχα κάποτε πει
Άλλοτε πάλι μίλησα για μιον άγνωστη αρρώστια - ποιος τα
θυμάται:)

Πέρασαν πια οι καταδικασμένες μέρες ανοίξαν τα παράθυρα
Χαρούμενοι οι οδοκαθαριστές σαρώνουνε στους δρόμους τα
σκουπίδια
Άρχισε πάλι η ζωή, οι εγγραφές στους συλλόγους και τα
ινστιτούτα

Οι αγκαλιασμένοι έφηβοι στις πλατείες, τα ακατάλληλα έργα
στους κινηματογράφους
Οι αγγελίες στις εφημερίδες πέρασε πια η κακή αποκριά
Οι προσωπίδες κάηκαν τα παλιά ονόματα λησμονήθηκαν
Και το δημοτικό συμβούλιο συνεδριάζει για την μετονομασία των
οδών.

Ραούλ, εσένα πάλι σκέφτομαι που δεν πρόλαβες να γίνεις σοφός,
να συζητήσεις.

Να δεις την άλλη πλευρά των πραγμάτων, να μάθεις να σιωπάς'
Δε σου ' μελλε να πιθανολογείς, να βγάζεις συμπεράσματα

Δε σου ' μελλε να διδάχτείς κι εσύ την αριθμητική των ιδεών.

Η συνέχεια 3

ΕΣΥ ΜΟΝΟ ΤΟ ΞΕΡΕΙΣ...

Εσύ μόνο το ξέρεις
Πώς χάνεσαι τώρα πώς βουλιάζεις
Μέσα στα ωραία χρόνια στ' άσπρα πουκάμισα
Στ' άσπρα χαμόγελα στ' άσπρα καινούρια βιβλία

Εσύ μόνο το ξέρεις πώς βουλιάζεις
Μεσ στα καινούρια ρούχα στους φρέσκους δρόμους
Στα χειροκροτήματα όταν περνάς
Στους ευγενείς ψιθύρους που πληθαίνουν μπρος σου.

(“Πλήθος ενέδρες της ζωής παραμονεύουν την πτώση σου”).

Ενέδρες από χειροκροτήματα σαν κούφιας ριπές.

Η συνέχεια 3

Στο Νίκο Ε... 1949

Φίλοι
που φεύγουν
που χάνονται μια μέρα
φωνές
τη νύχτα
μακρινές φωνές
μάνος τρελής στους έρημους δρόμους
κλάμα παιδιού χωρίς απάντηση
ερείπια
σαν τρυπημένες σάπιες σημαίες.
Εφιάλτες,
στα σιδερένια κρεβάτια
όταν το φως λιγοστεύει
τα ξημερώματα.

(Μα ποιος με πόνο θα μιλήσει για όλα αυτά;)

Παρενθέσεις

ΟΛΟ ΚΑΙ ΠΙΟ ΓΥΜΝΑ

Όλο και πιο γυμνό
Όλο και πιο άναρθρα
Όχι πια φράσεις
Όχι πια λέξεις
Γραμμάτων σύμβολα
Αντί για την πόλη η πέτρα
Αντί για το σώμα το νύχι
Ακόμα πιο πολύ: μια αιμάτινη
Σκοτωμένη κηλίδα
Πάνω στο μικροσκοπιο

Η συνέχεια 3

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Προσέξτε την ποιητική εντολή για την απογύμνωση των πραγμάτων και την εξάρθρωση του λόγου.
2. Πώς εξειδικεύεται η εντολή στο ποίημα;

ΠΟΙΗΤΙΚΗ

- Προδίδετε πάλι την Ποίηση, θα μου πεις,
Την ιερότερη εκδήλωση του Ανθρώπου
Την χρησιμοποιείτε πάλι ως μέσον, υποζύγιον
Των σκοτεινών επιδιώξεών σας
Εν πλήρει γνώσει της ζημιάς που προκαλείτε
Με το παράδειγμά σας στους νεότερους.

- Το τι δεν πρόδωσες εσύ να μου πεις
Εσύ κι οι όμοιοί σου, χρόνια και χρόνια.
Ένα προς ένα τα υπάρχοντά σας ξεπουλώντας
Στις διεθνείς αγορές και τα λαϊκά παζάρια
Και μείνατε χωρίς μάτια για να βλέπετε, χωρίς αυτιά
Ν' ακούτε, με σφραγισμένα στόματα και δε μιλάτε.
Για ποια ανθρώπινα ιερά μας εγκολεείτε;

Ξέρω: κηρύγματα και ρητορείες πάλι, θα πεις
Ε, ναι λοιπόν! Κηρύγματα και ρητορείες.

Σαν πρόκες πρέπει να καρφώνονται οι λέξεις
Να μην τις παίρνει ο άνεμος.

Ο Στόχος

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΝΟΜΟΤΑΓΟΥΣ

Γράφω ποιήματα μέσα στα πλαίσια που ορίζουν οι υπεύθυνες υπηρεσίες

Που δεν περιέχουν τη λέξη: Ελευθερία, τη λέξη: Δημοκρατία
Δε φωνασκούν: Κάτω οι τύραννοι ή: Θάνατος στους προδότες
Που παρακόμπουν επιμελώς τα λεγόμενα φλέγοντα γεγονότα
Γράφω ποιήματα άνετα και ανασπαστικά για όλες τις λογοκρισίες
Αποστρέφομαι τετριμμένες εκφράσεις όπως: σαπίλα ή καθάρματα ή πουλημένοι

Εκλέγω σε πάσα περίπτωση την αρμοδιότερη λέξη
Αυτήν που λέμε "ποιητική": στιλπνή, παρθενική, ιδεατιώς ωραία,

Γράφω ποιήματα που δε στρέφονται κατά της καθεστηκυίας τάξεως

Ο Στόχος
(Τα Ποιήματα 1941-1971)

ΤΟ ΣΚΑΚΙ

Έλα να παίξουμε.

Θα σου χαρίσω τη βασίλισσά μου
(ήταν για μένα μια φορά η αγαπημένη.
Τώρα δεν έχω πια αγαπημένη)
Θα σου χαρίσω τους πύργους μου
(τώρα πια δεν πυροβολώ τους φίλους μου
έχουν πεθάνει καιρό πριν από μένο)
κι ο βασιλιάς αυτός δεν ήτανε ποτέ δικός μου
κι ύστερα τόσους στρατιώτες τι τους θέλεις;
(Τραβάνε μπρος τυφλοί χωρίς καν όνειρα)
όλα και τ' άλογά μου θα σου τα δώσω
μονάχα ετούτον τον τρελό μου θα κρατήσω
που ξέρει μόνο σ' ένα χρώμα να πηγαίνει
δρασκελώντας τη μια άκρη ως την άλλη
γελώντας μπρος στις τόσες πανοπλίες σου
μπαίνοντας μέσα στις γραμμές σου ξαφνικά
αναστατώνοντας τις στέρεες παρατάξεις.

Κι αυτή δεν έχει τέλος η παρτίδα.

Ο ΝΕΚΡΟΣ

Ήρθαν τα πρώτα τηλεγραφήματα
Σταμάτησαν τα πιεστήρια και περιμέναν

Έγιναν οι παραγγελίες στις αρμόδιες αρχές.
Μα ο νεκρός δεν πέθανε την ορισμένη ώρα.

Όλοι φορέσαν τις μαύρες γραβάτες
Δοκίμασαν στον καθρέφτη τις συντριμμένες πόζες
Ακούστηκαν οι πρώτοι λυγμοί τα θλιβερά εγκώμια.

Μα ο νεκρός δεν πέθανε την ορισμένη ώρα.

Στο τέλος οι ώρες γινήκαν μέρες
Εκείνες οι φριχτές μέρες της αναμονής
Οι φίλοι άρχισαν να διαμαρτύρονται
Έκλεισαν τα γραφεία τους σταμάτησαν τις πληρωμές
Γυρνούσαν τα παιδιά τους αδέσποτα στους δρόμους.
Έβλεπαν τα λουλούδια να μαραίνονται.

Μα ο νεκρός δεν πέθανε την ορισμένη ώρα.

(Τόσα και τόσα πράγματα που δεν προβλέπονται
Τόσες συνέπειες ανυπολόγιστες, τόσες θυσίες,
Σε ποιους υπεύθυνους να διαμαρτυρηθείς, πού να φωνάξεις;)

Και ο νεκρός δεν πέθανε την ορισμένη ώρα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Να αναγνωρίσετε στα πιο πάνω ποιήματα του Αναγνωστάκη τα στοιχεία εκείνα που μας οδηγούν στην "ποίηση της ήττας".
2. Να αναγνωρίσετε την πολιτική διάσταση της ποίησης του Αναγνωστάκη.

ΑΦΙΕΡΩΣΗ

Για τους ερωτευμένους που παντρεύτηκαν
Για το σπίτι που χτίστηκε
Για τα παιδάκια που μεγάλωσαν
Για τα πλοία που άραξαν
Για τη μάχη που κερδήθηκε
Για τον άσωτο που επέστρεψε

Για όλα όσα τέλειωσαν χωρίς ελπίδα πια.

ΤΑΣΟΣ ΛΕΙΒΑΔΙΤΗΣ

Γεννήθηκε το 1921. Στην αρχή μας έδωσε μια υποδειγματική αντιπολεμική ποίηση, στρατευμένη. Αργότερα έγραψε προσωπικότερα θέματα.

ΕΡΓΑ:

Ποίηση:

Μάχη στην άκρη της νύχτας, 1952, Αυτό το αστέρι είναι για όλους, 1952, Φυσάει στα σταυροδρόμια του κόσμου, 1953, Ο άνθρωπος με το ταμπούρλο, 1956, Συμφωνία υπ. αριθ. 1, 1957, Οι γυναίκες με τ' αλογίσια μάτια, 1958, Καντάτα 1960, 25η ραψωδία της Οδύσσειας, 1969, Σύμβολο πίστεως, Ποιήματα, Οι τελευταίοι, 1966, Ο νυχτερινός επισκέπτης, 1972, Σκοτεινή πράξη, 1974, Οι τρεις, 1975, Βιολί για μονόχειρα, 1978, Ανακάλυψη 1978, Ποιήματα (1958-1963), 1978, Ο τυφλός με το λύχνο, 1983.

Η ΜΕΓΑΛΗ ΜΑΧΗ

*Κάποτε, καθώς φεύγεις
πηγαίνοντας σε μια μεγάλη μάχη
Θα σου 'τυχε ν' ακούσεις ξαφνικά από 'να παράθυρο
ένα πιάνο να παίζει.*

*Ίσως ένα κορίτσι με άσπρα δάχτυλα
ή ένας άντρας με δυνατά χέρια
να παίζουν αυτόν το λυπημένο σκοπό
που σου θυμίζει τα παιδικά σου χρόνια, τους χαμένους έρωτες
όλα όσα ονειρεύτηκες χωρίς να τα ζήσεις
τα γιασεμιά που σου γυρίσανε
την καρδιά σου που την ποδοπατήσαν.*

*Εσύ στέκεσαι με το στόμα ανοιγμένο
ακούγοντας κάτω απ' τη βροχή -
μα πρέπει να βιαστείς, προχωράνε οι άλλοι
χάθηκαν κιόλας στη στροφή του δρόμου.
Κι όπως ξεκινάς με πλατύ βήμα
τα παιδικά σου χρόνια
οι χαμένοι έρωτες
όλα όσα ονειρεύτηκες χωρίς να τα ζήσεις
τα γιασεμιά που σου γυρίσανε
η καρδιά σου που την ποδοπατήσαν
ξεκινάνε κι αυτά πλάι σου -
να πολεμήσουν
μαζί σου.*

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Με ποιες εικόνες μας δίνει ο Λειβαδίτης την αποτυχία, τη ματαίωση και το κενό;
2. Πώς δικαιολογείται η άποψη πως έχουμε να κάνουμε με μια ποίηση ήττας; Ποια ήττα υπονοείται;

ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ

"Όχι, δεν τον είδαμε" είπε η γυναίκα του θυρωρού, κι η σελήνη βγήκε κάτωχρη πάνω στο λόφο, ήξερα πως κρυβόταν, μα εγώ θα τον ανσγνώριζα, απ' το μεγάλο του σάβανο που άγγιζε τις άκρες της πόλης, κι από το κούφωμα του βιολιού, που είχε κυλήσει η ψυχή του, τη νύχτα που τον ποδοπατούσαν,

και ξαφνικά τον είδα μέσα στην κάμαρα, ανέβαινε αργά-αργά στο ικρίωμα, ενώ το φανάρι του νυχτοφύλακα του λόγγιζε το πλευρό, τον είδα σας λέω, ήρεμο και γαλήνιο, σαν τους νεκρούς, που απέρριψαν πλέον την οδύνη να σπαταλάνε το Θεό,

"ανοίχτε, φώναξα, κάποιον σκοτώνουν εκεί μέσα", η γριά άνοιξε, κι εκείνος γονατισμένος, έγλειψε τα παπούτσια τους, μέσα στα επουράνια, "μείναμε οι δυο μας μόνοι" είπε, ένας ψίθυρος ήρθε τότε από μακριά, μια παράφορη νοσταλγία να ξαναδώ τον πατέρα, μα είχαν περάσει τα χρόνια, κι η αθωότητα τρίκλιζε τώρα, σαν ένας άγγελος που απ' τα φτερά του υποφέρει,

"μη με μαρτυρήσεις" είπε, κι όπως άνοιξε το σακκάκι του είδα τον δαίμονα, που του' χε φάει όλο το σώμα, και το κεφάλι του στηριζόταν τώρα πάνω στο χέρι του αναχωρητή,

που προσευχόταν στην έρημο.

Ο ΜΟΥΣΙΚΟΣ

Συχνά, τη νύχτα, χωρίς να το καταλάβω, έφτανα σε μian άλλη πόλη, δεν υπήρχε παρά μόνο ένας γέρος, που ονειρευόταν, κάποτε, να γίνει μουσικός, και τώρα, καθόταν, μισόγυμνος μες στη βροχή - με το σακάκι του είχε σκεπάσει πάνω στα γόνατά του ένα παλιό, φανταστικό βιολί, "το ακούς;" μου λέει, "ναι, του λέω, πάντα το άκουγα",

ενώ στο βάθος του δρόμου το άγαλμα διηγόταν στα πουλιά το αληθινό ταξίδι.

Νυχτερινός επισκέπτης

ΠΑΝΑΡΧΑΙΗ ΑΝΤΙΔΙΚΙΑ

Θέλω να πω ότι κάθε νύχτα έπρεπε να τα παίζω όλα, και μάλιστα χωρίς να' ναι κανείς στην άλλη πλευρά του τραπεζιού - κανείς; αστείοι που είμαστε - αντίκρυ μου εκεί, κάθε νύχτα, στέκεται ο Θεός, εγώ προσπαθώ να του ξεφύγω, εφευρίσκω πανουργίες, θανάσιμα αμαρτήματα, κάνω αποτρόπαιες σκέψεις, αλλά Εκείνος με διεκδικεί ολόκληρο, λυσσάω που δεν μπορώ να βρω μια υπεκφυγή, μια διέξοδο...

Όσπου αρχίζει να ξημερώνει. Ανοίγω τότε το παράθυρο και άθελά μου χαμογελώ. Ο Θεός, για μια ακόμα φορά, με κέρδιζε με την καινούρια μέρα του.

Ο τυφλός με το λύχνο

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Με ποιο τρόπο μας δίνει ο Λειβαδίτης α) την αίσθηση της ματαιώσης β) την απουσία γ) την ανθρώπινη αγωνία δ) την καθημερινότητα;

Ο ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

Την άλλη νύχτα ξανάρθε, κι όπως ανέβαινε, σκέφτηκα τα ραπίσματα στο πρόσωπο του Ιησού, που αναλήπτονταν τώρα κι αυτά μαζί του, "επιτέλους, ποιος είσαι;" ρώτησα, "πάντα ήμουν αλλού" είπε, κι οι τοίχοι ράγισαν απ' το θανάσιμο αμάρτημα,

εγώ, γονατισμένος κάτω στο πάτωμα, έγλειφα αυτήν την κηλίδα από μια παλιά, παιδική γιορτή, δυνατός αγέρας φυσούσε στο διάδρομο, ο φωταγωγός είχε γεμίσει φωνές, ματωμένα πανιά, δούλες βογούσαν στο υπόγειο,

κάποιο έγκλημα γινόταν χρόνια στο σπίτι, κι όταν το αίμα έτρεξε, κι έφτασε μέχρι κάτω τα σκολοπάτια, είδα τις μέρες μου, σαν τις νεκρές ψείρες στο φτωχό φέρετρο των απόρων,

και τις νύχτες ταξίδευα με τον παλιό καναπέ, ήταν, βέβαια, κι οι ανταύγειες του κεριού που ανοίγαν τους τοίχους, μα πιο πολύ βοηθούσαν οι ταπεινώσεις,

κι όταν έφεξε η αυγή, ο εφημέριος δίπλωσε σε μια εφημερίδα το κομμένο κεφάλι μου, σα δανεισμένη εικόνα.

ΑΡΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Γεννήθηκε στο Λένιγκραντ το 1922. Εξόριστος από το 1947 ως το 1951, δικάσιμος για λιποταξία μένει στη φυλακή από το 1953 ως το 1957. Μεταγλώττισε από τα Ρωσικά το Ντσοτογιέφσκι, από τα Αγγλικά Ουήλ, Στάινμπεκ, Φώκνερ, από τα Γαλλικά Μελρώ.

Με το πεζό του "Κιβώτιο" άνοιξε νέους δρόμους στη μεταπολεμική πεζογραφία. Πέθανε το 1978.

ΕΡΓΟ:

Ποίηση:

Ακόμα τούτ' η Άνοιξη, 1946. Άγονος Γραμμή, 1952. Ευθύτης οδών, 1959. Ανατολή ηλίου, 1971.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Δ.Ν. Μαρωνίτη, *Ποιητική και Πολιτική Ηθική*, Κέρδος 1976.

ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΡΑΝΟΜΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

*Έχουμε μια ραγισματιά
κι η ώρα δε μας παίρνει.
Στήνουμε τ' αφτί μας ν' ακούσουμε τα νέα
και μας τ' αρπάζουνε βαριά τραυματισμένα σε πρόχειρα φορεία'
κάνουμε να μετρήσουμε τ' αστέρια,
και πέφτουν στα λιθόστρωτα σαν ανάποδες πινέζες.
Με μια μικρή ραγισματιά
επιμένω και τραβάω μες στις λάσπες
ξεριζώνοντας κάθε μου βήμα σαν ένα κούφιο δόντι'
ανασηκώνω τα πηγούνια των ανθρώπων
για ν' αντιγράψω βιαστικά
το φως π' απόμεινε στις κόγχες των ματιών τους,
και κρύβω το σημείωμα
στην καρδιά κατάσαρκα
για να δουν στη νεκροψία
πόσο λίγο ζήσαμε.*

Αη-Στράτης, 1950
(Ποιήματα 1941-1974)

Η ΑΝΑΜΜΕΝΗ ΛΑΜΠΑ

*Εσείς που υπακούτε σε κυβερνήσεις και Π.Γ.
σαν τους νεοσύλλεκτους στο σιωπητήριο
θ' αναγνωρίσετε μια μέρα πως η ποσότητα της πίκρας*

έτσι που νότιζε για χρόνια τους τοίχους του κελιού
ήταν αναπόφευκτο να φτάσει στην ποιοτική μεταβολή της
και ν' ακουστεί
σαν ουρλιαχτό
σαν εκπυροσκόρπηση.
Εσείς που άλλα λέγατε στους φίλους κι άλλα στην
καθοδήγηση
θ' αναγνωρίσετε ... μια μέρα πως εγώ
ήμουν μονάχα παραλήπτης
των όσων μου' στέλναν γραμμένα σε λεμόνι
οι φυλακισμένοι
και των δύο ημισφαιρίων.
Αν μου πρέπει τιμή
είναι που είχα πάντοτε τη λάμπα αναμμένη μέσα στην
κάμαρά μου
κι έκανα την εμφάνιση των μυστικών τους μηνυμάτων
κρατώντας τις λογοκριτικές τους γραφές πάνω από τη
φλόγα.

Ευθύτης οδών

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Ν' αναγνωρίσετε στο ποίημα τα στοιχεία του εγκλεισμού και της μοναξιάς.
2. Ποιος μιλά στο ποίημα και σε ποιους απευθύνεται;
3. Συζητήστε το θέμα της τιμής στις "Θερμοπύλες" του Καβάφη και στο πιο πάνω ποίημα.

ΠΟΙΗΤΙΚΗ

1

Αξίζει δεν αξίζει
στέλνω τις εκθέσεις μου σε χώρες που δε γίνανε ακόμα
προδίνω τις κινήσεις ενός ήλιου
που πέφτει την αυγή δίπλα στις μάντρες
επικυρώνοντας με φως
τις εκτελέσεις.

ΤΙΤΟΣ ΠΑΤΡΙΚΙΟΣ

Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1928. Σπούδασε Νομικά στην Αθήνα. Εξορίστηκε στη Μακρόνησο 1951-52 και στον Αη-Στράτη 1952-53. Τα χρόνια της δικτατορικής επταετίας τα πέρασε στη Γαλλία και Ιταλία. Επιδόθηκε και σε πολύστιχες συνθέσεις, αλλά καλλιέργησε και το αυτόνομο λιγόστιχο ποίημα, κάποτε επιγραμματικό.

ΕΡΓΑ:

Χωματόδρομος, 1954, Μαθητεία (1952-62), 1963, Προαιρετική στάση, 1975, Ποήματα I (1948-1954), 1976, Θάλασσα Επαγγελίας, 1977, Αντιδικίες, 1981.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Δ.Ν. Μαρωνίτη, *Ποητική και Πολιτική Ηθική*, Κέρδος 1976

ΜΕΓΑΛΟ ΓΡΑΜΜΑ

ΧΧ

*Να τον πάλι ο κόσμος και τα πράγματα
μπροστά μας.*

Να οι άνθρωποι.

Νάμαστε εμείς στο κατώφλι της μέρας.

Μπορούμε πάλι να πούμε:

"Αυτό είναι πέτρα, αυτό ένα ποτήρι νερό,

κι αυτό ένα πήλινο πιάτο,

κι αυτό ξεραμένο αίμα".

Μπορούμε να πούμε:

"Να, ο Γιάννης μας χαιρετάει από πέρα.

Να, αυτό λέγεται χαρά".

*Ακουμπάμε πάνω στα γόνατα
το μεγάλο βιβλίο των άστρων
και διαβάζουμε αργά, δυνατά,
ν' ακούνε όλοι:*

Η πατρίς της γεννήσεώς μου

είναι απ' το Λιδορίκι

χωριό του Λιδορικιού

ονομαζόμενον Αβορίτη.

Η πατρίς της γεννήσεώς μας

είναι ο κόσμος.

Πατρίδα μας είναι η αλήθεια.

Καλημέρα λοιπόν.

Καλημέρα.

Αη-Στράτης Ιούλης-Δεκέμβρης 1952

ΤΑ ΒΟΥΝΑ

Πρώτα ήταν η θάλασσα.
Γεννήθηκα ανάμεσα σε νησιά
νησί κι εγώ πρόσκαιρα αναδυμένο
όσο να δω ένα φως κι αυτό σαν πέτρα
και πάλι να βουλιάξω.
Τα βουνά ήρθαν αργότερα.
Τα διάλεξα.
Έπρεπε κάπως να συμμεριστώ το βάρος
που αιώνες πλάκωνε τον τόπο.

Προαιρετική στάση

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Τι εννοεί ο ποιητής με τους τελευταίους τέσσερις στίχους;

ΙΑΚΩΒ ΚΑΛΛΙΕΡΓΗΤΗΣ

Δούλεψε επτά χρόνια
τη χέρσα γη του Λάβαν
κι εκείνος αντί για τη Ραχήλ
του έδωσε τη Λεία.
Δούλεψε άλλα επτά για τη Ραχήλ.
Όταν την πήρε την αγαπούσε πάντα
όμως κι η άσκημη αδελφή της
είχε αποκτήσει πια μια θέση στην καρδιά του.
Δεκατέσσερα χρόνια, μια ζωή
για δυο γυναίκες που δε γνώριζε ποτέ.
Κοίταξε μακριά τα στάχυα
Το μοναδικό καρπό του
κι είπε πως τελικά είχε κερδίσει.

Προαιρετική στάση

ΠΟΙΗΤΙΚΑ ΑΝΑΜΟΡΦΩΤΗΡΙΑ

Σκέψου αύριο τους στίχους σου
να τους περιμαζεύουν σε ιδρύματα
να τους αναμορφώνουν, να τους πειθαρχούν
και να τους παρατάσσουν σ' επίσημες εκδόσεις.

Χρόνια της πέτρας

ΑΛΛΗΓΟΡΙΑ

Σαν έπεσε η βαλανιδιά
άλλοι κόψανε ένα κλαδί, το μπήξανε στο χύμα
καλώντας για προσκύνημα στο ίδιο δέντρο,
άλλοι θρηνούσαν σ' ελεγεία
το χαμένο δάσος τη χαμένη τους ζωή,
άλλοι φτιάχνανε συλλογές από ξεραμένα φύλλα
τις δείχνανε στα πανηγύρια βγάζανε το ψωμί τους,
άλλοι διαβεβαίωναν τη βλαπτικότητα των φυλλοβόλων
διαφωνώντας όμως στο είδος ή και στην ανάγκη αναδόσωσης,

άλλοι μαζί κι εγώ, υποστήριζαν πως όσο υπάρχουν
γη και σπόροι υπάρχει δυνατότητα βαλανιδιάς.
Το πρόβλημα του νερού παραμένει ανοιχτό.

Προαιρετική στάση

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Ποιες φαίνεται να είναι οι στάσεις των ανθρώπων μπροστά στην πολιτική αποτυχία;

ΟΙ ΦΙΛΟΙ

Δεν είναι η θύμηση των σκοτωμένων φίλων
που μου σκίζει τώρα τα σωθικά.
Είναι ο θρήνος για τους χιλιάδες άγνωστους
που αφήσανε στα ράμφη των πουλιών
τα σβησμένα μάτια τους
που σφίγγουνε στα παγωμένα χέρια τους
μια φούχτα κάλυκες κι αγκάθια.
Τους άγνωστους περαστικούς διαβάτες
που ποτέ δε μιλήσαμε
που μόνο κάποτε για λίγο κοιταχτήκαμε
όταν μας έδωσαν τη φωτιά του τσιγάρου τους
στο βραδινό δρόμο.
Τους χιλιάδες άγνωστους φίλους
που έδωσαν τη ζωή τους
για μένα.

19 Γενάρη 1949

(Επιστροφή στην ποίηση, 1948 - 1951, από τα Ποιήματα Ι, 1948 1954, 1976)

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Κατά το Δ.Ν. Μαρωνίτη, ... ακόμη και στα πιο σκοτεινά και έμφρακτα ποιήματα του Πατρίκιου, υπάρχει σχεδόν πάντοτε, ένα παράθυρο λειτουργικής ή προγραμματικής ελπίδας. Υπάρχει τέτοιο στοιχείο στο ποίημα;

Μυστικά μου

Σου μιλάει για τα μυστικά μου και
με εσύ την ήρωα που ξεπέρασα βίβρα
Χρυσόμαυρη, περσιδική, έβραυτος -
μην σκέψαστείς τέτοιες βελανιδιές
τα μυστικά μου γίνονται υποθέσεις έβραυτος

Τίτος Πατρίκιος

Χειρόγραφο Τίτου Πατρίκιου

ΠΑΝΟΣ ΘΑΣΙΤΗΣ

Ποιητής και νομικός. Γεννήθηκε το 1923 στη Μόλυβο της Μυτιλήνης. Ως ποιητής εμφανίστηκε το 1951 με το βιβλίο του "Δίχως κιβωτό".

ΕΡΓΑ:

Ποίηση:

Πράγματα, 1957, Πράγματα 2 - Αριθμοί, 1962, Εκατόνησος, 1971, Ελεεινόν Θέατρο, 1980.

ΤΟ ΦΩΣ

Τώρα το φως το ρίχνουν στα κασόνια
το καρφώνουν και το πάνε.
Οι πράκτορες εισπράττουν τα ναύλα
χωρίς να το δουν οι παραλήπτες το μοιράζουν
χωρίς να το δουν.

Αθέατα χέρια
το συνάζουν πάλι στα κατώγια.

... ΜΠΟΡΟΥΜΕ ΝΑ ΚΑΤΟΙΚΗΣΟΥΜΕ

Το ποτάμι περνάει απ' εδώ
μες από καλάμιές και θάμνους που όνομα δεν έχουν,
μες από χόρτα που προσφέρουν μ' αγάπη ό,τι έχουν,
περνάει κι από μας και δε μας ξεχωρίζει.
Πλένει τα πόδια των πουλιών, τ' άλογα ξεδιψάει,
ποτίζει - όσο μπορεί - τα χωράφια,
δεν έχει θρύλους μήτε όνειρα τα βράδια,
είναι νερό,
κάνει καλά τη δουλειά του,
κουράζεται,
κοιμάται.

BLOCUS ANIMAE

Ποιος ήρθε;

Δεν περιμένουμε, δε θέλουμε κανένα.

Έτοιμοι! Όχι ταξίδια.

Δώστε ξηρά τροφή γι' αυτούς που δεν επιστρέφουν
και δε φεύγουν.

μόνο γι' αυτούς που απόμειναν εδώ, στην πατρική την πόλη
όταν όλοι τρέχανε στα πλοία να σωθούν,
αυτοί γυρίσανε στα σπίτια τους ορθοί, αντίθετα στο ρεύμα,
ήρεμα αποκρούοντας προτάσεις σωτηρίας,
φίλοι πιστοί φριχτών πραγμάτων...

Αλλά ποιος ήρθε; Τι καινούριο πια μπορεί να φέρει κι επιμένει;
Διώξτε τον!

- Πράσινο φύλλο στα μαλλιά και στη φωνή του ασήμι.
- Η ανάμνηση καλείται: σημείο νεκρό.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Να αναγνωρίσετε το διάχυτο στοιχείο της ματαιώσης που διαπερνά τα ποιήματα του Π. Θασίτη.

ΑΡΙΘΜΟΙ

IV

Νερό με το νερό, με τη φωτιά φωτιά
πάνω στ' αριθμημένο είδωλο της γης διαβαίνει.
Οι αριθμοί σημαίνουν θάλασσα
το σκοτεινό της φύλο στο βυθό τ' άσπρα της
μαντίλια στον αγέρα,
φύλλα σημαίνουν και καρπούς
το χρώμα που ζει και δουλεύει,
χωρούν τις ψάθες του καλοκαιριού
ολόγυμνο το φως του'
συγκρατούν την άνοιξη
τους άσπρους και πράσινους κυματισμούς,
γυρίζουν τους τροχούς των άστρων.
Το άσπρο το μαύρο και το κίτρινο πεταί του ανθρώπου
όλ' οι αριθμοί το δείχνουν.

Δ.Π. ΠΑΠΑΔΙΤΣΑ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

Η χρονιά 1950 αποτελεί για την Ελλάδα ένα εθνικό, ιστορικό, κοινωνικό και ιδεολογικό ορόσημο. Σημαίνει ουσιαστικά την οριστική κατάπαυση του πυρός του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου. Για όλα τα έθνη, που άμεσα ή έμμεσα είχαν εμπλακεί στον πόλεμο, η κατάπαυση του πυρός συνοδεύτηκε από ευφρόσυνους πανηγυρισμούς, από απολογισμούς καταστροφών και από αναγκαία νέα ξεκινήματα για εθνική και κοινωνική αποκατάσταση. Στην Ελλάδα, η επόμενη της νίκης των συμμάχων ήταν η αφετηρία μιας άλλης φοινικής περιπέτειας, που οι επιπτώσεις της έμελλαν να συνεχιστούν ως τις μέρες μας. Η γενναία μικρή σύμμαχος του 1940, που έκαμε έναν Τσώρτσιλ να διακηρύξει ότι "οι ήρωες πολεμούν σαν Έλληνες", βρέθηκε στο κέντρο των ιδεολογικών αντιθέσεων και των ανταγωνισμών των "μεγάλων", που ο κοινός φασιστικός κίνδυνος διατηρούσε σε κάποια χειμερία νάρκη. Έτσι στην Ελλάδα η λήξη του πολέμου συνέπεσε με δύο αλληλοεξοντωτικές συγκρούσεις που ξέσπασαν στην πρώτη μεταπολεμική πενταετία (1945-1950). Ακολούθησε ένα κλίμα διαψεύσεων, μισολλοδοξίας, δυσπιστίας, πικρίας, ήττας. Είχαν διαμορφωθεί όλες εκείνες οι προϋποθέσεις και συντελεστές σχηματισμού ενός ομαδικού ψυχοπαθολογικού συγκινησιακού κέντρου, πρόσφορου να γονιμοποιηθεί από το σαρτρικό "μηδέν". Παράλληλα η κατακερματισμένη σε καθημαγμένους οπαδούς αριστερή πολιτική παράταξη, συσπειρώνονταν κάτω από νέα συνθήματα, όπως "ειρήνη", "συνύπαρξη", "συνοδοιοπορεία" κτλ. Η σύγχυση, το άγχος, η ανασφάλεια, ο ιδεολογικός αποπροσανατολισμός πρόσφεραν αργότερα στις νεότερες γενιές, σαν υποκατάστατο υγείας, τη δυναμική και ωμή διαμαρτυρία και τη γνωστή μας πρόσφατη "αμφισβήτηση". Μέσα σ' αυτό το κοινωνικοψυχολογικό πλέγμα η Ποίηση, πολύχυμη πάντοτε έκφραση της ελληνικής ψυχής, βρισκόταν σε ανυνήθιστο δημιουργικό οργανισμό. Μέσα όμως σ' αυτόν τον ποιητικό οργανισμό συντελέστηκε βαθμιαία μια μετατόπιση αξιών. Όπως παρατήρησε κάποιος στοχαστής και κριτικός της Ποίησης, "αυτή η μετατόπιση, που δημιούργησε (και δημιουργεί ακόμα) προβλήματα για την κριτική, είναι η μετακίνηση του ποιητικού ενδιαφέροντος, του ποιητικού βάρους, από το καθαρό καλλιτέχνημα που είναι το ποίημα, στο περιεχόμενο, στο "μήνυμα", όπως λέμε, που επενδύεται σ' ένα ποίημα". Και συνεχίζει: "Δεν έγινε τυχαία αυτή η μετακίνηση" ήταν το αποτέλεσμα ενός καθολικού ηθικού και ψυχολογικού σεισμού που προκάλεσε ο τελευταίος πόλεμος, με όλα του τα εκρηκτικά επακόλουθα. Ενός σεισμού

που εκ των υστέρων θεωρήθηκε "αίτημα". Από τον πόλεμο και την κατοχή βγήκε καταματωμένη η μορφή του ανθρώπου. Μορφή καταματωμένη, σώμα τρυπημένο από τα καρφιά, συνείδηση κατασπαραγμένη από αμφιβολίες και διαψεύσεις, κατέληξε στο περιδάλητο "άγχος της εποχής". Έτσι από κοινωνικό, το άγχος έγινε υπαρξιακό. Και η γενιά που έζησε με περισσότερη και με δριμύτερη αμεσότητα αυτές τις μεταβολές, ήταν φυσικό να τις εκφράσει και στην Ποίηση. Αν αναλύαμε στα ομοειδή συστατικά του αυτό το καινούριο ψυχικό και πνευματικό υλικό, αυτά τα συστατικά θα τα ονομάζαμε άγχος χωρίς κανένα επίθετο, μεταπολεμικό ψυχικό χάος, τραγική συνειδητοποίηση της μοναξιάς του ατόμου, ανυπόφορο συναίσθημα πως η ύπαρξη είναι μηδέν, καταθλιπτική αίσθηση από τη φθορά των πάντων, τρόμος μπροστά στο "θάνατο- μηδέν", μεταφυσική αγωνία για την ανεύρεση μιας πίστης ή ενός καινούριου Θεού, αγωνία για την ανεύρεση και αναγνώριση του αληθινού μας προσώπου και της αληθινής ανθρώπινης αποστολής μας. Αυτά τα γενικά ψυχολογικά επιμερίσματα του άγχους υποκατέστησαν τα συγκεκριμένα υποκειμενικά συναισθήματα, που λειτουργούσαν ακόμα και στην ποίηση του Σεφέρη" (Ανδρέας Καραντώνης). Έχουμε λοιπόν στην Ποίηση μια καινούρια θεματογραφία: ποίηση της ειρήνης, υπαρξιακή ποίηση, οργισμένη, μεταυπερρεαλιστική, ποίηση διαμαρτυρίας, τέλος ποίηση της αμφισβήτησης. Σε καθεμιά από τις θεματολογικές αυτές κατηγορίες αναδείχτηκαν ποιητικές φωνές, που με λίγη καλή θέληση και φαντασία θα μπορούσαν να αντιπροσωπεύσουν τα κεφάλαια ενός σύγχρονου ομηρικού έπους... χωρίς όμως Όμηρο!... Ο Γιάννης Ρίτσος, ο Νίκος Παππάς, η Ρίτα Μπούμη, ο Λειβαδίτης, ο Πατρίκιος, ο Αναγνωστάκης, ο Κλείτος Κύρου, ο Μιχάλης Κατσαρός, είναι μερικοί από τους ποιητές που αντιπροσωπεύουν τις αισιόδοξες ή απαιδιόδοξες γκριμάτσες της ειρήνης, μιας ειρήνης, που όσο είναι απαραίτητο να έπεται μιας υπογραφής ανακωχής ή ήττας, άλλο τόσο είναι απαραίτητο (κατά τις περιστάσεις βέβαια) να είναι ο προάγγελος μιας θερμής ή ψυχρής εχθροπραξίας. Ο μεταπολεμικός ανθρωπισμός, συγκερασμένος με υπαρξιακά και κοινωνικά αδιέξοδα ή με θρησκευτικές και πνευματικές διεξόδους, είναι το κοινό κλίμα που διέπει μια άλλη πλειάδα ποιητών: Νικηφόρος Βρεττάκος, Ζωή Καρέλλη, Γιώργος Θέμελης, Γιώργος Κότσιρας, Μελισσάνθη, Κρίτων Αθανασούλης, Μηνάς Δημάκης, Άρης Δικταίος, Κώστας Στεργιόπουλος, Όλγα Βότση, Κώστας Τσιρόπουλος, Παντελής Πάσχος, Δημήτρης Σταθόπουλος κ.ά. Μια άλλη ομάδα ποιητών χωρίς να βγαίνουν έξω από το διαμορφωμένο μεταπολεμικό κλίμα, με τάσεις μερικών απ' αυτούς άλλοτε θρησκευτικές και άλλοτε μιας αναβάπτισης της ύπαρξης και των προβληματισμών της μέσα σε μεταφυσικές αλήθειες, αφυπνισμένες και ενδυναμωμένες από τη σύγχρονη φιλοσοφία και τη νεότερη

επιστήμη (Ποπαδίτσας), επιμένουν να αναζητούν νέους εκφραστικούς ποιητικούς τρόπους, συνεχίζοντας το παράδειγμα παλαιότερων ποιητών, όπως του Καβάφη, του Τάκη Παπατώνη, του Γιώργου Σεφέρη (βραβείο Νόμπελ 1963), του υπερρεαλιστή Ανδρέα Εμπειρικού και Νίκου Εγγονόπουλου, του υπερρεαλιστικογενή Οδυσσέα Ελύτη (βραβείο Νόμπελ 1979) κ.ά. Την ομάδα αυτή των μεταπολεμικών ποιητών αντιπροσωπεύουν, μαζί με τον υποφαινόμενο, οι Μίλτος Σαχτούρης, Τάκης Σινόπουλος, Έκτωρ Κακναβάτος, Αριστοτέλης Νικολαΐδης, Ελένη Βακαλό, Τάκης Βαρβιτσιώτης, Νίκος Καραύζος κ.ά. Τέλος στην κατηγορία αυτή και σαν συνεχιστές τους, θα πρέπει να περιληφθούν και μερικοί νεότεροι ποιητές, όπως ο Άθως Δημουλάς, η Κίκη Δημουλά, ο Σταύρος Βαβούρης, η Βικτώρια Θεοδώρου, ο Πέτρος Χρονάς, η Ζέφη Δαράκη, η Κατερίνα Αγγελάκη-Ρουκ, η Νανά Ησαΐα, ο Μανώλης Πρατικάκης, καθώς και οι Γιάννης Κοντός, Λευτέρης Πούλιος, Αντώνης Φωστιέρης, Τάσος Δενέγρης, Χριστόφορος Λιοντάκης, Θανάσης Νιάρχος, Γιώργος Μαρκόπουλος, Θανάσης Τζούλης, Γιάννης Υφαντής και πολλοί άλλοι, που όμως για να τους αναφέρουμε θα απαιτηθεί κάποια προοπτική χρόνου, χρήσιμη γι' αυτούς και απαραίτητη για μας, που μας ζητήθηκε να γράψουμε το ενημερωτικό αυτό άρθρο. Πάντως μερικοί απ' αυτούς τους τελευταίους, είτε τους επώνυμους είτε τους ανώνυμους ποιητές της δεκαετίας 1970-80, αντιπροσωπεύουν το γνωστό μας τύπο του ποιητή της "αμφισβήτησης" και της κοινωνικής "διαμαρτυρίας", ενώ άλλοι δίνουν, τελευταία, δείγματα μιας θαμπής στρουκτουραλιστικής ανανεωτικής τάσης του ποιητικού λόγου ή απροσδόκητης αναβίωσης του υπερρεαλισμού.

ΔΙΑΛΕΚΤΗ ΖΕΥΓΩΛΗ-ΓΛΕΖΟΥ

Γεννήθηκε στη Νάξο το 1907.

ΕΡΓΑ:

Τραγούδια της μοναξιάς, 1931. Ο κύκλος της αγάπης, 1964, Τα δυο φεγγάρια, 1970, Φθινοπωρινό φως, 1984, κ.ά.

ΕΥΘΑΝΑΣΙΑ

Γελάω. Φεγγοβολάει πασίχαρη και η μέρα.
Το κυπαρίσσι δε λυγίζει μες στον αγέρα.
Τ' άγρια χωράφια ολόουρα χλοϊαμένα
δεν είναι ούτε υγρά τώρα ούτε φρυγμένα.
Κι ο ουρανός γαλανή σκεπή από πάνω.
Σήμερα, Θεέ μου, ας το' λες να πεθάνω!

ΨΕΥΔΑΙΣΘΗΣΗ

Καθώς κινούν τα περιστέρια τα φτερά τους,
κουρνιασμένα εδώ κι εκεί στη γη τη λίγη,
νομίζω πως φτερώνει ο Βράχος και θα φύγει.
Πώς να σε χάσω των ματιών μου,
Βράχε Ιερέ, Αρχαίο μου Τείχος;
Και δε με βοηθάει μήτε ο στίχος
για να τραγουδήσω τον καημό μου.

1964

ΣΑΡΑΝΤΟΣ ΠΑΥΛΕΑΣ

Γεννήθηκε το 1917. Σπούδασε Φιλολογία.

Ποιητικές συλλογές: Αποδημίες, 1939, Ηλεκτροφωνία και Αρχαϊκό μείδιωμα, 1980 κ.ά.

ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ

Όλοι ήμασταν γενναίοι κι αυτοί που έμειναν
μετά από τους καπνούς της μάχης,
κι αυτοί που σκέπασαν το μεγάλο κάμπο με τα σώματά τους,
σα θημωνιές έτοιμες να' ρθουν οι μηχανές ν' αλωνίσουν
το ξανθό στάρι,
κι οι λαβωμένοι που κοιμήθηκαν δύσκολα
πάνω στους μικρούς λόφους
κι ένα ζεύγος μαύρα φτερά τους έκλεισαν τα ζεστά τους μάτια.
(Μην το ξεχάσεις' όλοι οι σκοτωμένοι μας χαλύβδινη είχαν γνώμη)
γενναίοι όλοι μας' ο καθένας μια γενναιότητα δική του έχει
που μόνος αυτός την ξέρει
και συμπληρώνεται με του διπλανού του την ανδρεία,
κι ο καθένας έχει μια καρδιά να χτυπάει για την αγάπη
και για την αδερφότητα των ανθρώπων'
ο εργάτης, ο χτίστης, ο ηλεκτρολόγος, ο υδραυλικός,
ο ξυλουργός, ο σοβατζής, ο πετροκόπος,
ο μεταλλουργός, ο θεριστής, ο σποριάς, ο δάσκαλος,
ο συγγραφέας, ο σοφός,
ο ποιητής πάνω απ' όλους που συνταίριαζε τον προφήτη
εμείς όλοι μαστόροι της χαράς, όλοι αλαργευτές του πόνου
της ευτυχίας φυλακότες στις βάρδιες της ειρήνης.
Όλοι εμείς χτίζουμε το γελαστό μέλλον αυτής της χώρας.

Καθαρός καρπός, 1959

ΙΑΣΩΝ ΔΕΠΟΥΝΤΗΣ

Γεννήθηκε το 1919 στην Κέρκυρα. Σπούδασε Ψυχολογία και Κοινωνιολογία.

Ποιητικές συλλογές: Από τη Θάλασσα, 1948, Ο ύπνος των Σκιαούρων, 1964, κ.ά.

ΣΤΟ ΛΟΦΟ ΤΟΥ ΒΟΡΙΑ

*Πάλε τα παιδιά κοιμούνται χωρίς όνειρα
τυλιγμένα στα κουρέλια της σιωπής τους.
Κι αυτό το πικραμένο τραγούδι που αναβρύζει
από τα χρόνια της γιαγιάς
δεν είναι νανούρισμα για ύπνο.*

Πλημμύρισε βαθιά τη νύχτα.

*Πλημμύρισε βαθιά στον παιδικό χειμώνα
που τον σκεπάζει παγερό το χιόνι του πολέμου
κι ο θάνατος μια μαύρη πεταλούδα στη φωνή της -
Νανούρισμα δεν είναι αυτό για ύπνο.*

*"Στο λόφο των πουλιών
Στο λόφο της φωτιάς
Στο λόφο του βοριά
Μην κοιμηθείτε.*

*Την πόρτα σας φυλάχτε τον πόνο σας φυλάχτε
Τον ύπνο σας φυλάχτε να μην ξαναπεράσει.
Μπορεί να γίνει μια μικρή μικρή νεράιδα
Μπορεί και ν' ακολουθή σα δελφίни τη βραδιά σας
Μπορεί να κελαδήσει στα κλαριά σας σαν σηδόνι
Μπορεί σαν το πιστό σκυλί στα πόδια σας να λιώσει
Τον ύπνο σας φυλάχτε τον ύπνο σας φυλάχτε
Να μη σας ξεγελάσουνε οι σκιές του ανέμου"*

*Νανούρισμα σαν το βαθύ ποτάμι της σιωπής
όπου κυλάει ευγενικό στον παιδικό χειμώνα
Το μαγικό ποτάμι της σιωπής
που πλημμυρίζει την πλαγιά γύρω του λόφου.
Κι ο βοριάς φυσάει
Ο λόφος αντιστέκεται
Θάνατος είναι ο Βοριάς
Κι ο λόφος Πρόσωπο της αγάπης.*

Ο λόφος που αναβρύζει το βαθύ ποτάμι της σιωπής
είναι των νεκρών που πλημμυρίζουν τη ζωή μας.

Αύριο αύριο αύριο

Πάλε στο λόφο θ' ανεβούνε τα παιδιά
να ξαναπαίξουν την καινούρια τους ελπίδα.

ΣΤΑ ΓΚΡΕΜΙΣΜΕΝΑ ΣΠΙΤΙΑ ΤΟΥ ΧΕΙΜΩΝΑ

(δ)

Τώρα βρίσκομαι μ' όλα τ' άρρωστα και αδύναμα πουλιά μαζί
πάλε τη στέγη ράγισε η σιωπή για τη θλιμμένη ανάμνησή μου.

Τ' άλλα που θα διηγηθώ είναι οράματα -

Τις νύχτες ενώ δεν ταραίζει τον ύπνο μας η συννεφιά ή τ' όνειρο
Ξυπνούμε πολλές φορές - τα πουλιά στη φωλιά τους
κι εγώ στο κρεβάτι μου και κλαίμε.

Μένουν μονάχα τους κι αυτά - και ξέρουν
πόσο κρυώνει ένα πουλί έξω από τη φωλιά του.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΜΠΑΣ

Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1919 και πέθανε στο Λονδίνο το 1965.
Μετά το θάνατό του εκδόθηκαν τα Δέκα ποιήματα, Ίκαρος, 1966.

ΧΕΙΜΩΝΑΣ

Αργά ή γρήγορα ξεχνάμε!
Ο καιρός θα ρημάξει τα δέντρα,
όπως ρήμαξε τη μνήμη,
και θα μείνουν μόνο γυμνά κλαριά και χέρσο χώμα,
όπως έμειναν μόνο λίγες κουβέντες,
που μόλις ακούγονται στο βάθος του χρόνου.

Τώρα με το κρύο, αναζητάμε πάλι την άγνωστη εκείνη
θαλπωρή, που έμεινε πάντοτε το κέντρο της νοσταλγίας μας,
αναζητάμε πάντοτε το αίσθημα που είχε η πνοή,
όταν το σύγνεφο επύκνωσε κι έγινε ουσία,
όταν η ουσία πύκνωσε ακόμη πιο πολύ
κι έγινε ζωή και όνειρο.
Το πρώτο όνειρο, το ασύλληπτο, το άλυτο.

Τώρα που μαζευόμαστε γύρω στις φωτιές,
με τη νύχτα να μεγαλώνει
και να μας πιέζει απελπιστικά,
ζητάμε από τη σκέψη και τα ένστιχτα,
οπ' όλες τις δυνάμεις που γνωρίσαμε στη ζωή
ν' αντλήσουμε φως
και να μπορούμε μέσα στο σκοτάδι,
να δούμε τι κρύβεται βαθιά
στο κέντρο του χάους,
να σπάσουμε το γόρδιο δεσμό.

Όμως, η παγωνιά που τώρα άρχισε οριστικά,
θα ρημάξει τις σκέψεις,
θα παραλύσει τις πράξεις,
θα ξεθωριάσει το όνειρο.
Ω, Θεέ μου, ας προφτάσουμε!
Αργά ή γρήγορα ξεχνάμε
μες στη σιωπή, μέσα στην παγωνιά

Λονδίνο, 26 Μαΐου 1956 (Νέα Εστία, 1.11.1956)

ΜΙΧΑΛΗΣ ΚΑΤΣΑΡΟΣ

Γεννήθηκε το 1919.

Ποιητικές συλλογές: Μεσολόγγι 1949, 3Μ+3Μ=6Μ, 1981.

ΘΑ ΣΑΣ ΠΕΡΙΜΕΝΩ

Θα σας περιμένω μέχρι τα φοβερά μεσάνυχτα αδιάφορος-
Δεν έχω πιο τι άλλο να πιστοποιήσω.
Οι φύλακες κακεντρεχείς παραμονεύουν το τέλος μου
ανάμεσα σε θρυμματισμένα πουκάμισα και λεγεώνες.
Θα περιμένω τη νύχτα σας αδιάφορος
χαμογελώντας με ψυχρότητα για τις ένδοξες μέρες.
Πίσω από το χάρτινο κήπο σας
Πίσω από το χάρτινο πρόσωπό σας
εγώ θα ξαφνιάζω τα πλήθη
ο άνεμος δικός μου
μάταιοι θόρυβοι και τυμπανοκρουσίες επίσημες
μάταιοι λόγοι.
Μην αμελήσετε.
Πάρτε μαζί σας νερό.
Το μέλλον μας έχει πολλή ξηρασία.

ΣΤΕΛΙΟΣ ΓΕΡΑΝΗΣ

Φιλολογικό ψευδώνυμο του Στέλιου Παναγιωτόπουλου, που γεννήθηκε στην Αθήνα το 1920.

Συλλογές: Μεταπτώσεις, Πορεία προς το φως, κ.ά.

ΤΟ ΠΑΡΑΠΟΝΟ ΤΟΥ ΜΙΚΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ

Άκουγα το μικρό αδερφό, τις νύχτες, να μου λέει:

Όταν φοράς τον εαυτό σου σε θαυμάζω
και σε μισώ
και σε ζηλεύω αφάνταστα
γιατί εγώ, ποτέ μου δεν τον φόρεσα
τον έχω κρύψει στην ντουλάπα μας -
σαν ένα ρούχο γαμπριάτικο
που το φοράμε τις γιορτές
μόνο που εγώ δε γιόρτασα ποτέ μου
κι όλο με ξένες φορεσιές τον έντυνα
και κάθε που σε βλέπω να περπατάς τόσο ελαφρά
να λες στον ήλιο "καλημέρα"
όπως σε γνώριμο παλιό
δεν το μπορώ παρά να σε θαυμάζω
να σε μισώ
να σε ζηλεύω αφάνταστα.

ΤΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΚΑΙ Η ΣΥΝΕΧΕΙΑ

"Το ' κανες πάλι το θαύμα σου" - λέω στον εαυτό μου
και θυμόμαι τη μάνα μου που με μάλωνε
όταν έσπαγα νεροπότηρα στην κουζίνα
ή όταν τσάκιζα το κεφάλι μου
στον πετροπόλεμο της γειτονιάς.

Τώρα ο πετροπόλεμος άλλαξε στρατόπεδο.
Εγκαταστάθηκε σε απέραντο γήπεδο
κι έγιναν πέτρες οι λέξεις στα χέρια μου -
αχ, κι όσες φορές βρίσκω το στόχο μου
λέω και ξαναλέω
εκείνη την όμορφη φράση της μάνας μου:
"το' κανες πάλι το θαύμα σου, βρε παλιόπαιδο".

ΑΝΤΩΝΗΣ ΔΕΚΑΒΑΛΛΕΣ

Γεννήθηκε το 1920 στην Αλεξάνδρεια. Σπούδασε Νομικά και Φιλολογία.

Ποιητικές συλλογές: Νιμούλε Γοντοκόρο, 1949. Λύτρα, 1976 κ.ά.

ΣΤΑΘΜΟΣ ΑΝΑΜΕΣΑ

Έγραψε το πρωί με το σχήμα μου μια σκάλα
να σμίξει το κλαδί με τη χλόη, με την άφεσή μου
ένα διάμεσο για την άνοδο και την κάθοδο,
ένα στρατί για τις εξερευνήσεις. Εκεί
καθόμουν και έλειπα, φευγάτος
με την σχτίδα, με τη λέξη, το πουλί, το πράσινο,
τη στέγη των ονείρων, το ταξίδι του ξύλου.

Από το κλαδί το έντομο με μάτισε,
στοχάστηκε - αν στοχάζονται - κίνησε,
δέθηκε με κλωστή το σάλιο του και αφέθηκε
μετέωρο ν' αναγνωρίσει. Η τόλμη του
δοκίμασε τον κρόταφό μου, και το ρίγος
με γύρισε απ' τη λέξη, το πουλί, το πράσινο
τη σκέψη, στο σχήμα που είχα αφήσει.

Έφυγα πάλι, κι άλλο έντομο μυριοπόδαρο
από τη χλόη ανέβηκε στο πέλμα, τον αστράγαλο
και το μηρό, και με το ρίγος με γύρισε κι αυτό
στο σχήμα μου. Ανεκπλήρωτες η άνοδος
και η κάθοδος, σταμάτησαν με την επιστροφή μου.
Δεν ξέρω πόσο γνώρισαν από το ύψος μου
τα μάτια των εντόμων, και σε ποια περιοχή ζωής
τα κατάγραψαν να τα θυμούνται όταν κάποτε
θα χαθούν οι διαστάσεις, και θα φεύγω
με τη λέξη, την σχτίδα και το πράσινο,
μα επάνω μου, ανενόχλητα από ρίγη,
θα σμίγουν όλα τα διαστήματα κι όλα τα γένη.

ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

Χθες έκοψα το τελευταίο δέντρο
σταμάτησα το τελευταίο ποτάμι
μπολσάμωσα το τελευταίο λιοντάρι
και τον τελευταίο αμνό,

πήρα τις τελευταίες φτερούγες του πουλιού
τις έθαψα κάτω από τη στερνή γη
φαρμάκωσα τη στερνή θάλασσα
σταύρωσα το στερνό ουρανό
κι εξάντλησα την τελευτή του βάθους
και την τελευτή του ύψους.

Κινήγησα, ρήμαξα και χάλασα
να μείνω εγώ και μόνο στο πουθενά.
Όλα ροβόλησαν στον τρόμο τους
και μπήκαν μέσα στο κενό μου στέρνο,
καταφύγιο της συντριβής.
Εκεί λουφάζουν γραφικά απολιθώματα
τα κινητά και τα ασάλευτα
τα στοιχεία, τα όρια, ο πίθηκος,
το αιλουροειδές και το παχύδερμο,
το σερπετό και οι ρίζες.
Έγινα θαρρώ μακρόκοσμος,
έγινα σύμπαν,
αν υπάρχω.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΑΡΑΝΤΗΣ

Γεννήθηκε το 1920 και πέθανε το 1978.

Ποιητικές συλλογές: Ποιήματα-Εκλογή Α', 1963, Ποιήματα-Εκλογή Β', 1972.

ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ Η ΠΟΙΗΣΗ

δεν είναι η ποίηση
κλειστός τόπος για ονειροπόληση
δρόμος στην αδιέξοδη ώρα της νοσταλγίας
σάρκα του ρίγους στα νερά
μάτια που δώσανε το φως στο πλοίο που σαλπάρει
δεν είναι η φιλέρμη ψυχή του δειλινού
ένα νησί με ιδαλγούς στη λάμψη του πελάγου
γράμμα σταλμένο σε νεκρό
κόρφος γυναίκας να κρυφτείς
να κλάψεις

δεν είναι η ποίηση
κλειστός τόπος για ονειροπόληση
φέρει τη νήπια αίσθηση της πρώτης χαραυγής
κι είναι η συμφιλίωση ενάντιων πραγμάτων
αυτό που δένει το Θεό

με το εφήμερο

το στήθος με τη λησμονιά
το βίο τον ανθρώπινο

με τη δικαιοσύνη

δεν είναι η ποίηση
κλειστός τόπος για ονειροπόληση
είναι το άλλο νόημα των πραγμάτων
λέει τη νύχτα

έναν παλιό δρόμο

που φέρνει στ' όνειρο
τ' όνειρο

αίμα των παιδιών και των απελπισμένων
λέει το θάνατο πατρίδα
τη μουσική

λόγο βαθύ των σιωπηλών πραγμάτων
τον έρωτα

ποινή προγονική
κι ακόμα λέει τον άνθρωπο λεία της μοναξιάς

η ποίηση δεν κατοικεί
μιαν έρημη καρδιά
και θέλει και την ανέραστη γυναίκα
δίχως σώμα

δεν είναι η ποίηση
κλειστός τόπος για ονειροπόληση
είναι το άλλο νόημα των πραγμάτων

ΝΑΝΟΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

Γεννήθηκε στη Λωζάνη της Ελβετίας το 1921. Σπούδασε Νομικά και Φιλολογία.

Ποιητικές συλλογές: Η τιμωρία των Μάγων, 1947, Σαν Φραντζίσκο, 1977 κ.ά.

ΑΝΟΙΞΗ 1944

Δε ζήτησα να σ' εμποδίσω. Το μαγικό παλάτι
Ήταν φτωχή παρηγοριά. Δεν τόλμησα να σου μιλήσω
Ήταν γραφτό ν' ακολουθήσεις την αντίθετη γραμμή
Κι εγώ να μείνω με τις αναμνήσεις. Άντρας μες στο παιδί
Μεγάλωσες ωρίμασες και χάθηκες. Υπομονή.
Την όχθη που παράτησες κατέλαβε ο εχθρός
Σε λίγο θα περάσει γοργός τον ποταμό,
Ορμητικός και διάφανος σαν τη βροχή σαρώνει την άνοιξη μπροστά
του
Τ' άλογα καλπάζοντας περνάνε το κατώφλι σου και χάνονται
στον ουρανό.

ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ

Το σπίτι αυτό εμείς το χτίσαμε-άλλοι θα κατοικήσουν!
Άλλοι θ' ανέβουν τα σκαλιά να στρώσουν το κρεβάτιο!
Άλλοι θ' ανάψουν τα κεριά στα βορεινά δωμάτια!
Ποιες δυσκολίες, ποια δάχτυλα, ποια μάτια!
Και από μας, ποιος θα τολμήσει να μιλήσει
με τα πρόσωπα που ζούνε αποκλεισμένα
πίσω από χιλιάδες πόρτες, παράθυρα και κάστρα,
που τα χτυπάν οι θάλασσες, τα όνειρα και τ' άστρα;
Το σπίτι αυτό εμείς το χτίσαμε-άλλος θα κατοικήσει!

ΚΟΙΜΗΤΗΡΙΑ

1

Οι μεγάλες ημερομηνίες τιμήθηκαν και φέτος με αίμα. Οι γυναίκες ντυμένες με ελαφρές θερινές στολές φιλονικούν τον ορίζοντα. Ο ουρανός δανείζει το χρώμα του για να βάψουν τα μικρά παιδιά τα πόδια τους με χρυσάφι. Στα πηγάδια το νερό μένει ακίνητο. Όποιος θέλει να μάθει τα μυστικά του θανάτου δεν έχει παρά να περάσει μερικές φορές τα δάχτυλά του μες στα μαλλιά της Παναγιάς.

ΑΘΩΣ ΔΗΜΟΥΛΑΣ

Γεννήθηκε το 1921 στην Αθήνα. Σπούδασε πολιτικός μηχανικός.

Ποιητικές συλλογές: Νέα ποιήματα, 1951, Η μοίρα των πεπρωμένων, 1979, κ.ά.

ΘΥΜΗΣΗ ΚΑΙ ΕΠΙΘΥΜΙΑ

*... Την άνοιξη που θά 'ρθει -
ωραία που ήτανε την περασμένη άνοιξη,
θυμάσαι; - Θα ξαναπάμε ταξίδι μακρινά...
Θα' ναι ωραία και την άνοιξη αυτή.
Ωσαν την περασμένη άνοιξη ωραία θά 'ναι...*

ΘΗΣΕΥΣ

*"Για τους λαβυρίνθους χρειάστηκες
ένα κουβάρι νήμα και κάποιον
να το κρατάει στην είσοδο, - όπου
μπορούσες να το δέσεις κιόλας,
αποφεύγοντας έτσι τους έρωτες
που επιτείνουνε τα λάθη.
Για τους Μινώταυρους χρειάστηκες
τη δύναμή σου. Και θ' αρκούσε
θ' αρκούσε μόνο ν' αλλάξεις τα πανιά
για να επιζήσει κι ο Αιγέας."*

ΛΙΝΑ ΚΑΣΔΑΓΛΗ

Γεννήθηκε στην Κόρινθο το 1921. Σπούδασε Φιλολογία.

Ποιητικές συλλογές: Ηλιοτρόπια, 1952, Στέφανος Ενιαυτού, 1975 κ.ά.

ΣΗΜΑΤΑ ΔΙΑΒΑΣΕΩΝ

Τι γυρεύεις εσύ μέσα σ' αυτόν τον παράξενο
κόσμο που αναβοσβήνει

- τα πράσινα φανάρια - τα κόκκινα φανάρια
- τα πράσινα φανάρια - τα κόκκινα φανάρια.

Τα πράσινα φανάρια δεν τα προφταίνεις
καθώς τρέχεις και κυνηγάς το χαμένο καιρό
μια στιγμή, μια στιγμή μέσα στα σκοτεινά
- τα κόκκινα φανάρια άναψαν πάλι.

Τι γυρεύεις πάνω σ' αυτή τη στενή νησίδα του
δρόμου;

Η αγάπη σου γνέφει από την πέρα όχθη
γνέφει και χάνεται χωρίς να σε περιμένει,
το παιδί σου προχώρησε μπροστά,
το φωνάζεις, δεν μπορεί να σ' ακούσει
- άναψαν πάλι τα κόκκινα φανάρια.

Όποιος έχτισε σπίτι, έγινε παράθυρο
ένα μεγάλο παράθυρο για να μπαίνουν τα καυσαέρια
ένα γυμνό παράθυρο που ανάβει και σβήνει, ανάβει και σβήνει
και ποτέ δεν κοιμάται τον ύπνο του δικαίου.

Τι γυρεύεις σ' αυτόν τον κόσμο που δεν ξέρει τη
δροσιά και την πάχνη

τη βροχούλα την μόρρα την ανάσα του Θεού -
τι γυρεύεις το πάρκο που δεν έχει φύλλα
μαζεύοντας κάτω από τους κορμούς πλαστικά
- λουλούδια κι όμορφες λέξεις

Προγραμματισμός, Δημόσιες Σχέσεις, Επέκτασις Κύκλου Εργασιών.

- Τα πράσινα φανάρια - τα κόκκινα φανάρια -
άναψαν πάλι τα κόκκινα φανάρια
και δεν πρόφτασες, ούτε θα προφτάσεις ποτέ να
περάσεις.

ΚΛΕΙΤΟΣ ΚΥΡΟΥ

Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1921. Σπούδασε Νομικά.

Ποιητικές συλλογές: Αναζήτηση, 1949. Οι κατασκευές, 1949- 1974, 1980 κ.ά.

Η ΣΤΟΙΧΕΙΩΜΕΝΗ ΒΡΟΧΗ

*Η στοιχειωμένη βροχή πέφτει γύρω σου
Σκάβει τον άνεμο που κρύβει μέσα του
Τις φωνές όλων εκείνων που πεθάναν
Για να σε αναστήσουν.*

*Μα εσύ που φύτρωσες μέσα στο μνήμα τους
Χαρούμενος όπως ένα γιορταστικό τραγούδι
Ρήμαξες και βουβάθηκες.*

*Πως να σαλέψεις τα μέλη σου τέτοιον καιρό
Που ο τρόμος είναι πιο φτηνός κι από το σίδερο
Που ξεκινάς απ' την αρχή πιστεύοντας
Στον άδικο χαμό εκείνων που πεθάναν
Για να σε θανατώνουν*

Κραυγές της Νύχτας

ΦΙΛΤΡΟ

*Ήταν εκεί
Αθέατη μέσα στη λάμψη
Μέρα και νύχτα
Επούλωνε τις πληγές του
Μεταμόρφωνε μαγικά
το δάκρυ σε ήλιο
το μούρο σε άσπρο
το νερό σε φωτιά.*

*Δεν πρόφτανε καν
να πονέσει
Είχε κι ο ίδιος
Μεταμορφωθεί.*

Κλειδάριθμοι

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

Γεννήθηκε το 1922 στη Μυτιλήνη. Σπούδασε Ιατρική - Ψυχιατρική. Ποιητικές συλλογές:

Ποήματα 1937-1977 (συγκεντρωτική έκδοση)

ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΕΚΛΕΚΤΟΥΣ

*Ήμουν από τους εκλεκτούς του κόμματος,
Στις παρελάσεις πάντα εκεί, στις συνελεύσεις
τελευταίος σταματούσα το χειροκρότημα.
Πήρα μετάλλια και παράσημα ποικίλα
τη μέλαινα ταινία, την ερυθρωπή σφυρά
πήρα το δεύτερο βραβείον κομματικότητας.
Το πρώτο (κι απ' εδώ αρχινούν τα βάσανα)
το πήρε φυσικά ο εκτελεσμένος. Και δικαίως.
Γιατί αυτός ήταν η αιτία των δεινών
αυτός που μας παρέσυρε με τα τερτίπια του
με τα γαμψά χαμόγελα, την ουστηρή του ενάσκηση
και προ παντός με την επίμονη
προσήλωσή του στις γραφές. Αυτός
ο γραμμικός, ο γραμματέας, ο προγράφων
(και τέλος ο προγεγραμμένος)
από τους εκλεκτούς ο πιο εκλεκτός του κόμματος*

ΟΙ ΞΕΝΟΙ

*Οι ξένοι πάντοτε πεθαίνουν στα ξενοδοχεία
στους διαδρόμους μετράς τ' απολιθώματά τους
ω συναντήσεις ανεξήγητες στα κεφαλόσκαλα
κάνεις μεταβολή και φεύγεις προτροπάδην
οι πόρτες καταπίνουν άλλους, τους τυφλούς
και κάτω απ' το κρεβάτι εξαφανίζονται οι παντόφλες.*

ΓΙΑΝΝΗΣ ΔΑΛΛΑΣ

Γεννήθηκε το 1924. Σπούδασε Φιλολογία.

Ποητικές συλλογές: Εξαγορά, 1965, Το τίμημα, 1981 κ.ά.

ΤΑ ΠΕΡΙΠΟΛΙΚΑ

Τα περιπολικά είναι παντού.
Ο ήχος τους έχει ζώσει το σπίτι.
Πάλι βραχυκυκλώθηκε η γειτονιά.
Σ' αναζήτηση του σφυγμού μας με άλματα.
Οι ένοικοι μ' ένα δαδί σε περιφορά.
Στις σκάλες τους φωταγωγούς τις σοφίτες.
Άλλοι στα υπόγεια σημαίνοντας ρυθμικά.
Από ντουβάρι σε ντουβάρι να φύγει το σήμα.
Εγώ μ' ένα κεφάλι μαρμάρου στο στήθος μου.
Κι αυτά σ' ακατανόητη στάθμευση.
Με τη μηχανή τους αιώνια στο ρελαντί.
Δωροδοκώντας τη μικρή του περιπτερά.
Με κάτι ασυρμάτους σαν έλικες φεγγαριού.
Μαρσάροντας μην ακουστεί το παράρημα.
Κι εγώ ένας κούρος που επιτέλους βημάτισε.
Ανοίγω τις γρίλιες και εξαφανίζονται.

ΚΑΤΑΘΕΣΗ

"Καιρός να παραδώσω την κατάθεσή μου:
Όπως όταν ακούγεται από μακριά βροντή ή
πυροβολισμός εφόδου.
Και διαλύεται η παρέλαση σαν φίδι με φολιδωτήν ουρά
στο ρίγος του μεσημεριού
Άδειασε τότε η πολιτεία κι έμεινε η κεντρική
πλατεία με τα δέντρα της δεκατισμένα
Με τις σημαίες πατημένες τις κρουγές της στον
αγέρα ασπρόρουχα του πανικού
Κι έγινε η νύχτα ποταμός απ' όπου στις αυγής
τα ξέφτια αναδυσόμενα
Τα τανκς με βήματα βαριά τεντώνοντας την
προβοσκίδα τους
Σαν ιπποπόταμος της λεωφόρου."

Ανατομία

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΟΥΚΑΡΗΣ

Γεννήθηκε το 1925 στην Αθήνα. Σπούδασε Νομικά.

Ποιητικές συλλογές: Προσευχές, 1950, Ποιήματα του σώματος, 1980 κ. ά.

ΠΟΡΤΡΑΙΤΟ

Τι δυσκολία να σταθείς ήρεμος,
να μετράς τις σβησμένες ώρες
και τ'αδιάφορα χρώματα'
όχι σ' αυτόν, σ' έναν άλλο Παντοκράτορα -
αφού ρόδισε στη νοσταλγία σου ένας θάνατος,
χωρίς περιθώρια και σταθμά,
το άρμα που νίκησε στην Ολυμπία,
το χρυσούν άγαλμα που ζήλεψε ο Φειδίας.

Τι δυσκολία να σταθείς ήρεμος,
σαν διαγράφεται στα μάτια σου ένας κύκλος,
μ' ένα σπασμένο σαρκασμό,
σ' ένα πνιγμένο γήπεδο,
που δέθηκε ασύστολα μετέωρο -
όπως τις μέρες του καρναβαλιού,
τα θεάματα που έβλεπες
με πέντε δεκάρες.

Τι δυσκολία να σταθείς ήρεμος,
... ένθα πόνος τε και αγών μέγιστος...,
με τη μικρή λάμψη που χάθηκε στο στρόβιλο,
την ανάσα που πολέμησε
μα δε νίκησε το Μορφέα,
την ελπίδα-
που σχάλασε απ' το γραφείο
στις δύο ακριβώς.

Τι δυσκολία να κοιτάξεις
το σκονισμένο πρόσωπο
απ' το πηχτό χώμα
του καλοκαιριού
σε μια συνοικία-
και να πιστέψεις,
το οδυνηρό,
αυτός είμαι.

Παλινωδία, 1951

ΛΟΥΚΑΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Γεννήθηκε το 1925.

Ποιητικές συλλογές: Σχήμα κραυγής, 1954, Αναδρομή, 1978 κ.ά.

ΤΟ ΠΑΡΑΘΥΡΟ ΚΙ Η ΠΑΓΩΝΙΑ

Άφησα το παράθυρο ανοιχτό
κι όλη τη νύχτα πάγωσα.
Δε φοίνονταν πως θα κατέβει παγωνιά.
Η μέρα ήτανε τόσο ζεστή
που νόμιζες ότι ξανάρθε καλοκαίρι...

Τώρα κοιτάζω την καταστροφή:
Μου' σπασε τον καθρέφτη μου,
το πιο ακριβό μου βάζο,
το κάδρο με το ανοιξιάτικο τοπίο.
'Ο,τ' είχα πιο πολύτιμο...

Ίσως καλύτερα. Μπορεί κανείς να ζήσει
και χωρίς αυτά. Τουλάχιστο
πρέπει να μάθει. Έτσι κι αλλιώς
τα πράγματα, με τον καιρό, θα λιγοστεύουν.

Ο ΓΥΜΝΟΣΑΛΙΑΓΚΑΣ

Ο γυμνοσάλιαγκας, μόλις βραδιάσει,
από τη σκοτεινιά του πηγαδιού,
στη σκοτεινιά της νύχτας βγαίνει,
με οδηγό το αλάθητο ένστικτό του,
και σέρνεται αργά, τυφλά κατά τον κήπο.
Το φως της μέρας τον τρομάζει. Φοβάται
να δειχτεί γυμνός. Τρέμει το αλάτι.
Γι' αυτό μόλις ακούσει ανθρώπου βήμα,
τις φωτεινές κεραίες του μαζεύει,
ζαρώνει το τεφρό του δέρμα
κι όλος μια τύψη εμπιστεύεται στο χώμα.
Πλάσμα γυμνό κι ανυπεράσπιστο,
όπλο δεν έχει άλλο απ' το ρίγος του κορμιού του.

Πηγάδια και Πηγές, 1960

ΘΑΝΑΣΗΣ ΚΩΣΤΑΒΑΡΑΣ

Γενήθηκε το 1927. Σπούδασε οδοντιατρική.

Ποιητικές συλλογές: Αναβίωση, 1956, Δώδεκα ερωτικά, 1971, κ.ά.

ΠΡΙΝ ΑΠ' ΤΟΝ ΚΑΤΑΚΛΥΣΜΟ

Βέβαιο πως όλα θα βουλιάξουν σε λίγο

*Και τα χέρια που άγγιξαν, έστω σε μια σύντομη ζάλη, τη λευτεριά
σα θερισμένα κουπιά θ' απομείνουν ριγμένα στην άκρη*

*Μα εσένα θα' θελα ως το τέλος να σκέφτομαι αγάπη μου
ακριβή μου αγάπη*

*Όπως όταν μέσα στα μάτια σου φουρτούνιαζαν οι πολύφωνες θάλασσες
και στα νυχτερινά σου μαλλιά τα δάχτυλά μου χάνονταν
ζητώντας καινούριους δρόμους, καινούριες σημαίες, ως τα χαράματα.*

*Γιατί έτσι ρημαγμένη πια μου είναι αβάσταχτο να σε βλέπω
σε ξένα χέρια - κι από μένα τον ίδιον ακόμα - παρατημένη
σ' επιτήδειους ψεύτες και σ' επαγγελματίες εραστές να φθείρεσαι
να γεράζεις*

*Ξεπουλώντας τα πιο ακριβά σου συνθήματα
τραγουδώντας βραχνά, φτηνά τραγούδια ρεμπέτικα
εσύ που τα λόγια σου κάποτε βούιζαν σαν πυκνά παράφορα δάση
γεμάτα περήφανα αγρίμια και παραδείσια πτηνά.*

*Έτσι όπως ήσουν κάποτε θέλω ως το τέλος να σε σκέφτομαι αγάπη
μου μοναδική μου αγάπη.*

*Ίσως δε λησμονήσουν
όταν θα ξαναρχίσουν μια καινούρια άνοιξη οι άλλοι.*

ΛΥΝΤΙΑ ΣΤΕΦΑΝΟΥ

Γεννήθηκε το 1927 στην Αθήνα. Σπούδασε Νομικά.

Ποιητικές συλλογές: Ποιήματα, 1958, Τα Μεγάφωνα, 1973, κ.ά.

Από τα "ΤΟΠΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΗ ΤΟΥ ΥΚ"

VIII

*Ίσως να τον αναγνωρίσουν εκείνοι που μεγάλωσαν
Πλάι στα νεκροταφεία των τρένων.*

*Σαν πέσει η νύχτα κατεβαίνουν και κουρνιάζουν
Οι κραυγές όλες των σαρκοφάγων πτηνών.*

Χωρίς φανάρια

Μεγάλες πόλεις αδιαπέραστες στο κλάμα

Ξυπόλητες, ξεσκέπαστες,

Πλαγιασμένες στο τσιμέντο

Αφιερωμένες στη συφορά.

*Παιδιά με τα οικοδομικά τετράγωνα σκαμμένα
στην παλάμη*

Δίχως άλλη προσευχή.

Κήποι φραγμένοι με συρματοπλέγματα,

Αδιάβατοι καθώς το αγέννητο τραγούδι

Σαν την πηχτήν ομίχλη πικροί.

Στο γειτονικό φαρμακείο

Που μυρίζει

Σάρκα ύστερα απ' το φόνο

Φέραν τη μάνα μου. Την επομένη μέρα

Την πήγαν για τ' αλλού

Πέρα απ' τα τρένα.

Τοπία από την καταγωγή και την περιπλάνηση του Υκ, 1964

ΝΙΚΟΣ ΦΩΚΑΣ

Γεννήθηκε το 1927 στην Αθήνα. Σπούδασε Ιστορία, Αρχαιολογία.

Ποιητικές συλλογές: Κυνήγια από Σύγχρονα Γεγονότα, 1954, Ο μύθος της καθέτου, 1981 κ.ά.

ΔΡΟΜΟΛΟΓΙΟ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ

Μπορεί και να 'ναι η μοναξιά μια μοίρα
Μες στ' άστρα αλλοτινή που δε μ' αγάπησε'
Μπορεί να' ναι μια στιγμή, μια μέρα
Που βρέχει τ' απόγεμα στη στάση
Και φαίνεται η ζωή πιο άδικη από ποτέ'
Κι η σιγανή βροχή, απ' ώρα στέλειωτη,
Χαλάει την ύλη και το πνεύμα...

Ένας άνεμος πελαγίσιος στην πλώρη,
Κι αίφνης γεμίζεις σφορμή
για κείνο που' ναι αιωνιότητα.

Όλα είναι κει,
Οι ελιές, οι δρόμοι
κι αν απέχει κάτι ακόμα απ' αυτά
Είναι οι γέροι θαλασσινοί που πεθάναν'

Μόλις απέχουν οι γέροι νεκροί θαλασσινοί.
Οι ελιές, οι δρόμοι, οι φωνές
Ζουν ακόμα' κι ό,τι σε δημιούργησε,
Καλοκαίρι, κάτω απ' τ' άστρα'
Η αιωνιότητα.

Κάποια απ'τα φυσικά της
Τα πήρανε οι χρυσόμυγες.
Βουίζοντας γύρω απ' τη συκιά
Άλλα τα πήρε ο γκιώνης κι αρχίζει
Το παντοτινό τραγούδι
βραδιάζοντας.

Η αιωνιότητα-
Π' ούτε σε μένα δεν αφήνει εκλογή.

Ο ΟΥΡΑΝΟΣ

Η Αθήνα εκτείνεται γύρω από την Ομόνοια
Σε ακτίνα εικοσιπέντε χιλιομέτρων' δεν είναι τρομερό.

Και πάλι κοίτα ο ουρανός πάνω της όσο πάει κι αδειάζει
Απ' την Αθήνα-απ' τα παλιά κι από τα σύγχρονα.

Έξω απ' τις φυλακές της Αθήνας έσκουξα σαν να' μουν μέσα
Κι έσκουξα που δεν ήμουν μέσα, αν πράγματι δεν ήμουν
Καθώς στα πόδια της Ακρόπολης σαν μάρτυρας
Πάτησα το νεύρο του θάρρους για να μη λιποθυμήσω.

Κι όμως στον ουρανό σαν βγεις δεν υπάρχει Αθήνα
Και λέω καμιά ποτέ δε θα τον γεμίσει πόλη-κι αν τον γέμιζε
Πάντα δε θα' ταν κάποιος άλλος χώρος πιο ψηλά
Χωρίς Αθήνες ή Παρίσι-ουρανός!

(1971) Προβολή πάνω σε γαλάζιο, 1972

ΚΙΚΗ ΔΗΜΟΥΛΑ

Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1931. Ποιήτρια.

ΕΡΓΑ:

Ποιήματα, 1952, Έρεβος, 1956, Ερήμην, 1958, Επί τα ίχνη, 1963, Το λίγο του κόσμου, 1971, Το τελευταίο σώμα μου, 1981, κ.ά.

ΧΑΙΡΕ ΠΟΤΕ

Τελευταίοι Χαιρετισμοί απόψε
ατελείωτοι οι δικοί μου που σου στέλνω
και χαίρε χαίρε του αποκλείεται
η θεία προθυμία να σ' τους δώσει.

Λιπόθυμα σωριάζονται βιολέτες
από το σφιχταγκάλιασμα του χλιαρού
καιρού το δικαιολογημένο
έχει από πέρσι να τις δει.

Χαίρε συνέπεια λουλουδιών
προς την τακτήν επιστροφή σας
χαίρε συνέπεια του ανεπίστρεπτου
τήρησες κατά γράμμα τους νεκρούς.
Χαίρε του σκοταδιού το σφιχταγκάλιασμα
που δέχεσαι το δικαιολογημένο
έχει να σε δει πριν τη γέννησή σου.
Χαίρε των ματιών σου η ανοιχτοφοβία
χαίρε κεχαριτωμένη υπόσχεση του ανέλπιστου
πως βλέμμα σου θα ξεθαρρέψει πάλι κάποτε
να ξανοιχτεί προς έντρομο δικό μου.
Χαίρε των ματιών σου η ανοιχτοφοβία
- της μνήμης το "ελευθέρας" να πηγαίνει
όποτε θέλει να τα βλέπει
αυγή χαμένης μέρας.

Όσο για σένα κόσμε
που καταδέχεσαι να ζεις
όσο έχει την ανάγκη σου η τύχη
για να καρπούνται τα δεινά
την εύφορη αντοχή σου,
που εξευτελίζεσαι να ζεις
για να σου πει μια καλησπέρα το πολύ
κατά τον διάπλου
ένα εγγαστρίμυθα ολόγιομο φεγγάρι
τι να σου πω
χαίρε κι εσύ.

ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΠΑΣΧΟΣ

Γεννήθηκε το 1933. Ποιητής και δοκιμιογράφος.

Έργα: Η Θύελλα και ο γνόφος, 1966, Έγκλειστος βίος, 1973.

ΤΟ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟ

Το' χουμε πια ξεχάσει τότε ήρθαμε.
Τα διαβατήρια και οι ταυτότητές μας
μπερδεύουν μάλλον πιο πολύ τα πράγματα.
Στους διαδρόμους του ξενοδοχείου,
στρωμένους με χαλιά ή μαλακές μοκέτες
πνίγονται κάπως οι κραυγές, τα βήματα.
Ωστόσο, οι φωνές, τα βογγητά, τα γέλια
από το διπλανό δωμάτιο είν' αδύνατο
να μας αφήσουν μόνους με τον ύπνο.
Δεν το διαλέξαμε, βέβαια, εμείς' μα τι
μπορούσαμε να κάμουμε;

Το μόνο που ίσως δε σκεφτήκαμε, θα ήταν
να βγάζαμε τη νύχτα στο ισόγειο
σαλόνι, σ' αίθουσες αναμονής, ή στο υπόγειο
με τις ορχήστρες, τους χορούς και τα περίεργα
φώτα. Μα εκεί η ανάσα πνίγεται χειρότερα.
Τελικά, μ' αυτή την έλλειψη στοιχειωδών
ανέσεων, σκεφτήκαμε πως θα' πρεπε ν' αλλάξουμε.
Και τότε μάθαμε, πως για να πάμε
αλλού πριν απ' το θάνατο χρειάζονται
πολλές θυσίες κι έξοδα. Κι ίσως συμφέρει
να παραμείνουμε, άγρυπνοι έστω, σε μια Αίθουσα
Αναμονής, λίγο πιο έξω, πριν απ' τους Κοιτώνες...

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ • ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

